

ਅਧਿਆਪਨ ਯੋਗਤਾ

DPBI636

Edited By:
Dr. Satwant Singh
Dr. Sona

L OVELY
P ROFESSIONAL
U NIVERSITY

ਅਧਿਆਪਨ ਯੋਗਤਾ

Edited By
Dr. Satwant Singh
Dr. Sona

ਤਤਕਰਾ

ਅਧਿਆਪਨ ਯੋਗਤਾ

ਅਧਿਆਇ ਨੰਬਰ	ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਨਾਮ	ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਮ	ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ
ਅਧਿਆਇ - 1	ਅਧਿਆਪਨ	ਡਾ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ	1-28
ਅਧਿਆਇ - 2	ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ-।	ਡਾ. ਸੇਨਾ	29-40
ਅਧਿਆਇ - 3	ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ-।।	ਡਾ. ਸੇਨਾ	41-56
ਅਧਿਆਇ - 4	ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ-।	ਡਾ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ	57-68
ਅਧਿਆਇ - 5	ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ-।।	ਡਾ. ਸੇਨਾ	69-84
ਅਧਿਆਇ - 6	ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ	ਡਾ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ	85-98
ਅਧਿਆਇ - 7	ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ	ਡਾ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ	99-122
ਅਧਿਆਇ - 8	ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਢੰਗ-।	ਡਾ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ	123-140
ਅਧਿਆਇ - 9	ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਢੰਗ-।।	ਡਾ. ਸੇਨਾ	141-152
ਅਧਿਆਇ - 10	ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ-।	ਡਾ. ਸੇਨਾ	153-166
ਅਧਿਆਇ - 11	ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ-।।	ਡਾ. ਸੇਨਾ	167-176
ਅਧਿਆਇ - 12	ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ-।	ਡਾ. ਸੇਨਾ	177-190
ਅਧਿਆਇ - 13	ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ-।।	ਡਾ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ	191-208
ਅਧਿਆਇ - 14	ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਨਵੀਨਤਾਵਾਂ	ਡਾ. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ	209-252

Unit 01: ਅਧਿਆਪਨ

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ

ਉਦੇਸ਼

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

1.1 ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਸਕੰਲਪ

1.2 ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

1.3 ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਪੱਧਰ

1.4 ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

1.5 ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ:

- ਅਧਿਆਪਨ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ
- ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ
- ਅਧਿਆਪਨ ਲਈ ਸਮਝ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਉਚਿਤ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ,
- ਮੈਮੋਰੀ, ਸਮਝ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਉਚਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ
- ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸਾਰਣੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ
- ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਅਰਥ

ਯੋਗਤਾ ਗੁਣ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਭਾਵ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਸਲ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਪੱਧਰ।

ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪੀ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਦੇ ਸਹੀ ਵਿਵਹਾਰਕ ਪੈਟਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ, ਕੋਰਸ ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਉਸਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ, ਯੋਗਤਾ ਉਸ ਹੱਦ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਯੋਗ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਈ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਅਰਥ

ਅਧਿਆਪਨ ਯੋਗਤਾ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਕੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਿਖਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਰਸਮੀ ਜਾਂ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਪਨ ਯੋਗਤਾ ਢੁੱਕਵੇਂ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਸਖਤ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਧਿਆਪਨ ਪੇਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਪਦੰਡ ਹੈ।

1.1 ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ

ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਖਣਾ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਧਿਆਪਨ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਲਈ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਜ ਸਮਝ, ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਸਫਲ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਰਿਪੱਕ ਵਿਅਕਤੀ (ਅਧਿਆਪਕ) ਤੋਂ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਪਰਿਪੱਕ ਵਿਅਕਤੀ (ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ) ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਡੇਵੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ - ਅਧਿਆਪਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸਿਰਜਨਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਅਤੇ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੂਝ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ।

ਮੌਰਿਸਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ - ਅਧਿਆਪਨ ਵਧੇਰੇ ਪਰਿਪੱਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਘੱਟ ਪਰਿਪੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਗੂੜ੍ਹਾ ਸੰਪਰਕ ਹੈ।

ਜੈਕਸਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ - ਟੀਚਿੰਗ ਦੇ ਜਾਂ ਦੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਹਮਣੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ (ਅਧਿਆਪਕ) ਦੂਜੇ ਭਾਗੀਦਾਰਾਂ (ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ) ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਹੋਰ ਅਤੇ ਡੰਕਨ ਨੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਪਹਿਲੂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ - ਇੱਕ ਪਾਠਕ੍ਰਮ, ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਪੜਾਅ, ਇੱਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਪੜਾਅ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪੜਾਅ।

ਗੇਜ ਨੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਪਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸੋਧਣ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ।

ਜੇਨ ਬਰੂਬੇਕਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ - ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸਿਰਜਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਜਾਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖੇਗਾ।

ਐਡਮੰਡ ਐਮੀਡਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ - ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਪਰਸਪਰ ਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਲਾਸਰੂਮ ਲੈਕਚਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਨਿਸ਼ਚਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ।

ਬੀ.ਓ. ਸਮਿਥ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ - ਟੀਚਿੰਗ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਕਾਰਜ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਏਜੰਟ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਅੰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਥਿਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਏਜੰਟ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਯੰਤਰਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਕਲਾਸ ਦਾ ਆਕਾਰ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਭੌਤਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਆਦਿ) ਅਤੇ ਉਹ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਡੇਵਿਸ ਐਟ ਅਲ, ਗਗਨੇ ਐਟ ਅਲ. ਅਤੇ ਗੇਜ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, - ਟੀਚਿੰਗ ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮੁੱਖ ਭਾਗ ਸਮੱਗਰੀ, ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਫੀਡਬੈਕ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ 'ਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਰੋਬਰਟਸਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ - ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਆਮ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਟੀਚਿੰਗ ਐਂਡ ਟੀਚਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ- ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਫਲ, ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਵਿਵਹਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ੳ) ਸਫਲ ਅਧਿਆਪਨ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਣਾ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਅ) ਇੱਕ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਨ ਸ਼ਾਇਦ ਤਰਕਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸਿੱਖਣ ਵਜੋਂ ਨਿਕਲੇਗਾ।

ੲ) ਆਦਰਸ਼ਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਿੱਖਣ ਬਾਰੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਤਿੰਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ:

ੳ) **ਅਧਿਕਾਰਤ (Authoritarian)**

ਅ) **ਲੋਕਤੰਤਰੀ (Democratic)**

ੲ) **ਲਾਇਸੇਜ਼-ਫੇਅਰ (Laissez-faire)**

ਅਧਿਕਾਰਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ-ਕੇਂਦਰਿਤ, ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਰਹਿਤ ਗਤੀਵਿਧੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਨ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਲੋੜ ਭਾਵ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਗਤੀਵਿਧੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਲਾਸਰੂਮ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੰਵਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਲਾਇਸੇਂਸ-ਫੇਅਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਨ ਗੈਰ-ਮੰਨਣਯੋਗ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਗਤੀਵਿਧੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨਾਲੋਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੈ, ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਅੰਗ

ਇੱਥੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਚਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨਿਯਮ ਹਨ, ਭਾਵ ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ (ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਆਦਤਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦੇਣਾ), ਨਿਰਦੇਸ਼ (ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੰਚਾਰ), ਸਿਧਾਂਤ (ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ), ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ (ਆਚਰਣ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦੇਣਾ)। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਆਦਤਾਂ (ਅਰਥਾਤ, ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ) ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਗਠਨ (ਅਰਥਾਤ ਅਭਿਆਸ) ਤੱਕ ਦਾ ਸਫਰ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਇਹ ਚਾਰ ਅੰਗ ਭਾਵ ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ, ਨਿਰਦੇਸ਼, ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ ਪਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਚਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਅੰਤਰ ਹੇਠਾਂ ਸਾਰਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ

ਲੜੀ ਨੰਬਰ	ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ	ਅਧਿਆਪਨ
1	ਇਹ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੇਧ ਹੈ।	ਇਹ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੈ।
2	ਇਸ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਸੀਮਤ ਹੈ।	ਇਹ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।
3	ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਰੀਇਨਫੋਰਸਮੈਂਟ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।	ਅਧਿਆਪਨ ਲਈ ਰੀਇਨਫੋਰਸਮੈਂਟ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
4	ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਦੁਹਰਾਓ।	ਪੜ੍ਹਾਏ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
5	ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ।	ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮੁੱਲਵਾਨ ਹੈ।
6	ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਿਸੇ ਵਿਵਹਾਰ ਜਾਂ ਆਦਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।	ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਗੁਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਗਿਣਾਤਮਕ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
7	ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲਾ ਪੱਧਰ ਹੈ।	ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੱਧਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨਿਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ

ਲੜੀ ਨੰ:	ਨਿਰਦੇਸ਼ (instruction)	ਅਧਿਆਪਨ
1	ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਤੰਗ ਅਤੇ ਸੀਮਤ ਹੈ।	ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ।
2	ਨਿਰਦੇਸ਼ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਸਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।	ਅਧਿਆਪਨ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਹੈ।
3	ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।	ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਚ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
4	ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।	ਅਧਿਆਪਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
5	ਨਿਰਦੇਸ਼ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਲਾਸਰੂਮ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।	ਸਕੂਲ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਮੂਹ, ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇੰਡੋਕਟ੍ਰਿਨੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ

Sr. No.	ਉਪਦੇਸ਼ (Indoctrination)	ਅਧਿਆਪਨ
1	ਇਸ ਦਾ ਘੇਰਾ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਹੈ।	ਇਸ ਦਾ ਘੇਰਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ।
2	ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਤੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਬਦਲਦਾ ਹੈ।	ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।
3	ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੱਲ ਸੁਝਾਉਂਦਾ ਹੈ।	ਇਹ ਇੱਕੋ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਕਈ ਹੱਲ ਸੁਝਾਉਂਦਾ ਹੈ।
4	ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।	ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਹੈ।
5	ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।	ਇਹ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ

Sr. No.	ਸਿਖਲਾਈ (Training)	ਅਧਿਆਪਨ
1	ਇਹ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਠੋਸ ਹੈ।	ਇਹ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪਿਕ ਹੈ।
2	ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਾ ਹੈ।	ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਮਝਣਾ ਹੈ।
3	ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਸੰਦਰਭ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ।	ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ।

4	ਸਿਖਲਾਈ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜਾਂ ਤੁਰੰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।	ਅਧਿਆਪਨ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜਾਂ ਅਸੀਮਤ ਹੈ।
5	ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰੋਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।	ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਰੋਤ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਚ ਸਵੈ-ਸੰਚਾਲਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਬਣਤਰ

ਡੇਵਿਸ ਅਤੇ ਗਲੇਸਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚਾਰ ਭਾਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਸੰਗਠਨ, ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ।

1. ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
2. ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
3. ਢੁੱਕਵੀਂ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।
4. ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਫੀਡਬੈਕ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

1.2 ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਉਣ ਲਈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਉਣ ਲਈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਢਾਲਣ ਲਈ
- ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਜਿੱਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨਾ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ
- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਜਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕੁਸ਼ਲ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ।

1.3 ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਪੱਧਰ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਕਿ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਸੰਪਰਕ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਇਹ ਤਿੰਨ ਪੱਧਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਸਾਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਛਾਣੇ ਗਏ ਹਨ, ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ, ਸਮਝਣ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਇਹ ਤਿੰਨ ਪੱਧਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ (ਯਾਦਦਾਸਤ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ (ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਿਤ) ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਦੇ ਹਨ।

ਜੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੱਧਰ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਘੱਟ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦਾ ਪੱਧਰ ਸੰਚਾਲਕ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਿਤ ਪੱਧਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੱਧਰਾਂ ਨੂੰ ਲੜੀਵਾਰ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਹੇਠਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦਾ ਪੱਧਰ ਵਿਚਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ

ਅਰਥ

ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਹਰਬਰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਤਰਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਇਸ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਗੈਰ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਤੱਥ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣਾ, ਸੰਭਾਲਣਾ ਅਤੇ ਆਤਮਸਤਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸਿਰਫ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਇਹ ਪੱਧਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਉੱਤਮ ਪੱਧਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਸਿਰਫ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਇੱਕ ਪੱਧਰ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਫ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਲੰਮੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤ

ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ:

ਮਾਨਸਿਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ

ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ, ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕਸਰਤ, ਦੁਹਰਾਓ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਐਪਰੀਸੈਪਸ਼ਨ (Apperception) ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ

ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਹਰਬਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸਨੂੰ ਹਰਬਰਟਿਅਨ ਥਿਊਰੀ ਆਫ ਐਪਰੀਸੈਪਸ਼ਨ ਵਜੋਂ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਕੈਨੀਕਲ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੱਥੀ ਗਿਆਨ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬੋਰਨਡੀਕ ਦਾ ਕਨੈਕਸ਼ਨਿਜ਼ਮ (Connectionism) ਸਿਧਾਂਤ

ਇਹ ਯਾਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਕਸਰਤ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਉਤੇਜਕ-ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ (ਐਸ-ਆਰ) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ (Conditioning) ਸਿਧਾਂਤ

ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਕਲਾਸੀਕਲ ਅਤੇ ਆਪਰੇਟਿਵ ਥਿਊਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਦਤ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦੇਸ਼

1. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਤੱਥਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ।
2. ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਮਕੈਨੀਕਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਰਥਾਤ ਰੋਟ ਲਰਨਿੰਗ ਜਾਂ ਯਾਦ ਕਰਨ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ।

3. ਬਲੂਮ ਦੀ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਅਧਾਰਤ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ, ਅਰਥਾਤ, ਪਛਾਣ, ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਆਦਿ।
4. ਗਿਆਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ, ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਯਾਦ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੱਥ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਰੋਟ ਲਰਨਿੰਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਮੰਤਵ

1. ਮਾਨਸਿਕ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ।
2. ਤੱਥ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ।
3. ਤੱਥਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣਾ।
4. ਸਿੱਖੀ ਗਈ ਸਮਗਰੀ ਜਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ।

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੇਂਦਰਿਤ, ਪੂਰਵ-ਯੋਜਨਾਬੱਧ, ਢਾਂਚਾਗਤ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਿਤ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਸਰਲ ਸੰਕਲਪਾਂ, ਸਰਤਾਂ ਅਤੇ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਮਗਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਯਾਦ ਵਜੋਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਢੰਗ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਨਿਰਣਾਇਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਦਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਗਿਆਨ ਮਿਲੇ। ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਅਧਿਆਪਕ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਾਰਜਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਚੋਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਫੈਸਲਾ ਅਧਿਆਪਕ ਹੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਰੋਟ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਅਧਿਆਪਨ ਮੈਮੋਰੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਗੈਰ-ਸਰਗਰਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਰਫ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਟੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਭੰਡਾਰ ਵਜੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ ਮਕੈਨੀਕਲ ਯਾਦ ਦੇ ਉਪਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕੋਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ-ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਸਮਝ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ-ਸਮੱਗਰੀ

ਆਡੀਓ, ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਅਤੇ ਆਡੀਓ-ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਅਧਿਆਪਨ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚਾਰਟ, ਮਾਡਲ (2 ਡੀ ਜਾਂ 3 ਡੀ), ਨਕਸ਼ੇ, ਤਸਵੀਰਾਂ, ਫਿਲਮਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ, ਰੇਡੀਓ, ਟੀਵੀ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਆਦਿ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ

ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰੀ ਹੈ ਨਾ ਕੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੱਚੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਿੱਖਣ ਵੱਲ ਕੋਈ ਸਹਿਜ ਝੁਕਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਲਾਈ ਡਰ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਕਾਰਕ ਭਾਵ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਡਰ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਲਾਸਰੂਮ ਸੈਟਅਪ

ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਆਪਸੀ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਕਲਾਸਰੂਮ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਜਾਂ ਸਥਾਪਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵੀ, ਦਿਲਖਿੱਚਵੀਂ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਢੰਗ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਅਧਿਆਪਕ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਢੰਗ, ਇੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਧਿਆਪਕ-ਕੇਂਦਰਿਤ, ਵਿਸ਼ਾ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਡਰਿਲ, ਸਮੀਖਿਆ, ਦੁਹਰਾਉ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣਾ ਆਦਿ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾਤਰ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੈਕਚਰ ਵਿਧੀ, ਡੀਡਕਟਿਵ, ਢੰਗ, ਵਰਣਨ ਵਿਧੀ, ਪਾਠ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਵਿਧੀ, ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਲੇ/ਚਿੱਟੇ ਬੋਰਡ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਦਿ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਿਖਾਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ।

ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤਕਨੀਕਾਂ ਹਨ। ਮੌਖਿਕ ਟੈਸਟ, ਲਿਖਤੀ ਟੈਸਟ, ਵੱਡੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਚੋਣ ਅਧਾਰਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਰੀਕਾਲ ਟਾਈਪ ਟੈਸਟ, ਰੈਕੀਗਨੇਸ਼ਨ ਟੈਸਟ, ਵਿਕਲਪਕ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਕਾਲਮ ਨੂੰ ਮਿਲਉਣ ਵਾਲੇ ਟੈਸਟ ਆਦਿ ਹਨ।

ਲਾਭ

1. ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਛੋਟੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਢੁੱਕਵੀਂ ਹੈ।
2. ਇਹ ਹੈਲੀ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ।
3. ਇਹ ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।
4. ਇਹ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।
5. ਮੈਮੋਰੀ ਲੈਵਲ ਟੀਚਿੰਗ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣ ਗਈ ਹੈ।
6. ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ।
7. ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ।

ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਰੋਟ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝ, ਸੋਚ, ਤਰਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੋਧਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।
2. ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਵਹਾਰਕ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।
3. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਾਲਣ, ਯਾਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗਾਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
4. ਮਕੈਨੀਕਲ ਯਾਦ ਨੂੰ ਫਲਦਾਇਕ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।
5. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।
6. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਲਾਸਰੂਮ ਅਧਿਆਪਨ ਜਾਂ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਲ ਕਲਾਸ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਆਦਿ।

7. ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰੋਰਣਾ ਦੇ ਕਾਰਕ ਭਾਵ ਡਰ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਕਾਰਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ।
8. ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਢਿੱਲੀ, ਖੁਸ਼ਕ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।
9. ਉੱਚ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇਹ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।
10. ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।
11. ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਦਬਦਬਾ ਹੈ।
12. ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ-ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਪੱਧਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
13. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਵੈ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।
14. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।
15. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਰੋਟ ਮੈਮੋਰੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ।

ਸੁਝਾਅ

ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਅਰਥਪੂਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:

1. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਅਰਥਪੂਰਨ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
2. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਢੁੱਕਵੀਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
3. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰਤੀਬ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਮੱਗਰੀ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
4. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
5. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਸਰਤ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਕੰਮਾਂ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
6. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਪੂਰੇ ਢੰਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
7. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
8. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਕਸਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
9. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਥਕਾਵਟ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।
10. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰੀਇਨਫੋਰਸਮੈਂਟ ਦੇ ਸਥਿਰ ਅਨੁਪਾਤ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
11. ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਰਫ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
12. ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੈਅ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਮਾਡਲ

ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਮਾਡਲ ਦੇ ਚਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਤ ਹਨ ਧਿਆਨ, ਸਿੰਟੈਕਸ, ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਸਪੋਰਟ ਸਿਸਟਮ। ਇਹਨਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਧਿਆਨ

ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ, ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ, ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ, ਅਤੇ ਸਿੱਖੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਹੈ।

ਸਿੰਟੈਕਸ (Syntax)

ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਸਿੰਟੈਕਸ ਵਿੱਚ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ, ਤਿਆਰੀ, ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਵਰਣ, ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ, ਤੁਲਨਾ, ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ, ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖੀ ਗਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਰਗਰਮ ਅਤੇ ਦਬਦਬਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਜਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਮਗਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਕੋਲ ਇਹ ਸਹਾਇਕ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ ਮੰਨ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛੇ, ਚੁੱਪਚਾਪ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਹਾਇਤਾ ਸਿਸਟਮ

ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਲਾਂਕਣ ਜਾਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਲਿਖਤੀ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕ੍ਰੈਮਿੰਗ (cramming) 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰੈਮਿੰਗ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਟੈਸਟਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਬਜੈਕਟਿਵ (objective) ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਮਝਣ ਦਾ ਪੱਧਰ

ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦਾ ਪੱਧਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ, ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਾਰਥਕ ਅਤੇ ਮੁੱਲਵਾਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ

ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦਾ ਪੱਧਰ ਮੌਰਿਸਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਸਮਝ ਦਾ ਪੱਧਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਉਹ ਪੱਧਰ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਸੰਚਾਲਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਅਤੇ ਡਰਾਇੰਗ ਅਨੁਮਾਨਾਂ, ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਜਬ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨੀਕਰਣ ਅਤੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਪੱਧਰ ਹੈ ਜੋ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮੌਰਿਸ ਐਲ ਵਿੰਗੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣਾ, ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਸੰਦੇਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

1. ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਤੱਥਾਂ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।
2. ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਤੱਥਾਂ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।
3. ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਕੀਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
4. ਇਹ ਵਿਹਾਰਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਕੀਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤ

ਹਰਬਰਟਿਅਨ ਥਿਉਰੀ ਆਫ਼ ਐਪਰਸੈਪਸ਼ਨ ਅਤੇ ਥਿਉਰੀ ਆਫ਼ ਇਨਸਾਈਟ (ਗੋਸਟਾਲਟ ਫੀਲਡ ਥਿਉਰੀ) ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਹਨ ਜੋ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਹੇਠਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਹਰਬਰਟਿਅਨ ਥਿਉਰੀ ਆਫ਼ ਐਪਰਸੈਪਸ਼ਨ

ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਦੀ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ। ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।

ਹਰਬਰਟ ਨੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਪੰਜ ਪੜਾਵਾਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ।

1. ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਪੜਾਅ ਹੈ। ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
2. ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖੀ ਗਈ ਸਮਗਰੀ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ।
3. ਤੀਜੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਭਿੰਨਤਾ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
4. ਚੌਥਾ ਪੜਾਅ ਹੈ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਦਾ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਤੱਥਾਂ, ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।
5. ਪੰਜਵਾਂ ਪੜਾਅ ਵਿਹਾਰਕ ਵਰਤੋਂ ਹੈ। ਆਮ ਤੱਥ, ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਵਿਹਾਰਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਜਾਂ ਉਪਯੋਗ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਇੰਜ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਜ ਪੜਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਮਝਦੇ, ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਕਰਦੇ, ਨਵਾਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰਕ ਉਪਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੂਝ (Insight) ਦੀ ਥਿਉਰੀ (ਗੋਸਟਾਲਟ ਫੀਲਡ ਥਿਉਰੀ)

ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਮਝ ਉਦੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਝ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ, ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਸਮਝ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਅਸਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਮਝ-ਸੂਝ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ:

ਗਿਆਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼

ਲੋੜੀਂਦੀ ਤੱਥ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਤੱਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ।

ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ

1. ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ।
2. ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ।
3. ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਤੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ।
4. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਕਰਨਾ।

ਵਰਤੋਂ ਵਿਹਾਰ (Application) ਦੇ ਉਦੇਸ਼

1. ਨਵੇਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ।

2. ਵਿਹਾਰਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ।

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ

ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਾਂਚਾਬੱਧ ਹੈ ਭਾਵ, ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਯੋਜਨਾਬੱਧ, ਸੰਗਠਿਤ, ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਅਰਥਪੂਰਨ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਪਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਉਪਯੋਗਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ, ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵੱਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ। ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ, ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਸੂਝ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੇ ਵੱਡਾ ਨਿਯੰਤਰਣ ਹੈ ਪਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਇੱਥੇ ਕੁਝ ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਜਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਢਾਂਚੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਸਮੱਗਰੀ

ਆਡੀਓ, ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਅਤੇ ਆਡੀਓ-ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਅਧਿਆਪਨ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਮਝਣ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਭਿੰਨ ਚਾਰਟ, ਮਾਡਲ (2 ਡੀ ਜਾਂ 3 ਡੀ), ਫਲੈਸ਼ ਕਾਰਡਸ, ਤਸਵੀਰਾਂ, ਟੀਵੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਉਪਕਰਣ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਧਿਆਪਨ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਬਾਹਰੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਲਾਸਰੂਮ ਸੈਟਅਪ

ਕਲਾਸਰੂਮ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਜਾਂ ਸਥਾਪਨਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਤ, ਜੀਵੰਤ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਢੰਗ

ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਢੰਗ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਿੱਥੈਟਿਕ, ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ, ਉਦਾਹਰਣ ਵਿਧੀ, ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਧੀ, ਪ੍ਰੇਰਕ ਅਤੇ ਡੀਡਕਸ਼ਨ ਵਿਧੀ, ਲੈਕਚਰ ਕਮ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਵਿਧੀ, ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਉੱਤਰ ਵਿਧੀ ਸਮਝ-ਸੂਝ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਮਝ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮੁਲਾਂਕਣ

ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਆਪਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਯਾਦ ਕਰਨ, ਪਛਾਨਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਮੋਟਰ ਹੁਨਰ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ, ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ, ਡੀਡਕਸ਼ਨ, ਵਿਆਖਿਆ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ, ਸਧਾਰਨੀਕਰਣ, ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਮੌਖਿਕ ਟੈਸਟ, ਲਿਖਤੀ ਟੈਸਟ, ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਟੈਸਟ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਸੰਚਾਰ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਮਝਣ ਦਾ ਪੱਧਰ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਆਮ ਨਿਯਮਾਂ, ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇੱਕ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦਾ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਲਾਭ

1. ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।
2. ਇਹ ਨਵੇਂ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।
3. ਇਹ ਰਸਮੀ ਸੈਟਿੰਗ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵਾਲੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।
4. ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
5. ਇਹ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦੇ ਪੜਾਅ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।
6. ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਯਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
7. ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨਾਲ ਲੈਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।
8. ਇਹ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਘੱਟ ਅਧਿਆਪਕ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
2. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਬਾਹਰੀ ਹੈ।
3. ਇਹ ਉੱਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਨਿਸ਼ਚਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਮਸ਼ੀਨੀ ਦੁਹਰਾਓ ਅਤੇ ਡਿੱਲ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
4. ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।
5. ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚਤਮ ਗਿਆਨ ਸੰਬੰਧੀ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ, ਸੁਤੰਤਰ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।
6. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਸੋਚ, ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਘੱਟ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ।

ਸੁਝਾਅ

1. ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਅਰਥਪੂਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:
2. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਹਮਦਰਦੀ ਭਰਿਆ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
4. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
5. ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
6. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਹਰ ਪੜਾਅ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
7. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
8. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ/ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਇੱਕ ਅਨੁਕੂਲ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
9. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
10. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਢੰਗਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
11. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਸਾਰਥਕਤਾ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

12. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਉਚਿਤ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
13. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
14. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਚੁਣਨਾ ਅਤੇ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਮਝ-ਸੂਝ ਅਧਾਰਤ ਅਧਿਆਪਨ ਮਾਡਲ

ਸਮਝ-ਸੂਝ ਅਧਾਰਤ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਮਾਡਲ ਦੇ ਚਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਤ ਹਨ ਫੇਕਸ, ਸਿੰਟੈਕਸ, ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ। ਇਹਨਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਫੇਕਸ

ਇਸ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਸਿੰਟੈਕਸ

ਸਮਝ-ਸੂਝ ਅਧਾਰਤ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਸਿੰਟੈਕਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਪੰਜ ਪੜਾਅ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਖੋਜ, ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਨ, ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਪਾਠ।

ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਇਸ ਪੱਧਰ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਵਿਵਹਾਰ ਨਿਯੰਤਰਕ ਹੈ, ਭਾਵ, ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੋਰਾਨ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੋਵੇਂ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਉਪਯੋਗੀ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਕਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਇਸ ਪੱਧਰ ਦੀ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਸਮਝ-ਸੂਝ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਲਿਖਤੀ, ਮੌਖਿਕ, ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਆਬਜੈਕਟਿਵ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਢੰਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ੋਰ ਤੱਥਾਂ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ 'ਤੇ ਹੈ।

ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ (Reflective) ਪੱਧਰ

ਮੈਮੋਰੀ ਅਤੇ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਸਿਖਰਲੇ ਪੱਧਰ ਭਾਵ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਉੱਚਤਮ ਪੱਧਰ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਮੈਮੋਰੀ ਅਤੇ ਸਮਝ-ਸੂਝ ਦਾ ਪੱਧਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਬੇਧਾਰਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤਦਾ ਅਤੇ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ

ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਹੱਟ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਵੇਂ, ਵੈਧ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢਣ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚਣਾ, ਵਿਚਾਰਨਾ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਤਰਕ, ਕਲਪਨਾ, ਸੋਚ, ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਮੌਰਿਸ ਐਲ ਬਿਗੋ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਜਾਂਚਯੋਗ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਵਧਾਨ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਜਾਂਚ ਹੈ ਜੋ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਸਿੱਟੇ ਜਿਸ ਵੱਲ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

1. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਤੱਥਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ, ਸੂਝ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਦੀ ਨੇੜਿਓਂ, ਸਾਵਧਾਨੀ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਜਾਂਚ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
2. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਤੱਥਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ, ਸੂਝ, ਅਤੇ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
3. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਜਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ, ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਤੱਥ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਸਮਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵੇਂ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤ

ਬੋਧਾਤਮਕ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਗੋਅਲ ਇਨਸਾਈਟ ਥਿਊਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਗੋਅਲ ਇਨਸਾਈਟ ਥਿਊਰੀ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਬੋਧਾਤਮਕ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਟੀਚੇ ਦੀ ਸੂਝ ਥਿਰੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਬੋਧਾਤਮਕ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਗੋਅਲ ਇਨਸਾਈਟ ਸਿਧਾਂਤ

ਬੋਧਾਤਮਕ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਗੋਅਲ ਇਨਸਾਈਟ ਸਿਧਾਂਤ ਨੇ ਰਵਾਇਤੀ ਮਕੈਨੀਕਲ ਯਾਦ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਅਰਥਹੀਣ ਸਮਝ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਇਸਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ, ਟੀਚੇ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਪਹੁੰਚ 'ਤੇ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੀਚਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਅਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸੇਧ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸਧਾਰਨ ਸੂਝ, ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਹੈ।

ਉਦੇਸ਼

1. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਸੂਝ, ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੋਚ ਅਤੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਸੋਚ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ।
2. ਸਿੱਖੇ ਹੋਏ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਸਮਝ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ।
3. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਸੂਝ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਭੰਡਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਮ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ।
4. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ।

ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ

ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਢਾਂਚਾਗਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਓਪਨ-ਐਂਡ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਮੱਸਿਆ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸਮੱਸਿਆ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਪੂਰੇ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹੱਲ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰ ਕੇ, ਆਪਸੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਅਤੇ ਪਰਸਪਰ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ, ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ, ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਖੋਜਣ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ

ਅਗਵਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ/ਗੁਣ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਸੋਚ, ਚਤੁਰਾਈ, ਵਿਦਵਤਾ, ਲਗਨ, ਖੁੱਲੀ ਸੋਚ, ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਪਹੁੰਚ ਆਦਿ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਬੇਧਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਅਤੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੇ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਸਿੱਖਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ 'ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਸੁਕ ਹਨ। ਸਿੱਖਣ-ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜੀਵੰਤ, ਰਚਨਾਤਮਕ, ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਲਾਸਰੂਮ ਸੈਟਅਪ

ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਾਤਾਵਰਣ ਜਾਂ ਸਥਾਪਨਾ, ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਤ, ਜੀਵੰਤ, ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ, ਦਿਲਚਸਪ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਹੈ।

ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਢੰਗ

ਵਰਤੋਂ ਜਾਂਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਢੰਗ ਸਿੱਖਣ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜੀਵੰਤ ਗੱਲਬਾਤ ਦੁਆਰਾ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਜਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ-ਕੇਂਦਰਿਤ, ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ, ਖੋਜ, ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੀ ਜਾਂਚ, ਰਚਨਾਤਮਕ ਅਸਾਇਨਮੈਂਟ, ਸਮੱਸਿਆ-ਹੱਲ, ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੇਂਦਰਿਤ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਉਪਯੋਗੀ ਢੰਗ ਹਨ।

ਮੁਲਾਂਕਣ

ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਫੋਕਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਖੋਜ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਆਮ ਸਮਝ, ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਲੇਖ-ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਖੁੱਲੇ-ਅੰਤ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਮੌਖਿਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ, ਲਿਖਤੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਮੌਲਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕਤਾ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਧਨ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਹੱਲ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਲਾਭ

1. ਇਹ ਸਿੱਖਣ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ।
2. ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
3. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਤੇ ਬੇਧਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਬਿਹਤਰ ਮੌਕੇ ਹਨ।
4. ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
5. ਇਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਬੌਧਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
6. ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸੁਤੰਤਰ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।
7. ਇਹ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।

8. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਉਪਯੋਗੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
9. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਖੋਜਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
10. ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਤਮ ਲਚਕਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
11. ਇਹ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਚਾਰ ਸੰਭਵ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
12. ਇਹ ਕੋਰਸ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਸਖਤ ਅਤੇ ਪੇਚੀਦੇ ਸੰਗਠਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ।
13. ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦੇ ਸਹੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਇਹ ਹੇਠਲੇ ਵਰਗਾਂ ਲਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।
2. ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।
3. ਇਹ ਸਮਾਂ ਖਰਚ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।
4. ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਭਟਕਣ ਕਾਰਨ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
5. ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ 'ਤੇ ਬੋਝ ਹੈ।
6. ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ 'ਤੇ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ, ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਸਹੀ ਸੰਗਠਨ, ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਵੱਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।
7. ਇਹ ਐਸਤ ਅਤੇ ਐਸਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਉੱਚ-ਕ੍ਰਮ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੁਝਾਅ

ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਸਾਰਥਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:

1. ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਧਿਆਪਕ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।
2. ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣੇ ਸਮੇਂ, ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਹਰੇਕ ਸੰਬੰਧਤ ਪੜਾਅ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
3. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਢੁੱਕਵਾਂ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਾਤਾਵਰਣ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
4. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
5. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
6. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਹੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
7. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਤੰਤਰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
8. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
9. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
10. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਵੱਲ ਉਚਿਤ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
11. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਸਾਰਥਕਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
12. ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
13. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੰਵਾਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
14. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
15. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਤਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਮੌਕੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
16. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
17. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੋਚ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦਾ ਮਾਡਲ

ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਮਾਡਲ ਦੇ ਚਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਤ ਹਨ ਫੋਕਸ, ਸਿੰਟੈਕਸ, ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ। ਇਹਨਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਹੇਠਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਫੋਕਸ

ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਫੋਕਸ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਸੋਚ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਤਰਕ ਸ਼ਕਤੀ, ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ/ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਸੰਟੈਕਸ

ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਟੈਕਸ ਦੇ ਚਾਰ ਪੜਾਅ ਹਨ।

- ੳ) ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ
- ਅ) ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ
- ੲ) ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇੰਦਰੀਆਂ, ਮਨਨ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ
- ਸ) ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ

ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਣ-ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕਰਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਮਾਹੌਲ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਚਿੰਤਨ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ।

ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਤੀ ਸਹਾਇਤਾ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਲਿਖਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

1.4 ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ

ਅਧਿਆਪਨ ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਦਲਾਅ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ ਅਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਗਿਆਨ ਅਧਾਰਿਤ

ਅਧਿਆਪਨ ਗਿਆਨ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੱਕ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਤ੍ਰੈ-ਧਰੁਵੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ

ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਤ੍ਰੈ-ਧਰੁਵੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਅਕ ਉਦੇਸ਼, ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ

ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਪਰਸਪਰ ਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ, ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ

ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਹੁਨਰਾਂ, ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸੇਧ

ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸੇਧ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸੇਧਣਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ

ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਰਚਨਾਤਮਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰੀ ਹੈ

ਸਿਖਾਉਣਾ ਇੱਕ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ

ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ, ਵਧੇਰੇ ਤਰਕਪੂਰਨ ਪਹੁੰਚਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਦੀ ਗੁਜ਼ਾਇਸ਼, ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਖੋਜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ।

ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਸੰਵਾਦ

ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਸੰਵਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਰਸ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਚਕਾਰ ਜੀਵੰਤ ਸੰਵਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਤੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝ ਦੇ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁਲਾਂਕਣਯੋਗ

ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਮੁਲਾਂਕਣਯੋਗ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਮੁਲਾਂਕਣਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਪਣਯੋਗ

ਅਧਿਆਪਨ ਮਾਪਣਯੋਗ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫਲੈਂਡਰਜ਼ ਇੰਟਰੈਕਸ਼ਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਲਈ ਸਕੇਲ।

ਸੇਧਣਯੋਗ

ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਸੇਧਣਯੋਗ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਨਿਰੀਖਣ, ਮਾਪ ਅਤੇ ਫੀਡਬੈਕ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਨਤੀਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਸੇਧਣ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਿੱਤਾ

ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਿੱਤਾ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਆਮ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਸਫਲ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਪੁੰਨ ਅਧਿਆਪਕ ਬਣਨ ਲਈ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਮਾਈਕ੍ਰੋਟੀਚਿੰਗ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ

ਅਧਿਆਪਨ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਕੈਫੋਲਡਿੰਗ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਤਰਕ, ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਕਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਚੇਤੰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਚੇਤਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ

ਅਧਿਆਪਨ ਚੇਤੰਨ ਅਤੇ ਅਚੇਤਨ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਅਚੇਤਨ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਦਿਮਾਗ ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੈਮੋਰੀ ਤੋਂ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਤੱਕ

ਅਧਿਆਪਨ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਪ੍ਰਤੀਕਰਮਾਂ, ਤਰਕ, ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖਲਾਈ, ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ, ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ

ਅਧਿਆਪਨ ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ, ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ, ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਲੋੜੀਂਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣਨਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਣਨਾ, ਹੁਨਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਅਧਿਆਪਨ ਸਿਖਲਾਈ (ਰਸਮੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਲਾਸਰੂਮ ਸੈਟਿੰਗ) ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ (ਉਪਦੇਸ਼) ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਲੋਕਤੰਤਰੀ

ਅਧਿਆਪਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਵੱਖ ਵੱਖ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਹਿਕਾਰੀ

ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਹੈ। ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਗਠਨ, ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ, ਪਾਠ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ

ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਪੇਨੈਂਟ ਹੁਨਰਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪੇਸ਼ੇਵਰ

ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਗਤੀਵਿਧੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੰਮੀ ਅਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਉਦੇਸ਼ਾਂ, ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਤਕਨੀਕਾਂ, ਸੁਝਾਅ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ; ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਦਿਆਲੂ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਥਿਰਤਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਪਚਾਰਕ ਉਪਾਅ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਅਫਜ਼ਲਤਾ ਕਰਨਾ ਆ ਜਾਵੇ।

1.5 ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ

ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਪਰਸਪਰ ਕ੍ਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਖਲਾਅ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਢੁੱਕਵੀਂ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਸਮੱਗਰੀ, ਢੰਗ, ਉਪਕਰਣ, ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਅਧਾਰਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ

ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਅਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿਰਭਰ (ਸਿਖਿਆਰਥੀ), ਸੁਤੰਤਰ (ਅਧਿਆਪਕ), ਅਤੇ ਦਖਲ (ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ)।

ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਨਿਰਭਰ ਅਧਾਰ

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਨਿਰਭਰ ਅਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅੱਲੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਰਿਪੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ, ਅਧਿਆਪਕ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ/ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਅਧਾਰ

ਅਧਿਆਪਕ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਅਧਾਰ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਅਧਿਆਪਨ/ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਿਯੰਤਰਣ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੰਚਾਰ 'ਤੇ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਵਹਾਰ ਸੋਧ ਲਿਆਉਣ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਪਕ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਅਧਾਰ

ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਅਧਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ, ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ, ਢੰਗ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਮੱਗਰੀ, ਅਧਿਆਪਨ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਟੀਚੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਅਧਾਰ ਨਿਰਭਰ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਅਧਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਸੰਪਰਕ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ਾ

ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਪੁਰਦਗੀ ਲਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਾਤਾਵਰਣ

ਅਧਿਆਪਕ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੋਵੇਂ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਅਧਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ

ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤਿੰਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਜ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਰਖ, ਨੁਸਖੇ, ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਾਰਜ।

ਪੜਤਾਲ ਕਾਰਜ

ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਪਹਿਲਾਂ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਪਰਖ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਬੇਯਾਤਮਕ, ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਦਿਅਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਸਮਗਰੀ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਮਗਰੀ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਸਵੈ-ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਸਵੈ-ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੋਧ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਅਤੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਹੁਨਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਵਤੀਰੇ, ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ, ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਢੰਗਾਂ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਮਗਰੀ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸਕ੍ਰਿਪਟਿਵ ਫੰਕਸ਼ਨ

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਦਮ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋੜੀਂਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਅਧਾਰਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਾਰਜ

ਇਹ ਕਾਰਜ ਨੁਸਖੇ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਨੁਸਖੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਸ ਪੱਧਰ 'ਤੇ, ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਗਲਤ ਨਿਦਾਨ ਜਾਂ ਤਜਵੀਜ਼, ਜਾਂ ਇਲਾਜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ

ਟੈਸਟ, ਨਿਰੀਖਣ, ਇੰਟਰਵਿਊ, ਰੇਟਿੰਗ ਸਕੇਲ, ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਿਵ ਤਕਨੀਕਾਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਹਨ ਜੋ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਅਧਿਆਪਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਸਰਗਰਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਲਈ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਕ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਵਧੇਰੇ ਸਰਗਰਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸੇਧ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਜਾਣਾ ਪਏਗਾ। ਜੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੇਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ (ਨੁਸਖੇ) ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੁਬਾਰਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਇਵੈਂਟਸ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਉਣਾ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦੇਣਾ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨਾ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਜਕ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕੁਸ਼ਲ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਮੁਢਲੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਥਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਅਗਲੇ ਦੇ ਪੱਧਰਾਂ ਅਰਥਾਤ, ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਕ ਪੱਧਰ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦਾ ਪੱਧਰ ਵਧੇਰੇ ਉੱਨਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਮ ਸਮਝ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਉੱਨਤ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪੱਧਰ ਭਾਵ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ।

ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੱਥਾਂ, ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਆਮ ਸੂਝ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਨੂੰ ਆਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਕ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ, ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ, ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਜਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਹਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

- ਯੋਗਤਾ ਉਸ ਹੱਦ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਯੋਗ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

- ਅਧਿਆਪਨ ਯੋਗਤਾ ਢੁੱਕਵੇਂ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਸਖਤ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਧਿਆਪਨ ਪੇਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਪ ਹੈ।
- ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਰਿਪੱਕ ਵਿਅਕਤੀ (ਅਧਿਆਪਕ) ਤੋਂ ਇੱਕ ਅਲੱਗ ਵਿਅਕਤੀ (ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ) ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੈ।
- ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ (Conditioning) ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੇਧ ਹੈ।
- ਨਿਰਦੇਸ਼ (Instruction) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਉਪਦੇਸ਼ (Indoctrination) ਦੇਣ ਨਾਲ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਰਵੱਈਏ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਸਿਖਲਾਈ (Training) ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਠੋਸ ਹੈ।
- ਮੈਮੋਰੀ (Memory) ਪੱਧਰ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਪੱਧਰ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਫ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਸਮਝ (Understanding) ਪੱਧਰ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਪੱਧਰ ਹੈ ਜੋ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨੀਕਰਣ ਅਤੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ (Reflective) ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਇੱਕ ਪਰਖਯੋਗ ਸਬੂਤ ਦੀ ਰੇਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਵਧਾਨ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਜਾਂਚ ਹੈ ਜੋ ਇਸਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿੱਟਿਆਂ ਵੱਲ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ਸੁਤੰਤਰ ਅਧਾਰ (Independent variable) ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ।
- ਨਿਰਭਰ ਅਧਾਰ (Intervening variables) ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ।
- ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਸਮੂਹੀਅਤ ਅਧਾਰ (Intervening variables) ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ, ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਢੰਗ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਮਗਰੀ, ਅਧਿਆਪਨ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਟੀਚੇ ਹਨ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

1. ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਹੈ ਜੋ.....ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋਵੇ।
  - ੳ) ਸਿਰਫ ਰਸਮੀ ਸਿਖਲਾਈ
  - ਅ) ਸਿਰਫ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਸਿਖਲਾਈ
  - ੲ) ਮਸ਼ੀਨੀ ਸਿਖਲਾਈ
  - ਸ) ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ
2. ਇੱਕ ਅੰਤਰ-ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸੋਧਣ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ?

  - ੳ) ਜੈਕਸਨ
  - ਅ) ਗੇਜ
  - ੲ) ਹਾਫ ਅਤੇ ਡੰਕਨ
  - ਸ) ਸਮਿਥ
3. ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ?
  - ੳ) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨਾ
  - ਅ) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ
  - ੲ) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਬਣਾਉਣਾ
  - ਸ) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਕੁਸ਼ਲ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਉਣਾ
4. ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸੰਵਾਦ.....'ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ
  - ੳ) ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਦੋ ਪੱਧਰਾਂ

- ਅ) ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪੱਧਰ
- ੲ) ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੱਧਰਾਂ
- ਸ) ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ

5. ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੋਰਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ..... ਹੈ।

- ੳ) ਸਿਰਫ ਅੰਦਰੂਨੀ
- ਅ) ਸਿਰਫ ਬਾਹਰੀ
- ੲ) ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਦੋਵੇਂ
- ਸ) 70 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ 30 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਅੰਦਰੂਨੀ

6. ਸਮਝ-ਸੂਝ ਪੱਧਰ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਹੈ.....

- ੳ) ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੱਧਰ
- ਅ) ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ
- ੲ) ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸੰਚਾਲਕ ਪੱਧਰ
- ਸ) ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪੱਧਰ

7. ਸਮਝ-ਸੂਝ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਡਲ..... ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

- ੳ) ਹਰਬਰਟ
- ਅ) ਰੰਟ
- ੲ) ਮੌਰਿਸਨ
- ਸ) ਬਿਗੌਰ

8. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਸਹੀ ਕ੍ਰਮ ਹੈ?

- ੳ) ਅਭੇਦ, ਖੋਜ, ਸੰਗਠਨ, ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ, ਪਾਠ
- ਅ) ਸੰਗਠਨ, ਖੋਜ, ਅਭੇਦ, ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ, ਪਾਠ
- ੲ) ਖੋਜ, ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਨ, ਅਭੇਦ, ਸੰਗਠਨ, ਪਾਠ
- ਸ) ਖੋਜ, ਅਭੇਦ, ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ, ਸੰਗਠਨ, ਪਾਠ

9. ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਹੈ.....

- ੳ) ਹਰਬਰਟਿਅਨ ਸਿਧਾਂਤ
- ਅ) ਬੈਰਨਡਾਈਕ ਸਿਧਾਂਤ
- ੲ) ਕੰਡੀਸ਼ਨਿੰਗ ਸਿਧਾਂਤ

ਸ) ਬੋਧਾਤਮਕ ਖੇਤਰ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ

10. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਹੈ?

ੳ) ਸਿਰਫ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਦਾ ਗਿਆਨ

ਅ) ਮੈਮੋਰੀ ਅਤੇ ਸਮਝ-ਸੂਝ ਪੱਧਰ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ

ੲ) ਸਿਰਫ ਸਮਝ-ਸੂਝ ਪੱਧਰ ਦਾ ਗਿਆਨ

ਸ) ਸਮਝ-ਸੂਝ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਦਾ ਗਿਆਨ

11. ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ.....ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ/ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ੳ) ਸਿਰਫ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ

ਅ) ਵਿਵਹਾਰ, ਵਿਦਿਅਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ

ੲ) ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ

ਸ) ਸਿਰਫ ਵਿਦਿਅਕ ਉਦੇਸ਼

12. ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਸਹੀ ਹੈ?

ੳ) ਅਧਿਆਪਨ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅ) ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਕੋਰਸ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ।

ੲ) ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਮੁਲਾਂਕਣਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸ) ਅਧਿਆਪਕ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਆਮ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ।

13. ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕਲਾਸਰੂਮ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ -

ੳ) ਚਰਚਾ, ਮੁਲਾਂਕਣ, ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

ਅ) ਸੰਗਠਨ, ਚਰਚਾ, ਪਾਠ, ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ

ੲ) ਸੰਗਠਨ, ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸ) ਸੰਗਠਨ, ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਚਰਚਾ, ਪਾਠ, ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ

14. ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ, ਸਮੂਲੀਅਤ (intervening) ਵਾਲਾ ਵੇਰੀਏਬਲ ਹੈ

ੳ) ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ

ਅ) ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ, ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮਗਰੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਵਾਤਾਵਰਣ

ੲ) ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ

ਸ) ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀਆਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ

15. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਪੜਤਾਲ ਕਾਰਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ?

- ੳ) ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ 'ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ
ਅ) ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਵਿਵਹਾਰ
ੲ) ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸੋਧ
ਸ) ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਚੋਣ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਉੱਤਰ

1 ਸ	2 ਅ	3.ੲ	4. ੲ	5. ਅ
2. ੲ	7. ੲ	8. ੲ	9. ਸ	10. ਅ
11. ਅ	12. ੲ	13. ਸ	14. ਅ	15. ਅ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
2. ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਮਾਡਲ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
3. ਮੈਮੋਰੀ ਪੱਧਰ, ਸਮਝ-ਸੂਝ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਪੱਧਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਾਂ ਦੀ ਸਾਰਣੀ ਬਣਾਉ।
4. ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।
5. ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ, ਨਿਰਭਰ ਅਤੇ ਸਮੂਲੀਅਤ ਅਧਾਰਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

- Foundation of Educational Technology by Dr. S. K. Mangal, Tandon Publisher.
- Advanced Educational Psychology by Dr. S. K. Mangal, Prentice Hall of India Private Limited.
- NTA UGC NET/SET/JRF - Paper-I: Teaching and Research Aptitude By KVS Madaan, Pearson.
- UGC-NET/JRF/SET Teaching & Research Aptitude (General Paper-I) by Dr. K. Kautilya, Upkar.
- Trueman's UGC NET/SET General Paper-I by M. Gagan, Sajit Kumarm Danika Publishing Company.
- CBSE UGC-NET: Teaching & Research Aptitude by Dr. M.S. Ansari & RPH Editorial Board, Ramesh Publishing House.

Web Links

- <https://physicscatalyst.com/graduation/teaching-definition/>
- <https://www.researchgate.net/publication/272620585>
- <https://www.linkedin.com/pulse/teaching-science-art-craft-andrew-johnson/>
- <https://learnfromblogs.com/teaching-is-an-art-or-science>
- <https://gradeup.co/teaching-concept-objectives-levels-of-teaching-i>

ਯੂਨਿਟ-2: ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ-I

ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ

ਉਦੇਸ਼

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

2.1 ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

2.2 ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ:

- ਪਾਠਗਤ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ।
- ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋਣਗੇ।
- ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਸਿੱਖਣਾ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਸੰਕਲਪ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੀ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸਿੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਸਿੱਖਣਾ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸਥਾਈ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸੋਧਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਬਲ ਕੀਤੇ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇੱਥੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਆਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

ਗਾਰਡਨਰ ਮਰਫੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ:

ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਅਰਥ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ।

ਸਮਿਥ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ:

ਸਿੱਖਣਾ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਨਵੇਂ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਵੁੱਡਵਰਥ ਅਨੁਸਾਰ:

ਸਿਖਲਾਈ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿੰਗਸਲੇ ਅਤੇ ਗੈਰੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ:

ਸਿਖਲਾਈ ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਲਾਈ ਜਾਂ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਕਿਨਰ ਅਨੁਸਾਰ:

ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਮਿਆਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਧਾਰਨ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕ੍ਰੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ:

ਸਿੱਖਣਾ ਆਦਤ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਰਵੱਈਏ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਉਤਪਾਦ, ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ, ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ, ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਜੋ ਕਿ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲਤਾ, ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਅਤੇ ਟੀਚਾ-ਅਧਾਰਤ, ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ, ਤਬਦੀਲੀਯੋਗ, ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ, ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪਹਿਲੂ, ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਤਰੀਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਿਆ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ, ਦਵਾਈਆਂ, ਥਕਾਵਟ, ਬਿਮਾਰੀ, ਪਰਿਪੱਕਤਾ, ਆਦਿ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ:

ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਲਾਤੀਨੀ ਸ਼ਬਦ 'ਐਡੋਲੇਸੀਅਰ' ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਵੱਲ ਵਧਣਾ।

ਏ.ਟੀ. ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ:

ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਬਾਲਗਤਾ, ਮਾਨਸਿਕ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜਾਂ ਬਚਪਨ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਵਧੀ ਹੈ।

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ ਤੇ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕਨ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਪੜਾਅ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀ

ਇੱਕ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਉਹ ਇੱਕ ਸਿੱਖਿਅਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਵੱਲ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਬਾਲਗਤਾ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਭਾਵਨਾਤਮਕ, ਮਾਨਸਿਕ, ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪੜਾਅ

ਇੱਕ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ 12 ਜਾਂ 13 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 18 ਜਾਂ 19 ਸਾਲਾਂ ਤੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ।

1. ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ 12/13 ਸਾਲ ਤੋਂ 16/17 ਸਾਲ ਤੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
2. ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਅਖੀਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ 17 ਸਾਲ ਤੋਂ 18/19 ਸਾਲ ਤੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

1. ਅਗਲੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ (13-15) ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ।
2. ਅੰਤਲੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ (16-19) - ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਬਾਲਗਤਾ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ।

ਇਕ ਹੋਰ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ:

1. ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ (12 - 14 ਸਾਲ)
2. ਮੱਧ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ (15 - 17 ਸਾਲ)
3. ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ (18 - 21 ਸਾਲ)

2.1 ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪੱਧਰ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਰ ਵਿੱਦਿਅਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬੇਧਾਤਮਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ, ਸੰਖੇਪ ਸੋਚ, ਵਰਤਮਾਨ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ, ਸਿੱਖਣ, ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ।

ਬੇਧਾਤਮਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੇਧਾਤਮਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਧਾਤਮਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਜਾਂ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸਮਝ ਦੇ ਪੱਧਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਅਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆ-ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸੋਚ ਵੱਲ ਇੱਕ ਤਬਦੀਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਧਿਆਨ

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਚੋਣਵਾਂ ਅਤੇ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਧਿਆਨ।

ਚੋਣਵਾਂ ਧਿਆਨ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਇੱਕ ਉਤਸਾਹ ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਉਤਸਾਹ ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੇ ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਧਿਆਨ

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਉਤੇਜਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਉਤੇਜਨਾ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ।

ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੰਮੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਗਤੀ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਹੈ। ਉਹ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੰਗਠਨ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਿਆਦਾ ਜਾਣੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚਦੇ ਹਨ।

ਮੈਟਾਕਾਗਨੀਸ਼ਨ

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਨੇ ਸੋਚਣ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਨਿਯੰਤਰਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਸੂਝ ਨੂੰ ਵੀ ਵਧਾਇਆ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਸੋਚ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਸਿਰਫ ਅਸਲੀਅਤ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਯਮ ਦੇ ਅਪਵਾਦਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ:

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਜਿਆਦਾ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਉਮੈ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਨੂੰ ਫੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਲੱਖਣ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ

ਅਵੇਸਲੇ ਹਨ। ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਨੂੰ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਰਥਕਤਾ:

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਠੋਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਗਈ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਬਾਰੇ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਠੋਸ ਰੂਪ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਪਵੇ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਾਰਥਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿੱਖਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਇਕ ਅਨੁਭਵੀ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਸਮਝ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਤਜਰਬਿਆਂ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਚੁੱਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਦੇ ਹੁਨਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਹੋਰ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਠੋਸ ਸਾਰ ਲਈ

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਨੇ ਠੋਸ ਤੋਂ ਅਮੂਰਤ ਸੋਚ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਉੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੇਪਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵਿਆਪਕ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਸੁਕ ਸੁਭਾਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਤਜਰਬੇ:

ਕਿਸ਼ੋਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਰਗਰਮ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਤਜਰਬੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ।

ਪਰਸਪਰ ਕਿਰਿਆਵਾਂ :

ਕਿਸ਼ੋਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਰਥਕਤਾ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸਮਗਰੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਚਿੰਤਕ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਸੋਚ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਚਿੰਤਕ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਸਵੈ-ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤਾਰਕਿਕ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸ਼ੋਰ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਲਪਨਾਤਮਕ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟਸ ਆਦਿ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਲਪਨਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਜਟਿਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਟੌਤੀ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਤਰਕ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਆਪਣੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਅਸਲ-ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਟੌਤੀ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਤਰਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬੌਧਿਕ ਸਮਰੱਥਾ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਟਾ-ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਸੋਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੋਚ ਦੇ ਨਮੂਨੇ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਲੱਖਣ ਸਿੱਖਣ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵਿਲੱਖਣ ਸੋਚ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਹੱਲ ਜਾਂ ਤੱਥ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸੰਭਵ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣਾ ਇੱਕ ਢੁਕਵੇਂ ਸਾਧਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਸਖਤ ਡਾਟਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਹੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਨਤੀਜਾ ਲੱਭਣ ਲਈ ਪਰਿਕਲਪਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਜੋ ਕਿ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਤਾਰਕਿਕ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਵੈਧ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੱਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰਕਪੂਰਨ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਚਿੰਤਕ ਹਨ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੇ ਪੂਰਨ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਮਾਨ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਸੰਬੰਧ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਤਰਾ ਅਤੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਲੰਬਾਈ ਜਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

12 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ 12.8 ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਤੀਵਾਕ ਹੈ

13 ਸਾਲ ਦੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਲਈ 13.7 ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਤੀ ਵਾਕ ਅਤੇ 14 ਸਾਲ ਦੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਵਾਕ 13.9 ਸ਼ਬਦ ਹਨ।

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਪਛਾਣਨਾ, ਯਾਦ ਕਰਨਾ, ਦੁਬਾਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ, ਚੁਣਨਾ, ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰਨਾ, ਮਾਪਣਾ, ਗਿਣਨਾ, ਪੜ੍ਹਨਾ, ਰੇਖਾਕਿਤ ਕਰਨਾ, ਵਰਗੀਕਰਣ ਕਰਨਾ, ਵੱਖਰਾ ਕਰਨਾ, ਸਮਝਾਉਣਾ, ਸਹੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ, ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ, ਚੁਣਨਾ, ਸੋਧਣਾ, ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਣਾ, ਤੁਲਨਾ ਕਰਨਾ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ, ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ, ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣਾ, ਵਿਪਰੀਤ, ਬਹਿਸ ਕਰਨਾ, ਆਮ ਕਰਨਾ, ਜੋੜਨਾ, ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨਾ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ, ਸਾਰ ਦੇਣਾ, ਤਸਦੀਕ ਕਰਨਾ, ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨਾ, ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਾ, ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰਨਾ, ਵਰਤਣਾ, ਹੱਲ ਕਰਨਾ, ਸੰਬੰਧਤ, ਆਦਿ।

2.2 ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ

ਹਰਲੇਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ:

ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ।

ਗੈਰੇਟ ਦੀ ਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ :

ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸਮਾਜਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਮਾਯੋਜਨ, ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ, ਸਮੂਹ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਆਦਿ।

ਇਹ ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਇੱਕ ਬਾਹਰੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਵੈ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਸਹਾਇਤਾ, ਜੋਖਮ ਲੈਣ, ਸਵੈ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਹੈ

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਵੀ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ :

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਹੇਠਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਸੁਤੰਤਰ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਧ ਮਹੱਤਤਾ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਵਧੇਰੇ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੋਖਮ ਲੈਣ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪੀਅਰ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੰਤਰ-ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੁਨਰ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਜੇ ਵੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਾਲਗਾਂ ਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਜਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖੇਗਾ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਾਲਗਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਕਲਪ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਪਰੀਤ ਲਿੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਸਤੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਇਨਾਮ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਸੈਟਿੰਗਾਂ ਤੋਂ ਡਰੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪੀਅਰ ਗਰੁੱਪ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਪੀਅਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੀਅਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਇੱਕ ਅੱਲ੍ਹੜ ਉਮਰ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਲੋੜ ਹੈ। ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪੀਅਰ ਸਮੂਹ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਘੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਰਵੱਈਏ, ਭਾਸ਼ਣਾਂ, ਰੁਚੀਆਂ, ਦਿੱਖ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ 'ਤੇ ਹਾਈਆਂ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ

ਵਿਰੋਧੀ ਲਿੰਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਕਰਸ਼ਣ ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਨਸੀ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਇਕੋ ਲਿੰਗ ਨਾਲ ਹੋਣ ਜਾਂ ਉਲਟ ਹੋਣ ਪਰ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਜਿਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਮੌਕਿਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਮਝਦਾਰ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਜਿੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਯੋਗਤਾ ਓਨੀ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੋਸ਼ਲ ਸਮੂਹ

ਬਚਪਨ ਦੇ ਸਮੂਹ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਲਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਸੰਗਠਿਤ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਸਮੂਹ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਸਮੂਹ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦੇਸਤਾਂ ਦੀ ਚੋਣ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਹੁਣ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸਤਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਉਹ ਦੇਸਤ ਬਣਾਉਣੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੋਣ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਾਂਝਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਸਮਾਜਿਕ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੀਅਰ ਸਮੂਹ ਦੀ ਕੀਮਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਅਕਸਰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਉਹ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਟਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ

ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਚੋਣ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਆਪਣੇ ਲੀਡਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਉੱਤਮ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨਾਲ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਕਰਸ਼ਕ, ਬੁੱਧੀਮਾਨ, ਜਾਵਾਨ, ਕੁਝ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਆਦਿ।

ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਰੋਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਫਿਲਮ ਹੀਰੋ, ਮਹਾਨ ਅਥਲੀਟ, ਆਦਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਨਕਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਡਲ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਚੇਤਨ ਸਰੀਰ

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਲਈ ਸਰੀਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚਿੰਤਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਫੈਸ਼ਨ ਅਤੇ ਗਲੈਮਰ ਡ੍ਰੈਸਿੰਗ, ਖੇਡਾਂ, ਮੋਕ-ਅਪ, ਸਹੀ ਵਾਲਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਆਦਿ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਸਭ ਗੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਿਜ਼ੋਂਠਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੁਕਾਬਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿਹਤਮੰਦ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਕਿਸ਼ੋਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵੱਖੇ -ਵੱਖਰੇ ਪੜਾਵਾਂ ਲਈ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਬਾਰੇ ਅਜੀਬ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਮ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਪੇ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਵਾਦ ਵਧਾ ਲਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੀਅਰ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਥਮ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਣਾਅਪੂਰਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਚਕਾਨਾ ਵਿਵਹਾਰ ਵੱਲ ਪਰਤਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮੱਧ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੀਬਰ ਸਵੈ-ਸਮੂਲੀਅਤ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਉੱਚ ਉਮੀਦਾਂ ਅਤੇ ਮਾੜੀ ਸਵੈ-ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਸਮਾਯੋਜਨ ਵਿੱਚ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਆਮ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬਾਕੀ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਮੁੱਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਜਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਅੰਤਲੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ

ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਥਿਰਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਵਧਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰਤਾ ਦਾ ਗੁਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੀਅਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਗਹਿਰੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕਿਸ਼ੋਰ ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਚਿੰਤਕ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅਨੁਭਵੀ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਕੋਲ ਚੋਣਵੇਂ ਅਤੇ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਧਿਆਨ, ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਲੰਮੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ 'ਤੇ ਜਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਹੈ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ 'ਤੇ ਘੱਟ। ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਗਈ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਰੁਝੇਵੇਂ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਉੱਚ ਸਤਰ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੇਪਨ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸੁਸਤ ਨਾਲੋਂ ਚੁਸਤ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਤਰਕਪੂਰਨ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਹਨ। ਕਿਸ਼ੋਰ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਇਕਾਈ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਚੋਣਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਦੇਣ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਹੁਨਰਾਂ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਸਮਾਜਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣ ਗਏ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਜਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਥਿਰਤਾ ਵਧੀ ਹੈ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਵਧਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਨੇਤਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਆਕਰਸ਼ਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਵੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾ ਵਾਂਗ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਪੜਾਅ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦਾ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਇੱਕ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਵੱਲ ਵਧਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪੱਧਰ, ਗਿਆਨ, ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ, ਬੇਯਾਤਮਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ, ਸੰਖੇਪ ਸੋਚ, ਵਰਤਮਾਨ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ, ਸਿੱਖਣ, ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸੰਗਕਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸਮਾਜਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਵਸਥਾ, ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗ, ਸਮੂਹ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਆਦਿ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

1. _____ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਮਿਆਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ।
  2. ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ _____।
  3. _____ ਇੱਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਹੈ ਜੋ _____ ਤੱਕ ਵਧਦਾ ਹੈ।
  4. ਉੱਥੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਧੀ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ _____ ਪੜ੍ਹਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
  5. _____ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਦੁਆਰਾ _____ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
6. ਕਿਸਨੇ ਕਿਹਾ "ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸੋਧ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ੳ. ਕ੍ਰੋ ਅਤੇ ਕ੍ਰੋ
ਅ. ਗਾਰਡਨਰ
ੲ. ਕਿੰਗਸਲੇ
ਸ. ਸਮਿਥ
7. ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ।
- ੳ. ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ
ਅ. ਉਤਪਾਦ
ੲ. ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦ ਦੋਵੇਂ
ਸ. ਨਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਤਪਾਦ
8. ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
- ੳ. ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਗਿਆਨ
ਅ. ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਗਿਆਨ
ੲ. ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪੱਧਰ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਗਿਆਨ
ਸ. ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਕਿਸਮ
9. ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹੈ
- ੳ. ਤੁਰੰਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਇੱਛਾ
ਅ. ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਅਯੋਗ
ੲ. ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬਣਤਰ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰੇ
ਸ. ਸੌਂਝੀ ਸੋਚ ਤੋਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸੋਚ ਵੱਲ ਬਦਲਣਾ
10. ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ।
- ੳ. ਸਮਾਨ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ
ਅ. ਸਮਾਨ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ
ੲ. ਸਮਾਨ ਸੰਕਲਪ, ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ

ਸ. ਸਮਾਨ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ

11. ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ੳ. ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰੇ

ਅ. ਸਮਾਜਿਕ ਇਨਾਮਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ

ੲ. ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਰਥਕਤਾ

ਸ. ਸਾਰੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੇ ਸਵਾਲ ਕਰੇ

12. ਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ੳ. ਸਿਰਫ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਤੇ

ਅ. ਸਿਰਫ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਦਿੱਖ 'ਤੇ

ੲ. ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਅਤੇ ਦਿੱਖ 'ਤੇ

ਸ. ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੇ

13. ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ _____ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਤੇ ਗਲਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ.

ੳ. ਬਹੁਤ ਘੱਟ

ਅ. ਕਦੇ

ੲ. ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ

ਸ. ਅਕਸਰ

14. 'ਪੀਅਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ' ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ

ੳ. ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ

ਅ. ਮੱਧ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ

ੲ. ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਅ

ਸ. ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ

15. 'ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਇੱਛਾ' ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ

ੳ. ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ

ਅ. ਮੱਧ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ

ੲ. ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਅ

ਸ. ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉਤੱਰ

1. ਵੁਡਵਰਥ	2. ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਲਈ ਵਧਣਾ	3. ਇੱਕ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀ, ਪਰਿਪੱਕਤਾ	4. ਤਿੰਨ
5. ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ, ਜੈਵਿਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ, ਮਨੁੱਖ ਵਿਅਕਤੀ	6. ਅ	7. ਓ	8. ਏ
9. ਸ	10. ਏ	11. ਅ	12. ਏ
		13. ਸ	14. ਏ
15. ਓ			

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।
2. ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਸਹਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰੋ।
3. ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
4. ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਪੜਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।
5. ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ -ਵੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

1. Advanced Educational Psychology by Dr. S. K. Mangal, Prentice Hall of India Private Limited.
2. Development of Learner and Teaching Learning Process by Laxmi Publications (P) Ltd. for Lovely Professional University, Phagwara.
3. Fundamentals of Educational Psychology by M. Dash and Neeena Dash, Atlantic Publishers and Distributors.
4. Fundamentals of Educational Psychology by Dr. J. S. Walia, Ahim Paul Publishers.
5. NTA UGC NET/SET/JRF - Paper-I: Teaching and Research Aptitude By KVS Madaan, Pearson.
6. UGC-NET/JRF/SET Teaching & Research Aptitude (General Paper-I) by Dr. K. Kautilya, Upkar.
7. Trueman's UGC NET/SET General Paper-I by M. Gagan, Sajit Kumarm Danika Publishing Company.
8. CBSE UGC-NET: Teaching & Research Aptitude by Dr. M.S. Ansari & RPH Editorial Board, Ramesh Publishing House

 Web Links

<https://www.scholarify.in/learners-characteristics/>

<http://www.simplynotes.in/entrance-exams/ugc-net-paper-1-study-material/teaching-aptitude-study-notes/7/>

<http://www.ignouhelp.in/ignou-bed-study-material/>

https://www.gov.nl.ca/education/files/k12_curriculum_documents_adolescents_sec2.pdf

<http://www.simplinotes.com/characteristics-adolescent-adult-learners/>

<https://www.aprcet.co.in/2020/04/learner-characteristics-characteristics-of-adolescent.html>

<https://ugcnetpaper1.com/learners-characteristics/>

ਯੂਨਿਟ-03: ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ-II

ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ

ਉਦੇਸ਼

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

3.1 ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ

3.2 ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

3.3 ਬੋਧ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ

3.4 ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ:

- ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਮਝ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
- ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ।
- ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪਿਗੇਟ ਦੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ।
- ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
- ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ।

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਭਾਵਨਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮਨੋ-ਸਰੀਰਕ ਤਜਰਬਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਜੋ ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੀਨੀਅਰ ਐਡਜਸਟਮੈਂਟ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਨੁਭਵ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਪੈਟਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਵਨਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਜਰਬਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਸੁਭਾਵਕ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਤੇਜਿਤ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕੈਂਪਰ, ਫੈਕਲ ਅਤੇ ਕੈਮਰਾ (2004) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ:

ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਯੁਕਤ ਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਉਦੋਂ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਜੋ ਉਸਦੇ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਭਲਾਈ ਲਈ।

ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਿੱਸੇ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਬੇਧਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ, ਸਰੀਰਕ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਹਨ।

ਪਲੂਚਿਕ (1980) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੁਢਲੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ, ਗੁੱਸਾ, ਉਤਸੁਕਤਾ, ਘਿਰਣਾ, ਡਰ, ਅਨੰਦ, ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ -ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪੈਮਾਨੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ -

ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਡਿਗਰੀਆਂ - ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ, ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਡਿਗਰੀਆਂ - ਮੈਨੂੰ ਬੁਰਾ, ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਪਿਆਰ, ਦੋਸਤੀ, ਡਰ, ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਕਿ ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸੰਕੇਤ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਬਿਲਕੁਲ, ਕੁਝ, ਕਾਫ਼ੀ, ਬਹੁਤ, ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਰਣਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਲਈ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਗੁਣਾਤਮਕ ਪਹਿਲੂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਗਿਣਾਤਮਕ ਪਹਿਲੂ।

3.1 ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ

ਕਿਸੇ ਅਵਸਥਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ (ਲੁਕਾਉਣਾ) ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਉਮੀਦਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਇੰਨੀਆਂ ਸਰਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਿੰਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੱਚੇ ਸਨ ਪਰ ਕਿਸੇ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਰੂਪ ਵੀ ਵਧਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਚਾਰ ਉਸਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਲਗਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਦਰੋਹੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਲੋਚਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪੂੰਜੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਚਕੀਲਾਪਣ, ਸਵੈ-ਮਾਣ ਅਤੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਸੱਤਰ ਉੱਚਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ

ਕਿਸੇ ਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖੇ ਕਾਰਕ ਹਨ - ਵਿਵਸਥਾ, ਸੰਘਰਸ਼, ਉਮੀਦਾਂ, ਰੁਕਾਵਟਾਂ, ਰਿਸ਼ਤੇ, ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਫੇਲ ਹੋਣ ਦਾ ਜੋਖਮ, ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਉਮੀਦਾਂ, ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਥਿਤੀ, ਅਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਨਾਪਸੰਦ ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਦਿ।

3.2 ਕਿਸੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਣਾਅ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹਨ।

ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ

ਇਹ ਸਿਰਫ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵਤ ਸਵੈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਵਿਅਕਤੀ ਕੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਦੋ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ।

ਸਵੈ-ਸੰਕਲਪ

ਸਵੈ-ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਸਮੂਹ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੇ ਗੁਣਾਂ, ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ, ਟੀਚਿਆਂ, ਰੁਚੀਆਂ, ਮੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਸਵੈ ਮਾਣ

ਸਵੈ-ਮਾਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਸੰਕਲਪ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਕਿਸ਼ੋਰ ਪਛਾਣ ਦੀ ਅਸਲ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ, ਆਵਾਜ਼ ਦੇਣ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਹਰ ਇੱਕ ਕਿਸ਼ੋਰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

1. ਵਿਅਕਤੀਗਤਤਾ, ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਵੱਖਰਤਾ, ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾਪਨ ਆਦਿ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
2. ਨਸਲੀ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮੂਹ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਅਤੇ ਲਿੰਗ (ਵੱਖਰਤਾ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਗੂੰਝਲਦਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ)।
3. ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਜ਼ੁਕ ਮਸਲਾ ਵੀ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਚਿੱਤਰਨ

ਸਵੈ-ਚਿੱਤਰਨ ਵਿੱਚ ਕਰੀਅਰ ਮਾਰਗ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣ, ਲਿੰਗ ਪਛਾਣ, ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪਰਿਵਰਤਨ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆ ਰਹੀਆਂ ਨਿਰੰਤਰ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰੇਪ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਉਚਾਈਆਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਘਾਟਾਂ ਹਨ। ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਕੁਝ ਪੱਖ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਦੇ ਸਹੀ ਕਾਰਨ ਨਾ ਲੱਭ ਸਕਣ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮਨਮੌਜੀ ਹੋਣਾ ਆਮ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਹਾਰਮੋਨਲ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਵਾਨੀ ਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਧੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਸਵੈ-ਮਾਣ

ਸਵੈ-ਮਾਣ ਹਰੇਕ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵਿਲੱਖਣ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖਰੇ ਰਾਹ ਸੰਭਵ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦੁਆਰਾ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਨੂੰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ (ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ) ਦੁਆਰਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਉੱਚ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਦਮੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਵੈ-ਹੀਣਤਾ

ਵੱਖ-ਵੱਖਰੇ ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਹੀਣਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ:

- ਉਦਾਸ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ।
- ਉਰਜਾ ਦੀ ਕਮੀ।
- ਕਿਸੇ ਦੀ ਦਿੱਖ ਨੂੰ ਨਾਪਸੰਦ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਤਾਰੀਫਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ।
- ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਜਾਂ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ।
- ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਉਮੀਦਾਂ ਰੱਖਣਾ।
- ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੱਕ ਹੋਣਾ।
- ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਰਮੀਲਾ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਘੱਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ।
- ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਧੀਨਗੀ ਵਾਲਾ ਰੁਖ ਮੰਨਣਾ।

ਨਿਰੰਤਰ ਘੱਟ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ : ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ, ਖਾਣ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ, ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ। ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਕਿ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਸੇਵਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ।

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਾਖਰਤਾ ਜਾਂ ਬੁੱਧੀ

ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਪਹਿਲੂ ਗੁਆ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਖਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹਨ।

ਸਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਣਾਅ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਹੁਨਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਬੁੱਧੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਡੈਨੀਅਲ ਗੋਲਮੈਨ (1995) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ:

ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ

ਡੈਨੀਅਲ ਗੋਲਮੈਨ (1998) ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਬੁੱਧੀ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਪੰਜ ਮੁੱਖ ਪੱਖ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਵਰਣਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਸਵੈ-ਜਾਗਰੂਕਤਾ

ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਪ੍ਰਬੰਧਨ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਬਦਲਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਪ੍ਰੇਰਣਾ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਗਵਾਈ ਜਾਂ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਮਾਜਿਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲ ਨੈਟਵਰਕਸ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੇਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਰਿਸ਼ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ

ਇਹ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੌਰਾਨ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ

ਜੇ ਅਸੀਂ ਡੂੰਘੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕੁਝ ਪੜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ:

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ (12-14) ਕਿਸ਼ੋਰ ਪਛਾਣ ਦੀ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਭਾਵਨਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ, ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ, ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੋਪਨੀਯਤਾ ਵਰਗੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮੱਧ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ (14-17) : ਇਹ ਸਵੈ-ਪਛਾਣ ਲਈ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਤੀਬਰ ਸਵੈ-ਸ਼ੁਕਲੀਅਤ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਵਰਗੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਅਦ ਦੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ (17-19) : ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਝ ਸਵੈ-ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਫੈਸਲੇ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਅਤੇ ਮੱਧ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਥਿਰਤਾ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰਤਾ ਵਰਗੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਇਹ ਪੜਾਅ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ:

- ਸੁਤੰਤਰਤਾ
- ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ
- ਰਿਸ਼ਤੇ
- ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਦਿੱਖ
- ਸਕੂਲ, ਕੰਮ ਅਤੇ ਕਰੀਅਰ
- ਕਾਮੁਕਤਾ ਅਤੇ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਲਗਾਵ

3.3 ਬੋਧ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ

ਗਿਆਨ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ, ਤਰਕ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਤਰਕ ਅਤੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਸ਼ੋਰ ਵਧੇਰੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤਰਕ ਸੰਚਾਲਨ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰਕਪੂਰਨ ਕਾਰਜ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਸੋਚ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ, ਸੋਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਤਰਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਸੰਖੇਪ ਸੋਚ

ਇੱਕ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸੰਖੇਪ ਸੋਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ

ਬਹੁ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ

ਇੱਕ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਜਾਂ ਬਹਿਸ ਕਰਨਾ।

ਸੋਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ

ਇੱਕ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸੋਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣਾ।

ਤਰਕ

ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬਣਾਉਣਾ

ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ, ਸੰਕਲਪ, ਉਤਸੁਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਬੁੱਧੀ, ਰੁਚੀਆਂ, ਕਲਪਨਾ, ਭਾਸ਼ਾ, ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ, ਨਿਰੀਖਣ, ਧਾਰਨਾਵਾਂ, ਧਾਰਨਾ, ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਸੰਵੇਦਨਾ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ, ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਧੇਰੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੋਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਆਰੰਭਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤਰਕ ਸੰਚਾਲਨ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਸੋਚ (ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ) ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਤਰਕ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ (ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬਣਾਉਣ) ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਪਿਰੀਟ (1950) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਤਰਕਪੂਰਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਲਪਨਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਸੋਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ, ਵਿਕਲਪਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਟੀਚੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਹਨ ਇਹ ਨਵੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ-ਪੜਚੋਲ ਅਤੇ ਪਰਿਪੱਕ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਨ।

ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਰਕ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ, ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ, ਸੰਖੇਪ ਸੋਚਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਆਦਿ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਲੜਕਿਆਂ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਤਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਕੁਝ ਬੇਧਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੁਨਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਆਪਣੇ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਹੁਨਰਾਂ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਲੜਕੇ ਆਪਣੇ ਅਥਲੈਟਿਕ ਅਤੇ ਗਣਿਤ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।

3.4 ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਬੇਧਾਤਮਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਨਤ ਉਮਰ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਮੱਸਿਆ-ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਲਪਨਿਕ ਸੋਚ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੱਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਟੌਤੀ ਅਤੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਤਰਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਕਵਾਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਐਬਸਟਰੈਕਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਇੱਕ ਤਰਕਪੂਰਨ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਸੋਚ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਬੌਧਿਕ ਸਮਰੱਥਾ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੋਚ ਦੇ ਪੈਟਰਨ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰਕ ਅਤੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਹੈ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰਕਪੂਰਨ ਕਾਰਜ

12 ਤੋਂ 18 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਸੋਚਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਧਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਠੋਸ ਸੋਚ ਤੋਂ ਰਸਮੀ ਤਰਕਪੂਰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਵੈ-ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ

ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਬੱਚਾ ਵਧੇਰੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਦਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਬੱਚਾ ਸੰਸਾਰ ਬਾਰੇ ਸਵੈ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਤਰਕਪੂਰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਕੁਝ ਬੱਚੇ ਨਿੱਜੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਤਰਕਪੂਰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਤਰੀਕੇ

ਜਦੋਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਮੁੱਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਬੱਚੇ ਦੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ

ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਇਹ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਸੋਚ

ਉਹ ਅਮੂਰਤ ਸੋਚ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਠੋਸ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹਨ ਉਹ ਗੁਣਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੋਚਦੇ ਹਨ (ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਚੰਗਾ, ਬੁਰਾ, ਦਲੇਰ, ਆਦਿ) ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਤਰਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ।

ਧਿਆਨ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਹੁਣ ਉਹ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਤਸੁਕਤਾ

ਉਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤਸੁਕ ਹਨ ਉਹ ਕੀ, ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਲਈ ਜਵਾਬ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬੋਧਿਕ ਸੰਚਾਰ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੋਧਿਕ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਹਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬੋਧਿਕ ਰੁਚੀਆਂ

ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਦਾਇਰਾ ਬਹੁਤ ਚੌੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਸਵੈ-ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਤੋਂ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਸਵੈ-ਸੂਝ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ।

ਭਾਸ਼ਾ

ਉਹ ਲੋੜੀਂਦੀ ਅਮੀਰ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਨੈਤਿਕਤਾ

ਉਹ ਨੈਤਿਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕੁਝ ਨੈਤਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਮਾੜੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਹਨ।

ਯੋਜਨਾਵਾਂ

ਉਹ ਮਿੱਥੇ ਹੋਏ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਸਲੀਅਤ

ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਅਸਲੀ ਹੈ।

ਇੰਦਰੀਆਂ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਤਰਕਪੂਰਨ ਸੋਚ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਜਿਆਦਾ ਸਹੀ ਹਨ ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹਨ।

ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਸਮਾਂ

ਉਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਾੜ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਭਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਉਮੀਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ-ਯਾਦ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੋਚ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਵਧੇਰੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੋਚ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰਕਪੂਰਨ ਕਾਰਜ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਸਕੂਲੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਰਸਮੀ ਤਰਕਪੂਰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਿਖਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣਾ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਲੋਕ ਅਥਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਮਿਆਰਾਂ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਚਾਰ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਮੂਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਸੁਣ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਜਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਕਰਸ਼ਕ ਦਿੱਖ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ

ਜਿਆਦਾਤਰ ਕਿਸ਼ੋਰ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸੀਮਤ ਸੋਚ ਦੇ ਨਾਲ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਬੌਧਿਕ ਰੁਚੀਆਂ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸੰਖੇਪ ਸੋਚ ਅਤੇ ਡੂੰਘੀ ਨੈਤਿਕ ਸੋਚ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮੱਧ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਮੱਧ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ: ਕਿਸ਼ੋਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਬੰਧਨ ਤੋੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬੰਧਨ ਵਿਕਸਤ ਜਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੱਧ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੋਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ

ਇੱਕ ਕਿਸ਼ੋਰ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੋਚ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਤਜਰਬਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿਚਾਰ

ਸੰਖੇਪ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮਝਣ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਮੱਧ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਕਸਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਚਿੰਤਾਵਾਂ :

ਕਿਸ਼ੋਰ ਵਧੇਰੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨੈਤਿਕ ਤਰਕ

ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਇਹ ਅਕਸਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਿਆਦਾ ਵਿਆਪਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੈਤਿਕ ਤਰਕ ਵਿੱਚ ਜਿਆਦਾ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਯਮ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦਾ ਕੋਡ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਤੰਤਰ ਪਛਾਣ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਪਛਾਣ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਟੀਚੇ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਸੰਭਾਵੀ ਟੀਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਟੀਚੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਸਮਝਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੁਤੰਤਰ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣਾ ਜਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਲੰਮੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਸੋਚ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਰਿਸ਼ਤੇ

ਕਿਸ਼ੋਰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਸੋਚ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤਲੀ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਮੱਧ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੋਚ

ਕਿਸੇ ਉਮਰ ਦੇ ਘੱਟ ਸਵੈ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਸੰਕਲਪਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੋਚ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗਲੋਬਲ ਸੰਕਲਪ

ਕਿਸੇ ਉਮਰ ਨੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਕਲਪਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿਆਂ, ਇਤਿਹਾਸ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਧਾਏ ਹਨ।

ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ

ਕਿਸੇ ਅਕਸਰ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਾਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਤਰਕ

ਕਿਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਤਰਕ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ

ਕਿਸੇ ਬਹਿਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਜੀਵਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ

ਕਿਸੇ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਚਿੰਤਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ

ਕਿਸੇ ਉਮਰ ਦਾ ਬਾਲਗ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਭਰ ਰਹੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ

ਕਿਸੇ ਉਮਰ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ (ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ) ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜੀਨ ਪਿਗੋਟ ਦੀ ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਥਿਊਰੀ

ਜੀਨ ਪਿਗੋਟ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸੂਚਕ ਹਨ -

- ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ
- ਹਾਈਪੋਥੈਟਿਕੋ-ਕਟੈਂਟੀਤਮਕ ਤਰਕ
- ਪ੍ਰਸਤਾਵਕ ਵਿਚਾਰ
- ਕਾਲਪਨਿਕ ਦਰਸ਼ਕ
- ਨਿੱਜੀ ਕਥਾ

ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ:

- **ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ**

ਅਮੂਰਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿਆਂ ਜਾਂ ਗਰੀਬੀ ਨਾਲ ਮਾਨਸਿਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਅਮੂੱਲ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਜਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਇਸ ਲਈ ਨੌਜਵਾਨ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗੀ ਹਾਲਾਤਾਂ ਜਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਨਾ ਹੀ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਜੋ ਰਸਮੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੀੜਤਾਂ ਨੇ ਨਾਕਾਫੀ ਅਤੇ ਵੱਖਰੇ ਬਚਾਅ ਯਤਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਨਿਆਂ ਅਤੇ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।

• **ਹਾਈਪੋਥੈਟਿਕੋ-ਕਟੈਂਟੀਆਤਮਕ ਤਰਕ**

ਮਾਨਸਿਕ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਤਰਕਪੂਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਿਗੋਟ ਨੇ ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਮੱਸਿਆ-ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਹੁੰਚ ਹਾਈਪੋਥੈਟਿਕੋ-ਕਟੈਂਟੀਆਤਮਕ ਤਰਕ ਕਿਹਾ। ਨੌਜਵਾਨ ਹੁਣ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਵੇਰੀਏਬਲਸ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੰਭਾਵਤ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਵੀ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵਿਹਾਰਕ ਉਪਯੋਗ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਲਾਜ਼ੀਕਲ ਜਾਂ ਸਮਝਦਾਰ ਹੱਲ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

• **ਪ੍ਰਸਤਾਵਕ ਵਿਚਾਰ**

ਪਿਗੋਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜੋ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤਾਵਕ ਵਿਚਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਬਿਆਨ ਲਾਜ਼ੀਕਲ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਸਿਰਫ ਬਿਆਨ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਜਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਲਾਜ਼ੀਕਲ ਹੈ।

• **ਕਾਲਪਨਿਕ ਦਰਸ਼ਕ**

ਕਿਸ਼ੋਰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਵਧੇਰੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਬਣਦੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਉਹ ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਬਿਹਤਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ, ਪ੍ਰਗਟਾਵਿਆਂ, ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਦਿੱਖ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਾਜਬ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਕੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋਰ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ! ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਨਵੀਆਂ ਬੇਧਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਨੌਜਵਾਨ ਕਿਸ਼ੋਰ ਆਪਣੀ ਬਦਲਦੀ ਦਿੱਖ ਪਛਾਣ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਬਾਰੇ ਅਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਾਰਕ ਜੋੜਨ ਲਈ ਜੋੜਦੇ ਹਨ ਜਿਸਨੂੰ ਪਿਗੋਟ ਨੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਦਰਸ਼ਕ ਕਿਹਾ।

ਕਿਸ਼ੋਰ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹਰ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਹਰਕਤ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਦੁਖਦਾਈ ਸਵੈ-ਚੇਤਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਕਾਲਪਨਿਕ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਭੱਜਣ ਲਈ ਜਾਂ ਬਾਹਰੀ ਬਾਥਰੂਮ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਈਯੋਨ ਕਿਉਂ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਕਾਰਨ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕਾਲਪਨਿਕ ਦਰਸ਼ਕ ਬੇਧਾਤਮਕ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨਿੱਜਤਾ

ਜਦੋਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਡੂੰਘੀ ਨਿਰੀਖਣ ਯੋਗਤਾ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧੇਰੇ ਅਨੁਕੂਲ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧੇਰੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਬਣਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਰੁਝ ਨਵੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਨੌਜਵਾਨ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਗਿਆਨ ਸੰਬੰਧੀ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬੇਮਿਸਾਲ ਅਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਿਗੋਟ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਕਥਾ ਕਿਹਾ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਿਸ਼ੋਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵਿਲੱਖਣ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਹਨ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਵਿਲੱਖਣ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਨੌਜਵਾਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਦੂਸਰ ਜਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕੁਝ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਖਤਰਨਾਕ ਜੋਖਮ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਰਵ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਾੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰ ਸਕਦੀਆਂ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲਗ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ, ਵਿਕਲਪਾਂ ਅਤੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਕਥਾ ਉਦਾਸੀ, ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਇਕੱਲਤਾ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜਵਾਨ ਉਦਾਸ ਜਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਖਤਰਨਾਕ ਵਿਵਹਾਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਸ਼ੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਜਿਨਸੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਭਾਵਨਾ ਕੀ ਹੈ। ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ ਮਨੋਦਸ਼ਾ, ਵਿਦਰੋਹ, ਆਲੋਚਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ, ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਣਾ, ਲਚਕੀਲਾਪਣ ਵਧਾਉਣਾ, ਸਵੈ-ਮਾਣ ਅਤੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਨਰ। ਬੋਧ ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ, ਤਰਕ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦਿਮਾਗ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਜੋ ਕਿ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੈਟਰਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਬੋਧਾਤਮਕ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੀਫ੍ਰੰਟਲ ਕਾਰਟੈਕਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਪਲਾਸਟਿਕਤਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦਿਮਾਗ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕੂਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਅਕ ਪਹੁੰਚਾਂ ਅਤੇ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਆਪਕ ਬੋਧਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਲਈ ਉਚਿਤ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ ਠੋਸ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸੰਰਚਨਾਗਤ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਖੇਪ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨੌਜਵਾਨ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ-ਜੀਵਨ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਿੱਖਿਆਤਮਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰਯੋਗ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਡੇਟਾ ਦਾ ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ) ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਲਈ ਅਰਥਪੂਰਣ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਨੌਜਵਾਨ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੌਰਾਨ ਖੋਜ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਭਾਵਨਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮਨੋ-ਸਰੀਰਕ ਤਜਰਬਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ।

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਉਹ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗਿਆਨ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ, ਤਰਕ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਤਰਕ ਅਤੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਵਧੇ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

1. ਪ੍ਰਭਾਵ, ਬੋਧਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ, _____, ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭਾਗ ਹਨ।

2. ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ _____ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੀ ਹੈ।

3. _____ ਰੂਪਰੇਖਾ _____ ਮੁੱਖ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਬੁੱਧੀ ਨਿਰਮਾਣ।

4. ਬੱਚੇ _____ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੋਚਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਧਦੇ ਹਨ।

5. _____ ਨੂੰ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੋਚ ਵਜੋਂ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

6. ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ।

ੳ. ਸਿਰਫ ਸਕਾਰਾਤਮਕ

ਅ. ਸਿਰਫ ਨੈਗੇਟਿਵ

ੲ. ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਦੋਵੇਂ

ਸ. ਨਾ ਹੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ

7. ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ

ੳ. ਸਵੈ-ਸੰਕਲਪ

ਅ. ਸਵੈ-ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ

ੲ. ਸਵੈ-ਮਨੋਦਸ਼ਾ

ਸ. ਸਵੈ-ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ

8. ਪਲਚਿਕ (1980) ਮੁਢਲੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ੳ. 6 ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

ਅ. 7 ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

ੲ. 8 ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

ਸ. 9 ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

9. ਗੋਲਮੈਨ ਦੇ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਤੀਜਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੈ?

ੳ. ਸਵੈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ

ਅ. ਸਵੈ-ਜਾਗਰੂਕਤਾ

ੲ. ਸਮਾਜਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ

ਸ. ਸਵੈ-ਪ੍ਰਬੰਧਨ

10. ਉਹ ਪਛਾਣ ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਉਮਰ ਦੀ ਹੈ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ੳ. ਵੱਖਰਾਪਨ

ਅ. ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ

ੲ. ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ

ਸ. ਊਰਜਾ ਦੀ ਕਮੀ

11. ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ.....।

ੳ. ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੋਚ

ਅ. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਰਕ ਪੂਰਨ ਕਾਰਜ

ੲ. ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੋਚ ਜਾਂ ਰਸਮੀ ਤਰਕਪੂਰਨ ਕਾਰਜ

ਸ. ਬੇਧਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ

12. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੁਆਰਾ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਵੱਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਹੈ?

ੳ. ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਪਹੁੰਚ

ਅ. ਮੈਟਾ-ਬੋਧ

ੲ. ਤਰਕ

ਸ. ਸੰਖੇਪ ਵਿਚਾਰ

13. ਜੀਨ ਪਿਗੋਟ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਲੱਛਣ ਸੂਚਕਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?

ੳ. ਚਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸੂਚਕ

ਅ. ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸੂਚਕ

ੲ. ਛੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸੂਚਕ

ਸ. ਸੱਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸੂਚਕ

14. ਮੱਧ ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ

ੳ. ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸੋਚ

ਅ. ਵਰਤਮਾਨ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰੇ

ੲ. ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਸੰਬੰਧੀ ਚਿੰਤਾਵਾਂ

ਸ. ਗਲੇਬਲ ਸੰਕਲਪ

15. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ - 'ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ' ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

ੳ. ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ

ਅ. ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ

ੲ. ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਮੱਧ ਪੜਾਅ 'ਤੇ

ਸ. ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

1. ਭਾਵਨਾ ਸਰੀਰਕ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਤਰਕ ਸੰਚਾਲਨ 2. ਦੋ ਸੰਕਲਪ 3. ਡੈਨੀਅਲ ਗੋਲਮੈਨ ਪੰਜ 4. 12 ਤੋਂ 18 ਸਾਲ 5. ਰਸਮੀ

6. ਏ 7. ਸ 8. ਏ 9. ਓ 10. ਅ 11. ਏ

12. ਸ 13. ਅ 14. ਏ 15. ਸ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰੋ।

2. ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

3. ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰੋ। ਡੈਨੀਅਲ ਗੋਲਮੈਨ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਬੁੱਧੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।

4. ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

5. ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪਿਗੋਟ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

- Advanced Educational Psychology by Dr. S. K. Mangal, Prentice Hall of India Private Limited.
- Development of Learner and Teaching Learning Process by Laxmi Publications (P) Ltd. for Lovely Professional University, Phagwara.
- Fundamentals of Educational Psychology by M. Dash and Neeena Dash, Atlantic Publishers and Distributors.
- Fundamentals of Educational Psychology by Dr. J. S. Walia, Ahim Paul Publishers.
- NTA UGC NET/SET/JRF - Paper-I: Teaching and Research Aptitude by KVS Madaan, Pearson.
- UGC-NET/JRF/SET Teaching & Research Aptitude (General Paper-I) by Dr. K. Kautilya, Upkar.
- Trueman's UGC NET/SET General Paper-I by M. Gagan, Sajit Kumarm Danika Publishing Company.
- CBSE UGC-NET: Teaching & Research Aptitude by Dr. M.S. Ansari & RPH Editorial Board, Ramesh Publishing House.

Web Links

<https://www.scholarify.in/ugc-net-study-materials-for-paper-1/>

<http://www.simplynotes.in/entrance-exams/ugc-net-paper-1-study-material/teaching-aptitude-study-notes/7/>

Unit 04: ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ-।

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ

ਉਦੇਸ਼ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

4.1 ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

4.2 ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ:

- ਬਾਲਗ ਦੇ ਸੰਕਲਪ, ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ
- ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ
- ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ
- ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ
- ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਏਰਿਕਸਨ ਦਾ ਮਨੋ-ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਬਾਲਗ

ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਸਵੈ-ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਹੈ।

ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਇੱਕ ਜੀਵ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਪਰਿਪੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਪੂਰੇ ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਾਲਗ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ

ਇੱਕ ਪਰਿਪੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਵਾਂ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਿਪੱਕ ਬੌਧਿਕ, ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਵੇਂ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਇਹ ਰਸਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਸਿਖਲਾਈ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਸਪਾਂਸਰ ਕੀਤੀ ਸਿਖਲਾਈ ਹੋਵੇ।

4.1 ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਕਾਸ

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਧੇਰੇ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਟੀਚੇ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪੱਧਰ, ਪੂਰਵ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿੱਦਿਅਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਵਰਤੋਂ, ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ, ਜੀਵਨ-ਕੇਂਦਰਿਤਤਾ, ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਮੁਖੀ, ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ, ਸਵੈ-ਦਿਸ਼ਾ, ਸਮਾਜਕਿਤਾ, ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਵਹਾਰਕ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਅਨੁਭਵ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿੱਦਿਅਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਸਿੱਧੀ ਵਰਤੋਂ

ਜੀਵਨ ਦੇ ਦਬਾਅ

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਧੀ ਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨੈਕਰੀ, ਪੇਸ਼ੇ, ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦਬਾਅ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਅਕ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਸਿਰਫ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਦਾ ਤਰਕਪੂਰਨ ਵਿਕਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਰੁਚੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ

ਲੋੜਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਦਵੰਦਵਾਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ, ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਅਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਲੋੜਾਂ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਕੱਠੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਲ ਲੋੜਾਂ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਕੋਈ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਅਸਵੀਕਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜੀਵਨ ਅਨੁਭਵ

ਨਵੀਂ ਸਿਖਲਾਈ ਅਰਥ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਅਕ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਦ, ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਅਕ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨ, ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ-ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ।

ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਬਾਲਗਤਾ ਜਾਂ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੈ-ਇੱਛੁਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ, ਨੈਕਰੀ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਨਿੱਜੀ ਚੋਣ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਹੀ ਵਿਚਾਰ-ਪ੍ਰੇਰਕ ਸਮਗਰੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਜੋ ਰਵਾਇਤੀ ਬੁੱਧੀ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏਗੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰੇਗੀ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਵਾਲੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਟੀਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੰਬੰਧਤ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਯੋਗ ਟੀਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਟੀਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਾਰਜ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਅਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜੀਵਨ-ਕੇਂਦਰਿਤ

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਜੀਵਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਗਲਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਬਾਹਰਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਗਿਆਨ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਦੀ ਖੁਦ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਇਸ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਫੇਕਸ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਲਾਈ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਖੋਜ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਬਾਅਦ ਇਸ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਅਧਾਰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਬਾਅਦ ਇਸ ਕਿਰਿਆ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਹੁਨਰਾਂ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ-ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪਰਖਦੇ ਹਨ।

ਆਰ ਕਿਡ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਅੰਦਰੂਨੀ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ, ਸਵੈ-ਸੰਚਾਲਨ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਕਲਪਕ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਪਰ ਸਵੈ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਜੋ ਸਮੂਹ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਮੁਖੀ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਲਾਗੂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਏਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਸਹੂਲਤ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰੇਗਾ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੋਰਸ ਬਣਾਉਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਸਮਗਰੀ ਰੱਖੇ।

ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿਖਾਏ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਤਵਜੋ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਹੋਣ। ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕੋਰਸ ਭਾਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਪੈਸੇ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੋਰਸ ਬਣਾਉਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਰੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਹੱਲ ਕਰੇ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜੋ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਲ-ਸੰਸਾਰ ਸਮੱਸਿਆ-ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਹੱਲ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਪੁਲ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਜਿਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਅਤੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਰੁਚੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਕੀਮਤੀ, ਢੁੱਕਵੇਂ ਅਤੇ ਅਰਥਪੂਰਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਵੈ-ਦਿਸ਼ਾ

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ 'ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ, ਇੰਸਟ੍ਰਕਟਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ, ਕਈ ਵਿਕਲਪ ਅਤੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪਰ ਸੂਖਮ ਸਹਾਇਤਾ ਸਭ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਅਕਸਰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਲਈ ਅਕਸਰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਲਈ ਸਸਕਤੀਕਰਨ ਅਤੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਸਹਿਯੋਗੀ ਅੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਵੈ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਮਾਜੀਕਰਨ

ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ, ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸੰਚਾਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਜਿਕ ਉਮੀਦ ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਗਿਆਨ, ਬਿਹਤਰ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਯੋਗ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਗੀਦਾਰ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਤੱਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਛੋਟੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮਿਲਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ, ਉਹ ਭਾਸ਼ਣ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਾਦ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਆਮ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਤੀਜਾ-ਸਮੂਹ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਿਖਲਾਈ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਮੂਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਯੋਗ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨਤੀਜੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਨਵੇਂ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਖਾਸ ਨਤੀਜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਤੀਜਿਆਂ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਵਧਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਨੀਂਹ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਸਾਰੇ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਪੈਟਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

4.2 ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ

ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਬਾਲਗ ਦੀ ਸਮਝ, ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਰਵੱਈਏ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੜਾਅ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

- ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ
- ਮੱਧ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ
- ਅੰਤਲੀ ਨਾਲ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ

ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਕਰੀਅਰ

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਗੰਭੀਰ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੜਾਅ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਕਰੀਅਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਨ ਲਈ ਚਿੰਤਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼-ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਰਿਸ਼ਤੇ

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧਦੀ ਉਮੀਦ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਦੇਸਤੀ

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਦੇਸਤੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦੇਸਤ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਰਦ ਦੇਸਤ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਘੱਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮਰਦ ਦੇਸਤ ਇਕੱਠੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪ ਲੱਗਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਖੇਡਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ੈੱਕ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ।

ਲਿੰਗਕ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲਣਾ

ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਲਿੰਗਕ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ (ਨਰ ਅਤੇ ਮਾਦਾ) ਦੇ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਨਿਯਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਬਾਲਗ ਲਿੰਗਕ ਕਾਰਜਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਵੀਕ੍ਰਿਤੀ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾਂਦੇ।

ਜਦੋਂ ਔਰਤਾਂ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ, ਉਹ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਤਨੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਇਸ ਭੂਮਿਕਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਧੇਰੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀਜਨਕ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਵਾਦ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਲਿੰਗ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੱਧ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਮੱਧ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ/ਮੱਧ ਉਮਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਸਮਾਜਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵਧੀਆਂ ਮਹੱਤਤਾ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਅਤੇ ਖੜੋਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟਕਰਾਅ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਉਹ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ।

ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ, ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸੰਬੰਧ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ, ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਖੜੋਤ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ। ਇਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਲਗ-ਥਲਗ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਾ ਜੁੜਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋਣਾ, ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਹੋਣਾ, ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾ ਲੈਣਾ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਅੰਤਲੀ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਸਿਆਣਪ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਬੁੱਧੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਆਪਣੇ ਆਪ, ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਪੂਰਣਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਹਾਰਕ ਗਿਆਨ, ਉਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪਰਿਪੱਕਤਾ, ਸੁਣਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖੇ ਸਾਧਨ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਬਿਹਤਰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸੂਝ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਇਸਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਸਲ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੈ, ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ

ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ, ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਰਮੇਸ਼ਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ, ਅੰਦਰੂਨੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ (ਅੰਦਰੂਨੀ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ) ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਮੰਗ ਰੱਖਣ ਦੇ ਆਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ, ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਖੁਸ਼ੀ ਬਨਾਮ ਉਦਾਸੀ

ਅੰਤਲੀ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਵਿਚ, ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬੇਲੋੜੀ ਨਿਰਭਰਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਜੋ ਸੁਤੰਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮੀਦਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਅਖੀਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਯੁੱਗ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਕਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਬੋਝ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਕ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿੱਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਨੇੜਲੇ ਸੰਬੰਧ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ

ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ, ਕੁਝ ਪਰਿਪੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਿਹਤ ਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਧਰਮ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਿਹਤਰ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਾ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ, ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਰ ਨਾਲ ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਅਟੱਲ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਕੁਝ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਵਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸਹੀ ਡਾਕਟਰੀ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ।

ਬੁਢਾਪਾ ਜਾਂ ਅੰਤਲੀ ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ

ਇੱਥੇ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਿਧਾਂਤ ਹਨ ਜੋ ਅੰਤਲੀ ਬਾਲਗਤਾ ਜਾਂ ਬੁਢਾਪੇ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ:

- ਐਕਟੀਵਿਟੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ
- ਡਿਸਇੰਗੇਜ਼ਮੈਂਟ ਸਿਧਾਂਤ

ਐਕਟੀਵਿਟੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ

ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਅੰਤਲੀ ਬਾਲਗਤਾ/ਬੁਢਾਪੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਹ ਬਾਲਗ ਜੋ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਜੁੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਬਦਲ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ/ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਭੂਮਿਕਾ ਘਟਦੀ ਹੈ, ਬੁਢਾਪਾ/ਬਾਲਗਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ।

ਡਿਸਇੰਗੇਜ਼ਮੈਂਟ ਸਿਧਾਂਤ

ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਬੁਢਾਪਾ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਬਾਲਗ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਸੀ ਦੂਰੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਬਾਲਗ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਾਜ ਬਾਲਗਾਂ/ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਐਰਿਕਸਨ ਦੀ ਮਨੋ-ਸਮਾਜਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ

ਐਰਿਕਸਨ ਨੇ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ, ਮੱਧ ਅਤੇ ਅੰਤਲੀ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ

ਅਪਣਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ

ਅਪਣਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਨੇੜਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ।

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਨਿੱਜੀ ਨੇੜਤਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਜਾਂ ਅਕਸ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਜੋਖਮ ਵੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ, ਗੂੜ੍ਹੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਅਧਿਆਪਕ-ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੈ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਨੇੜਲੇ ਅਤੇ ਪਿਆਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਝੌਤੇ ਕਰਦੇ ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਕੱਲਤਾ

ਇਕੱਲਤਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਨੇੜਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣਾ, ਸੰਬੰਧ ਤੋੜਨਾ, ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨੇੜਤਾ ਅਤੇ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗਤਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਤੁਲਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਲਨ ਲਿਆਏਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮੱਧ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ

ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਬਨਾਮ ਸਥਿਰਤਾ

ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਮੱਧ-ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਨੇ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਯੋਗਦਾਨ ਜਾਂ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਾਲਗ ਆਪਣੀਆਂ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ। ਹੁਣ, ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਨਰ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਲਗ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈਸ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰਮਿਆਨ ਸਬੰਧ ਬਾਲਗ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਵੀਨੀਕਰਣ ਲਈ ਓਨਾ ਹੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਹੈ।

ਸਥਿਰਤਾ ਮੱਧ-ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਾਲਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਹ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਘੱਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਜਾਂ ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਕੁਝ ਬਾਲਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਸਮਾਈ ਦੀ ਅਵਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੀਬਰ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਂ ਸੀਮਤ ਹੈ।

ਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਉਤਪਤੀ ਅਤੇ ਖੜੋਤ। ਮੱਧ-ਜੀਵਨ ਦੀ ਮੁੱਖ ਵਿਕਾਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਹੱਲ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਹੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੋਵਾਂ ਬਾਰੇ), ਪਰ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਹ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ)

ਅੰਤਲੀ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ

ਈਗੋ ਬਨਾਮ ਨਿਰਾਸ਼ਾ

ਹਉਮੈ- ਬਾਲਗ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵੇਖਣ। ਹਉਮੈ-ਅਖੰਡਤਾ ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਦੇ ਇਕਲੋਤੇ ਜੀਵਨ ਚੱਕਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਵਜੋਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਕਸੁਰਤਾ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਜੋਂ।

ਨਿਰਾਸ਼ਾ - ਬਾਲਗ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਉਤਪਾਦਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਤੀਤ ਬਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਕਸਰ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਖੜਦੇ ਹਨ।

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਸਵੈ-ਸੰਕਲਪ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਪਰਿਪੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਨਵਾਂ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ, ਪਰਿਪੱਕ ਬੌਧਿਕ, ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਵੇਂ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ, ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ-ਸਿੱਧੀ ਵਰਤੋਂ, ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ, ਜੀਵਨ-ਕੇਂਦਰਿਤ, ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਮੁਖੀ, ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ, ਸਵੈ-ਦਿਸ਼ਾ, ਸਮਾਜਕ, ਕਾਰਜ ਸਿਧਾਂਤ, ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ। ਸਮਾਜਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਬਾਲਗ ਦੀ ਸਮਝ, ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਰਵੱਈਏ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ

- ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਰੀਅਰ, ਰਿਸ਼ਤੇ, ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਚਨਬੱਧਤਾ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਮੱਧ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ, ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨਾਂ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ, ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਇੱਕ ਜੀਵਨਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਪਰਿਪੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਇਹ ਰਸਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਦੁਆਰਾ ਸਪਾਂਸਰ ਕੀਤੀ ਸਿਖਲਾਈ ਹੋਵੇ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਧੇਰੇ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਬਾਲਗ ਦੀ ਸਮਝ, ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਰਵੱਈਏ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

1. ....ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
2. ....ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
3. ਬਾਲਗ..... ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।
4. ਬਾਲਗ.....ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਗੈਰ ਲਾਭਕਾਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।
5. ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨਤੀਜੇ-ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ.....ਤੋਂ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।
6. ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪਰਿਪੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ....
 ਓ) ਨਵਾਂ ਗਿਆਨ
 ਅ) ਨਵਾਂ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਹੁਨਰ
 ਏ) ਨਵੇਂ ਹੁਨਰ
 ਸ) ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਤਿਭਾ
7. ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਸਵੈ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਲਈ _____ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
 ਓ) ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ
 ਅ) ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ
 ਏ) ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ
 ਸ) ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ
8. ਬਾਲਗਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਕੰਮ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
 ਓ) ਤਿਆਰੀ, ਕੰਮ
 ਅ) ਕੰਮ, ਤਿਆਰੀ
 ਏ) ਵਿਆਜ, ਕੰਮ
 ਸ) ਤਿਆਰੀ, ਦਿਲਚਸਪੀ
9. ਬਾਲਗ ਇੱਕ _____ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
 ਓ) ਪਰਿਵਰਤਨ
 ਅ) ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ
 ਏ) ਰਿਸ਼ਤਾ
 ਸ) ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ
10. ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ...
 ਓ) ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ
 ਅ) ਹੁਨਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ
 ਏ) ਖਾਸ ਨਤੀਜਿਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ
 ਸ) ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ
11. ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ ਤੇ, ਬਾਲਗ ਕਿਸੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪੱਧਰ ਤੇ _____ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।
 ਓ) ਸਿਰਫ ਯੋਗਤਾ
 ਅ) ਸਿਰਫ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ
 ਏ) ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ

ਸ) ਸਿਰਫ ਸਿਖਲਾਈ

12. ਮੱਧ-ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਬਾਲਗ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਇੱਕ ___ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

- ੳ) ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਰੋਤ
- ਅ) ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਰੋਤ
- ੲ) ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਰੋਤ
- ਸ) ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਰੋਤ

13. ....ਦੇ ਕਾਰਨ ਅੰਤਲੀ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਬਾਲਗ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

- ੳ) ਅੰਦਰੂਨੀ ਉਦਾਸੀ
- ਅ) ਅੰਦਰੂਨੀ ਭਾਵਨਾ
- ੲ) ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ
- ਸ) ਅੰਦਰੂਨੀ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ

14. ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਨੇੜਤਾ ਸਬਦ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ?

- ੳ) ਦੇਰ ਨਾਲ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ
- ਅ) ਮੱਧ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ
- ੲ) ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ
- ਸ) ਪਰਿਪੱਕ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ

15. ਭਾਸ਼ਣ/ਵਿਚਾਰ -ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ, ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਕਥਾਨ ਦਾ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

ਇੱਥੇ ___ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ/ਹਨ ਜੋ ਬੁਢਾਪੇ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

- ੳ) ਇੱਕ
- ਅ) ਦੋ
- ੲ) ਤਿੰਨ
- ਸ) ਪੰਜ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

1. ਸਥਿਰਤਾ	2. ਉਤਪਤੀ	3. ਈਗੋ	4. ਨਿਰਾਸ਼ਾ	5. ਪ੍ਰਯੋਗ ਸਿਧਾਂਤ
6. ਅ	7. ਏ	8. ਓ	9. ਸ	10. ਸ
11. ਏ	12. ਅ	13. ਸ	14. ਏ	15. ਅ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰੋ।
2. ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਦਿਅਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
3. ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।
4. ਬੁਢਾਪਾ ਜਾਂ ਅੰਤਲੀ ਬਾਲਗਤਾ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ।
5. ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਏਰਿਕਸਨ ਦਾ ਮਨੋ-ਸਮਾਜਕ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕਰੋ।

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

- Advanced Educational Psychology by Dr. S. K. Mangal, Prentice Hall of India Private Limited.
- Development of Learner and Teaching Learning Process by Laxmi Publications (P) Ltd. for Lovely Professional University, Phagwara.
- Fundamentals of Educational Psychology by M. Dash and Neena Dash, Atlantic Publishers and Distributors.
- Fundamentals of Educational Psychology by Dr. J. S. Walia, Ahim Paul Publishers.
- NTA UGC NET/SET/JRF – Paper-I: Teaching and Research Aptitude By KVS Madaan, Pearson.
- UGC-NET/JRF/SET Teaching & Research Aptitude (General Paper-I) by Dr. K. Kautilya, Upkar.
- Trueman's UGC NET/SET General Paper-I by M. Gagan, Sajit Kumarm Danika Publishing Company.
- CBSE UGC-NET: Teaching & Research Aptitude by Dr. M.S. Ansari & RPH Editorial Board, Ramesh Publishing House.

Web Links

- <https://www.scholarify.in/ugc-net-study-materials-for-paper-1/>
- <http://www.simplynotes.in/entrance-exams/ugc-net-paper-1-study-material/teaching-aptitude-study-notes/7/>
- <https://www.verywellmind.com/generativity-versus-stagnation-2795734>
- <https://www.blackwellpublishing.com/intropsych/pdf/chapter10.pdf>
- <https://gcwgandhinagar.com/econtent/document/15>
- <https://magadhuniversity.ac.in/download/econtent/pdf/Social%20development.pdf>
- <https://ddceutkal.ac.in/Syllabus/MSW/PAPER-3.pdf>
- <http://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/17134/1/Unit-3.pdf>

ਯੂਨਿਟ 05: ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ-II

ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ

ਉਦੇਸ਼

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

5.1 ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ

5.2 ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

5.3 ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ

5.4 ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ:

- ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
- ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
- ਬਾਲਗ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਪੜਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ।
- ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ।
- ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੀ ਇੱਕ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਬਾਲਗ ਉਹ ਉਮਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਰੀਰਕ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਪੜਾਅ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਬਾਲਗ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕੰਮ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅੱਗੇ ਜਾਂ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਘਰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਲਗ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਕਰੀਅਰ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

5.1 ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ, ਵਸਤੂਆਂ, ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਬਾਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਲਗ਼ ਆਪਣੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਹਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਬਾਲਗ਼ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਸਵੈ-ਮਾਣ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਸੰਕਲਪ ਵਰਗੇ ਪਹਿਲੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ, ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

5.2 ਬਾਲਗ਼ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਬਾਲਗ਼ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਮੁੱਲ

ਬਾਲਗ਼ਤਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਲਗ਼ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਧ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਮੁੱਲ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਸਮਝ

ਬਾਲਗ਼ਤਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਬਾਲਗ਼ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਅਸਲ ਸਮਝ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਹਨ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠਣਾ ਹੈ।

ਪਰਿਪੱਕ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ

ਬਾਲਗ਼ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਪਰਿਪੱਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਲਗ਼ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰ

ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਬਾਲਗ਼ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨਵੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ

ਬਾਲਗ਼ਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹੋਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚੇ ਬਹੁਤ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਬਾਲਗ਼ਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਣਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਪਰਿਪੱਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ

ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਾਥੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਲੈਣਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੋਣ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾ ਟੁੱਟਣਾ ਹੋਵੇ ਇਸ ਲਈ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਲਈ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਿਪੱਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨੈਕਰੀਆਂ-ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸਵੈ ਸੰਕਲਪ

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਜੋ ਨੈਕਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀ ਨੈਕਰੀ 'ਤੇ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨੈਕਰੀ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਅਸਫਲਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਥਿਰ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸਵੈ-ਸੰਕਲਪ

ਬਹੁਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਪੱਕ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਿਪੱਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਥਿਰ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸਵੈ-ਸੰਕਲਪ (ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ) ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਘਾਟ

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਘਾਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਤਣਾਅ

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੋਚਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤਣਾਅ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਸਥਿਰਤਾ

ਕਈ ਵਾਰ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਸਥਿਰਤਾ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਰੀਰਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੂੜ੍ਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨੇ

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨਜ਼ਦੀਕੀ/ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਨੇੜਤਾ

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਨੇੜਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਦੇਖਭਾਲ, ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ।

ਮੱਧ-ਜੀਵਨ ਸੰਕਟ

ਮੱਧ-ਜੀਵਨ ਸੰਕਟ ਵਾਲੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ:

ਇੱਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਸੁਪਨੇ ਜਾਂ ਟੀਚੇ ਦੀ ਖੋਜ:

- ਪੂਰੇ ਨਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਟੀਚਿਆਂ ਲਈ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਭਾਵਨਾ,
- ਵਧੇਰੇ ਸਫਲ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਡਰ,
- ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ,
- ਇਕੱਲੇ ਜਾਂ ਕੁਝ ਖਾਸ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ।

ਕੁਝ ਜੋ ਇੱਕ ਚੌਥਾਈ ਜਾਂ ਮੱਧ-ਜੀਵਨ ਸੰਕਟ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਵਿਵਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਲਕੋਹਲ ਜਾਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਪੈਸੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚਾ। ਦੂਸਰੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਸ਼ੌਕ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੌਤ, ਤਲਾਕ ਅਤੇ ਨੈਕਰੀ ਬਦਲਣ ਵਰਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਮੱਧ-ਜੀਵਨ ਸੰਕਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਇਕਸਾਰਤਾ

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੂਰਨਤਾ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨੂੰ ਢੁੱਕਵਾਂ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪਛਾਣ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ

ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਪਛਾਣ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬੁੱਢੇ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਖੁਸ਼ੀ

ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੱਧ-ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜੀ ਉੱਚੀ ਹੈ।

ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਭਾਵਨਾ

ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਮਰ ਦੇ ਨਾਲ ਵਧਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਮੱਧਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਭਾਵ ਘੱਟ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਸਤ ਭਾਵਨਾ ਸਥਿਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਇੱਕ ਰੋਲਰ ਕੋਸਟਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮਾਣ

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਨੈਕਰੀ ਅਤੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਚਿੱਤਰ

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਵੈ-ਤਸਵੀਰ ਦੂਜਿਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਲਗਾਵ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੋਸਤਾਂ/ਅਜੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਗੁਆਚਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੋਣਗੀਆਂ ਬਾਲਗਾਂ ਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪੜਾਅ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਫੈਸਲੇ ਬਾਲਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਰੀਅਰ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੁਤੰਤਰ ਚੋਣਾਂ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਨਤੀਜੇ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਰਸਤਾ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ

ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਸੁਤੰਤਰ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਸਿੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਗਠਨ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਅਕਸਰ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

5.3 ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ

ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਵੇਂ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ, ਹੁਨਰ, ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਆਦਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਹ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਬੇਧਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਆਮ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਬਾਲਗ/ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਬਾਦੀ ਵਿੱਚ ਬੇਧਾਤਮਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੈ। ਦਿਮਾਗੀ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੀ ਗਤੀ ਬਾਲਗਾਂ ਵਿੱਚ ਘਟਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਉਮਰ-ਸੰਬੰਧੀ ਕਮੀ ਬਾਲਗਾਂ ਜਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਮਾੜੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਕ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੜਾਅ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

- ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ
- ਮੱਧ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ
- ਦੇਰ ਨਾਲ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ

ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੜਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

5.4 ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ

ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਇਹ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਪੜਾਅ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਸੋਚ, ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਅਤੇ ਸਾਪੇਖਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿਗੇਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: ਨੌਜਵਾਨ ਬਾਲਗ ਗੁਣਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਗਿਣਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਉੱਨਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵਧੇਰੇ ਗਿਆਨ ਹੈ ਪਿਗੇਟ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਲਗ ਇੱਕ ਖਾਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ -

ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਸੋਚ

ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ (ਸਕਾਰਾਤਮਕ, ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ) ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ।

ਕੁਝ ਮਾਹਰ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਗੋਟ ਦੇ ਰਸਮੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਪੜਾਅ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਭਾਵ ਘਟਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਥਾਂ ਵਧੇਰੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਅਰਥਾਤ ਵਿਹਾਰਕ ਸੋਚ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ।

ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਤਰਕ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲਗ ਕਿਸ਼ੋਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕੇ. ਵਾਰਨਰ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਬਾਲਗ ਕਿਸ਼ੋਰ ਉਮਰ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵੱਲ ਬਦਲਦੇ ਹਾਂ।

ਉਸਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇ. ਵਾਰਨਰ ਸ਼ੈਲੀ ਨੇ ਬਾਲਗਾਂ ਵਿੱਚ ਬੋਧਾਤਮਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਦੋ ਪੜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ:

ਬੁੱਧੀਆਤਮਕ ਪੜਾਅ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ

ਇਸ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਬਾਲਗਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਨਤੀਜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਰੀਅਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਇਸ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਬਾਲਗ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਹੁਨਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਇਸ ਪੜਾਅ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਬਾਲਗ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ।

ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੜਾਅ

ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇਹ ਪੜਾਅ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੱਧ ਬਾਲਗਤਾ ਤੱਕ ਫੈਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਲਗ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਕਰੀਅਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕੰਮ ਤੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਕੁਝ ਪੱਧਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਅਤੇ ਸਾਪੇਖਵਾਦੀ ਸੋਚ

ਵਿਲੀਅਮ ਪੇਰੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: ਕਿਸ਼ੋਰ ਅਕਸਰ ਦੋਹਰੀ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਲਗ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਅਤੇ ਸਾਪੇਖਵਾਦੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਦਵੰਦਵਾਦੀ ਸੋਚ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਕਿਸ਼ੋਰ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਰੋਧੀ ਦੇ ਧਰੁਵੀ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਹੀ/ਗਲਤ ਜਾਂ ਚੰਗੀਆਂ/ਮਾੜੀਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਪੱਖੀ ਸੋਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਪੱਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋਹਰੀ ਸੋਚ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਥਾਰਟੀ ਕੋਲ ਸਾਰੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਨੌਜਵਾਨ ਬਾਲਗ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਧੀਆ ਹੈ।

ਇਹ ਸੋਚ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵੱਲ ਖੜਦੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਧੀਨ ਸੋਚ। ਇੱਥੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਇੱਕ ਲਾਜ਼ੀਕਲ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ ਦੇ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਵੱਲ ਖੜਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਾਪੇਖਵਾਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨ ਬਾਲਗ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਸੱਚ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ।

ਪੋਸਟ ਰਸਮੀ ਸੋਚ ਪਿਗੋਟ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਰਸਮੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲੋਂ ਗੁਣਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮਝ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਲਈ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਸੋਚ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਚ ਦੀ ਖੋਜ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਅਤੇ ਕਦੇ ਨਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ

ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਾਰਕ ਸੋਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮੱਧ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, ਮੱਧ ਜੀਵਨ ਇੱਕ ਉਮਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਾਲਗ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ, ਕੰਮ, ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਅਰਥਾਂ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਨਾਮ ਇੱਕ ਮੱਧ-ਜੀਵਨ ਸੰਕਟ ਹੈ। ਮੱਧ ਬਾਲਗਤਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਤਬਦੀਲੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਹੈ।

ਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੇਖਣਯੋਗ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਿਹਤ, ਕਰੀਅਰ ਅਤੇ ਵਿੱਤ, ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਮੱਧ ਬਾਲਗਤਾ ਇੱਕ ਅਵਧੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਾਲਗ ਆਪਣੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ (ਕ੍ਰਿਸਟਲਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਤਰਲ), ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਅਤੇ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ, ਮੁਹਾਰਤ, ਕਰੀਅਰ, ਕੰਮ, ਮਨੋਰੰਜਨ, ਧਰਮ, ਸਿਹਤ, ਨਜਿੱਠਣ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭੁੱਖੀ ਸੋਚ ਦੇ ਮਾਲਕ

ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਬਹੁ-ਦਿਸ਼ਾਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਝ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨ।

ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਵਿਭਾਗੀ ਉਪਾਅ ਉਮਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਮੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਬਿਹਤਰ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਸਕੂਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਲੰਬਕਾਰੀ ਉਪਾਅ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 50 ਦੀ ਉਮਰ ਤਕ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਧਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅੰਕਗਣਿਤ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਧਣ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 40 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੇਠਾਂ ਵੱਲ ਬਦਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਤਰਲ ਅਤੇ ਸੱਪਸਟ ਬੁੱਧੀ ਹੈ।

ਤਰਲ ਬੁੱਧੀ

ਤਰਲ ਬੁੱਧੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ, ਸੰਖੇਪ ਤਰਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਡੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਤਰਲ ਬੁੱਧੀ ਉਮਰ ਦੇ ਨਾਲ ਘਟਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸੱਪਸਟ ਬੁੱਧੀ ਨਿਯਮਤ ਤੌਰ ਤੇ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਮੱਧਯੁਗ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋਰ ਸਿੱਖਦੇ ਹਾਂ।

ਤਰਲ ਬੁੱਧੀ ਲਚਕਦਾਰ ਤਰਕ ਹੈ। ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਨੁਭਵੀ ਤਰਕ, ਸੰਖੇਪ ਸੋਚ, ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਗਤੀ/ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਗਤੀ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਲਗਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਤਰਕ ਹੈ। ਉਮਰ ਦੇ ਨਾਲ ਗਿਰਾਵਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਮੌਖਿਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਮੌਖਿਕ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣਾ, ਤਰਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਇਹ ਗਣਿਤ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ, ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੁਆਰਾ 20 ਅਤੇ 30 ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਸਰਬੋਤਮ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਤਰਲ ਬੁੱਧੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ, ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਤਰਲ ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ

ਸ਼ਾਇਦ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਤਰ ਉਮਰ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਿਦਿਅਕ ਅੰਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮੂਹਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸੱਪਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ

ਸੱਪਸ਼ਟ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਗਿਆਨ, ਅਨੁਭਵ, ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਅਤੇ ਮੌਖਿਕ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਡੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ (ਰੋਰਨ ਐਂਡ ਹੇਫਰ, 1992)।

ਸੱਪਸ਼ਟ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਮੌਖਿਕ ਤਰਕ ਹੈ ਜੋ ਉਮਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ, ਗੱਦ ਲੇਖਕਾਂ ਦੁਆਰਾ 40 ਤੋਂ 50 ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੀ ਸਰਬੋਤਮ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਥਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੂੰ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਪਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ ਮੱਧ ਉਮਰ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਭਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਵਰਤਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਵੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਟੋਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਰਲ ਬੁੱਧੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਜੈਨੇਟਿਕ ਸੀ ਅਤੇ ਸੱਪਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਕੁਦਰਤ-ਪਾਲਣ-ਪੇਸ਼ਣ ਅੰਤਰ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਅਵੈਧ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੱਪਸ਼ਟ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਰਲ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਰੇਬਰਟ ਸਟਰਨਬਰਗ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇੱਥੇ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਹੈ -

- ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ/ਅਕਾਦਮਿਕ
- ਰਚਨਾਤਮਕ
- ਵਿਹਾਰਕ

ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ/ਅਕਾਦਮਿਕ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸਹੀ/ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਇਨਾਮ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਸ਼ਲ ਸਿੱਖਣ, ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪਿਕ ਟੈਸਟਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਬਹੁਤ ਸੰਗਠਿਤ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨੈਕਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਹੈ। ਬਾਲਗਾਂ ਦੀ ਸਰਬੋਤਮ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਮੱਧ-ਉਮਰ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰੀਅਰ ਦੀਆਂ ਵਧੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਕੈਰੀਅਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਮਿਡ ਲਾਈਫ ਕਰੀਅਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਸਵੈ-ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਜਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਥੋਪੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਰਚਨਾਤਮਕ

ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਾਲਗ ਹੁਨਰ ਹੈ। ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਲਿਖਣਾ ਮੱਧ ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਿਖਰਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਜਣਾਤਮਕਤਾ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਬੁੱਧੀ ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਿਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਮਾਹਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਨਾ, ਖੇਤੀ ਕਰਨਾ, ਲਿਖਣਾ ਜਾਂ ਪੁਲਾੜ ਜਾਣ ਦਾ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕਰਨਾ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵੇਲੇ ਲਚਕਦਾਰ ਅਤੇ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੱਧ ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੁਹਾਰਤ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਅਤੇ ਲਚਕਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੱਖ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਜਾਂ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦੇ। ਵਿਲੱਖਣ ਸਥਿਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਣ ਤੇ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਰੋਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ

ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾਤਮਕ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਲਚਕਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਨਵੇਂ ਰਸਤੇ ਅਜ਼ਮਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਹਨ। ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਜਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਮੌਲਿਕਤਾ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਸ਼ੈਲਫ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਸਮਾਧਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ।

ਵਿਹਾਰਕ

ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕੰਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਸੁਹਾਵਣਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਪੈਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਛੁੱਟੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਿਲ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਦਰ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਆਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ

ਮੱਧ ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਗਤੀ, ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਮੈਮੋਰੀ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਮੈਮੋਰੀ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਘਟਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਧਰਮ, ਸਿਹਤ, ਨਜਿੱਠਣਾ, ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਰਥ

ਇਸ ਪੜਾਅ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਧਰਮ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪਹਿਲੂ ਹੈ। ਮੱਧਯੁਗ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਧਾਰਮਿਕ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਔਰਤਾਂ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲੋਂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਲੰਬੀ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਧਰਮ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤਲੀ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ

ਏਰਿਕਸਨ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਕੋੜੇ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲੱਭਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਅਰਥਾਤ, ਅਖੰਡਤਾ ਬਨਾਮ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣਾ।

ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ-

- ਮੈਮੋਰੀ
- ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ
- ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ
- ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ

ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਲਗ ਵਧੇਰੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਘੱਟ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਸਪਸ਼ਟ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਲੰਮੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਮੋਰੀ

ਅਸਫਲਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ ਹੌਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਗਤੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹੇਗਾ। ਉਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਨਤਾ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਇੰਨੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜਿੰਨੀ ਮੁਫਤ ਯਾਦ

ਮੈਮੋਰੀ ਦੀਆਂ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਬਾਰੇ ਹੇਠਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਸੋਚ ਸਮਝ ਜਾਂ ਸਵੈਚਾਲਿਤ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ

ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਸੁਚੇਤ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਵਾਲੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਹੈ।

ਆਟੋਮੈਟਿਕ/ਪ੍ਰਤੱਖ ਮੈਮੋਰੀ ਬਿਨਾਂ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦੇ ਮੈਮੋਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮੈਮੋਰੀ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਹਿਯੋਗੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ

ਸਹਿਯੋਗੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਘਾਟਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਇਹ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਆਮ ਹੈ।

ਦੂਰਵਰਤੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ

ਰਿਮੋਟ ਮੈਮੋਰੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ ਮਿਆਦ ਦੀ ਯਾਦ ਹੈ ਇਹ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਲਈ ਹਾਲ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਮਿੱਥ ਹੈ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਾਲ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬੀਤੇ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਯਾਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਆਤਮਕਥਾਤਮਕ ਮੈਮੋਰੀ

ਆਤਮਕਥਾਤਮਕ ਮੈਮੋਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ ਹੈ ਬਜ਼ੁਰਗ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਅਤੇ ਮੁਢਲੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਨਵੀਨਤਾ ਸੀ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵਨ ਵਿਕਲਪ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ- ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ, ਨੌਕਰੀਆਂ, ਵਿਦਿਅਕ ਵਿਕਲਪ। ਇਹ ਤਜਰਬੇ ਵਧੇਰੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਚਾਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਯਾਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੰਭਾਵੀ ਮੈਮੋਰੀ

ਸੰਭਾਵੀ ਮੈਮੋਰੀ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਧਣ ਦੇ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਭੁੱਲਣਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਸੋਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਂ-ਅਧਾਰਤ ਕਾਰਜਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਵੈਂਟ-ਅਧਾਰਤ ਮੈਮੋਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਤੇ ਬਿਹਤਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ

ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਬੁਝਾਪੇ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਰਵ-ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਹੌਲੀ ਬੋਲਣਗੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਰ ਰੁਕਣਗੇ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਵੇਗੀ।

ਉਮਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਝਿਜਕ ਗਲਤ ਸੁਰੂਆਤ, ਵਾਕ ਦੇ ਟੁਕੜੇ, ਸ਼ਬਦ ਦੁਹਰਾਉ ਹੋਣਗੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਢਾਂਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ

ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਵਿਆਹੇ ਲੋਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਉਹ ਸਿਹਤ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ।

ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ

ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਵਿਹਾਰਕ ਗਿਆਨ ਉਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪਰਿਪੱਕਤਾ, ਸੁਣਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਮਰ ਦੇ ਨਾਲ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖੇ ਸਾਧਨ ਲੱਭਦੇ ਹਨ।

ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਬਿਹਤਰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸਦੇ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸੂਝ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਇਸਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਅ, ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤੇ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ; ਉਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ, ਵਿਵਾਦਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ, ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਆਦਿ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਦਰਭਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਅੰਤਮ ਮਨੁੱਖੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ, ਸਾਂਝੀ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਪੂਰਨ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਹੇਠਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

1. ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।
2. ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਲਗਾਏ ਗਏ ਬੇਧਾਤਮਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਹਨ।
3. ਉਹ ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਜਾਂ ਪਹੁੰਚਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਰੋਧਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
4. ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।
5. ਉਹ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਢੁੱਕਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕੀਮਤੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।
6. ਉਹ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
7. ਉਹ ਪੁਰਾਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।
8. ਉਹ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੌਲੀ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।
9. ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਹਨ।

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ, ਵਸਤੂਆਂ, ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਬਾਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਸੰਕਲਪ ਵਰਗੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਕਸਤ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ, ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ ਸਵੈ-ਮਾਣ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਨੇੜਤਾ, ਪਛਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਸਵੈ-ਮਾਣ, ਖੁਸ਼ੀ, ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਸਥਿਰ ਜੀਵਨ, ਗੂੜ੍ਹੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਮੱਧ-ਜੀਵਨ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ।

ਬਾਲਗ ਦੇ ਉਪ-ਪੜਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ-

ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ, ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਕੋਲ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ, ਵਿਹਾਰਕ ਸੋਚ, ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਕ ਅਤੇ ਸਾਪੇਖਵਾਦੀ ਸੋਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੱਧ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਬੋਧਾਤਮਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ (ਕ੍ਰਿਸਟਲਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਤਰਲ), ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਅਤੇ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ, ਮੁਹਾਰਤ, ਕਰੀਅਰ, ਕੰਮ, ਮਨੋਰੰਜਨ, ਧਰਮ, ਸਿਹਤ, ਨਜਿੱਠਣ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਦਲਾਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਦੇਰ ਨਾਲ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸ਼ਤ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਾਲਗ ਕੋੜੇ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਅਖੰਡਤਾ ਬਨਾਮ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਬਾਲਗ ਉਹ ਉਮਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਰੀਰਕ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ, ਵਸਤੂਆਂ, ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਬਾਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਵੇਂ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

1. ਬਾਲਗ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਵੈ-ਮਾਣ _____।
2. ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ _____ ਦੀ ਭਾਵਨਾ।
3. ਤਰਲ ਬੁੱਧੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ _____ ਸੀ ਅਤੇ ਸੱਪਸਟ ਬੁੱਧੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ _____ ਸੀ।
4. _____ ਲਚਕਦਾਰ ਤਰਕ ਹੈ।
5. ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ _____ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ _____ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।
6. ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ _____ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਬਾਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ੳ. ਲਈ

ਅ. ਬਾਰੇ

ੲ. ਲਈ ਅਤੇ ਬਾਰੇ

ਸ. ਦੇ

7. ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ _____ ਦੁਆਰਾ ਵਧ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ੳ. ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਸਵੈ-ਮਾਣ

ਅ. ਸਵੈ-ਮਾਣ, ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

ੲ. ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਸਵੈ-ਮੁੱਲ

ਸ. ਕੰਟਰੋਲ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ

8. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਮੱਧ-ਜੀਵਨ ਸੰਕਟ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੈ?

ੳ. ਕਿਸੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਸੁਪਨੇ ਜਾਂ ਟੀਚੇ ਦੀ ਖੋਜ

ਅ. ਵਧੇਰੇ ਸਫਲ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਡਰ

ੲ. ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਟੀਚਿਆਂ ਲਈ ਪਛਤਾਵੇ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਭਾਵਨਾ

ਸ. ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ

9. ਇੱਕ ਬਾਲਗ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ੳ. ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾਉਣਾ

ਅ. ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰਨਾ

ੲ. ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਭਾਵਨਾ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨਾ

ਸ. ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ

10. ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ੳ. ਨੌਜਵਾਨ ਬਾਲਗਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚਕਾਰ ਉਹ ਮੱਧ-ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਲਗ

ਅ. ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਲਗਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚਕਾਰ ਜਿਹੜੇ ਮੱਧ-ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਲਗ ਹਨ

ੲ. ਮੱਧ-ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਲਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਲਗ

ਸ. ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਲਗਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕਿ ਮੱਧ-ਉਮਰ ਦੇ ਬਾਲਗ ਹਨ।

11. ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ _____ ਉੱਨਤ ਸਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ _____ ਸਮਾਨ ਹਨ।

ੳ. ਗੁਣਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ, ਗਿਣਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ

ਅ. ਘੱਟ ਮਾਤਰਾਤਮਕ, ਘੱਟ ਗੁਣਾਤਮਕ

ੲ. ਗੁਣਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ, ਗੁਣਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ

ਸ. ਵਧੇਰੇ ਮਾਤਰਾਤਮਕ, ਘੱਟ ਗੁਣਾਤਮਕ

12. ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ _____ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ੳ. ਆਮ

ਅ. ਅਸਪਸ਼ਟ

ੲ. ਵਿਆਪਕ

ਸ. ਖਾਸ

13. ਬਾਲਗ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸਾਪੇਖਵਾਦੀ ਸੋਚ।

ੳ. ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ

ਅ. ਮੱਧ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ

ੲ. ਦੇਰ ਨਾਲ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ

ਸ. ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ

14. ਕੇ. ਵਾਰਨਰ ਸ਼ੈਲੀ ਨੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ _____ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ।

ੳ. ਦੋ ਪੜਾਅ

ਅ. ਤਿੰਨ ਪੜਾਅ

ੲ. ਚਾਰ ਪੜਾਅ

ਸ. ਪੰਜ ਪੜਾਅ

15. ਕਿਸਨੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬੁੱਧੀ ਤਿੰਨ ਵੱਖਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੈ?

ੳ. ਵਾਰਨਰ ਸਕਾਈ

ਅ. ਰੈਬਰਟ ਸਟਰਨਬਰਗ

ੲ. ਜੀਨ ਪਿਗੇਟ

ਸ. ਇਵਾਨ ਪਾਵਲੋਵ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

1. ਜਾਰੀ ਹੈ	2. ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਅਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ	3. ਜੈਨੇਟਿਕ, ਸਿੱਖੀ	4. ਤਰਲ ਬੁੱਧੀ			
5. ਸਵੈ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ, ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਣ ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ	6. ਏ	7. ਅ	8. ਏ			
9. ਓ	10. ਸ	11. ਏ	12. ਸ	13. ਓ	14. ਓ	15. ਅ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:

1. ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਨੋਟ ਲਿਖੋ।
2. ਮੱਧ-ਜੀਵਨ ਸੰਕਟ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ?
3. ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੋ।
4. ਬਾਲਗ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।
5. ਬਾਲਗ ਦੇ ਮੱਧ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਧਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

- Advanced Educational Psychology by Dr. S. K. Mangal, Prentice Hall of India Private Limited.
- Development of Learner and Teaching Learning Process by Laxmi Publications (P) Ltd. for Lovely Professional University, Phagwara.
- Fundamentals of Educational Psychology by M. Dash and Neeena Dash, Atlantic Publishers and Distributors.
- Fundamentals of Educational Psychology by Dr. J. S. Walia, Ahim Paul Publishers.
- NTA UGC NET/SET/JRF - Paper-I: Teaching and Research Aptitude By KVS Madaan, Pearson.
- UGC-NET/JRF/SET Teaching & Research Aptitude (General Paper-I) by Dr. K. Kautilya, Upkar.
- Trueman's UGC NET/SET General Paper-I by M. Gagan, Sajit Kumarm Danika Publishing Company.
- CBSE UGC-NET: Teaching & Research Aptitude by Dr. M.S. Ansari & RPH Editorial Board, Ramesh Publishing House.

Web Links

- <https://www.scholarify.in/ugc-net-study-materials-for-paper-1/>
- <http://www.simplynotes.in/entrance-exams/ugc-net-paper-1-study-material/teaching-aptitude-study-notes/7/>
- http://resources.hwb.wales.gov.uk/VTC/2012-13/22032013/hsc/eng/unit_2/hsc_u2_hgd/hsc_u2_emotional-dev.htm
- <https://helpmegrowmn.org/HMG/HelpfulRes/Articles/WhatCognitiveDev/index.html>

Unit 06: ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ

ਉਦੇਸ਼

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

6.1 ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

6.2 ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

6.3 ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਉਪਰੰਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀ:

- ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਗੇ
- ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ
- ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਗੇ।
- ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਾਰ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਗੇ

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਹਨ। ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵੰਸ਼ ਅਤੇ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਹਨ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਆਪਕ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਜੀਵਤ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

6.1 ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਅਰਥ

ਅਧਿਆਪਨ ਯੋਗਤਾ

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੰਗ, ਸਰੀਰ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾ, ਦਿਲਚਸਪੀ, ਸੁਭਾਅ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੋਰ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣਤਾ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਵਰਗਾ ਹੋਵੇ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਕ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਸਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਮਾਪਣਯੋਗ ਅਤੇ ਨਾ-ਮਾਪਣਯੋਗ ਪਹਿਲੂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਕਿਨਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਸਿਰਫ ਮਾਪਣਯੋਗ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਟੇਲਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਉਹ ਅੰਤਰ ਹਨ ਜੋ ਸਰੀਰਕ ਆਕਾਰ ਅਤੇ ਚਿਹਰਾ-ਮੋਹਰਾ, ਸਰੀਰਕ ਕੰਮਾਂ, ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ, ਬੁੱਧੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ, ਰੁਚੀਆਂ, ਰਵੱਈਏ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਪ ਹਨ।

ਚਾਰਲਸ ਡਾਰਵਿਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕੋ ਨਸਲ ਦੇ ਕੋਈ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ, ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ; ਯਾਦਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਖੇਤਰ; ਮਾਨਤਾ; ਛੋਟੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਵਿਚਕਾਰ; ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਤਕੜੇ ਵਿਚਕਾਰ; ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚਲੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨਤਾ ਦੀ ਹੱਦ; ਬੇਧਾਰਮਕ ਗੁੰਝਲਤਾ ਦੀ ਹੱਦ; ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ; ਸਿਖਲਾਈ ਜਾਂ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਾ ਸੰਚਾਰ; ਬੁੱਧੀ; ਸ਼ਖਸੀਅਤ; ਖੇਤਰ, ਸਮਾਜਕ ਜਾਤ, ਨਸਲ, ਲਿੰਗ, ਉਮਰ, ਸਭਿਆਚਾਰ, ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ; ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਉਹ ਅੰਤਰ ਹਨ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਥਾਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਹਰ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਥਿਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ, ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ, ਵਿਵਹਾਰਕ, ਅਤੇ/ਜਾਂ ਜੈਨੇਟਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਮਨੁੱਖਾਂ ਜਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

ਥਾਮਸ ਅਤੇ ਚੈਸ (1970) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਨਮ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਸਰਗਰਮੀ ਦੇ ਪੱਧਰ, ਧਿਆਨ ਦੀ ਮਿਆਦ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਤੇ ਆਮ ਮੂਡ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਓਸਬੋਰਨ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਾਰਟਰ ਬੀ ਗੁੱਡ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਜਾਂ ਅਨੇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਜਾਂ ਤਬਦੀਲੀ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਲੀਨੀਕਲ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ, ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਹਨ।

ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ -

- ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਜਾਂ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ।
- ਉਹ ਅੰਤਰ ਜੋ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਜਾਂ ਵੱਖਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਲੱਛਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

6.2 ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾਇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਧਾਰਨੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੈਦਾਇਸ਼ੀ ਗੁਣ

ਪੈਦਾਇਸ਼ੀ ਗੁਣ ਮਾਨਸਿਕ, ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਗੁਣ ਹਨ।

ਧਾਰਨੀ ਗੁਣ

ਧਾਰਨੀ ਗੁਣ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਵਿਦਿਅਕ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਗੁਣ ਹਨ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਾਰਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੇਠਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਸਰੀਰਕ ਅੰਤਰ

ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਅੰਤਰ ਉਚਾਈ, ਭਾਰ, ਚਮੜੀ ਦਾ ਰੰਗ, ਅੱਖ, ਵਾਲਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬੋਧਾਤਮਕ ਅੰਤਰ

ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅੰਤਰ ਤਰਕ, ਸੋਚ, ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੋਟਰ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ

ਮੋਟਰ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ, ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਗਤੀ, ਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀ ਦੀ ਗਤੀ ਦੀ ਦਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਰਵੱਈਆ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ

ਰਵੱਈਏ, ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਾਂ, ਵਸਤੂਆਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਰਵੱਈਆ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ

ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਯਾਦਦਾਸਤ, ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ੈਲੀਆਂ, ਸਮੂਹ ਸਿਖਲਾਈ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿਖਲਾਈ, ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਦਿੱਖ, ਆਡੀਟੋਰੀ, ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂ ਲਿਖਣ, ਅਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਵਿਕਾਸ

ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ, ਉਲਝਿਆ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ, ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਤੇ ਘੱਟ ਵਿਕਸਤ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ

ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਉੱਚੀ, ਦਰਮਿਆਨੀ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਪੜ੍ਹਨ, ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ; ਅਤੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ, ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ, ਆਦਿ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਲਿੰਗ

ਮੈਕਨੇਮਾਰ ਅਤੇ ਟਰਮਨ ਨੇ ਲਿੰਗ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ:

ਔਰਤ

- ਔਰਤਾਂ ਵਿਚ ਯਾਦਦਾਸਤ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਗੁਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਧੀਆ ਲਿਖਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
- ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸਵਾਦ, ਛੋਹ ਅਤੇ ਗੰਧ, ਆਦਿ ਦੇ ਸੰਵੇਦੀ ਫਰਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਹੁਨਰ ਹੈ।
- ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮ ਹਨ।
- ਉਹ ਮਿਰਰ ਡਰਾਇੰਗ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਹਨ।
- ਉਹ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦੇ ਘੱਟ ਨੁਕਸ ਹਨ।
- ਕੁੜੀਆਂ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਪਰੀ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਸਕੂਲ, ਘਰਾਂ ਆਦਿ ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਔਰਤਾਂ ਸੁਝਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧੇਰੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪੁਰਸ਼

- ਪੁਰਸ਼ ਵਿਚ ਸਰੀਰਕ ਸਮਰੱਥਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਉਹ ਗਣਿਤ ਅਤੇ ਤਰਕ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਹਨ।
- ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਕਾਰ-ਭਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਦੇਣ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸੁਚੇਤ ਹਨ।
- ਉਹ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮ ਹਨ।
- ਉਹ ਮਿਰਰ ਡਰਾਇੰਗ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ।
- ਪੁਰਸ਼ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬੋਲਣ ਮੌਕੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਗਲਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਪੁਰਸ਼ ਬਹਾਦਰੀ, ਵਿਗਿਆਨ, ਯੁੱਧ, ਸਕੇਟਿੰਗ, ਖੇਡਾਂ, ਕਿੱਤੇ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।
- ਪੁਰਸ਼ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬੁੱਧੀ

ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੁਈਸ ਮੈਡਿਸਨ ਟਰਮਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ, ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਲੈਕਸ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ (120 ਆਈਕਿਯੂ) ਤੋਂ ਮੂਰਖ (50 ਆਈਕਿਯੂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ), ਭਾਵ ਪ੍ਰਤਿਭਾਵਾਨ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾਵਾਨ, ਉੱਤਮ, ਬਹੁਤ ਉੱਤਮ, ਦਰਮਿਆਨੇ, ਪਿੱਛਾਂਹਖਿੱਚੂ, ਕਮਜ਼ੋਰ, ਸੁਸਤ ਅਤੇ ਮੂਰਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਾਨਸਿਕ ਅੰਤਰ

ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਬੌਧਿਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤਰਕ ਅਤੇ ਸੋਚ, ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ, ਇਕਾਗਰਤਾ, ਆਦਿ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਲੱਖਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਆਮ ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਵਜੋਂ, ਸਾਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅੰਤਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮੂਰਖਾਂ, ਬੇਵਕੂਫਾਂ, ਸੁਸਤ, ਬਾਰਡਰਲਾਈਨ, ਸਮਾਨ, ਹੁਸ਼ਿਆਰ, ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਤਿਭਾਵਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾਵਾਨ ਵਜੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ, ਰੁਚੀ, ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਗਿਆਨ, ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਸਿਕ ਅੰਤਰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ

ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਜਾਂ ਮੂਰਖ ਜਾਂ ਬੁੱਧੀਮਾਨੀ ਵਿਵਹਾਰ, ਮਨ ਦਾ ਪੱਧਰ (ਆਮ ਜਾਂ ਸੁਸਤ ਦਿਮਾਗ), ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਦਿਲਚਸਪੀ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪਾਂ ਅਤੇ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਸਮਾਜਕ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿਕਨਿਕ ਅਤੇ ਸਮੂਹਕ ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਇਕੱਲੇਪਣ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਮਾਜਿਕ ਇਕੱਠਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਲਿੰਗ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ, ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਪੱਧਰ, ਨਸਲ ਦੇ ਅੰਤਰ, ਕੌਮੀਅਤ, ਆਦਿ ਸਭ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖਣਾ ਅਤੇ ਗਿਆਨ

ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਧੇਰੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਲਈ, ਸਿੱਖਣ ਜਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਦਾ ਇੱਕ ਅੱਲਗ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਢੁੱਕਵਾਂ ਢੰਗ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ, ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਢੰਗ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਵੀ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਭਾਅ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਅੰਤਰ ਹਨ।

ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ

ਦਿਆਲੂ, ਸਖਤ, ਹੱਸਣ, ਹੱਸਮੁੱਖ, ਉਦਾਸ, ਨਿਰਾਸ਼, ਸਮੂਹਕ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਤਸੁਕ ਸੁਭਾਅ ਵਰਗੀਆਂ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੁਭਾਅ

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਕੁਝ ਸੁਭਾਅ ਦੁਆਰਾ ਕਠੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਸੁਭਾਅ ਦੁਆਰਾ ਨਿਮਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੋਟਰ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ

ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੋਟਰ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਸਮਾਂ, ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਗਤੀ, ਸਥਿਰਤਾ, ਥਕਾਵਟ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਮਾਸਪੇਸ਼ੀ ਦੀ ਗਤੀ ਦੀ ਦਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਕੌਮੀਅਤ

ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅੰਤਰਾਂ, ਰੁਚੀਆਂ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਆਦਿ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੌਮੀਅਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ (ਸਰੀਰਕ ਦਿੱਖ), ਵਿਵਹਾਰ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਖਸੀਅਤ

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੱਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਸਪੈਂਜਰ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਛੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ, ਉਹ ਹਨ: ਸਿਧਾਂਤਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸੁਚਜ, ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ।

ਜੰਗ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਯਾਨੀ ਅੰਤਰਮੁਖੀ, ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਚਿੜਚੜੇ।

ਟ੍ਰੈਟਰ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ, ਅਰਥਾਤ ਸਥਿਰ ਅਤੇ ਅਸਥਿਰ ਦਿਮਾਗ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ।

ਜੋਰਡਨ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ, ਅਰਥਾਤ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਵਿਅਕਤੀ।

ਬੋਰਨਡਾਈਕ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਚਾਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ, ਅਰਥਾਤ ਸੰਖੇਪ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ, ਵਸਤੂ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦੀ ਚਿੰਤਕ।

ਟਰਮਨ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਨੌਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ, ਯਾਨੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾਵਾਨ, ਘੱਟ ਪ੍ਰਤਿਭਾਵਾਨ, ਬਹੁਤ ਉੱਤਮ, ਉੱਤਮ, ਦਰਮਿਆਨੇ, ਪਿਛਾਂਹਖਿਚੂ, ਕਮਜ਼ੋਰ, ਸੁਸਤ ਅਤੇ ਮੂਰਖ।

ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ, ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਮਾਨਦਾਰ - ਬੇਈਮਾਨ, ਹਮਲਾਵਰ - ਨਿਮਰ, ਸਮਾਜਕ-ਅਲੱਗ (ਇਕੱਲੇ), ਅਤੇ ਨਾਜੁਕ - ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਰੀਰਕ ਅੰਤਰ

ਵਿਅਕਤੀ ਉਚਾਈ, ਭਾਰ, ਚਮੜੀ ਦਾ ਰੰਗ, ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਵਾਲਾਂ ਦਾ ਰੰਗ, ਹੱਥਾਂ ਅਤੇ ਸਿਰ ਦਾ ਆਕਾਰ, ਬਾਂਹ, ਪੈਰ, ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਨੱਕ, ਕਮਰ ਦੀ ਲੰਬਾਈ, ਬਣਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ, ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ, ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਸੈਰ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ, ਵਾਲਾਂ ਦੀ ਸਟਾਇਲ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦੇਸੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ।

ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਦਿੱਖ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ, ਲੰਬਾ ਜਾਂ ਛੋਟਾ, ਪਤਲਾ ਜਾਂ ਮੋਟਾ, ਗੋਰਾ ਜਾਂ ਕਾਲਾ, ਆਮ ਜਾਂ ਅਪਾਰਜ। ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਸਰੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵੈ-ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਕਾਲਕ੍ਰਮਿਕ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਕਾਲਕ੍ਰਮਿਕ ਉਮਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਢੰਗਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰਿਵਰਤਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਅਤੇ ਥਕਾਵਟ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਫਿੱਟ ਹਨ ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਥਕਾਵਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਬਿਨਾਂ ਥਕਾਵਟ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਸਰੀਰਕ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਪੱਧਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਪੋਸ਼ਣ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਮਾੜੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਚੰਗੀ ਸਿਹਤ ਕਾਰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ

ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਪਾਰਜ ਹਨ (ਸਮਾਜਿਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਢਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੈਰ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਲੋਕ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭਿੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

6.3 ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ -

- ਪ੍ਰਾਪਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ
- ਉਮਰ
- ਜਾਤ, ਨਸਲ ਅਤੇ ਕੌਮ
- ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ
- ਵਿਦਿਅਕ ਸਥਿਤੀ
- ਜਜ਼ਬਾਤ
- ਵਾਤਾਵਰਣ
- ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ
- ਲਿੰਗ
- ਸਿਹਤ
- ਵਿਰਾਸਤ
- ਬੁੱਧੀ
- ਪਰਿਪੱਕਤਾ
- ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ
- ਮੋਟਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ
- ਸ਼ਖਸੀਅਤ
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾਵਾਂ
- ਸੁਭਾਅ

ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਮਰਥਾਵਾਂ

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਰਥਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਕੁਝ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਜਾਂ ਕੁਝ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਸਮਰੱਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਅੰਕ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਕੋਈ ਆਮ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਜਾਂ ਸੁਸਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਮਰ

ਬੱਚੇ ਦਾ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅੰਤਰ ਵੱਖਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਾਤ, ਨਸਲ ਅਤੇ ਕੌਮ

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਤ, ਨਸਲ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਹਨ, ਖੱਤਰੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਲੜਾਈ ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਨ ਅਤੇ ਵੈਸ਼ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਪਾਰ ਵਿੱਚ ਮਾਹਰ ਹਨ।

ਅਮਰੀਕੀ ਬੱਚੇ ਨੀਗਰੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਅਤੇ ਹੁਨਰਮੰਦ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ

ਪਰਿਵਾਰ/ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਸਰੀਰਕ, ਵਿਦਿਅਕ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੋ ਆਰਥਿਕ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਵਿਦਿਅਕ ਸਥਿਤੀ

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਿਮਰ, ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਅਸੱਭਿਅਕ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵਨਾਵਾਂ

ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁੱਸੇਲ, ਝਗੜਾਯੂ ਅਤੇ ਸਖਤ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁਝ ਹੱਸਮੁੱਖ, ਸ਼ਾਂਤ ਅਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਵੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਕਾਰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਥਿਰਤਾ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣਕ ਕਾਰਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ

ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਉਸਦੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਗਰਭ ਧਾਰਨ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ, ਬੌਧਿਕ, ਸਮਾਜਕ, ਨੈਤਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਮਨੁੱਖ ਪਰਿਵਾਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਭੂਗੋਲਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਸਰੀਰ, ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ, ਵਿਵਹਾਰ, ਆਚਰਣ ਅਤੇ ਸੋਚ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਇੱਕ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਸਲੀਕੇ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਇੱਕ ਅਨਪੜ੍ਹ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ, ਠੰਡੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਗਰਮ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਠੰਡਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਦੇ ਲੋਕ, ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਗਰਮ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਆਲਸੀ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ

ਬੱਚੇ, ਜੋ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵੀ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ- ਉੱਚ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਅਮੀਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਾਵਨਾਤਮਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਦਿੱਖ ਆਦਿ ਵਿਕਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵੱਖੇ-ਵੱਖਰੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਿਛੋਕੜਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਦੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਲਿੰਗ

ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ, ਲੜਕੀ ਲੜਕੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਾਸ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੜਕੀਆਂ, ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ 11-14 ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਉੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਭਾਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ 15 ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁੰਡੇ ਲੰਬੇ ਅਤੇ ਭਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ

ਹੋਰ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ ਲੜਕੇ ਸਖਤ, ਬਹਾਦਰ, ਮਜ਼ਬੂਤ, ਕੋਲਰਿਕ, ਕੁਸ਼ਲ, ਕਾਬਲ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਲੜਕੀਆਂ ਨਰਮ, ਦਿਆਲੂ, ਸੰਗਾਊ, ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ, ਹਮਦਰਦ, ਕੋਮਲ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਸੰਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਿਹਤ

ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਬਲਸ਼ਾਲੀ ਹਨ, ਕੁਝ ਲੋਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਿਹਤਮੰਦ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ।

ਵੰਸ਼ (heredity)

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਆਧਾਰ ਵੰਸ਼ ਹੈ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਗੈਲਟਨ, ਪੀਅਰਸਨ, ਟਰਮਨ, ਮੰਗੁਗਲ ਅਤੇ ਬਿਨੇਟ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵੰਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਆਚਰਣ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਵੰਸ਼ਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਇੱਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਸਤ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸੁਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕੋ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅੰਤਰ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਕਤੀ, ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਥੋੜੇ ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ।

ਬੁੱਧੀ

ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਸਮਰੱਥਾ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਉਮਰ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੂਰਖ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਤੱਕ ਭਿੰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰਿਪਕਤਾ ਵਿੱਚ ਸਧਾਰਨ ਨਾਲੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਨ, ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਜਲਦੀ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।

ਪਰਿਪੱਕਤਾ

ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਉਮਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਬੱਚੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਲਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਨਾਲ ਨੇੜਿਓਂ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੱਚੇ ਵਿੱਚ ਜਲਦੀ ਜਾਂ ਕੁਝ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੈ।

ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ

ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਬਰਾਬਰ ਵਿਕਸਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਬੁੱਧੀ, ਕਲਪਨਾ, ਨਿਰੀਖਣ, ਤਰਕ ਯੋਗਤਾ, ਯਾਦਦਾਸਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ, ਮਾਨਸਿਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬੁੱਧੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਉਮਰ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਉਮਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮੋਟਰ ਦੀ ਯੋਗਤਾ

ਮੋਟਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਕੁਝ ਲੋਕ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੋਟਰ ਹੁਨਰ ਵਿੱਚ, ਉਮਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੁੱਧੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ਖਸੀਅਤ

ਅਧਿਆਪਨ ਯੋਗਤਾ

ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਹੈ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ, ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਗੁਣ ਦੂਜੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਰੀਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ-ਬਦਸੂਰਤ, ਮੋਟੇ-ਪਤਲੇ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਸਖਤ-ਨਰਮ, ਝਗੜਾਲੂ-ਨਿਮਰ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੰਸਦ, ਬੌਧਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਨਿਮਰ, ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਅਤੇ ਸੁਸਤ ਆਦਮੀ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾਵਾਂ

ਆਮ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮਾਨਸਿਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ, ਕਲਾਤਮਕ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਹੁਨਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿੱਤੇ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ, ਡਾਕਟਰਾਂ, ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਰਾਜਨੇਤਾਵਾਂ, ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੁਭਾਅ

ਕੁਝ ਲੋਕ ਸੁਭਾਅ ਦੁਆਰਾ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਘੱਟ ਸਰਗਰਮ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਹਸੱਮੁਖ ਹਨ, ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਥੋੜੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਗੁਸੈਲ ਹਨ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਹਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਯੋਗਤਾਵਾਂ, ਚਰਿੱਤਰ, ਰੁਚੀਆਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ।

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚਲੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਿੱਖਣ, ਸੰਭਾਲਣ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚਲੇ ਅੰਤਰ ਹੈ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਰੀਰਕ, ਬੋਧਾਤਮਕ, ਮੋਟਰ ਯੋਗਤਾ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਰੁਚੀ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ, ਰਵੱਈਆ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ, ਸਿੱਖਣਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ, ਨੈਤਿਕ ਵਿਕਾਸ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਹਨ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਣਾ, ਬੁੱਧੀ, ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਉਤੇਜਨਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਜੋਂ ਵੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ ਵਿਅਕਤੀ ਸਾਰੇ ਮਾਪਾਂ, ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਦੂਜੇ ਦੇ ਇਕਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਧਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰਕ ਹਨ -ਸਰੀਰਕ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ, ਹੈਰੀਡਟੀ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹਨ। ਕੁਦਰਤ, ਵੰਸ਼ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਧਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅੰਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਕਾਰਨ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਉਮਰ, ਜਾਤੀ, ਨਸਲ ਅਤੇ ਦੇਸ਼, ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ, ਵਿਦਿਅਕ ਸਥਿਤੀ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਵਾਤਾਵਰਣ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ, ਲਿੰਗ, ਸਿਹਤ, ਹੈਰੀਡਟੀ, ਬੁੱਧੀ, ਪਰਿਪੱਕਤਾ, ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ, ਮੋਟਰ ਯੋਗਤਾ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਆਦਿ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

- ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੰਗ, ਸਰੀਰ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾ, ਦਿਲਚਸਪੀ, ਸੁਭਾਅ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੋਰ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੰਤਰ।
- ਸਰੀਰਕ ਅੰਤਰ ਉਹ ਅੰਤਰ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਸਰੀਰਕ ਬਣਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅੰਤਰ ਉਹ ਅੰਤਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਬੌਧਿਕ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਰੁਚੀਆਂ, ਰਵੱਈਏ, ਯੋਗਤਾਵਾਂ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਵਿਕਾਸ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਵੈਸ਼ਿਕ ਗੁਣ ਮਾਨਸਿਕ, ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਗੁਣ ਹਨ।
- ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗੁਣ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਵਿਦਿਅਕ, ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਗੁਣ ਹਨ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

1. ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ?

ੳ) ਸਿਰਫ ਕੁਦਰਤ

ਅ) ਸਿਰਫ ਵਾਤਾਵਰਣ

ੲ) ਸਿਰਫ ਵੰਸ਼

ਸ) ਵਾਤਾਵਰਣ, ਵੰਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਦੇ ਹਨ,

"ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਮੁੱਚੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਸਿਰਫ ਅਜਿਹੇ ਪਹਿਲੂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।"

ੳ) ਚਾਰਲਸ ਡਾਰਵਿਨ

ਅ) ਸਕਿਨਰ

ੲ) ਟੇਲਰ

ਸ) ਥਾਮਸ

3. ਆਡੀਟੋਰੀਅਲ ਅਤੇ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ

ੳ) ਯੋਗਤਾ

ਅ) ਭਾਵਨਾ

ੲ) ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ੈਲੀਆਂ

ਸ) ਮੈਮੋਰੀ

4. ਕਾਰਟਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ-

ਅਧਿਆਪਨ ਯੋਗਤਾ

ੳ) ਸਮੂਹ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚਲੀ ਤਬਦੀਲੀ

ਅ) ਮਾਪਣਯੋਗ ਅੰਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ

ੲ) ਇਕ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ

ਸ) ਸਮੂਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ

5. ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ, ਬੇਧਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹਨ.....

ੳ) ਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ

ਅ) ਸਥਿਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ

ੲ) ਕਾਇਨੇਸਟੈਟਿਕ ਸਮੀਕਰਨ

ਸ) ਸੰਤੁਲਿਤ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ

6. ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ.....ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ੳ) ਦੋ ਵਿਆਪਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

ਅ) ਤਿੰਨ ਵਿਆਪਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

ੲ) ਚਾਰ ਵਿਆਪਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

ਸ) ਪੰਜ ਵਿਆਪਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

7. ....ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਰੀਰਕ ਅੰਤਰ ਹੈ।

ੳ) ਯੋਗਤਾ

ਅ) ਰਵੱਈਏ

ੲ) ਦਿਲਚਸਪੀ

ਸ) ਸਰੀਰਕ ਮੇਕਅਪ

8. ਮੈਕਨੇਮਾਰ ਅਤੇ ਟਰਮਨ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ____ ਵਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ।

ੳ) ਦੋ

ਅ) ਤਿੰਨ

ੲ) ਚਾਰ

ਸ) ਪੰਜ

9. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਇਆ ਹੈ?

ੳ) ਉਦਾਸੀ

ਅ) ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ

ੲ) ਗੈਰ ਪਰੱਪਕ

ਸ) ਮਨੋਰੰਜਨ

10. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ?

- ੳ) ਟ੍ਰੈਟਰ ਅਤੇ ਜੰਗ
- ਅ) ਟਰਮਨ ਅਤੇ ਜੋਰਡਨ
- ੲ) ਜੋਰਡਨ ਅਤੇ ਟ੍ਰੈਟਰ
- ਸ) ਟਰਮਨ ਅਤੇ ਥੋਰਨਡਾਈਕ

11. ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ...ਦੇ ਕਾਰਨ

- ੳ) ਸਮਾਜਿਕ ਸ਼ਕਤੀ
- ਅ) ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ
- ੲ) ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਯੋਗਤਾ
- ਸ) ਮਕੈਨੀਕਲ ਪਾਵਰ

12. ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ..... ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- ੳ) ਸਿਰਫ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ
- ਅ) ਸਿਰਫ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ
- ੲ) ਸਿਰਫ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਾਸ
- ਸ) ਭਾਵਨਾਤਮਕ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਵਿਕਾਸ

13. ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ .....ਬਣਦਾ ਹੈ।

- ੳ) ਨਿਮਰ, ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ
- ਅ) ਨਿਮਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ
- ੲ) ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ
- ਸ) ਨਿਮਰ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ

14..... ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ.....ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਆਇਆ।

- ੳ) ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਵਾਤਾਵਰਣ
- ਅ) ਵਾਤਾਵਰਣ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ
- ੲ) ਸਰੀਰ, ਬੁੱਧੀ
- ਸ) ਬੁੱਧੀ, ਸਰੀਰ

15. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਬਿਆਨ ਸਹੀ ਹੈ?

- ੳ) ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਅ) ਲੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦਰ ਸਮਾਨ ਹੈ।
- ੲ) ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੌਲੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸ) ਕੁੜੀਆਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਉੱਤਰ

1. ਸ	2. ਅ	3. ਏ	4. ਏ	5. ਓ
6. ਓ	7. ਸ	8. ਅ	9. ਏ	10. ਏ
11. ਏ	12. ਸ	13. ਓ	14. ਅ	15. ਸ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦਿਉ।
2. ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
3. ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
4. ਕੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਨਸਿਕ ਅੰਤਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ? ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
5. ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਯੋਗਤਾ, ਰਵੱਈਆ, ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

- Advanced Educational Psychology by Dr. S. K. Mangal, Prentice Hall of India Private Limited.
- Development of Learner and Teaching Learning Process by Laxmi Publications (P) Ltd. for Lovely Professional University, Phagwara.
- Fundamentals of Educational Psychology by M. Dash and Neeena Dash, Atlantic Publishers and Distributors.
- Fundamentals of Educational Psychology by Dr. J. S. Walia, Ahim Paul Publishers.
- NTA UGC NET/SET/JRF - Paper-I: Teaching and Research Aptitude By KVS Madaan, Pearson.
- UGC-NET/JRF/SET Teaching & Research Aptitude (General Paper-I) by Dr. K. Kautilya, Upkar.
- Trueman's UGC NET/SET General Paper-I by M. Gagan, Sajit Kumarm Danika Publishing Company.
- CBSE UGC-NET: Teaching & Research Aptitude by Dr. M.S. Ansari & RPH Editorial Board, Ramesh Publishing House.

Online Links

- http://dSPACE.lpu.in:8080/jspui/bitstream/123456789/506/3/DEDU402_DEVELOPMENT_OF_LEARNER_AND_TEACHING_LEARNING_PROCESS_ENGLISH.pdf
- <https://www.scholarify.in/learners-characteristics/>
- <http://www.simplynotes.in/entrance-exams/ugc-net-paper-1-study-material/teaching-aptitude-study-notes/7/>

Unit 07: ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ

ਉਦੇਸ਼

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

7.1 ਅਧਿਆਪਕ

7.2 ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ

7.3 ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀ

7.4 ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ

7.5 ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣ

7.6 ਸੰਸਥਾ/ਅਦਾਰਾ

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਉਦੇਸ਼

- ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ:
- ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ
- ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਕ ਵਜੋਂ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣਗੇ
- ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੋਣਗੇ
- ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਕਾਂ ਜਿਵੇਂ ਅਧਿਆਪਕ, ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ, ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀ, ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਾਂਗੇ।

7.1 ਅਧਿਆਪਕ

ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਜਾਂ ਅਧਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੇਧ ਦੇ ਕੇ, ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖਣ-ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਰਬੋਤਮ ਅਧਿਆਪਕ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਆਰੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੱਲ ਸੇਧ ਦੇਣ ਲਈ ਸਰਬੋਤਮ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਨੇਕਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਕਾਰਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ - ਉਹ ਹਨ ਅਡਜਸਟਮੈਂਟ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਪਰਪਕ ਮਾਨਸਿਕ, ਪਹੁੰਚਯੋਗਤਾ, ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਸਹਿਕਰਮੀ, ਸਹਿ-ਸਿਰਜਣਹਾਰ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਅਨੁਭਵ, ਸਹੂਲਤ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਮਿੱਤਰਤਾ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਆਗੂ, ਯੋਜਨਾਕਾਰ, ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸਿਖਲਾਈ, ਯੋਗਤਾ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ, ਹੁਨਰ, ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੰਚਾਰਕ।

ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਅਡਜਸਟਮੈਂਟ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਪਰਪੱਕ ਮਾਨਸਿਕਤਾ

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਜੀਵਨ, ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਡਜਸਟਮੈਂਟ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਅਤੇ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਪਹੁੰਚਯੋਗਤਾ

ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਅਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਨੋਟ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇ ਕੰਮਾਂ, ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ 'ਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਰੋਲ ਮਾਡਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਨਕਲ ਜਾਂ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਹਿਕਰਮੀ

ਚੰਗੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪੱਖਪਾਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਉਸਦੇ ਲਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਧਿਆਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਨਿੱਘੇ ਸਬੰਧਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਹਿ-ਸਿਰਜਣਹਾਰ

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਾਠਕ੍ਰਮ 2005, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਹਿ-ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਜਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਹਿਭਾਗੀ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਿਰੀਖਣਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਕੈਫੋਲਡਿੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਸੰਭਾਵਤ ਹੱਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਇੱਕ ਸਰਗਰਮ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

LOVELY PROFESSIONAL UNIVERSITY

Jalandhar-Delhi G.T. Road (NH-1)

Phagwara, Punjab (India)-144411

For Enquiry: +91-1824-521360

Fax.: +91-1824-506111

Email: odl@lpu.co.in

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਵੇਖਣ, ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ, ਬਹਿਸਾਂ, ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਜਾਂ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨਵੇਂ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਹਰ ਗਤੀਵਿਧੀ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ।

ਅਨੁਭਵ

ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਚ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਘਾਟ ਅਕਸਰ ਉਸਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅਧਿਆਪਕ ਉੱਚ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਾਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਨੁਭਵ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਨਾਲ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਅਸਲ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਣੇ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀ, ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣ-ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਰਫ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਹਿਰ ਜਾਂ ਉਸਤਾਦ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰੋੜ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਨਾਲ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਅਗਲੀ ਅਧਿਆਪਨ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਵੀ ਜਾਂ ਘੱਟ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ 5 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਉਹੀ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਤਜਰਬਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਕ

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਰਗ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਣ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ, ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਨ ਬਣਾਉਣਾ। ਇਸ ਲਈ, ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਪਿਛੇਕੜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਮੁਹਈਆ ਕਰਨ ਵਜੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਗਾਈਡ ਅਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ, ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ, ਸਿਖਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਨੁਕੂਲ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ, ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ।

ਮਿੱਤਰਭਾਵੀ

ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨਾਲ ਦੇਸਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਤਿਕਾਰ ਇੱਕ ਗੁਣ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆਪਸੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣਨ ਦੇ ਅਤੀਅਲ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਆਦਰ ਵਧਾਉਣਾ ਸੌਖਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਿੱਤਰਤਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਅਰਾਮਦਾਇਕ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸਨਮਾਨ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਇੱਕ ਕਲਾਸ ਮੁਖੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ, ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਸਰੋਤ, ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਦੇਸਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਵਧੇਰੇ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਵਿਜ਼ ਅਤੇ ਹੋਮਵਰਕ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਬਾਲਗਤਾ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਨਜ਼ਰੀਆਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਜਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ, ਬੋਧਾਤਮਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ, ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਪੈਟਰਨਾਂ/ਸ਼ੈਲੀਆਂ, ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਆਗੂ

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ, ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਮਨੋਜਮੈਂਟ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਕੂਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਹਿ-ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਵਿਕਾਸ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ। ਉਸਨੂੰ ਮਿਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਕਲਾਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵਿਕਸਤ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਲ ਆਗੂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਯੋਜਨਾਕਾਰ

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਅਧਿਆਪਨਸਿਖਲਾਈ - ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ, ਵਿਸਿਆਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਲਈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਮੁੱਖ ਕਦਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਉਦੇਸ਼ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ :ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਦੇ ਕੁਝ ਉਦੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ, ਕਿਸੇ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਆਦਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸ ਦੇ ਲਈ: ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਨ ਸਿਖਲਾਈ-ਵਿੱਚ ਹਰ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾਵਾਂ, ਤਾਕਤ, ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਦੋਂ: ਚਾਹੇ ਇਹ ਪਾਠ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਇਵੈਂਟ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਹੋਵੇ, ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਯਾਨੀ ਕਿ ਇਹ ਕਦੋਂ ਹੋਵੇਗੀ (ਗਤੀਵਿਧੀ/ਇਵੈਂਟ)।

ਕਿੱਥੇ: ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਅਰਥਾਤ ਕਲਾਸਰੂਮ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਕਿਸੇ ਇਵੈਂਟ ਜਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀ ਲਈ ਸਥਾਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਿਵੇਂ: ਅਮਲ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀ ਵੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਵਿਧੀ, ਮੀਡੀਆ, ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਕ੍ਰਮ, ਆਦਿ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗੀ।

ਨਤੀਜਾ: ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਯੋਜਨਾਕਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੋਚੇ ਨਤੀਜਿਆਂ/ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵੀ ਬਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚਲਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਟਰੇਨਿੰਗ

ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਲਾਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਕੋਲ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਕਲਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿਖਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਕੋਰਸ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਾਲਜ ਪੱਧਰ ਦੇ ਕੋਰਸਾਂ

ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ, ਪੀਐਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਇਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਜਾਂ ਸਬੰਧਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੇ ਨਵੇਂ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਈਕਰੋਟੀਚਿੰਗ, ਸਿਮੂਲੇਸ਼ਨ (ਸਿਮੂਲੇਟਡ ਟੀਚਿੰਗ), ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨੈਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ, ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ, ਰਿਫਰੈਸ਼ਰ ਕੋਰਸਾਂ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਯੋਗਤਾ

ਇੱਕ ਉੱਚ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਆਪਕ ਉੱਚ ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਨ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਆਮ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਅਧਿਆਪਕ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵੱਖਰੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਰਫ ਬੀਐਚਏ ਇਕ .ਏ. ਹੋਰ ਅਧਿਆਪਕ ਐਮ.ਏ., ਐਮ.ਐਡ.ਡੀ., ਪੀਐਚ.ਡੀ. ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਤ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਉੱਚ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਆਪਕ ਚੰਗੇ ਅਧਿਆਪਨ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੁਆਰਾ ਯੋਗਤਾ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵੱਧਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਜੋ ਉੱਚ ਡਿਗਰੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਬਿਹਤਰ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਨਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੋਈ ਜਿਸਨੇ ਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੀ.ਐਡ., ਐਮ.ਐਡ., ਐਮ.ਫਿਲ., ਪੀਐਚ.ਡੀ ਆਦਿ ਬਿਹਤਰ ਅਧਿਆਪਨ ਨਤੀਜੇ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ।

ਇੱਕ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਚਰਚਾ-, ਸਵਾਲਜਵਾਬ-, ਪਰਖ-ਪੜਚੋਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਆਦਤ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ। ਉਸ ਦੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਵਿਚਲਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕ ਹੈ। ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਢੰਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜੋ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਅਕਾਦਮਿਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਹਨ-ਬੀਏ, ਐਮ. ਏ., ਐਮ.ਫਿਲ., ਪੀਐਚ.ਡੀ

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਹਨ-ਐਨ.ਟੀ.ਟੀ., ਈ.ਟੀ.ਟੀ, ਬੀ.ਐਡ., ਐਮ.ਐਡ.,

ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹਨ-ਟੀ.ਈ.ਟੀ (ਅਧਿਆਪਨ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ) ਯੂ.ਜੀ.ਸੀ-ਨੈਟ (ਲੈਕਚਰਾਰਸ਼ਿਪ ਅਤੇ ਜੂਨੀਅਰ ਰਿਸਰਚ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਲਈ)

ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਜੋ ਸਿਰਫ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਲਮੇਲ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆਢੰਗ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਕ- ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਵਾਦ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ, ਇਮਾਨਦਾਰ ਨਾਗਰਿਕ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਗੁਣ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਬੌਧਿਕ ਜਗਿਆਸਾ ਅਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨੂੰ ਜਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹੁਨਰ ਜਾਂ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਹੁਨਰ

ਹੁਨਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਪਕ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਹੁਨਰ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ, ਅਸੀਂ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵਿਆਪਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ:

ਸਰਵ-ਸਾਂਝੇ-ਅਧਿਆਪਨ ਹੁਨਰ(ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਆਮ)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਹੁਨਰ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨ, ਗਣਿਤ, ਆਦਿ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਰੱਪ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ-ਹੁਨਰ)ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ।

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਰਵੱਈਏ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ, ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸੰਚਾਰ ਹੁਨਰ (ਬਿਹਤਰ ਸਮੂਹੀਅਤ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਲਈ), ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ, ਮਨੁੱਖੀ ਸਬੰਧ, ਨਿਗਰਾਨੀ, ਅਧਿਆਪਨ ਲਈ ਜਨੂੰਨ, ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ, ਅਧਿਆਪਨ ਪਹੁੰਚ, ਅਧਿਆਪਨ ਢੰਗ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। 1982 ਵਿੱਚ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ ਆਫ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਰਿਸਰਚ ਐਂਡ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ (ਐਨਸੀਈਆਰਟੀ) 'ਕੋਰ ਟੀਚਿੰਗ ਸਕਿੱਲਜ਼' ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਨ ਹੁਨਰਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ:

ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ, ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ, ਪਾਠ-ਸਮਗਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਉਣਾ, ਪਾਠ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਕਲਾਸਰੂਮ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ, ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਵੰਡ, ਰਿਸਪਾਂਸ ਮਨੇਜ਼ਮੈਂਟ, ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ, ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰਸਾਉਣਾ, ਅਧਿਆਪਨ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ, ਪਾਠ-ਸਮਗਰੀ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ, ਪਾਠ-ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਸਮਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨਾ, ਬਲੈਕਬੋਰਡ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ, ਪਾਠ-ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ, ਅਸਾਇਨਮੈਂਟ ਦੇਣਾ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਪ੍ਰੋਗਰੈਸ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਲਾਈ ਦੌਰਾਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਅਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਹੱਲ ਕਰਨੇ ਅਤੇ ਕਲਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ।

ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਾਂ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਆਈ ਸੀ ਟੀ (ICT) ਹੁਨਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ਾ ਗਿਆਨ

ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਧਿਆਪਕ ਜੋ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਜਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਣਾ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਗਿਆਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸੌਖਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਪੁੰਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜਨੂੰਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਕੋਲ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਾ-ਸਮੱਗਰੀ

ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਸਿਲੇਬਸ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਹਨ ਟਾਸਕ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ, ਟਾਸਕ ਦੀ ਲੰਬਾਈ, ਟਾਸਕ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ, ਟਾਸਕ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ, ਸੰਗਠਿਤ ਸਮਗਰੀ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸਿੱਖਿਆ।

ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੰਚਾਰਕ

ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਉਸ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸੰਚਾਰਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਾਠ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਢੁਕਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਡਾਇਗਰਾਮ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਤੱਕ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਲਾਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਤੱਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਰਸਾਈ ਲਈ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਡੀਓ-ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਟੀਚੇ, ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ, ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ, ਤਿਆਰੀ, ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ, ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਾਰਕ ਹਨ ਜੋ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

7.2 ਸਿਖਿਆਰਥੀ

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਵੀ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾਇਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਿੱਸੇ/ਅੰਤ/ਮੁੱਖ ਲੱਛਣ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ/ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਢੰਗ, ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਭਿੰਨ ਕਾਰਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਗੁਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

- ਸਰੀਰਕ ਕਾਰਕ
- ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਕ

ਸਰੀਰਕ ਕਾਰਕ

ਸਰੀਰਕ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਮਰ, ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ, ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਾ, ਥਕਾਵਟ, ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ, ਸੂਝ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਉਮਰ

ਇਹ ਇੱਕ ਤੱਥ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਉਮਰ ਦੇ ਨਾਲ ਬਦਲਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕੁਝ ਬਾਲਗਤਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਬਿਹਤਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬੈਰਨਡਾਈਕ ਨੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ 16 ਜਾਂ 18 ਸਾਲ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦਾ ਬਲਕਿ 23 ਸਾਲ ਤੱਕ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ 40 ਸਾਲ ਦੇ ਬਾਅਦ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 18 ਤੋਂ 20 ਸਾਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣਾ, 25 ਸਾਲ ਤੱਕ ਸਥਿਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 35 ਤੱਕ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਮਰ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਕਾਫ਼ੀ ਪਰਿਪੱਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬੱਚੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਬਾਲਗਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਧੇਰੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਬੇਝ ਹੋਣ ਦੱਬੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵਧੇਰੇ ਲਚਕਦਾਰ ਦਿਮਾਗੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ।

ਪਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ ਜਦੋਂ 50 ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਸੰਗੀਤ, ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਗੇ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਾਨਦਾਰ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ 40 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ। ਟੈਗੋਰ ਨੇ 50 ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਨਵੇਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਵੱਲ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਦਰ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ

ਉੱਚ ਤਾਪਮਾਨ ਅਤੇ ਨਮੀ ਮਾਨਸਿਕ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਘੱਟ ਹਵਾਦਾਰੀ, ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੀ ਘਾਟ, ਸ਼ੋਰ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਬੇਅਰਾਮੀ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਅਤੇ ਭੀੜ ਭਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ) ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਘਨ ਇਕਾਗਰਤਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਾ

ਪੇਸ਼ਾ ਕੁਸ਼ਲ ਮਾਨਸਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਮਾੜਾ ਪੇਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਾਈ 'ਤੇ ਬੁਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਭੋਜਨ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਤੁਲਿਤ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾੜੀ ਖੁਰਾਕ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਥਕਾਵਟ

ਮਾਸਪੇਸ਼ੀ ਜਾਂ ਸੰਵੇਦੀ ਥਕਾਵਟ ਮਾਨਸਿਕ ਥਕਾਵਟ ਅਤੇ ਸੁਸਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਘਰ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਕ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਥਕਾਵਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੀ ਘਾਟ, ਬੈਠਣ ਦੀ ਮਾੜੀ ਵਿਵਸਥਾ, ਗੈਰ-ਸਿਹਤਮੰਦ ਕੱਪੜੇ, ਹਵਾਦਾਰੀ ਦੀ ਕਮੀ, ਮਾੜੀ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਰੋਲਾ, ਭੀੜ-ਭੜੱਕਾ ਅਤੇ ਸੁੱਖ ਪੇਸ਼ਣ। ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਲੰਮੇ ਘੰਟੇ ਵੀ ਥਕਾਵਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ

ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ ਦਾ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਖਰਾਬ ਸਿਹਤ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੁਚੱਜਾ ਦਿਮਾਗ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਤੰਦਰੁਸਤ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ ਲੰਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਜੋਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਬਿਮਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਨਸਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਧਾਰਨ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਪਾਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ

ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਸਾਰੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹਨ। ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵੀ ਘੱਟ ਹੈ। ਇੱਕ ਅੰਨ੍ਹਾ ਆਦਮੀ ਇੱਕ ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਪਾਰਜਤਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸਮਾਂ

ਸਵੇਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਘੰਟੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਸਰਬੋਤਮ ਸਮਾਂ ਹਨ। ਦਿਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਮਾਨਸਿਕ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗਾਂ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦਿਨ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਘੰਟਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਹਨ।

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਕ

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ; ਜੀਵਨ ਵਿਚਲੇ ਟੀਚੇ; ਟੀਚਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪੱਧਰ; ਬੁੱਧੀ, ਯੋਗਤਾ, ਰਵੱਈਆ, ਦਿਲਚਸਪੀ ਅਤੇ ਧਿਆਨ; ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ; ਇੱਛਾ ਦਾ ਪੱਧਰ; ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾ ਪੱਧਰ; ਪਰਿਪੱਕਤਾ; ਦਿਮਾਗੀ ਸਿਹਤ; ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ; ਮਨੋਰਥ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ; ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬੇ; ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ; ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ

ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਦਿਲਚਸਪੀ ਧਿਆਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿਲਚਸਪੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜੀਵਨ ਦੇ ਟੀਚੇ

ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਤਕਾਲ ਅਤੇ ਅੰਤਮ ਟੀਚੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸਿੱਖਣ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੇ ਢੰਗ, ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਟੀਚਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਟੀਚਾਨਿਰਧਾਰਨ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪੱਧਰ-

ਟੀਚਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਭਾਵ ਟੀਚੇ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਚਤ ਟੀਚੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਅਸਾਨ, ਅਰਾਮਦਾਇਕ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨਤੀਜਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਬੁੱਧੀ, ਯੋਗਤਾ, ਰਵੱਈਆ, ਦਿਲਚਸਪੀ ਅਤੇ ਧਿਆਨ

ਬੁੱਧੀ, ਯੋਗਤਾ, ਰਵੱਈਆ, ਦਿਲਚਸਪੀ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬੇਧਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਪਰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਲਕੀਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਈਕਿਊ ਨਾਲ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਉੱਚ ਆਈਕਿਊ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੇ ਇੱਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਰਵੱਈਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇੱਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੋਲ ਉਪਰੇਕਤ ਤਿੰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇਗਾ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ, ਉਪਰੇਕਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪੱਧਰ

ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕੋਈ ਗਤੀਵਿਧੀ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਸਿਖਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਛਾ ਦਾ ਪੱਧਰ

ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿੱਚ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸਵੈ-ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਜੇ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਸਰਗਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ਇਹ ਸਭ ਉਸਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਉਸਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾ ਪੱਧਰ

ਇੱਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਲਾਭਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ। ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਘੱਟ ਪੱਧਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਰੱਥ ਹੈ।

ਪਰਿਪੱਕਤਾ

ਪਰਿਪੱਕਤਾ, ਇੱਥੇ, ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ। ਇਹ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦੇ ਹੁਨਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ - ਕੀ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ।

ਦਿਮਾਗੀ ਸਿਹਤ

ਚੰਗੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਬਿਹਤਰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਅਧਾਰ ਹੈ। ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ, ਜਟਿਲਤਾਵਾਂ, ਝਗੜੇ, ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਿਵਸਥਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਇਕਾਗਰਤਾ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਵਾਦ ਜਾਂ ਗੁੰਝਲਤਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਡਰ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤ, ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਮਨ, ਇੱਥੇ, ਇਕਾਗਰਤਾ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘੱਟ ਥਕਾਵਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਜਲਦੀ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ, ਮਾਨਸਿਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ (ਜਿਵੇਂ ਡਰ, ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ, ਆਦਿ) ਤੋਂ ਪੀੜਤ

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ

ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਤੇ ਰੁਚੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਨੀਂਹ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਸਿਖਲਾਈ ਉਦੋਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਦੇਸ਼ ਰਹਿਤ ਸਿੱਖਣ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਸਿੱਖਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਨੋਰਥ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ

ਮਨੋਰਥ ਉਰਜਾ, ਚੇਣ, ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ ਵਿਵਹਾਰ ਜਿਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਉਦੇਸ਼ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਉਰਜਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਪਿਆਸ ਭੋਜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਨਾਮ ਹੋਰ ਸਫਲਤਾ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਜ਼ਾ ਜਾਂ ਅਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮਨੋਰਥ ਉਰਜਾ ਵਿਵਹਾਰ

ਸਿਰਫ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਹ ਕਾਰਜ ਚੁਣੇ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਕੁਝ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਹਨ। ਇੱਕ ਮੁੰਡਾ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੇਲੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਉਹ ਖਿਡੌਣੇ, ਵਸਤੂਆਂ ਜਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਮਨੋਰਥ ਸਿੱਧੇ ਵਿਵਹਾਰ

ਇਹ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਰਗਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਉਰਜਾ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਟੀਚੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੋਹਲਰ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਦੇ ਕੇ ਕੋਲਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਕੋਲਿਆਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਰਸਤਾ ਸਿੱਖਿਆ।

ਪਿਛਲੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬੇ

ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬੇ, ਸਮਾਨ ਜਾਂ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਸਮਗਰੀ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਦਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਲਈ ਨਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਅਧਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜੇ ਉਹ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ/ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਖੁਦ/ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਰਾਹ ਲੱਭਦਾ ਹੈ।

ਰੀਇਨਫੋਰਸਮੈਂਟ

ਰੀਇਨਫੋਰਸਮੈਂਟ ਦੇ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹਨ। ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਦਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸਿੱਖਣ ਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬੋਰਨਡੀਕ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਨਿਯਮ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਸਬੂਤ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਉੱਤਮ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੀ।

ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤਾੜਨਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧੇਰੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਨਾਮ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਹਨ। ਸਜ਼ਾਵਾਂ, ਉਮੀਦ ਵਿੱਚ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ

ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਜ਼ਾ ਇੱਕ ਮਾੜੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ, ਬਦਲਾ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਜਟਿਲ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ- ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਘੱਟ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਡਰ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਬਰਬਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

7.3 ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੱਗਰੀ

ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੱਗਰੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਰੋਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ, ਰਸਾਲੇ, ਪਤ੍ਰਿਕਾਵਾਂ, ਜਰਨਲ, ਅਭਿਆਸ ਪੁਸ਼ਟ, ਅਧਿਆਪਕ ਸਮਾਧਾਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜੋ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰੇਗਾ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਘੱਟ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਹੁਨਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੇਤਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਉਪਯੋਗਾਂ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਵਿਕਾਸ ਦੁਆਰਾ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਪ-ਭਾਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਅੰਕ, ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀਆਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਠ ਯੋਜਨਾਵਾਂ, ਸਟੈਂਡਰਡ ਅਤੇ ਬੈਚਮਾਰਕ, ਰਵਾਇਤੀ, ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਾਧਨ ਹਨ।

ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਾਰਕ ਜੋ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਹਨ - ਅਧਿਐਨ ਸਮੱਗਰੀ/ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ, ਸਿੱਖਿਆ ਸਹਾਇਤਾ (ਆਡੀਓ ਅਤੇ ਵਿਡੀਓ), ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ।

ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਜੋ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਵਿਸ਼ਾ-ਸਮੱਗਰੀ

ਵਿਸ਼ਾ-ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਮੁਸ਼ਕਲ, ਲੰਬਾਈ, ਸਾਰਥਕਤਾ, ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ, ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ

ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਇਸਦੇ ਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਅਸਿੱਧੇ ਹਿੱਸੇ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਰੂਪ। ਪਾਠ ਸਮੱਗਰੀ ਇੱਕ ਪੱਧਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਧੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਅਸਿੱਧੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਇੱਕ ਪੱਧਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਧੀ ਅਤੇ ਰਸਮੀ ਪਾਠ ਸਮੱਗਰੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੈ। ਸੰਗਠਨ

ਜੇ ਪਾਠ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਰਕਿਕ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਸੰਗਠਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਸਧਾਰਨ ਤੋਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਤੋਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੱਕ ਅਤੇ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਵਧੇਰੇ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ

ਜੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਪਯੋਗਤਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਜੀਵਨ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਉਪਯੋਗੀ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ, ਓਨੀ ਹੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਇਸਨੂੰ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ੇ-ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਪੱਧਰ

ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਨਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਅਸਾਨ ਹੈ, ਫਿਰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ-ਸਿੱਖਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦਾ ਪੱਧਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਉਮਰ, ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਿਛਲੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਾਰਜ ਦਾ ਪੱਧਰ

ਕਾਰਜ ਉਚਿਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸੌਖਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਅਧਾਰਤ ਹੈ।

ਕਾਰਜ ਦੀ ਲੰਬਾਈ

ਕਾਰਜ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਲਟ ਅਨੁਪਾਤਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਘੱਟ ਅਤੇ ਉਲਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਜਲਦੀ ਸਿੱਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਸਮਝ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਕੰਮ ਛੋਟੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ

ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਰਥਕ ਕਾਰਜ ਸਿੱਖਣਾ ਆਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਦਰ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ

ਜੇ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਕਾਰਜ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਿੱਖੇ ਗਏ ਕਾਰਜਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਉਸ ਨਵੇਂ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖਣ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਸੰਗਠਨ

ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਤਰਕਪੂਰਨ ਸੰਗਠਨ ਇਸਦੇ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਅਸਾਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਧੀਆ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਅਧਿਕਤਮ ਉਪਯੋਗਾਂ ਦੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਸੰਖੇਪ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਾਲ, ਸਿੱਧੇ ਤੋਂ ਅਸਿੱਧੇ, ਸਰਲ ਤੋਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ, ਆਦਿ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਯਤਨ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਉਰਜਾ ਵਿਅਰਥ ਜਾਏਗੀ।

ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ

ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਦਾ ਅਸਲ-ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸੰਬੰਧ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਵਧਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭੁੱਲਣਾ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਸੰਦ

ਅਧਿਆਪਨ ਸੰਦ ਨੂੰ ਟੀਚਿੰਗ-ਲਰਨਿੰਗ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਉਦਾਹਰਣ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅਧਿਆਪਨ ਸੰਦ, ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ

ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਅਰਾਮਦਾਇਕ, ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ, ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਅਸਾਨੀ, ਦਿਲਚਸਪੀ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਖਿਰਕਾਰ ਬਿਹਤਰ ਸਿੱਖਣ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਿੱਸਾ ਹਨ।

ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਅਰਥਾਤ, ਕੰਪਿਊਟਰ, ਐਲਸੀਡੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ, ਮੋਬਾਈਲ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ ਉਪਕਰਣ, ਸਮਾਰਟ ਬੋਰਡ, ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਬੋਰਡ, ਆਦਿ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਜੀਵੰਤ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਰਚੁਅਲ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਯਥਾਰਥਕ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

7.4 ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਉਹ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ ਜੋ ਅਧਿਆਪਨ (ਸਿੱਖਣ) ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ (ਜਾਂ ਇੱਕ ਇੰਸਟ੍ਰਕਟਰ) ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਿੱਖਾਉਣ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਡੀਓ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ (ਟੀਵੀ, ਰੇਡੀਓ, ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰ, ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰਸ ਫਿਲਮ ਸਟ੍ਰੀਪਸ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਆਦਿ) ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਬਿਹਤਰ ਸਿੱਖਣ, ਧਾਰਨ ਅਤੇ ਯਾਦ ਕਰਨ, ਸੋਚਣ ਅਤੇ ਤਰਕ, ਗਤੀਵਿਧੀ, ਦਿਲਚਸਪੀ, ਕਲਪਨਾ, ਬਿਹਤਰ ਅਭੇਦਤਾ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਲਾਸਰੂਮ, ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾਵਾਂ (ਵਿਗਿਆਨ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ, ਭੂਗੋਲ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਆਦਿ), ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਸੈਮੀਨਾਰ ਰੂਮ, ਕੈਂਪਸ ਵਿੱਚ ਕਲੀਨਿਕਸ, ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ, ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ, ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ/ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਢੁੱਕਵੀਂ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ/ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖ ਸਕਣਗੇ।

ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਟੱਟ ਅੰਗ ਹਨ। ਸਿੱਖਾਉਣ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲਾਭਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸਮਝ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਹੁਨਰ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣਾ ਜਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਚਿੰਤਾ ਜਾਂ ਬੇਰੀਅਤ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣਾ।

ਆਡੀਓ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਉਪਕਰਣ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਡੀਓ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਲੈਬ, ਰੇਡੀਓ ਸੈੱਟ, ਯੂਨੀ ਵੰਡ ਸੈਟ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਉਪਕਰਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨੂੰ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪੋਸਟਰ, ਫਲੈਸ਼ ਕਾਰਡ, ਚਾਰਟ, ਬੁਲੇਟਿਨ ਬੋਰਡ, ਨਕਸ਼ੇ, ਮਾਡਲ, ਫੋਟੋਆਂ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਆਡੀਓ-ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਇਹ ਉਹ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ ਜੋ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਤਿਕੋਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵ, ਪ੍ਰੇਰਣਾ, ਵਰਗੀਕਰਣ ਅਤੇ ਉਤੇਜਨ। ਉਹ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਉਪਕਰਣ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਡੀਓ - ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਵੀਡੀਓ ਫਿਲਮਾਂ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਫਿਲਮਾਂ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋਜੈਕਸ਼ਨ ਜਾਂ ਸ਼ੋਅ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ:

ਅਨੁਮਾਨਤ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਉਪਕਰਣ ਜੋ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਨਾਲ ਦਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਾਨਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣਾਂ-ਸਲਾਈਡਾਂ, ਫਿਲਮ ਸਟਰਿੱਪਾਂ, ਗੁੰਗੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ, ਕਾਰਟੂਨ, ਆਦਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ (ਐਪੀਡੀਆਸਕੋਪ) ਜਾਂ ਇੱਕ ਓਵਰਹੈੱਡ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੈਰ-ਅਨੁਮਾਨਤ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਇੰਸਟ੍ਰਕਸ਼ਨਲ ਉਪਕਰਣ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਸ਼ਨ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਗੈਰ-ਅਨੁਮਾਨਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਬਲੈਕਬੋਰਡ, ਚਾਰਟ, ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅਧਿਆਪਨ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵਧੂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਡਿਸਪਲੇ ਇਨਸਟਰਕਸ਼ਨਲ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਦੇਖਣ ਲਈ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਇਨਸਟਰਕਸ਼ਨਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ ਪੋਸਟਰ, ਬੁਲੇਟਿਨ ਬੋਰਡ, ਮਾਡਲ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ, ਆਦਿ।

ਪ੍ਰੋਜੈਕਸ਼ਨ ਇਨਸਟਰਕਸ਼ਨਲ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਣ, ਸਮਝਾਉਣ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਇਨਸਟਰਕਸ਼ਨਲ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸਾਰਥਕ ਸਮਝ ਮਿਲੇ। ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ ਫਲੈਸ਼ ਕਾਰਡਸ, ਸਲਾਈਡਾਂ, ਫਿਲਮਸਟ੍ਰਿਪਸ, ਆਦਿ।

ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰਡ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਇਨਸਟਰਕਸ਼ਨਲ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਹਨੇਰੇ ਜਾਂ ਅਰਧ-ਹਨੇਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਕ੍ਰੀਨ ਤੇ ਚਿੱਤਰ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਾਨਤ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਜੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਰੀਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹੇਠਾਂ ਸੂਚੀਬੱਧ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋਜੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਢੰਗ

- ਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਸ਼ਨ: ਸਲਾਈਡ ਅਤੇ ਫਿਲਮ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ
- ਅਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਸ਼ਨ: ਓਵਰਹੈੱਡ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ
- ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਪ੍ਰੋਜੈਕਸ਼ਨ: ਅਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਅਤੇ ਐਪੀਡੀਆਸਕੋਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ

ਗੈਰ-ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰਡ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਇੰਸਟ੍ਰਕਸ਼ਨਲ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਗੈਰ-ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰਡ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਇੰਸਟ੍ਰਕਸ਼ਨਲ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਉਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗੈਰ-ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰਡ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਇੰਸਟ੍ਰਕਸ਼ਨਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ -

ਚਾਰਟ

ਚਾਰਟ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੀ ਸਮਝ ਲਈ ਕੁਝ ਆਮ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਚਾਰਟਾਂ ਦੀ ਹੇਠਾਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਸਸ ਚਾਰਟ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਪੜਾਅ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਚਾਰਟ ਕੀੜੇ-ਮਕੋੜਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚੱਕਰ, ਉਰਜਾ ਚੱਕਰ, ਆਦਿ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਚਾਰਟਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲੜੀਵਾਰ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਕਿਸੇ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਮਾਂ ਚਾਰਟ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਵਿਕਾਸ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਾਮਰਾਜ, ਆਦਿ।

ਇੱਕ ਸਾਰਣੀ ਚਾਰਟ ਸੈਖੀ ਤੁਲਨਾ ਅਤੇ ਸਮਝ ਲਈ ਸਾਰਣੀਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਡੇਟਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਪੇਂਦਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਾਰਣੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਮਝ ਨੂੰ ਸੈਖਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਟ੍ਰੀ ਚਾਰਟ ਇੱਕ ਸਿੰਗਲ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਤੱਕ ਦੇ ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਰੁੱਖ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਫੈਮਲੀ ਟ੍ਰੀ ਇੱਕ ਜਾਣੂ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ।

ਇੱਕ ਸਟ੍ਰੀਮ ਚਾਰਟ ਇੱਕ ਟ੍ਰੀ ਚਾਰਟ ਦੇ ਉਲਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਯਮੁਨਾ ਵਰਗੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਫਿਰ ਹੇਠਾਂ ਵਹਿ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕ੍ਰਮ ਚਾਰਟ ਜਾਂ ਫਲੋਪ ਚਾਰਟ ਚਾਰਟ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫਲੋਪ ਚਾਰਟ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਨੂੰ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਫਲੈਸ਼ ਕਾਰਡ ਪੇਸਟਰ ਬੋਰਡ ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਸੰਦੇਸ਼ ਹਨ।

ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਸਥਾਨ ਤੇ ਇੱਕ ਪੇਸਟਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫ ਡਰਾਇੰਗ, ਪੇਂਟਿੰਗ ਜਾਂ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਸਹੀ ਵਿਚਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਗ੍ਰਾਫ ਉਹ ਚਿੱਤਰ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਡੇਟਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਨਕਸ਼ੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਦਿੱਖ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਡਾਇਗਰਾਮ ਯੋਜਨਾ, ਸਕੈਚ, ਡਰਾਇੰਗ/ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ/ਸਮਝਾਉਣ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਡਿਸਪਲੇ ਬੋਰਡ

ਬਲੈਕਬੋਰਡ ਜਾਂ ਚਾਕਬੋਰਡ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਸਮਗਰੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵਾਹਨ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਕਦਮ-ਦਰ-ਕਦਮ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਨਾਟਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਵ੍ਹਾਈਟ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਮਾਰਕਰ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਬਹੁ-ਮੰਤਵੀ ਬੋਰਡ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰੰਗਦਾਰ ਮਾਰਕਰਾਂ, ਫਿਲਮਾਂ, ਸਲਾਈਡਾਂ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਹ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬੁਲੇਟਿਨ ਬੋਰਡ ਇੱਕ ਸਤਹ ਹੈ ਜੋ ਬੁਲੇਟਿਨ, ਖ਼ਬਰਾਂ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਖਾਸ ਜਾਂ ਆਮ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੀਆਂ ਘੋਸ਼ਣਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਫਲੋਨਲ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਫਲੋਨਲ ਗ੍ਰਾਫ ਇੱਕ ਫਲੋਨਲ ਨਾਲ ਢਕੀ ਸਮਤਲ ਸਤਹ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੋਟੇ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਲਿਖੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚਿਪਕਾਉਣ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦਮ-ਦਰ-ਕਦਮ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਚੁੰਬਕੀ ਬੋਰਡ ਇੱਕ ਬੋਰਡ ਹੈ ਜੋ ਟਿਨਪਲੇਟ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ੀਟ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਚੁੰਬਕਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਉੱਤੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਚਿਪਕਾਉਣ ਜਾਂ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੈਗ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਵਾਲੇ ਛੇ ਦੇ ਨਾਲ ਡ੍ਰਿਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਸਤੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ ਸੰਦਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਖੰਭਾਂ/ਹੁੱਕਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਤਿੰਨ-ਅਯਾਮੀ ਮਾਡਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ, ਨਮੂਨੇ, ਗਲੋਬ, ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਆਡੀਓ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰੇਡੀਓ (ਮਾਸ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਮਾਧਿਅਮ), ਪੋਡਕਾਸਟ (ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਮਾਧਿਅਮ), ਰਿਕਾਰਡਿੰਗਜ਼, ਡਿਜੀਟਲ ਆਡੀਓ ਪਲੇਅਰ, ਟੈਲੀਫੋਨ, ਮੋਬਾਈਲ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਸੰਖੇਪ ਸੰਕਲਪਾਂ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਾਧਨ ਹੈ।

ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ

ਖੇਤਰ ਦਾ ਦੌਰਾ

ਫੀਲਡ ਟ੍ਰਿਪ ਇੱਕ ਢਾਂਚਾਗਤ ਗਤੀਵਿਧੀ ਹੈ ਜੋ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਨਿਰੀਖਣ ਗਤੀਵਿਧੀ ਜਾਂ ਲੰਮੀ, ਵਧੇਰੇ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਂਚ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਲੋਕਾਂ, ਸਮਾਗਮਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਯੋਗ

ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਪਯੋਗੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਨਾਟਕ: ਉਹ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੀਮ-ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਸੌਂਪੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਨ ਮਸ਼ੀਨਾਂ

ਅਧਿਆਪਨ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਪਭੋਗਤਾ ਉੱਤਰ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਉਪਭੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਡ੍ਰਿਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਿਸਾਬ ਜਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ। ਉਪਭੋਗਤਾ ਆਪਣੀ ਗਤੀ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਮੌਕਾ ਹੈ। ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਟੀਚਿੰਗ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ, ਅਧਿਆਪਕ ਖਾਸ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਖੇਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵੱਲ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਵੀ ਉਪਯੋਗੀ ਉਪਕਰਣ ਹਨ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਲਾਭ

1. ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਗਿਆਸਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।
2. ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਲਕੀਰੀ ਅਭਿਆਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ।
3. ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਚੈਨਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜਿੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਓਨਾ ਹੀ ਲੰਮਾ ਰੱਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ, ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਚੱਲੇਗੀ।
4. ਤਸਵੀਰਾਂ, ਮਾਡਲ, ਆਦਿ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।
5. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸੰਗਠਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਹੀ ਡੇਟਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਯਥਾਰਥਵਾਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਜਾਂ ਮੌਖਿਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
6. ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਨੁਭਵਾਂ (ਬੋਧਾਤਮਕ, ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ) ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਪੂਰਕ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

7. ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਖ ਟੀਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ।
8. ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।
9. ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਨਵੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਨਵੀਨਤਾ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।
10. ਸਿੱਖਿਅਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ

1. ਢੁੱਕਵੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ।
2. ਚੁਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸੁਮੇਲ।
3. ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕ੍ਰਮ।
4. ਸਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਆਡੀਓ-ਵਿਡੀਓ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਕੱਲੇ ਜਾਂ ਸੁਮੇਲ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਿੰਟਿਡ ਮੀਡੀਆ ਸਾਖਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਘੱਟ ਸਾਖਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
5. ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਮੀਡੀਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੇਡੀਓ ਜਾਂ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ/ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।
6. ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਉਚਿਤ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਆਡੀਓ-ਵਿਡੀਓ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਸੋਚ ਜਾਂ ਗਿਆਨ, ਰਵੱਈਆ ਜਾਂ ਭਾਵਨਾ, ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਜਾਂ ਹੁਨਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

7.5 ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ

ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸਨੂੰ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨਕ, ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਵਾਦ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਇੱਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਇਕਾਈਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਅਤੇ ਅਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਿੱਖਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ, ਸੰਬੰਧਤ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਖਿੜਕੀਆਂ ਜਾਂ ਸਜਾਵਟ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖਰਾਬ ਥਾਂਵਾਂ, ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਵਿਗਾੜ, ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਗੈਰਕਨੂੰਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਉਤੇਜਕ ਵਿਦਿਅਕ ਸਮਗਰੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਅਨੁਕੂਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਪੱਖ

ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ, ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ, ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ, ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਰੁਚੀਆਂ, ਉਚਿਤ ਹਵਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਬਾਲਗ-ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ -ਤਾਲਮੇਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ/ਅਨੁਕੂਲ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ/ਅਨੁਕੂਲ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਰਗੇ ਵਾਕੰਸ਼ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਲਾਸ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਮਾਪਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਹਿੱਸੇ

ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਾਤਾਵਰਣ

ਕਲਾਸਰੂਮ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਦੋਵਾਂ 'ਤੇ ਇਸਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ। ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਸਕਣ।

ਥਕਾਵਟ

ਥਕਾਵਟ ਦਾ ਤੱਤ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਮਾਂ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਥੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸਰੀਰਕ ਹੈ ਬਲਕਿ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਵੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਧਿਆਨ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੁਚੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਾਜ਼ਗੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਥਕਾਵਟ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੀ। ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਥਕਾਵਟ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਮਾਂ ਸਾਰਣੀ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਘੰਟਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਮਨ ਤਾਜ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿਸ਼ੇ ਸੌਖੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਸੌਖਾ ਵਿਸ਼ਾ ਛੁੱਟੀ ਵਿਚਕਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਤਰੀ ਥਕਾਵਟ/ਘਬਰਾਹਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਗਰਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਭੌਤਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ

ਭੌਤਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਭੌਤਿਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਇਮਾਰਤ, ਸਫਾਈ, ਫਰਨੀਚਰ, ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾਵਾਂ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ, ਸਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਆਦਿ।

ਕੁਦਰਤੀ ਵਾਤਾਵਰਣ

ਸਿੱਖਾਉਣ-ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਤਾਜ਼ੀ/ਸੁੱਧ ਹਵਾ, ਲੋੜੀਂਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ (ਘੱਟ ਰੌਲਾ) ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਥਕਾਵਟ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਦਾ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਵਾਤਾਵਰਣ

ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਮਾਜ, ਭਾਈਚਾਰਾ, ਸਕੂਲ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋਕਰ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਕੋਲ ਸਾਰੇ ਸਥਾਨਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਮਾਜ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਮਾਹੌਲ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਘੱਟ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪੜ੍ਹਾਉਣ-ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸਮਾਂ

ਸਮਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗਰਮ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਠੰਡੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਟੀਚਿੰਗ-ਲਰਨਿੰਗ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦਾ ਵੀ ਇਸ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਂ ਸਾਰਣੀ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਤਾਜ਼ਗੀ ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਬ੍ਰੇਕ/ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਥਕਾਵਟ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ। ਮੰਗਲਵਾਰ ਅਤੇ ਬੁੱਧਵਾਰ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਦਿਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਕਲਾਸ ਪੀਰੀਅਡ ਦੀ ਮਿਆਦ 30 ਤੋਂ 35 ਮਿੰਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗਣਿਤ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਹਿੰਦੀ, ਵਿਗਿਆਨ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ, ਅਤੇ ਡਰਾਈਂਗ/ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ ਆਦਿ।

7.6 ਸੰਸਥਾ/ ਅਦਾਰਾ

ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ, ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਦਬਾਅ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਠ ਲਿਖੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦਾ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

- ਸੰਸਥਾ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ, ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ, ਬੋਰਡ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ, ਖੇਡਾਂ, ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾਵਾਂ, ਆਦਿ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਦਰਜਾਬੰਦੀ।
- ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਅਰਥਾਤ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਇਮਾਰਤ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ।
- ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਚਿੰਤਾ, ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ, ਭਰਤੀ ਦਾ ਆਧਾਰ, ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ, ਆਦਿ।
- ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਲੈਬ ਲਈ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪਦਾਰਥਕ ਸਰੋਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ/ਸਮਗਰੀ, ਕੰਪਿਊਟਰ, ਐਲਸੀਡੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ।
- ਸਹੀ ਭੌਤਿਕ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਫ਼ਾਈ, ਫਰਨੀਚਰ, ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾਵਾਂ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਸਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਟਾਫ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਜਾਂ ਯੋਗਤਾ ਅਰਥਾਤ, ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਅਤੇ ਹੁਨਰਮੰਦ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਟਾਫ ਮੈਂਬਰਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ।
- ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਅਧਿਆਪਨ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਥਿਰਤਾ ਯਾਨੀ ਨਿਯਮਤ/ਸਥਾਈ/ਐਡ-ਹਾਕ/ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ/ਅਸਥਾਈ।
- ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਅਧਿਆਪਕ ਅਨੁਪਾਤ ਭਾਵ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦੀ ਲੋੜ, ਕੋਈ ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਾਲੀ ਕਲਾਸਾਂ, ਆਦਿ ਨਹੀਂ।
- ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸਮ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਵਾਂ, ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ, ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ, ਮਿਸ਼ਰਤ, ਵਿਗਿਆਨਕ, ਗਤੀਵਿਧੀ ਅਧਾਰਤ, ਉਸਾਰੂ ਪਹੁੰਚ, ਆਦਿ।
- ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਨੀਤੀਆਂ। ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨੀਤੀਆਂ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਲਚਕਤਾ ਦਾ ਤੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਧਿਆਪਕ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਕਲਾਸਰੂਮ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ), ਤਾਂ ਇਹ ਉਸਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ। ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ ਚੋਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਥਾਪਨਾ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਧਿਆਪਨ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਪਾਠ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਧਿਆਪਕ-ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਅਧਿਆਪਕ-ਮਾਪੇ, ਅਧਿਆਪਕ-ਸਕੂਲ ਸਟਾਫ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਅਧਿਆਪਕ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦਾ ਸਮਰਥਕ ਅਤੇ ਸੁਵਿਧਾ ਮਹੁਈਆਂ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ - ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਸੁਧਰੇ ਹੋਏ ਵਿਵਹਾਰ, ਸੰਤੁਲਿਤ ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਗਿਆਨ; ਦੂਜੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ; ਚੰਗੀ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਹਤ ਦੇ ਮਾਲਕ; ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਵਸਥਿਤ, ਪਹੁੰਚਯੋਗ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਹਿ-ਸਿਰਜਣਹਾਰ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਤ, ਤਜਰਬੇਕਾਰ, ਇੱਕ ਆਗੂ, ਇੱਕ ਮਾਹਰ ਯੋਜਨਾਕਾਰ, ਇੱਕ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਗ, ਹੁਨਰਮੰਦ, ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਰ, ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੰਚਾਰਕ, ਆਦਿ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਰੀਰਕ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਉਮਰ, ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ, ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਾ, ਥਕਾਵਟ, ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ, ਗਿਆਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ; ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਟੀਚੇ; ਟੀਚਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪੱਧਰ; ਬੁੱਧੀ, ਯੋਗਤਾ, ਰਵੱਈਆ, ਦਿਲਚਸਪੀ ਅਤੇ ਧਿਆਨ; ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ; ਇੱਛਾ ਦਾ ਪੱਧਰ; ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾ ਪੱਧਰ; ਪਰਿਪੱਕਤਾ; ਦਿਮਾਗੀ ਸਿਹਤ; ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ; ਮਨੋਰਥ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ; ਪਿਛਲੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬੇ; ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ; ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤੀ।

ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ/ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਉਤਪ੍ਰੇਰਕ ਹਨ।

ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਡੀਓ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ (ਟੀਵੀ, ਰੇਡੀਓ, ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰ, ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਫਿਲਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸਟਰਿੱਪਾਂ, ਇੰਟਰਨੈਟ, ਆਦਿ) ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਬਿਹਤਰ ਸਿੱਖਣ, ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਯਾਦ ਕਰਨ, ਸੋਚਣ ਅਤੇ ਤਰਕ, ਗਤੀਵਿਧੀ, ਦਿਲਚਸਪੀ, ਕਲਪਨਾ, ਬਿਹਤਰ ਅਭੇਦਤਾ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮੂਹਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਭਿੰਨ ਭੌਤਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸਨੂੰ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਲਾਸਰੂਮ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨਕ, ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਗੱਲਬਾਤ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇਗੀ।

ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ, ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਦਬਾਅ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਜਾਂ ਅਧਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਣ-ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਹਿਲੂ ਹਨ।

ਸਹਾਇਤਾ ਸਮੱਗਰੀ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਰੋਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜੋ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਕੂਲ/ਕਲਾਸਰੂਮ/ਇੱਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ/ਅਦਾਰਾ ਇੱਕ ਸੰਗਠਿਤ ਸਥਾਨ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ, ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

1. ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ, ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ.....ਵਿਆਪਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ੳ) ਪੰਜ

ਅ) ਦੋ

ੲ) ਤਿੰਨ

ਸ) ਚਾਰ

2. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ?

ੳ) ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਖਪਾਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜੇ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ।

ਅ) ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪੱਖਪਾਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਯੋਗਤਾ।

ੲ) ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪੱਖਪਾਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਗਿਆਨ।

ਸ) ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪੱਖਪਾਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ।

3. ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਕ੍ਰਮ ਹੈ?

ੳ) ਉਦੇਸ਼, ਕੈਣ, ਕਦੋਂ, ਕਿੱਥੇ, ਕਿਵੇਂ, ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ

ਅ) ਕਿਵੇਂ, ਉਦੇਸ਼, ਕੈਣ, ਕਦੋਂ, ਕਿੱਥੇ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ

ੲ) ਉਦੇਸ਼, ਕਿਵੇਂ, ਕਦੋਂ, ਕਿਸਨੂੰ, ਕਿੱਥੇ, ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ

ਸ) ਨਤੀਜਾ, ਕੈਣ, ਕਦੋਂ, ਕਿੱਥੇ, ਕਿਵੇਂ, ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼

4. ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ.....

ੳ) ਸਿਰਫ ਮੰਤਵ ਦੁਆਰਾ ਉਰਜਾਵਾਨ

ਅ) ਸਿਰਫ ਮੰਤਵ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ

ੲ) ਸਿਰਫ ਮੰਤਵ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ

ਸ) ਉਰਜਾਵਾਨ, ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਮੰਤਵ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ

5. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ..... ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ੳ) ਚਾਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

ਅ) ਛੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

ੲ) ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

ਸ) ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

6. ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਦਾ?

ੳ) ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੋਲ ਉੱਚ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਰਵੱਈਆ ਹੈ।

ਅ) ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੋਲ ਉੱਚ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਰਵੱਈਆ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ੲ) ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੋਲ ਉੱਚ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਲਈ ਯੋਗਤਾ, ਰਵੱਈਆ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਹੈ।

ਸ) ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੋਲ ਉੱਚ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਲਈ ਯੋਗਤਾ, ਰਵੱਈਆ, ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ।

7. ਸਹਾਇਤਾ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ _____ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ _____ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ੳ) ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ; ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ

ਅ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ; ਅਧਿਆਪਕ

ੲ) ਅਧਿਆਪਕ; ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਸ਼ਾ

ੳ) ਅਧਿਆਪਕ; ਵਿਦਿਆਰਥੀ

8. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਬਿਆਨ ਸਹੀ ਹੈ?

ੳ) ਕਾਰਜ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਅਨੁਪਾਤਕ ਹੈ।

ਅ) ਕਾਰਜ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਲਟ ਅਨੁਪਾਤਕ ਹੈ।

ੲ) ਕਾਰਜ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ੳ) ਕਾਰਜ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧ ਹੈ।

9. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਬਿਆਨ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ?

ੳ) ਜੀਵਨ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਉਪਯੋਗੀ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਇਸਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।

ਅ) ਜੀਵਨ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਘੱਟ ਉਪਯੋਗੀ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਇਸਨੂੰ ਹੌਲੀ ਗਤੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।

ੲ) ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਦਰ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇ ਵਿਸ਼ਾ ਜੀਵਨ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਹੋਵੇ।

ੳ) ਜੇ ਵਿਸ਼ਾ ਜੀਵਨ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਉਪਯੋਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਦਰ ਹੌਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

10. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਇੰਸਟ੍ਰਕਸ਼ਨਲ ਸਹੂਲਤ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ?

ੳ) ਧੁਨੀ ਵੰਡ ਸੈੱਟ

ਅ) ਬੁਲੇਟਿਨ ਬੋਰਡ

ੲ) ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਫਿਲਮਾਂ

ੳ) ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾਵਾਂ

11. ਪ੍ਰੋਜੈਕਸ਼ਨ ਦੇ _____ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਰੀਕੇ ਹਨ।

ੳ) ਦੋ

ਅ) ਤਿੰਨ

ੲ) ਚਾਰ

ੳ) ਪੰਜ

12. ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੈ?

ੳ) ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਅਧਿਕਤਮ ਅਧਾਰ 'ਤੇ

ਅ) ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਬਿਹਤਰ ਪ੍ਰਬੰਧ

ੲ) ਕੋਈ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ

ੳ) ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਬਣਾਉਣਾ

13. ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਹੈ
- ੳ) ਕਲਾਸਰੂਮ ਦਾ ਈਕੋਸਿਸਟਮ
- ਅ) ਸਕੂਲ ਦਾ ਈਕੋਸਿਸਟਮ
- ੲ) ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਈਕੋਸਿਸਟਮ
- ਸ) ਕਲਾਸਰੂਮ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਈਕੋਸਿਸਟਮ

14. ਥਕਾਵਟ ਹੈ
- ੳ) ਸਿਰਫ ਸਰੀਰਕ
- ਅ) ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ
- ੲ) ਸਿਰਫ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ
- ਸ) ਸਿਰਫ ਭਾਵਨਾਤਮਕ

15. ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਅਨੁਕੂਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ.....
- ੳ) ਇਹ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ਅ) ਇਹ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ
- ੲ) ਇਹ ਉਤੇਜਕ ਵਿਦਿਅਕ ਸਮਗਰੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ।
- ਸ) ਇਹ ਗੈਰਕਨੂੰਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

1. ਏ	2. ਸ	3. ਓ	4. ਸ	5. ਏ
6. ਅ	7. ਓ	8. ਅ	9. ਸ	10. ਅ
11. ਅ	12. ਏ	13. ਸ	14. ਅ	15. ਏ

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।
2. ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਕ ਵਜੋਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
3. ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰੋ।
4. ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਗੈਰ-ਅਨੁਮਾਨਤ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।
5. ਸਿੱਖਣ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੱਸੋ ਕਿਵੇਂ?

Further Readings

- NTA UGC NET/SET/JRF - Paper-I: Teaching and Research Aptitude By KVS Madaan, Pearson.
- UGC-NET/JRF/SET Teaching & Research Aptitude (General Paper-I) by Dr. K. Kautilya, Upkar.
- Trueman's UGC NET/SET General Paper-I by M. Gagan, Sajit Kumarm Danika Publishing Company.
- CBSE UGC-NET: Teaching & Research Aptitude by Dr. M.S. Ansari & RPH Editorial Board, Ramesh Publishing House.

Web Links

- <https://www.aprcet.co.in/2020/12/factors-affecting-teaching-related-to-teacher-learner-support-material-instructional-facilities-learning-environment-and-institutions.html>
- <https://ugcnetpaper1.com/factors-affecting-teaching/>
- <https://www.scholarify.in/factors-affecting-teaching/>
- <https://cbseugcnetforum.in/teaching-aptitude/factor-affecting-teaching/>
- <https://classroom.synonym.com/can-behavior-affect-academics-students-9290.html>
- <https://onlinenotebank.wordpress.com/2019/03/10/factors-affecting-teaching/>
- <https://www.myexamsolution.com/2020/04/factors-affecting-teaching-notes.html>
- <https://www.digitalclassworld.com/blog/important-factors-affecting-teaching/>
- <https://unacademy.com/lesson/factors-affecting-teaching-teacher-learner-support-material-learning-environment-in-hindi/24VAC9PN>

Unit 08: ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਢੰਗ-1

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ

ਉਦੇਸ਼

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

8.1 ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਢੰਗ

8.2 ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਤ ਢੰਗ

8.3 ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਤ ਢੰਗ

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ:

- ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀਆਂ, ਅਧਿਆਪਕ ਅਧਾਰਿਤ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਧਾਰਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ
- ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ
- ਸਮਗਰੀ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਧਾਰਿਤ ਵਿਧੀ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨਗੇ
- ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਧਾਰਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤ, ਸਿੱਖਿਆ ਸਾਸਤਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ। ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀ ਦੀ ਚੋਣ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕੀ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦਰਸ਼ਨ, ਕਲਾਸਰੂਮ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ, ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਬਿਅਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਠੋਸ ਨੀਤੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ, ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਢੰਗਾਂ ਜਾਂ ਕਈ ਢੰਗਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਧੀਆਂ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਪੂਰਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਠੋਸ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

8.1 ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਢੰਗ

ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਹੇਠਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਗਤੀਵਿਧੀ-ਅਧਾਰਤ ਵਿਧੀ

ਗਤੀਵਿਧੀ ਅਧਾਰਤ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ, ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਵਿਹਾਰਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਵਿਧੀ

ਇਹ ਵਿਧੀ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਖਰੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਸਰਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਸਾਇਨਮੈਂਟ ਵਿਧੀ

ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਵੈਬਸਾਈਟਾਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਸਿਖਲਾਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਬ੍ਰੇਨਸਟਾਰਮਿੰਗ ਵਿਧੀ

ਇਸ ਵਿਧੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੱਖਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ। ਇਹ ਵਿਧੀ ਕਿਸੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪਹੁੰਚ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕੇਸ ਸਟੱਡੀ ਵਿਧੀ

ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਠੋਸ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰਨ, ਮਾੜੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਮੁੱਦੇ, ਆਦਿ।

ਗੁਰੁੱਪ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀ

ਗੁਰੁੱਪ ਵਿਧੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣਾ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਇਸਦਾ ਕਾਰਜ ਦੇਣਾ। ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਬਾਕੀ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਠਾਈ ਗਈ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਇਹ ਢੰਗ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਡੀਡਕਟਿਵ ਵਿਧੀ

ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਨਵੇਂ ਗਿਆਨ ਦੀ ਖੋਜ ਦੀ ਇੱਕ ਤਰਕਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਆਮ ਤੋਂ ਠੋਸ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਧੀ

ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਧੀ ਉਸੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹੀ ਨੈਟਵਰਕਿੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੋਪਰੇਟਿਵ ਵਿਧੀ

ਇਹ ਇੱਕ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹ ਦੇ ਹਰੇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਵਿਸ਼ਾ ਖੁਦ ਸਿੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮੂਹ ਦਾ ਹਰ ਮੈਂਬਰ ਸਮੱਸਿਆ 'ਤੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਸਾਰੇ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ।

ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿਧੀ

ਇਹ ਵਿਧੀ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਏਡਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ। ਲੋੜੀਂਦੇ ਨਤੀਜੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਆਡੀਓ ਅਤੇ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਸਾਧਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮੱਗਰੀ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਧੀ ਅਧਿਆਪਨ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖੇ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ, ਇਹ ਵਿਧੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦੇ/ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਾਰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਸਰਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਵਿਧੀ

ਇਹ ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਅਧਿਆਪਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਚਲਤ ਢੰਗ ਹੈ। ਇੱਕ ਚਰਚਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਚਰਚਾ ਇੱਕ ਦਲੀਲ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਿਰਫ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਤਰਕ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਈ-ਲਰਨਿੰਗ ਵਿਧੀ

ਈ-ਲਰਨਿੰਗ ਵਿਧੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇੰਟਰਨੈਟ ਅਤੇ ਮਲਟੀ-ਮੀਡੀਆ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਾਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਦੇਸ਼, ਸਮੱਗਰੀ, ਵਿਧੀਆਂ, ਸਾਧਨ, ਆਦਿ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਖਾਸ ਸਾਧਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਈ-ਲਰਨਿੰਗ ਢੰਗ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ

ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਇੱਕ ਈ-ਕੋਰਸ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਡਿਸਟੈਂਸ ਸਿੱਖਿਆ

ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਕੋਰਸ ਦੂਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਈ-ਫਾਰਮੈਟ ਵਿੱਚ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਾਈਬ੍ਰਿਡ (ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ/ਡਿਸਟੈਂਸ)

ਅਧਿਆਪਨ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੂਰ ਤੋਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਸੰਪਰਕ ਘੰਟਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਢੰਗ

ਇਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਪਕ ਠੋਸ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਕਦਮ-ਦਰ-ਕਦਮ ਹੱਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਨਡਕਟਿਵ ਵਿਧੀ

ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਸਧਾਰਨੀਕਰਨ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਠੋਸ ਤੋਂ ਸਧਾਰਨ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਵਿਧੀ

ਇਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ, ਵੀਡੀਓ ਸਮਗਰੀ ਦਿਖਾਉਣਾ, ਆਦਿ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤਜਰਬੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੋਗਤਾ, ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੋਚ, ਤਰਕ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣ।

ਲੈਕਚਰ ਵਿਧੀ

ਲੈਕਚਰ ਇੱਕ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਲੈਕਚਰਾਰ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੋਵੇਂ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਲੈਕਚਰ ਦਾ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਏ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਕਲਪਾਂ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਪਹਿਲੂਆਂ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਵਿਹਾਰਕ ਵਿਧੀ

ਇਹ ਵਿਧੀ ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਨ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਹਾਰਕ ਹੁਨਰਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਉਤੋਜਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਖੇਤਰ ਅਧਿਐਨ, ਅਧਿਆਪਨ ਅਭਿਆਸ, ਖੇਤਰ ਕਾਰਜ ਆਦਿ।

ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਧੀ

ਹੈਮ (2008) ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, "ਇੱਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਵਿਚਾਰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ, ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਬਦਲਣ, ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।"

ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਨ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲਈ, ਜੋ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਸਮੱਸਿਆ ਅਧਾਰਤ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ

ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਢੰਗ ਹੈ ਜੋ ਨਵੇਂ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਏਕੀਕਰਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੜਾਅ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਠੋਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਵਿਧੀ

ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੂੰ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡਿਜ਼ਾਈਨਿੰਗ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਾਉਣਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਖੋਜ, ਵਿਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਪੜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਫਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦਰੁਸਤ ਅਤੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਜੋੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਜਾਂ ਕਈ ਵਿਸ਼ਿਆਂ (ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਏਕੀਕਰਣ) 'ਤੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰੋਲ ਪਲੇ ਵਿਧੀ

ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਢੰਗ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਖੇਡੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖੇ ਵੱਖੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਲਪਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਖੇਡਾਂ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦੇ ਹੁਨਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਧੀ

ਇਹ ਵਿਧੀ ਉਸੇ ਪੇਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਗੋਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

ਸਿੰਥੈਟਿਕ ਵਿਧੀ

ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵੱਖਰੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੁੱਦਾ ਬਣਾਉਣਾ। ਇਹ ਵਿਧੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮੌਖਿਕ ਵਿਧੀ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ, ਵਰਣਨ, ਗੱਲਬਾਤ, ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਮੌਖਿਕ ਜਾਂ ਮੌਖਿਕ ਵਿਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਅਧਿਆਪਕ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਯਾਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਲਿਖਤੀ ਢੰਗ

ਲਿਖਤੀ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਕਲ ਕਰਨਾ, ਨੋਟ ਲੈਣਾ, ਥੀਸਸ ਲਿਖਣਾ, ਲੇਖ ਲਿਖਣਾ ਆਦਿ।

8.2 ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਤ ਢੰਗ

ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਰਵਾਇਤੀ ਪਰੰਪਰਾਗਤ/ਪਹੁੰਚ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਕਲਾਸਰੂਮ ਲੈਕਚਰਾਰ ਦੀ ਜਾਣੀ ਪਛਾਣੀ-ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮਾਡਲ-ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਮੁੱਖ ਅਥਾਰਟੀ ਹਸਤੀ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਜੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰੰਤਰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਵਜੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਅਯੋਗ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਤ ਢੰਗ ਹਨ-

- ਲੈਕਚਰ ਵਿਧੀ
- ਟੀਮ ਟੀਚਿੰਗ ਵਿਧੀ
- ਟੀਵੀ/ਵੀਡੀਓ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਧੀ

ਉਪਰੋਕਤ ਸੂਚੀਬੱਧ ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਲੈਕਚਰ ਵਿਧੀ

ਲੈਕਚਰ ਵਿਧੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਤੱਥਾਂ, ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ, ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਸਰਗਰਮ ਭਾਗੀਦਾਰ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗੈਰ ਸਰਗਰਮ ਸਰੋਤਿਆਂ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਆਪਕ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਇੱਕ ਤਰਫਾ ਸੰਚਾਰ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਜਮਾਤ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਜਾਂ ਘੱਟ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸੋਚਣ ਲਈ ਸੁਣਾ, ਲਿਖਦਾ ਅਤੇ ਨੋਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੇ-ਪੱਖੀ ਸੰਚਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

1. ਇਹ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਹੈ।
2. ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।
3. ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਲਾਭ

1. ਇਹ ਕਿਫਾਇਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਇਕੱਲਾ ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।
2. ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਲੇਬਸ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
3. ਇਹ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਰਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
4. ਇਹ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨੁਕਤਿਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।
5. ਲੈਕਚਰ ਵਿਧੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਅਤੇ ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਇਹ ਵਿਧੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਗਤੀਵਿਧੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।
2. ਕਲਾਸ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।
3. ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।
4. ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਸੀਮਤ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ।
5. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ, ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ।
6. ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗਤੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।

ਸੁਝਾਅ

1. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਲੈਕਚਰ ਨੋਟਸ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ-ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
2. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3. ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ, ਮੁੱਖ ਸਿਰਲੇਖਾਂ, ਉਪ-ਸਿਰਲੇਖਾਂ, ਅੰਕੜਿਆਂ, ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਮਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਸਬਕ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
4. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨੋਟਸ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

5. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਡੀਓ-ਵਿਡੀਓ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ - ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
6. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੀ ਉਚਿਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
7. ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਗੁੰਝਲਦਾਰ, ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਛੁੱਟੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਟੀਮ ਟੀਚਿੰਗ ਵਿਧੀ

ਟੀਮ ਟੀਚਿੰਗ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਲਾਭ

1. ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ।
2. ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਧਿਆਪਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਸਰਬੋਤਮ ਵਰਤੋਂ ਹੈ।
3. ਇਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਇੱਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਹੈ।
2. ਇਸ ਵਿਧੀ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।
3. ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
4. ਇਸਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਤਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਟੀਚੀ/ਵੀਡੀਓ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ

ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਜਾਂ ਵਿਡੀਓ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਰੇਡੀਓ ਜਾਂ ਆਡੀਓ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਸੁਧਰੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੀਡੀਓ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਨ ਦੀ ਸਕ੍ਰੀਨਿੰਗ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਚਰਚਾ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਲਾਭ

1. ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਮਾਹਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀਡੀਓ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
2. ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਾਲਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ।
3. ਸਚਿਆਰੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਧਿਆਪਨ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਲਾਈਡਾਂ, ਮਾਡਲਾਂ, ਨਮੂਨਿਆਂ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
4. ਇਹ ਦੂਰਦੂ-ਰਾਡੇ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਯੋਗ ਹੈ।
5. ਇਹ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭੂਗੋਲ, ਖਗੋਲ ਵਿਗਿਆਨ, ਆਦਿ।

ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਟੀਚੀ/ਵੀਡੀਓ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਦੋ-ਪੱਖੀ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਘੱਟ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।
2. ਟੈਲੀਕਾਸਟ ਪੀਰੀਅਡ ਨਿਸ਼ਚਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਟੈਲੀਕਾਸਟ ਅਵਧੀ ਲਈ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਕਾਰਜਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਲਾਭ

1. ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਢੰਗ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।
2. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਕਲਾਸਰੂਮ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਨਿਯੰਤਰਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

3. ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਇੱਕ ਇੰਸਟ੍ਰਕਟਰ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸਮੱਗਰੀ ਗੁੰਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
4. ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਲਾਸ ਖੋਜ, ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਕੇਂਦਰਿਤ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।
5. ਅਧਿਆਪਕ ਆਰਾਮਦਾਇਕ, ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਕਲਾਸਰੂਮ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।
6. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਕਿੱਥੇ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਇਹ ਢੰਗ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਸਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੈ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇੰਸਟ੍ਰਕਟਰ ਪਾਠ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੇ ਤੱਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬੋਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਭਟਕ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਸਕਦੇ ਹਨ।
2. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਕੱਲੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਖੋਜ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਭਾਵੀ ਮੌਕੇ ਗੁਆਉਂਦੇ ਹਨ।
3. ਸਹਿਯੋਗ, ਜੋ ਕਿ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਕੀਮਤੀ ਗੁਣ ਹੈ, ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਮਨਫੀ ਹੈ।
4. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸੰਚਾਰ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸੋਚਣ ਦੇ ਗੁਣ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦਾ ਘੱਟ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

8.3 ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਢੰਗ

ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਪਕ ਅਜੇ ਵੀ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਅਥਾਰਟੀ ਹੈ ਪਰ ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਕੋਚ ਜਾਂ ਸਹੂਲਤਕਾਰ ਜਾਂ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਰਗਰਮ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਢੰਗ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ -

- ਅਸਾਈਨਮੈਂਟ ਵਿਧੀ
- ਕੇਸ ਸਟੱਡੀ ਵਿਧੀ
- ਕੰਪਿਟਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ
- ਵੱਖਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵਿਧੀ
- ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ
- ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਵੀਡੀਓ ਵਿਧੀ
- ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
- ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਡ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵਿਧੀ
- ਓਪਨ ਲਰਨਿੰਗ ਵਿਧੀ

ਉਪਰੋਕਤ ਸੂਚੀਬੱਧ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਅਸਾਈਨਮੈਂਟਸ

ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ, ਵਾਧੂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ, ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਨ, ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਖਿਆਤਮਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਵੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਦਰਭਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਾਈਨਮੈਂਟ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ

ਸਿਰਫ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਨਕਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਅਸਾਇਨਮੈਂਟਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅੰਤ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਲਾਭ

1. ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।
2. ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ, ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।
3. ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੀਮਾ

1. ਜੇਕਰ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕੇਸ ਸਟੱਡੀ ਵਿਧੀ

ਇੱਕ ਕੇਸ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਅਸਲ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ, ਇੱਕ ਫੈਸਲਾ, ਇੱਕ ਮੌਕਾ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ/ਇੱਕ ਮੁੱਦਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜਕ ਸਥਾਪਨਾ ਜਿਵੇਂ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੇਸ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਸ ਅਧਿਐਨ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵਰਣਿਤ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਇੱਕ ਨਿਰਣਾਇਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ, ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ, ਕਾਨੂੰਨ, ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਇਤਿਹਾਸ, ਆਦਿ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦਾ ਧਿਆਨ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਕੇ, ਕੇਸ -ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਸਿੱਖਿਅਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਾਧਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕਲਾਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਰੀਖਕ ਹੀ ਕੰਟਰੋਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕੇਸ ਸੰਖੇਪ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲੰਮੇ ਅਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਸਮੇਸਟਰ-ਲੰਬੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਲਾਸਰੂਮ ਜਾਂ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ ਅਸਲ-ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇਹ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ। ਉਹ ਸਰਗਰਮ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਹੱਲ ਤਲਾਸ਼ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਲਈ, ਜੋ ਸਿਰਫ ਰਵਾਇਤੀ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ, ਕੇਸ ਅਧਿਐਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਲਾਭ

1. ਇਹ ਭਾਗੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਜਾਂਚ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਤਰਕਪੂਰਨ ਵਿਚਾਰ/ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
2. ਇਹ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।
3. ਇਹ ਸਰਗਰਮ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
2. ਇਹ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀਆਂ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੰਪਿਊਟਰ-ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਿਖਲਾਈ (CAL)

ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਿੱਚ ਵਿਚੇਲਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਕੰਪਿਊਟਰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ, ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਨੁਕੂਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ, ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਜਾਂ ਵੀਡੀਓ ਟੇਪ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇਜ਼ ਹੈ।

ਲਾਭ

1. ਹੋਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਲਚਕਤਾ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਨਿਯੰਤਰਣ ਹੈ।
2. ਇਹ ਡਿਜ਼ਲਿੰਗ, ਅਭਿਆਸ, ਸਿਮੂਲੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਮਾਡਲਿੰਗ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸੀਮਾ

1. ਇਹ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਢੰਗ ਹੈ।
2. ਇਹ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹਿੰਗਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

ਹੋਰ ਹਿਦਾਇਤਾਂ

ਇਹ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਇੱਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ, ਛੋਟੇ ਸਮੂਹ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ, ਗੁਣਾਤਮਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਗਿਣਾਤਮਕ ਪੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਲਟੀਪਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਣ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ, ਭਾਵ ਪਾਠ ਦਿਲਚਸਪ, ਸੰਬੰਧਤ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਇਹ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਹੈ।

ਲਾਭ

1. ਇਹ ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਕੇਂਦਰ-ਰਿਤ ਪਹੁੰਚ ਹੈ।
2. ਇਹ ਇਕੁਇਟੀ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।
3. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ।
4. ਵੱਖਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਧਿਆਪਕ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।
5. ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਕਲਾਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਾਏਗਾ ਪਰ ਹਰੇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਵਿਸ਼ਾ ਦੇਵੇਗਾ।
6. ਵਿਭਿੰਨ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਪਹੁੰਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ।
7. ਵੱਖਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਵਿਧੀ ਹੈ।
2. ਇਹ ਸਰੋਤਾਂ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ।
3. ਇਹ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਕਰਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ।
4. ਇਹ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।
5. ਇਹ ਮਿਆਰੀ ਟੈਸਟਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਹੈ।

ਹਯੂਰਿਸਟਿਕ ਵਿਧੀ

ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੜਤਾਲ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਖੋਜੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤੱਥ (ਵਿਗਿਆਨ, ਗਣਿਤ, ਵਿਆਕਰਣ, ਆਦਿ ਬਾਰੇ) ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਿਖਾਉਣਾ ਹੈ।

ਲਾਭ

ਇਹ ਇੱਕ ਸਵੈ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਹੈ।

ਸੀਮਾ

ਇਹ ਅਸਲ ਗਿਆਨ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।

ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਵੀਡੀਓ ਵਿਧੀ

ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਵੀਡੀਓ ਵਿਧੀ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੋਧਾਤਮਕ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਐਕਸੈਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਤੁਰੰਤ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਵੀਡੀਓ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਸਾਰ ਵੀਡੀਓ ਸਿਮੂਲੇਸ਼ਨ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਅਸਲ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਵੀਡੀਓ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਲਾਭ

ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਵੀਡੀਓ ਪਹੁੰਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸੀਮਾ

ਇਹ ਵਿਧੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਖਪਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਮੁਹਾਰਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਧੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਵਿਧੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਪੀਐਸਆਈ) ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਅਤੇ ਭਰਪੂਰ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਲਿਖਤੀ ਮੁਹਾਰਤ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪੀਐਸਆਈ ਦੇ ਪੰਜ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤ ਹਨ ਮੁਹਾਰਤ ਸਿੱਖਣਾ, ਸਵੈ-ਗਤੀ, ਲਿਖਤੀ ਸਮਗਰੀ 'ਤੇ ਤਣਾਅ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ।

ਇਹ ਉਸ ਸਮੱਗਰੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ ਜੋ ਲਿਖਤੀ ਸਮਗਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਲਾਭ

1. ਇਹ ਮੁਹਾਰਤ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ।
2. ਇਹ ਸਵੈ-ਗਤੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਇਹ ਕੋਰਸ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲਣ ਲਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।
2. ਇਹ ਸਾਈਕੋਮੇਟਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਡੋਮੇਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਡ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵਿਧੀ

ਇਹ ਇੱਕ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਈ ਇੱਕ ਆਮ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਹਰੇਕ ਪੜਾਅ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਫੀਡਬੈਕ ਦੇ ਨਾਲ ਸਵੈ-ਗਤੀ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੇ ਲਾਜ਼ੀਕਲ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਹਰ ਕਦਮ ਦੇ ਬਾਅਦ ਤੁਰੰਤ ਫੀਡਬੈਕ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਲਾਭ

1. ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਤ ਫੀਡਬੈਕ ਹੈ।
2. ਇਹ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਰਗਰਮ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
3. ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਘੱਟ ਸਕਦੀ ਹੈ।
2. ਇਹ ਇੱਕ ਏਕਾਧਾਰੀ ਢੰਗ ਹੈ।
3. ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ।

4. ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਕ੍ਰਮਬੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ।
5. ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਖੋਜੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
6. ਇਹ ਉਪਚਾਰਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਓਪਨ ਲਰਨਿੰਗ ਵਿਧੀ

ਇਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਇੱਕ ਲਚਕਦਾਰ ਢੰਗ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੋਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ, ਸਮਗਰੀ, ਉਪਕਰਣਾਂ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਿਯਮਤ ਕਲਾਸ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦਾਖਲੇ ਤੇ ਕੋਈ ਜਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਟਿਟੋਰਿਅਲ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਹਮਣੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਪੈਕੇਜਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਇਸ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲ ਰਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਲਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ, ਮਹਾਰਤ ਅਤੇ ਸਰੋਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਲਾਭ

ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਲਚਕਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਇਹ ਸਾਈਕੋਮੇਟਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।
2. ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਂ, ਮੁਹਾਰਤ ਅਤੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
3. ਇਹ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲ ਰਹੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਲਾਭ

1. ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝਾ ਅਨੁਭਵ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
2. ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਹੁਨਰ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।
3. ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ।
4. ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਲਾਸਰੂਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ।
2. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ, ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿਚ ਰੋਲੇ ਜਾਂ ਅਰਾਜਕਤਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
3. ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ ਕਲਾਸ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਲਾਉਣਾ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
4. ਕੁਝ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਸਕਦੇ ਹਨ।
5. ਲੈਕਚਰ' ਤੇ ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਸਕਦੇ ਹਨ।

6. ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਹਿਯੋਗ ਨੂੰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਪਹੁੰਚ ਉਹਨਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ ਜੋ ਇਕੱਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।
7. ਸਿਖਿਆਰਥੀ, ਜੋ ਇਕੱਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀ ਕਲਾਸਰੂਮ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ-ਅਧਾਰਤ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ, ਅਸਾਈਨਮੈਂਟ, ਬ੍ਰੈਨਸਟਾਰਮਿੰਗ, ਕੇਸ ਸਟੱਡੀ, ਕੋਲੈਵਰੇਟਿਵ, ਕਾਨਫਰੰਸ, ਕੋਪਰੇਟਿਵ, ਡੀਡਕਟਿਵ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ, ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ, ਈ-ਲਰਨਿੰਗ, ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ, ਹਯੂਰਿਸਟਿਕ, ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ, ਲੈਕਚਰ, ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ, ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ, ਸਮੱਸਿਆ-ਅਧਾਰਤ ਵਿਧੀ, ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ, ਰੋਲ-ਪਲੇ, ਸੈਮੀਨਾਰ, ਸਿੱਖੈਟਿਕ, ਮੌਖਿਕ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ ਵਿਧੀ ਆਦਿ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀਆਂ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਧੀ ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਬੰਦ ਵਿਧੀ-ਢੰਗ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਅਕ ਇੱਕ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਇੱਕ ਤਰਫਾ ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਹਨ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਧੀ-ਢੰਗ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਸੁਵਿਧਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਧੇਰੇ ਸਰਗਰਮ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਰੀਖਕ, , ਖੋਜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟ ਵਿਧੀ, ਕੇਸ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ, ਵੱਖਰੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਿਧੀ, ਹਯੂਰਿਸਟਿਕ ਵਿਧੀ, ਇੰਟਰੈਕਟਿਵ ਵੀਡੀਓ ਵਿਧੀ, ਪਰਸਨੇਲਾਈਜ਼ਡ ਵਿਧੀ, ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਡ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵਿਧੀ, ਅਤੇ ਓਪਨ ਲਰਨਿੰਗ ਵਿਧੀ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀ ਦਾ ਅਰਥ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤ, ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀਆਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਢੰਗ ਰਵਾਇਤੀ/ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਪਹੁੰਚ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਕਲਾਸਰੂਮ ਲੈਕਚਰਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਸਰੋਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਢੰਗ ਉਹ ਢੰਗ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਵਧੇਰੇ ਸਰਗਰਮ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੋਚ/ਗਾਈਡ/ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

1. ਕਿਸੇ ਵੀ ਠੋਸ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ, ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ੳ) ਇੱਕ ਢੰਗ

ਅ) ਵੱਖ -ਵੱਖ ਢੰਗ

ੲ) ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗ ਜਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ

ਸ) ਢੰਗਾਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ

2. _____ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ੳ) ਕੇਸ ਅਧਿਐਨ ਵਿਧੀ

ਅ) ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਵਿਧੀ

ੲ) ਲੈਕਚਰ ਵਿਧੀ

ਸ) ਕਟੌਤੀ ਦਾ ਵਿਧੀ

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਵਿਧੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬਧਤ ਹੈ?

ੳ) ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਵਿਧੀ

ਅ) ਸਹਿਯੋਗੀ ਵਿਧੀ

ੲ) ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਵਿਧੀ

ਸ) ਬਰੇਨਸਟਰੇਮਿੰਗ ਵਿਧੀ

4. ਫੀਲਡ ਸਟੱਡੀ.....ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ।

ੳ) ਵਿਹਾਰਕ ਵਿਧੀ

ਅ) ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਧੀ

ੲ) ਸਿੰਥੈਟਿਕ ਵਿਧੀ

ਸ) ਇੰਡਕਟਿਵ ਵਿਧੀ

5. ਇੱਕ __ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਇੱਕ __ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ __ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ੳ) ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ; ਗਿਆਨ; ਸਮੱਸਿਆ

ਅ) ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ; ਸਮੱਸਿਆ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਹੁਨਰ

ੲ) ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ; ਹੁਨਰ; ਸਮੱਸਿਆ

ਸ) ਸਮੱਸਿਆ; ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਹੁਨਰ

6. ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;.....

ੳ) ਓਪਨ-ਐਂਡਡ

ਅ) ਕਲੋਜ਼ ਐਂਡਡ

ੲ) ਓਪਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਲੋਜ਼ ਐਂਡਡ

ਸ) ਅੰਸਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕਲੋਜ਼ ਐਂਡਡ

7. ਲੈਕਚਰ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ___ ਹੈ।

ੳ) ਗੈਰ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ

ਅ) ਤੱਥ

ੲ) ਵਿਭਿੰਨਤਾ

ਸ) ਬਿਰਤਾਂਤ

8. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਟੀਮ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਧੀ ਦੀ ਸੀਮਾ ਹੈ?

ੳ) ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਰਬੋਤਮ ਫੈਕਲਟੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਅ) ਇਹ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।

ੲ) ਇਸਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਤਹਿ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸ) ਇਹ ਇਸਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨੁਕਤਿਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।

9. ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ___ ਨੂੰ ___ ਦੁਆਰਾ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ੳ) ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਮਾਹਰਾਂ; ਵੀਡੀਓ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ

ਅ) ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ; ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਧੀ

ੲ) ਮਾਹਰ; ਲੈਕਚਰ ਵਿਧੀ

ਸ) ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ; ਵੀਡੀਓ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ

10. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਧੀ ਦੀ ਸੀਮਾ/ਸੀਮਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ?

1) ਸਹਿਯੋਗ, ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

2) ਸਹਿਯੋਗ, ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

3) ਸਹਿਯੋਗ, ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇੱਸ ਕੀਮਤੀ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

4) ਸਹਿਯੋਗ, ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇੱਸ ਕੀਮਤੀ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ੳ) 1 ਅਤੇ 4

ਅ) 1 ਅਤੇ 3

ੲ) 2 ਅਤੇ 4

ਸ) 1, 2 ਅਤੇ 4

11. ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਅਧਿਆਪਨ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਧੀ ਹੈ?

ੳ) ਵੀਡੀਓ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਧੀ

ਅ) ਟੀਮ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ

ੲ) ਲੈਕਚਰ ਵਿਧੀ

ਸ) ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਵੀਡੀਓ ਵਿਧੀ

12. ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਅਸਾਇਨਮੈਂਟ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ.....

ੳ) ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਨਾਲ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅ) ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ੲ) ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਹੈ।

ਸ) ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਅਸਾਇਨਮੈਂਟ ਦੀ ਹੈ।

13. ਹਯੂਰਿਸਟਿਕ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ, ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਉੱਤਰ.....ਦੁਆਰਾ ਲੱਭਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ੳ) ਸਹਾਇਤਾ

ਅ) ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਸਮਰਥਨ

ੲ) ਬਿਨਾਂ ਸਹਾਇਤਾ

ਸ) ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ

14. ਓਪਨ ਲਰਨਿੰਗ ਵਿਧੀ.....ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਢੁੱਕਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ੳ) ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ

ਅ) ਸਾਈਕੋਮੋਟਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ

ੲ) ਬੋਧਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਾਈਕੋਮੋਟਰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ

ਸ) ਸਾਈਕੋਮੋਟਰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ

15. ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ?

ੳ) ਸਿਖਿਆਰਥੀ, ਜੋ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅ) ਸਿਖਿਆਰਥੀ, ਜੋ ਤਿੰਨ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ੲ) ਸਿਖਿਆਰਥੀ, ਜੋ ਇਕੱਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸ) ਸਿਖਿਆਰਥੀ, ਜੋ ਪੰਜ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

1.	ਦ	2.	ਅ	3.	ਸ	4.	ਉ	5.	ਅ
6.	ਅ	7.	ਸ	8.	ਦ	9.	ਉ	10.	ਦ
11.	ਸ	12.	ਉ	13.	ਦ	14.	ਅ	15.	ਦ

ਅਭਿਆਸ ਪੁਸ਼ਨ

1. ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ, ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਢੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਨੋਟ ਲਿਖੋ।
2. ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਿਆਪਨ ਢੰਗਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
3. ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।
4. ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਾਭਾਂ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।
5. ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਢੰਗਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰੋ।

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

- Foundation of Educational Technology by Dr. S. K. Mangal, Tandon Publisher.
- NTA UGC NET/SET/JRF - Paper-I: Teaching and Research Aptitude By KVS Madaan, Pearson.
- UGC-NET/JRF/SET Teaching & Research Aptitude (General Paper-I) by Dr. K. Kautilya, Upkar.
- Trueman's UGC NET/SET General Paper-I by M. Gagan, Sajit Kumarm Danika Publishing Company.
- CBSE UGC-NET: Teaching & Research Aptitude by Dr. M.S. Ansari & RPH Editorial Board, Ramesh Publishing House.
-

Web Links

- <https://www.youtube.com/watch?v=98oKN69YhFA>
- <https://ugcnetpaper1.com/teaching-methodology/>
- <https://www.scholarify.in/ugc-net-study-materials-for-paper-1/>
- <http://www.simplynotes.in/entrance-exams/ugc-net-paper-1-study-material/teaching-aptitude-study-notes/7/>
- https://gtu.ge/ids-en/pdf/Forms_Methods_Teaching.pdf
- <https://teach.com/what/teachers-know/teaching-methods/>
- <https://onlinedegrees.sandiego.edu/teacher-centered-vs-student-centered-learning/>

- <http://www.nzdl.org/cgi-bin/library/>
- <https://onlinedegrees.sandiego.edu/teacher-centered-vs-student-centered-learning/>
- <https://onlinedegrees.sandiego.edu/teacher-centered-vs-student-centered-learning/>
- <https://helpfulprofessor.com/differentiated-instruction/>
- <https://www.readingrockets.org/article/what-differentiated-instruction>
- http://mooc.nios.ac.in/mooc/pluginfile.php?file=/11948/course/summary/UNIT4-LEARNER_AND_LEARNINGCENTRED.pdf

ਯੂਨਿਟ-09: ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਢੰਗ-11

ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ

ਉਦੇਸ਼

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

9.1 ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗ

9.2 ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ:

- ਟੀਚਿੰਗ ਦੇ ਆਫਲਾਈਨ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
- ਟੀਚਿੰਗ ਦੇ ਆਫਲਾਈਨ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ।
- ਟੀਚਿੰਗ ਦੇ ਆਫਲਾਈਨ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ।
- ਆਫਲਾਈਨ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਫਾਇਦਿਆਂ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
- ਆਫਲਾਈਨ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ।

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਉਦਯੋਗ ਵੀ ਨੈਟਵਰਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਕਸਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨਾਲ ਲੈਸ ਕਲਾਸਰੂਮ ਉੱਚ ਤਕਨੀਕੀ ਉਪਕਰਣਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ, ਲੈਪਟਾਪ, ਸਮਾਰਟ ਫੋਨ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਰਵਾਇਤੀ ਕਲਾਸਰੂਮਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕਲਾਸਰੂਮ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ-ਸਮਰੱਥ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਦੇ ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਮਤ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਆਫਲਾਈਨ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਦੋਵਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫਾਇਦੇ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਆਫਲਾਈਨ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਦੋਵਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵੇਰਵਾ ਹੈ।

9.1 ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗ

ਭਾਵ

ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਨੂੰ ਰਵਾਇਤੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਨਾਲ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਸਿਖਾਉਣ ਦੇ ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕੇ:

- ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਸਰੋਤ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਵਿਦਿਅਕ ਸਮੱਗਰੀ।
- ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਸਿੱਖਣ ਸਮੇਂ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਚਾਕ ਅਤੇ ਟਾਕ ਜਾਂ ਓਵਰਹੈੱਡ/ਐਲਸੀਡੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣਾਂ

ਆਫਲਾਈਨ ਵਿਧੀ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ ਕੇਸ ਅਧਿਐਨ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ, ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ, ਭਾਸ਼ਣ, ਸਿਮੂਲੇਸ਼ਨ, ਗੁਣ ਆਦਿ। ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ:

ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ

ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਦਾ ਫੋਕਸ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਬਾਤ 'ਤੇ ਹੈ।

ਸਥਿਰ ਮਿਆਦ ਅਤੇ ਉਮਰ

ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਮਿਆਦ ਅਤੇ ਅਵਧੀ ਆਫ-ਲਾਈਨ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮੱਗਰੀ

ਅਧਿਆਪਕ ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਰਣਾ

ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਾ ਘੱਟ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਸਤੀ (ਪੈਸਿਵ)

ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਵਧੇਰੇ ਸਰਗਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਠੋਰ

ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਰਵਾਇਤੀ ਢੰਗ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਠੋਰ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਝੁਕਾਅ

ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਘੱਟ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕ-ਕੇਂਦਰਿਤ

ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗ ਅਧਿਆਪਕ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਢੰਗ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਆਫਲਾਈਨ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਅੰਗ ਹੈ।

ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਤਕਨੀਕੀ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ (ਜਿਵੇਂ ਕੰਪਿਊਟਰ, ਓਵਰਹੈੱਡ/ਐਲਸੀਡੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ, ਆਦਿ) ਆਫ-ਲਾਈਨ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਹੈ।

ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਿਖਾਉਣ ਦੇ ਰਵਾਇਤੀ ਢੰਗ

ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਦੀ ਆਫਲਾਈਨ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗ ਸਿਖਾਉਣ ਦੇ ਰਵਾਇਤੀ ਤਰੀਕਿਆਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ।

ਜ਼ਬਾਨੀ ਨਿਰਦੇਸ਼

ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਰਣਨੀਤੀ ਮੌਖਿਕ ਹੈ। ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਪੁਰਦਗੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਮੌਖਿਕ ਹੈ।

ਸੀਮਤ ਅੰਤਰਕਿਰਿਆ

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਮੌਕਾ ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੀਮਤ ਹੈ।

ਲਾਭ : ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਵੱਖੇ-ਵੱਖਰੇ ਫਾਇਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਮਾਹੌਲ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਮੌਜੂਦਗੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਮਾਹੌਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ

ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਵਸਥਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੀ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਮੌਜੂਦਗੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਹਿਪਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਟੀਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਦਰ।

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੁਨਰ

ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਸਰੀਰਕ ਮੌਜੂਦਗੀ ਅਤੇ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਨਿਗਰਾਨੀ

ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸੰਰਚਨਾਗਤ ਢਾਂਚਾ

ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਿਯੰਤਰਣ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨੁਕਸਾਨ : ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਵੱਖੇ-ਵੱਖਰੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

ਲਾਗਤ

ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੋਰਸ ਫੀਸਾਂ ਘਰ ਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਜਾਣ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰਾ ਖਰਚਿਆਂ, ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਨੇੜੇ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ, ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਟਿਕਾਣਾ

ਸਿਖਲਾਈ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਤ ਸਥਾਨ (ਸਕੂਲ/ਕਾਲਜ/ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ/ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਜਾਂ ਪੂਰਵ-ਨਿਰਧਾਰਤ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਫਲਾਇਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਤੇ ਆਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੌਜੂਦਗੀ

ਆਫਲਾਇਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਮੌਜੂਦਗੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲਚਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਆਫਲਾਇਨ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ (ਸਕੂਲ/ਕਾਲਜ/ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ) ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਚਤ ਘੰਟਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਸੂਚੀ ਅਤੇ ਕਾਰਜ-ਕ੍ਰਮ

ਆਫਲਾਇਨ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਜਕ੍ਰਮ ਨਿਰਧਾਰਤ ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਨ ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਸਮੱਗਰੀ

ਲੈਕਚਰ ਜਾਂ ਕਲਾਸ ਨੋਟਸ ਅਤੇ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਆਫਲਾਇਨ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਅਧਿਐਨ ਸਮੱਗਰੀ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਰਭਰ

ਆਫਲਾਇਨ ਢੰਗ ਅਧਿਆਪਕ-ਨਿਰਭਰ ਹਨ। ਕਲਾਸ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਧੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਤ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਿਆ ਕਿ ਕੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਹੋਰ ਕੁਝ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ। ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼

ਆਫਲਾਇਨ ਢੰਗਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਫਲਾਇਨ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ (ਸਕੂਲ/ਕਾਲਜ/ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ) ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨੇੜਲੇ ਹੋਸਟਲ/ਪੀਜੀ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਤਰੀਕਾ

ਆਫਲਾਇਨ ਵਿੱਚ ਢੰਗ ਚਾਕ ਅਤੇ ਟਾਕ ਰਣਨੀਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਤਰਫਾ ਸੰਚਾਰ ਹੈ। ਆਫਲਾਇਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਜਵਾਬਾਂ ਅਤੇ ਫੀਡਬੈਕ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਗੈਰ ਲਗਾਤਾਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਯਾਦ ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ

ਆਫਲਾਇਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਸਮਝ ਨਾਲੋਂ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਥਿਊਰੀ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ।

ਆਫਲਾਇਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਤੇ ਭਾਵ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਘੱਟ ਪਾਲਣ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅੰਕਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ।

ਆਫਲਾਇਨ ਢੰਗ ਅੰਕ/ਗ੍ਰੇਡ ਅਧਾਰਤ ਹਨ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ-ਮੁਖੀ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੱਟਾ ਯਾਦ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਅਸਥਾਈ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕੀਤਾ ਨਾ ਕਿ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ।

9.2 ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ

ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਚਕਦਾਰ ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕੰਪਿਊਟਰ/ਲੈਪਟਾਪ/ਸਮਾਰਟ ਫੋਨ ਘਰ/ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਾਨ ਤੇ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।

ਆਨਲਾਈਨ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਮੌਜੂਦਗੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਸਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਨਮੂਨਾ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ।

ਲੈਕਚਰ ਅਤੇ ਪੈਸਿਵ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਪਹੁੰਚ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਰਥਾਤ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸਾਥੀ ਦੀ ਸਹਿ-ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਈ-ਲਰਨਿੰਗ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਿਆ ਆਨਲਾਈਨ ਵਿਧੀ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੁੱਲੇ ਆਨਲਾਈਨ ਕੋਰਸ (ਐਮਓਓਸੀ), ਆਨਲਾਈਨ ਸਿਖਲਾਈ, ਓਪਨ ਸੋਰਸ ਵਿਦਿਅਕ ਸਰੋਤ, ਸਵਯਮ, ਸਵਾਯਮ ਪ੍ਰਭਾ ਅਤੇ ਵਰਚੁਅਲ ਲਰਨਿੰਗ ਹਨ।

ਗੁਣ

ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ

ਪਾਸ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਪੈਸਿਵ ਸੁਣਨਾ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸਰਗਰਮ ਸਿੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਿਰਫ ਸਰਗਰਮ ਸਰੋਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਬਲਕਿ ਉਹ ਹਰ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਤਾਲਮੇਲ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਸੁਵਿਧਾ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਕਨੈਕਟੀਵਿਟੀ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ (ਆਨਲਾਈਨ ਕੰਪਿਊਟਰ ਜਾਂ) ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੋਂ 24/7 ਪਹੁੰਚ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਅਸਤ ਕਾਰਜਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਅਤੇ ਪਾਰਕਿੰਗ ਦੀ ਖੋਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਸਹੂਲਤ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮਿਆਦ ਅਤੇ ਉਮਰ

ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਮਿਆਦ ਅਤੇ ਉਮਰ ਆਨਲਾਈਨ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਖਾਲੀ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਲਚਕਦਾਰ

ਆਨਲਾਈਨ ਸਿਖਿਆ ਢੰਗ ਸਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਨਮੂਨਾ ਹਨ। ਉਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਬਹੁਤ ਹੀ ਲਚਕਦਾਰ ਹਨ ਜੋ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕੰਪਿ ਕੰਪਿਊਟਰ/ਲੈਪਟਾਪ/ਸਮਾਰਟ ਫੋਨ ਘਰ/ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਾਨ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤਕਨੀਕੀ ਉਪਕਰਣਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ, ਸਮਾਰਟ ਫੋਨ, ਲੈਪਟਾਪ, ਟੈਬਲੇਟ, ਆਦਿ ਨੂੰ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਕਨੈਕਟੀਵਿਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਗਿਆਨ ਨਿਰਮਾਣ

ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਅਧਿਆਪਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਧਿਆਨ

ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਬਿੰਦੂ ਹੈ। ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ

ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਘੱਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੈਂਪਸ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜ਼ਬਾਨੀ ਨਿਰਦੇਸ਼

ਆਨਲਾਈਨ ਟੀਚਿੰਗ ਵਿੱਚ ਮੌਖਿਕ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੈਲੀਆਂ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰੈਰਣਾ

ਆਨਲਾਈਨ ਸਿੱਖਣ ਢੰਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਪ੍ਰੈਰਣਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਮੌਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ।

ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ

ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਬੱਚਤ (ਸੇਵਿੰਗ)

ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਵਿਡ -19) ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਰਿਹਾਇਸ਼, ਯਾਤਰਾ, ਕਿਤਾਬਾਂ, ਆਦਿ 'ਤੇ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਨਾ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸੇ ਦੀ ਬਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਬਣ ਗਏ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸੈਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਾਲ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਵੈ-ਸਿਖਲਾਈ

ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਰਣਾ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ।

ਅਧਿਆਪਕ-ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ

ਅਸਲ ਕਲਾਸਰੂਮ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਹੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਵਰਚੁਅਲ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਤੋਂ-ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਤੋਂ-ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਰਚੁਅਲ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ

ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਤਕਨੀਕਾਂ (ਈ-ਲਰਨਿੰਗ, ਈ-ਸਮਗਰੀ, ਸਮਕਾਲੀ ਨਿਰਦੇਸ਼, ਆਦਿ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤਕਨੀਕੀ ਯੰਤਰ

ਇੰਟਰਨੈਟ ਕਨੈਕਟੀਵਿਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤਕਨੀਕੀ ਯੰਤਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ, ਸਮਾਰਟ ਫੋਨ, ਲੈਪਟਾਪ, ਟੈਬਲੇਟ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਨ-ਲਾਈਨ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਹੈ।

ਲਾਭ

ਸਸਤਾ

ਸਿਖਾਉਣ/ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੀਸਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਸਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀ ਅਧਿਐਨ ਸਮੱਗਰੀ ਆਨਲਾਈਨ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਕਲਾਸ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਣਾ

ਕਲਾਸਾਂ/ਲੈਕਚਰ ਆਨ-ਲਾਈਨ ਮੋਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਲਾਸ/ਪਾਠ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਉਹੀ ਅਧਿਐਨ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ

ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਵਧੇਰੇ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਹਨ। ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ 24/7 ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ

ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਨੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ। ਖੋਜ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਰਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਧਾਰਨ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਵਧੀ ਹੈ ਵਧੇਰੇ ਸਾਰਥਕ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਿਖਣ ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਦੇ ਹੁਨਰ, ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਆਦਿ।

ਲਚਕਦਾਰ

ਆਨਲਾਈਨ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਲਚਕਦਾਰ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਘੰਟੇ ਹਨ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੁਬਾਰਾ ਟੈਲੀਕਾਸਟ ਤੋਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਹੂਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਚੁਣਦਾ ਹੈ।

ਟਿਕਾਣਾ

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ (ਸ਼ਹਿਰੀ ਜਾਂ ਪੇਂਡੂ, ਮੈਦਾਨੀ ਜਾਂ ਪਹਾੜੀ ਆਦਿ) ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਬਿਹਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚ ਕਰਨ, ਡਾਇਕ੍ਰਮੈਂਟ ਆਨਲਾਈਨ ਇੰਟਰੈਕਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ, ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਆਨਲਾਈਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਗ੍ਰੇਡਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਹੈ।

ਇਨੋਵੇਟਿਵ ਟੀਚਿੰਗ

ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਪਹੁੰਚਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪਰਿਵਰਤਨ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਵੀ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅਸਲੀ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੀ

ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਵਰਚੁਅਲ ਮੋਡ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਉਣ ਵਾਲੇ-ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਸਿੱਖਿਅਤ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਰਗਰਮ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਰੀਰਕ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤਣਾ

ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਭੌਤਿਕ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਕੈਂਪਸ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਮੰਗ ਘੱਟ ਹੈ ਇਹ ਕੈਂਪਸ ਅਤੇ ਪਾਰਕਿੰਗ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਭੀੜ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਆਉਟਰੀਚ

ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਿਕਲਪ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਵੇਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਜਾਂ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਮੇਂ ਦੀ ਬਚਤ

ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਕੇਂਦਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਬਚਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨੁਕਸਾਨ

ਅਲੱਗ ਕਰਨਾ

ਰੀਅਲ-ਟਾਈਮ ਕਲਾਸਰੂਮ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਪੱਧਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਅਲੱਗ ਹੈ।

ਸੀਮਤ ਵਿਸ਼ੇ

ਸੀਮਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਲ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਕੋਰਸ ਦਾ 100% ਸਿਲੇਬਸ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਹਰੇਕ ਵਿਸ਼ੇ) ਨੂੰ ਆਨਲਾਈਨ ਸਿਖਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ

ਅਸਲ ਕਲਾਸਰੂਮ ਇੰਟਰੈਕਸ਼ਨ (ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੋਡ) ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗੱਲਬਾਤ (ਵਰਚੁਅਲ ਮੋਡ ਰਾਹੀਂ) ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਂ ਘੱਟ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ।

ਸਵੈ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ

ਸਹਿਪਾਠੀਆਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਆਫਲਾਈਨ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭੁਲੇਖੇ ਹਨ। ਆਨਲਾਈਨ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਵੈ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਵਰਚੁਅਲ ਮੋਡ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਸੰਚਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਠਣ, ਉਸਦਾ ਲੈਪਟਾਪ ਖੋਲ੍ਹਣ ਅਤੇ ਕਲਾਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉੱਥੇ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਸਨੂੰ ਉੱਥੇ ਆਉਣ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਏ ਜੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਨ-ਲਾਈਨ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਵੈ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਆਨਲਾਈਨ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸੇਸ਼ਲ ਇੰਟਰੈਕਸ਼ਨ

ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਕ ਪਰਸਪਰ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਬਰੇਕਾਂ ਦੌਰਾਨ ਗਲਿਆਰੇ ਵਿੱਚ ਛੋਟੀ ਗੱਲਬਾਤ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣਾ ਆਦਿ।

ਪਰਸਪਰ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਘਾਟ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਕ੍ਰੀਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਘੱਟ ਸੁਤੰਤਰ ਬਹਿਸਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਘਾਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗ ਰਵਾਇਤੀ ਢੰਗਾਂ ਜਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨਾਲ ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਵਿਧੀ ਹੈ ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਹੋਰ ਮੌਕੇ ਹਨ।

ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ। ਲੈਕਚਰਿੰਗ ਅਤੇ ਪੇਸਿਵ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਪਹੁੰਚ ਵੱਲ ਇੱਕ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਹਿ-ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਘੱਟ ਮਹਿੰਗਾ, ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ, ਲਚਕਦਾਰ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਪਰ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗ ਰਵਾਇਤੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

1. ਕੇਸ ਅਧਿਐਨ ਅਤੇ ਸਿਮੂਲੇਸ਼ਨ _____ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ।
2. ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੁੱਲੇ ਆਨਲਾਈਨ ਕੋਰਸ _____ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ।
3. ਆਫ-ਲਾਈਨ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਫੇਕਸ _____ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਬਾਤ 'ਤੇ ਹੈ।
4. ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਰਣਾ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ _____।
5. ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ _____ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
6. ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਡਿਲਿਵਰੀ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

ੳ. ਵਿਦਿਅਕ ਸਮਗਰੀ

ਅ. ਅਧਿਆਪਕ

ੲ. ਚਾਕ ਐਂਡ ਟਾਕ

ਸ. ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ

7. ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ੳ. ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮਗਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ

ਅ. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋਰਣਾ

ੲ. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਸ. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ

8. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਬਿਆਨ ਸਹੀ ਹੈ?

ੳ. ਤਕਨੀਕੀ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅ. ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ੲ. ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਛੁਕਾਅ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਮੌਕੇ ਹਨ।

ਸ. ਅਧਿਆਪਕ ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਗ ਹੈ।

9. ਗਲਤ ਬਿਆਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੋ?

ੳ. ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਟੀਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਰਗੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗੁਣ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅ. ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੁਨਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ੲ. ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀਆਂ ਆਧੁਨਿਕ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸ. ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੀ ਸਪੁਰਦਗੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮੌਖਿਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

10. ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗ ਹਨ।

ੳ. ਨਤੀਜਾ ਮੁਖੀ

ਅ. ਮਾਰਕਸ ਓਰੀਐਂਟਿਡ

ੲ. ਨਤੀਜਾ ਅਤੇ ਗ੍ਰੇਡਸ ਮੁਖੀ

ਸ. ਸਮਝਦਾਰੀ ਮੁਖੀ

11. ਆਨਲਾਈਨ ਵਿਧੀ ਇੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਹੈ।

ੳ. ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖਦੇ ਹਾਂ

ਅ. ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖਦੇ ਹਾਂ

ੲ. ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖਦੇ ਹਾਂ

ਸ. ਜੇ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ

12. ਆਨਲਾਈਨ ਵਿਧੀ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ

ੳ. ਕੇਸ ਸਟੱਡੀ

ਅ. ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ

ੲ. ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਨਲਾਈਨ ਕੋਰਸ

ਸ. ਡੀ. ਸਿਮੂਲੇਸ਼ਨ

13. ਸਵਯੰਮ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ___ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ੳ. ਚਾਰ

ਅ. ਦੋ

ੲ. ਪੰਜ

ਸ. ਤਿੰਨ

14. ਆਨਲਾਈਨ ਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ

- ੳ. ਸਿੱਖਿਆ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ
 ਅ. ਗਿਆਨ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ
 ਏ. ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ
 ਸ. ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਯੰਤਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ

15. ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਲਾਭ ਹੈ?
 ੳ. ਇਹ ਘੱਟ ਸਿੱਖਣ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
 ਅ. ਮਨੁੱਖੀ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀਆਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ।
 ਏ. ਇਸ ਨੇ ਕੋਰਸ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ।
 ਸ. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

1. ਆਫਲਾਈਨ ਢੰਗ	2. ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗ	3. ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ	4. ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ		
5. ਈ-ਲਰਨਿੰਗ	6. ਏ	7. ਓ	8. ਸ	9. ਏ	
10. ਅ	11. ਓ	12. ਏ	13. ਸ	14. ਅ	15. ਏ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

- 1) ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਆਫਲਾਈਨ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰੋ।
- 2) ਸਿੱਖਿਆ/ਢੰਗਾਂ ਅਤੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।
- 3) ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਆਫਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਫਾਇਦਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।
- 4) ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।
- 5) ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਆਨਲਾਈਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
- 6) ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਆਫਲਾਈਨ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਢੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਕਰੋ।

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

1. NTA UGC NET/SET/JRF - Paper-I: Teaching and Research Aptitude By KVS Madaan, Pearson.
2. UGC-NET/JRF/SET Teaching & Research Aptitude (General Paper-I) by Dr. K. Kautilya, Upkar.
3. Trueman's UGC NET/SET General Paper-I by M. Gagan, Sajit Kumarm Danika Publishing Company.
4. CBSE UGC-NET: Teaching & Research Aptitude by Dr. M.S. Ansari & RPH Editorial Board, Ramesh Publishing House.

Web Links

<https://ltl-school.com/online-vs-offline/>

<http://www.wlac.edu/online/documents/otl.pdf>

<https://www.scholarify.in/offline-vs-online-methods/>

<https://tutorroom.net/en/education-platforms/learning-difference-between-offline-online/>

https://en.wikipedia.org/wiki/Learning_management_system

<https://www.onlineeducation.com/guide/instructional-methods>

<https://www.scholarify.in/offline-vs-online-methods/>

<https://www.scholarify.in/ugc-net-study-materials-for-paper-1/>

https://www.researchgate.net/publication/341290965_On_the_Online_and_Offline_Hybrid_Teaching_Mode_of_College_English

ਯੂਨਿਟ 10: ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ-1

ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ

ਉਦੇਸ਼

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

10.1 ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

10.2 ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

10.3 ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

10.4 ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ:

- ਅਧਿਆਪਨ ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
- ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
- ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ।
- ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਫਾਇਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ।
- ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ। ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ।

10.1 ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਨਵੇਂ ਹੁਨਰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ

ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਅਤੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਿਪੁੰਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਦੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਕਿਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਟੀਚਿੰਗ ਸਪੋਰਟ ਸਿਸਟਮ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿਖਿਅਕਾਂ ਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਕੇਚ, ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ, ਨਿਰਦੇਸ਼, ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਅੰਤਮ ਟੀਚੇ ਦੇ ਨਾਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੈ ਜੋ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਖਾਉਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਬਾਰੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਹਨ ਇਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ

ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਇਸ ਲਈ ਹੈ-

ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਸਿੱਖਿਆ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਹੀ ਸਿੱਖਿਆ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਨੁਭਵ।

ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸੰਕਲਪ ਸਿਖਲਾਈ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ।

ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ:

ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲਤਾ - ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ - ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਨੁਭਵ - ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਰਣਾ - ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਲਾਈਵ ਵਾਤਾਵਰਣ - ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਜੀਵੰਤ ਅਤੇ ਭਾਗੀਦਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਮਝ - ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਦੀ ਸਹੀ ਸਮਝ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ:

- ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
- ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
- ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

10.2 ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਭਾਵ

ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਰਵਾਇਤੀ ਜਾਂ ਆਰਥੋਡਾਕਸ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਇੱਕ ਰਵਾਇਤੀ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਇਹ ਚਾਕ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਅਸਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿੱਖਿਆ ਉਪਕਰਣਾਂ (ਜਿਵੇਂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਚਾਕ, ਬਲੈਕਬੋਰਡ, ਗਲੇਬ, ਨਕਸ਼ੇ, ਨਮੂਨੇ, ਮਾਡਲ, ਚਾਰਟ, ਕੰਪਿਊਟਰ, ਆਦਿ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ -

- ਉਪਕਰਣ ਅਤੇ ਸਮਗਰੀ
- ਅਬੈਕਸ
- ਐਟਲਸ
- ਬਲੈਕਬੋਰਡ
- ਸੂਚਨਾ ਬੋਰਡ
- ਚਾਰਟ
- ਕ੍ਰਾਸਵਰਡ ਪਹੇਲੀਆਂ
- ਨਾਟਕੀਕਰਨ
- ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼
- ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ
- ਫਲੈਸ਼ ਕਾਰਡ
- ਫਲਿੱਪ ਕਾਰਡ
- ਗਲੇਬ
- ਨਕਸ਼ੇ
- ਮਾਡਲ
- ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਖਿਡੌਣੇ
- ਵਨ-ਐਕਟ ਪਲੇ,
- ਤਸਵੀਰਾਂ
- ਪੋਸਟਰ
- ਫੋਟੋ
- ਗ੍ਰਾਫ ਪੇਪਰ
- ਕਠਪੁਤਲੀਆਂ
- ਕਵਿਜ਼
- ਹਵਾਲਾ ਕਿਤਾਬਾਂ
- ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ
- ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣਾ
- ਵਰਕਸ਼ੀਟਾਂ
- ਸਾਇੰਸ ਲੈਬ
- ਮੌਖਿਕ ਟੈਸਟ

ਢੰਗ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਢੰਗ ਹਨ -

- ਸਿੱਧੀ ਹਦਾਇਤ

- ਲੈਕਚਰ
- ਸੁਣਨਾ ਅਤੇ ਨਿਰੀਖਣ
- ਅਸਾਈਨਮੈਂਟ

ਗੁਣ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ:

1. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਧਿਆਪਕ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਹੈ।
2. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਹੈ।
3. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਗਿਆਨ ਸਰਬੋਤਮ ਹੈ।
4. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਉੱਚ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਹੈ।
5. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਹਦਾਇਤ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
6. ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਨਿਰੀਖਣ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।
7. ਅਧਿਆਪਕ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ, ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਲਿਖਤੀ ਕਾਰਜਾਂ ਆਦਿ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।
8. ਰਵਾਇਤੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਕਰਨ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਦੇ ਢੰਗ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਐਕਸਪੋਜ਼ਰ ਜਾਂ ਕਈ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ ਐਕਸਪੋਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
9. ਰਵਾਇਤੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਉਮਰ, ਯੋਗਤਾ, ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਨ।
10. ਸਿੱਖਣਾ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਨਿਰੀਖਣ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
11. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਮਗਰੀ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਬਲੈਕਬੋਰਡ ਹਨ।
12. ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਿਧੀ ਲੈਕਚਰ ਵਿਧੀ ਹੈ।
13. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਕਲਾਸਰੂਮ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਹੈ।
14. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਿਰਫ ਸਿਲੇਬਸ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਹੈ।

ਲਾਭ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਹਨ:

1. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਕਿਫਾਇਤੀ ਹੈ।
2. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੂਹ ਦੇ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨ ਹੈ।
3. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ/ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ।
4. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਧੇਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚਤ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
5. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਮਾਜਕ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਮੌਕਾ ਹੈ।
6. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਭਾਵ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।
7. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਕੋਲ ਵਾਧੂ ਸਹਿ-ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
8. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

9. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੰਕੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

10. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੀਮਾਵਾਂ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹਨ:

1. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਧਿਆਪਕ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਬਹੁਤ ਸਰਗਰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਘੱਟ ਸਮੂਹੀਅਤ ਹੈ।
2. ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ।
3. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਕਲਪ ਸਮਝਣ ਤੇ ਘੱਟ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
4. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਿੱਖਿਆ ਆਮ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰੁਚੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
5. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ।
6. ਇਹ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਤ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਰੰਭ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਲਚਕਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।
7. ਇਹ ਇੱਕ ਮਹਿੰਗੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ। ਕਲਾਸਰੂਮ ਸੈਟਅਪ, ਕੋਰਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਫੀਸਾਂ, ਆਦਿ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਵੀ ਅਦਾ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।
8. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਕੋਲ ਗਿਆਨ ਸੀਮਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਸਰੋਤ ਸਿਰਫ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਹਨ।

10.3 ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਭਾਵ

ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿੱਖਣ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਹੈ। ਇਹ ਇੰਟਰਨੈਟ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਮਾਹਰਾਂ ਵਰਗੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਅਤੇ ਜੀਵੰਤ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣਾਂ

ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ -

- ਆਡੀਓ-ਵੀਡੀਓ ਲੈਕਚਰ
- ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਗੇਮਜ਼
- ਲੈਪਟਾਪ
- ਸੰਖੇਪ ਡਿਸਕਸ
- ਡਿਜੀਟਲ ਵਿਡੀਓ ਡਿਸਕ ਜਾਂ ਡਿਜੀਟਲ ਬਹੁਪੱਖੀ ਡਿਸਕ,
- ਈ-ਬੁੱਕਸ
- ਈ-ਕੋਸ
- ਈ-ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ
- ਈ-ਨੋਟਬੁੱਕ/ਨੋਟਪੈਡ

- ਈ-ਚੀਡਰ
- ਫਿਲਮ ਸਟ੍ਰਿਪਸ
- ਫਿਲਮ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ
- ਈ-ਟੈਸਟ
- ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਬੋਰਡ
- ਇੰਟਰਨੈੱਟ
- ਐਲਸੀਡੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ
- ਮੋਬਾਈਲ/ਸਮਾਰਟ ਫੋਨ
- ਆਨਲਾਈਨ ਟੈਸਟ
- ਪਾਵਰ ਪੁਆਇੰਟ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ
- ਸਮਾਰਟ ਬੋਰਡ
- ਰੇਡੀਓ
- ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰ
- ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ

ਢੰਗ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਢੰਗ ਹਨ -

- ਸਰਗਰਮੀ
- ਖੋਜ
- ਸਮੂਹ ਗਤੀਵਿਧੀ
- ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ-ਅਧਾਰਤ ਨਿਰਦੇਸ਼

ਗੁਣ

ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ:

1. ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਪਹੁੰਚ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।
2. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੋਚ, ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ, ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਖਤ ਮੁਲਾਂਕਣ (ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ) ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
3. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਫੋਕਸ ਸਿੱਖਣ, ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ, ਕੀਮਤੀ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ, ਇੰਟਰਨੈੱਟ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਮਾਹਰਾਂ ਵਰਗੇ ਸਰੋਤਾਂ 'ਤੇ ਹੈ।
4. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿੱਜੀ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।
5. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਲਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਜਾਂ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
6. ਵਿਹਾਰਕਤਾ ਖੋਜਾਂ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਥੰਮ ਹਨ।
7. ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਭਾਗੀਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ।
8. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ (ਆਈਸੀਟੀ)/ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।
9. ਗਿਆਨ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਪੁਰਦਗੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
10. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਅਤੇ ਲਚਕਤਾ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ।

ਲਾਭ

ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਹਨ:

1. ਕਿਉਂਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿੱਖਣ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸਦਾ ਧਿਆਨ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
2. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਇੱਕ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।
3. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਨਲਾਈਨ ਸਿਖਲਾਈ, ਵਿਡੀਓਜ਼, ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਆਡੀਓ-ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਟੀਚਿੰਗ ਏਡਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ।
4. ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
5. ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀ ਗਤੀ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ।
6. ਕੈਂਪਸ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਮੌਜੂਦਗੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
7. ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਕੈਂਪਸ/ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਪੈਸਾ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।
8. ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਰੀਅਰ ਦੇ ਵਿਕਲਪਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਕੋਰਸ ਚੁਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸੀਮਾਵਾਂ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹਨ:

1. ਇਸ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਧੇਰੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਨਵੇਂ ਹੁਨਰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
2. ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਰਭਰਤਾ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੀ ਹੈ।
3. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮਹਿੰਗਾ ਹੈ।
4. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ-ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
5. ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਦੂਜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸੀਮਤ ਸਮਾਜਕ ਪਰਸਪਰ ਕ੍ਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਾੜੇ ਸਮਾਜਕ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
6. ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇਪਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਦਾਸ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।
7. ਘੱਟ ਸਵੈ-ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਭਟਕ ਸਕਦੇ ਹਨ।

10.5 ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ

ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਆਈਸੀਟੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਕ੍ਰਮ ਸੰਖਿਆ	ਅੰਤਰ ਦਾ ਆਧਾਰ	ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ	ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
1	ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ	ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮਰੂਪ ਸਮੂਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ, ਉਹੀ ਉਮਰ, ਕੋਮੀਅਤ, ਆਦਿ)	ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮੂਹ ਹੈ (ਭਾਵ, ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀ ਉਮਰ, ਕੋਮੀਅਤਾਂ, ਆਦਿ)।
2	ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ	ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਹੈ।	ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਲਚਕਤਾ ਹੈ।

3	ਲਾਗਤ ਆਧੁਨਿਕ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ	ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਹੈ	ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਘੱਟ ਹੈ
ਕ੍ਰਮ ਸੰਖਿਆ	ਅੰਤਰ	ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ	ਆਧੁਨਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
3	ਲਾਗਤ	ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਕਲਾਸਰੂਮ ਸਥਾਪਨਾ, ਕੋਰਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਫੀਸਾਂ, ਆਦਿ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।	ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਕਲਾਸਰੂਮ ਸੈਟਅਪ, ਕੋਰਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਫੀਸਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਘੱਟ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
4	ਸਮੱਗਰੀ ਅਧਿਐਨ	ਸਮੱਗਰੀ (ਭਾਵ, ਕਿਤਾਬਾਂ, ਆਦਿ) ਪ੍ਰਿੰਟਿਡ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।	ਅਧਿਐਨ ਸਮੱਗਰੀ (ਭਾਵ, ਕਿਤਾਬਾਂ, ਆਦਿ) ਈ-ਕੋਨਟੈਂਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਭਾਵ ਈ-ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਆਨਲਾਈਨ।
5	ਕੋਰਸ	ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਕੋਰਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।	ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕੋਰਸਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
6	ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਸਥਾਨ	ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਤੋਂ ਕੋਰਸ ਸਿੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ	ਆਨਲਾਈਨ ਮੋਡ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਤੋਂ ਕੋਰਸ ਸਿੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਅਸਾਨ ਹੈ।
7	ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ	ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।	ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨਾਲ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
8	ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ	ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਇੱਕ ਮਿਆਦ ਜਾਂ ਸਮੇਸਟਰ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।	ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਹਰੇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
9	ਮੁਲਾਂਕਣ	ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੱਥੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।	ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੰਪਿਊਟਰ ਜਾਂ ਸੌਫਟਵੇਅਰ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
10	ਸਰੋਤ	ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਸੀਮਤ ਸਰੋਤ ਹਨ।	ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਅਸੀਮਤ ਸਰੋਤ ਹਨ।
11	ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ	ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖੇ ਵੱਖੇ ਕੋਰਸਾਂ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।	ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਰਸਾਂ ਦੇ

			ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
--	--	--	----------------------------

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੈ ਜੋ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸਿਖਾਏ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਹਨ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਿੱਚ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਆਰਥੋਡਾਕਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਕ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਰਵਾਇਤੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਚਾਕ ਅਤੇ ਟਾਕ ਰਣਨੀਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿੱਖਣ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ, ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ, ਕੀਮਤੀ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਵਿਹਾਰਕਤਾ ਖੋਜਾਂ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਥੰਮ ਹਨ। ਇਹ ਇੰਟਰਨੈਟ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਮਾਹਰਾਂ ਵਰਗੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਨਵੇਂ ਹੁਨਰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਇੱਕ ਰਵਾਇਤੀ ਵਿਧੀ ਹੈ ਜੋ ਚਾਕ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਸੌਖਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਚਾਕ, ਬਲੈਕਬੋਰਡ, ਗਲੋਬ, ਨਕਸ਼ੇ, ਨਮੂਨੇ, ਮਾਡਲ, ਚਾਰਟ, ਕੰਪਿਟਰ, ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇੱਕ ਸਿੱਖਣ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਅਤੇ ਜੀਵੰਤ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

1. ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ _____ ਅਤੇ _____ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ।

ੳ. ਸੰਦ; ਸਰੋਤ

ਅ. ਸਮੂਹ; ਸੰਦ

ੲ. ਸਰੋਤ; ਸਹੂਲਤਾਂ

ਸ. ਸਿਧਾਂਤ; ਅਸੂਲ

2. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ _____ ਸਰਬੋਤਮ ਹੈ।

ੳ. ਸੰਦ

ਅ. ਸਰੋਤ

ੲ. ਸਹੀ ਗਿਆਨ

ਸ. ਸੰਕਲਪ

3. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ _____ ਵਿੱਚ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ੳ. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ

ਅ. ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ੲ. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਸ. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

4. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ _____ ਤੇ _____ ਜ਼ੋਰ ਹੈ।

ੳ. ਹੋਰ; ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਸਮਝ

ਅ. ਘੱਟ; ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਸਮਝ

ੲ. ਸਿੱਧਾ; ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਸਮਝ

ਸ. ਅਪ੍ਰਤੱਖ; ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਸਮਝ

5. _____ ਵਿੱਚ ਆਡੀਓ-ਵਿਡੀਓ ਟੀਚਿੰਗ ਏਡਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ।

ੳ. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਅ. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ੲ. ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਸ. ਨਾ ਤਾਂ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

6. ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ _____ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਅੰਤਮ ਟੀਚੇ ਦੇ ਨਾਲ _____ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ੳ. ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਕ

ਅ. ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ

ੲ. ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ

ਸ. ਅਧਿਆਪਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ

7. ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।
- ੳ. ਸਿਰਫ ਬਿਹਤਰ ਸਿੱਖਿਆ
- ਅ. ਸਿਰਫ ਸਹੀ ਸਿਖਲਾਈ
- ੲ. ਬਿਹਤਰ ਸਿਖਲਾਈ, ਸਹੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਨੁਭਵ
- ਸ. ਸਿਰਫ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਤਜਰਬਾ

8. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।
- ੳ. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਉੱਚ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ
- ਅ. ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਸਮਝ
- ੲ. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ
- ਸ. ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅੰਤਰ

9. ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਇੱਕ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ?
- ੳ. ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਹੈ।
- ਅ. ਇਸਦੀ ਕੋਈ ਸਿੱਧੀ ਹਦਾਇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ੲ. ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
- ਸ. ਇਹ ਆਰਥਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

10. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁੱਖ ਕਿਸਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
- ੳ. ਅਧਿਆਪਕ
- ਅ. ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀ
- ੲ. ਯੋਜਨਾਕਾਰ
- ਸ. ਪ੍ਰੀਖਿਅਕ

11. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ _____ ਪਹੁੰਚ ਹੈ ਜੋ _____ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।
- ੳ. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰਿਤ; ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦ
- ਅ. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰਿਤ; ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦ
- ੲ. ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਕੇਂਦਰਿਤ; ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦ

ਸ. ਸਮਗਰੀ ਕੇਂਦਰਿਤ; ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦ

12. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।

ੳ. ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ

ਅ. ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

ੲ. ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਸਮਝ

ਸ. ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ

13. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਥੰਮ੍ਹ ਹਨ।

ੳ. ਖੋਜਾਂ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕਤਾ

ਅ. ਖੋਜਾਂ, ਸਮੂਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ, ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕਤਾ

ੲ. ਖੋਜਾਂ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ

ਸ. ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕਤਾ

14. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹੀ ਬਿਆਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੋ।

ੳ. ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅ. ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦੀ ਘੱਟ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ।

ੲ. ਗਿਆਨ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸ. ਘੱਟ ਲਚਕਤਾ ਹੈ।

15. ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸੀਮਾ ਹੈ?

ੳ. ਅਧਿਆਪਕ-ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅ. ਇਹ ਮਹਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ੲ. ਅਧਿਆਪਨ ਘੱਟ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹੈ।

ਸ. ਇਹ ਤਕਨੀਕ 'ਤੇ ਘੱਟ ਨਿਰਭਰ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

1. ਓ	2. ਏ	3. ਸ	4. ਅ	5. ਅ
6. ਸ	7. ਏ	8. ਓ	9. ਏ	10. ਅ
11. ਅ	12. ਏ	13. ਅ	14. ਏ	15. ਓ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ। ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਓ
2. ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ? ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।
3. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
4. ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਬਿਹਤਰ ਹੈ? ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ।
5. ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਤੁਲਨਾ ਦਾ ਸਾਰਣੀ ਬਣਾਓ।

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

- [NTA UGC NET/SET/IRF - Paper-I: Teaching and Research Aptitude By KVS Madaan, Pearson.](#)
- [UGC-NET/IRF/SET Teaching & Research Aptitude \(General Paper-I\) by Dr. K. Kautilya, Upkar.](#)
- [Trueman's UGC NET/SET General Paper-I by M. Gagan, Sajit Kumarm Danika Publishing Company.](#)
- [CBSE UGC-NET: Teaching & Research Aptitude by Dr. M.S. Ansari & RPH Editorial Board, Ramesh Publishing House.](#)

Web links

- <https://www.scholarify.in/ugc-net-study-materials-for-paper-1/>
- <https://www.scholarify.in/teaching-support-system/>
- <https://ugcnetpaper1.com/teaching-support-system/>
- <https://gradeup.co/teaching-support-system-traditional-modern-and-ict-i>
- <http://www.simplynotes.in/entrance-exams/ugc-net-paper-1-study-material/>
- <https://xpertcube.com/modern-education-system/>
- <https://www.ldceandnetexam.com/2020/10/10/teaching-support-system-traditional-modern-and-ict-based/>

ਯੂਨਿਟ 11: ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ-11

ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ

ਉਦੇਸ਼

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

11.1 ਆਈ.ਸੀ.ਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

11.2 ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਆਈਸੀਟੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ:

- ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ
- ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
- ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ
- ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਫਾਇਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ।
- ਰਵਾਇਤੀ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ।

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ (ਆਈਸੀਟੀ) ਅਧਾਰਤ ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਅਤੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪਹੁੰਚ ਹੈ। ਇਹ ਇੰਟਰਨੈਟ, ਈ-ਮੇਲ, ਵੈਬਸਾਈਟਾਂ ਅਤੇ ਸੀਡੀ-ਰੋਮਸ ਦੀ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਅਧਾਰਤ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ, ਸਹੂਲਤ ਦੇਣ ਅਤੇ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਵੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਅਧਾਰਤ ਸਿਖਲਾਈ (ਸੀਬੀਟੀ) ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੀਬੀਟੀ ਅਤੇ ਈ-ਲਰਨਿੰਗ ਨੂੰ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੀਬੀਟੀ 1980 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ।

11.1 ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਅਰਥ

ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇੱਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜੋ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਅਧਾਰਤ ਸਿਖਲਾਈ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇੰਟਰਨੈਟ, ਸੀਡੀ ਅਤੇ ਡੀਵੀਡੀ ਦੀ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਅਧਾਰਤ ਸਿਖਲਾਈ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੈਬ ਅਧਾਰਤ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਨਾਲ ਇੰਟਰਨੈਟ-ਅਧਾਰਤ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਕਾਰਜ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੰਟਰਨੈਟ, ਈ-ਮੇਲ, ਵੈਬਸਾਈਟਾਂ ਅਤੇ ਸੀਡੀ-ਰੋਮਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧਾਉਣ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ

ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੰਚਾਰ ਉਪਕਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਡਿਜੀਟਲ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਨਿੱਜੀ ਡਿਜੀਟਲ ਸਹਾਇਕ (ਪੀਡੀਏ) ਅਤੇ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਣਾਂ

ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ -

- ਮਿਸ਼ਰਤ ਸਿੱਖਿਆ
- ਡਿਜੀਟਲ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ
- ਫਲਿਪਡ ਲਰਨਿੰਗ
- ਇੰਟਰਨੈਟ-ਅਧਾਰਤ ਸਿਖਲਾਈ,
- ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਵੀਡੀਓ ਟਿਊਟੋਰਿਅਲ
- ਪੋਰਟੇਬਲ ਡਿਵਾਈਸਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿਖਲਾਈ
- ਲਰਨਿੰਗ ਮੈਨੇਜਰ ਸਿਸਟਮ (ਐਲਐਮਐਸ)
- ਵਿਸ਼ਾਲ ਓਪਨ ਆਨਲਾਈਨ ਕੋਰਸ (ਐਮਓਓਸੀ)
- ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ
- ਆਨਲਾਈਨ ਸਿਖਲਾਈ
- ਓਪਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਰਿਸੋਰਸ (ਓਈਆਰ)
- ਨਿੱਜੀ ਡਿਜੀਟਲ ਸਹਾਇਕ
- ਸਮਾਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਆਨਲਾਈਨ ਲਰਨਿੰਗ

ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯੰਗ ਐਸਪਾਇਰਿੰਗ ਮਾਈਂਡ (ਸਵਾਯਮ) ਲਈ ਐਕਟਿਵ ਲਰਨਿੰਗ ਦੇ ਵੈਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰੋ

- ਸਵਯਮ ਪ੍ਰਭਾ
- ਵਰਚੁਅਲ ਲੈਬ
- ਵਰਚੁਅਲ ਹਕੀਕਤ
- ਵੀਡੀਓ ਅਤੇ ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਵੀਡੀਓ
- ਵੈਬ-ਅਧਾਰਤ ਸਿਖਲਾਈ
- ਨੈਸ਼ਨਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਓਪਨ ਸਕੂਲ (ਐਨਆਈਓਐਸ)
- ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨੈਟਵਰਕ ਢੰਗ
- ਅਧਿਆਪਕ ਸਿੱਖੀ ਸਿਖਲਾਈ (ਟੀਡੀਐਲ)
- ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖੀ ਸਿਖਲਾਈ

ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪਹੁੰਚ

ਆਈਸੀਟੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਪਹੁੰਚ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ, ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੂਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪਹੁੰਚ

ਆਈਸੀਟੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਸਿਖਲਾਈ ਮਾਰਗਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਆਈਸੀਟੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਯੋਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਖੋਜ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਆਈਸੀਟੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਿਤ ਉੱਭਰ ਰਿਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ

1. ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ
2. ਟੀਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ
3. ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਵੇਂ ਹੱਲ ਲੱਭਣੇ
4. ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ
5. ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ
6. ਨਿਦਾਨ

ਗੁਣ

1. ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਹਾਈਪਰ-ਲਿੰਕਿੰਗ ਹੋਣ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹਿੱਸੇ ਹਨ ਜੋ ਮੁਸ਼ਕਲ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।
2. ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਸਰਤਾਂ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।
3. ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਨਲਾਈਨ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵਿਦਿਅਕ ਐਨੀਮੇਸ਼ਨ ਆਦਿ।
4. ਇਹ ਇਕੋ ਹੀ ਜ਼ਮਾਨੇ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸੰਚਾਰ ਢੰਗਾਂ ਰਾਹੀਂ ਈ-ਸਿਖਲਾਈ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲਚਕਤਾ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਕਲਪ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ।
5. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਲਾਈ ਕਸਟਮਾਈਜ਼ਡ ਸੌਫਟਵੇਅਰ ਦੁਆਰਾ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸਮਰਪਿਤ ਬ੍ਰੈਂਡਬੈਂਡ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਕਨੈਕਟੀਵਿਟੀ ਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਢੰਗ ਰਾਹੀਂ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।
6. ਇਸ ਨੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਸੌਫਟਵੇਅਰ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਲਾਈ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਅਸਿੰਕਰੋਨਸ ਮੋਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੀਮਤ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂ (ਵਰਲਡ ਵਾਈਡ ਵੈਬ) ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਾਲੇ ਸਾਂਝੇ ਨੈਟਵਰਕ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਿੰਕਰੋਨਸ ਮੋਡ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
7. ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਆਈਸੀਟੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਵਿਕਾਸ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।
8. ਵਿਸ਼ਵ ਲਿੰਕ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਾਸਰੂਮਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
9. ਫੈਕਲਟੀ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪੀਅਰ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਫੈਕਲਟੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਨੋਟਸ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਲਾਭ

ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਫਾਇਦੇ ਹਨ -

ਉਪਲਬਧਤਾ

ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 24/7 ਕਿਤੇ ਵੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰ

ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕੇਂਦਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ।

ਸਹਿਯੋਗੀ

ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਿਲਚਸਪ ਸਮੂਹ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਗੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ।

ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣਤਰ

ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਆਪਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਢਾਂਚੇ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਆਰਥਿਕ

ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇੱਕ ਈਮੇਲ ਭੇਜਣ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਸੱਕ ਫੋਨ ਕਾਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਸਤਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ

ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ।

ਲਚਕਤਾ

ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਮੇਂ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਗਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਚਕਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ।

ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚਯੋਗਤਾ; ਮੁਹਾਰਤ ਅਤੇ ਗੁਣਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਾ।

ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਸਿਖਲਾਈ

ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ।

ਆਨਲਾਈਨ ਸਮਗਰੀ

ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਆਨਲਾਈਨ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਸਮਗਰੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਰੋਤ

ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਰੋਤ ਹੈ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਕਲਾਸਰੂਮ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਨੋਰੰਜਕ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਨੁਕਸਾਨ

ਵਿਆਪਕ

ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਿਸੇ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਲਈ ਇਸਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੀ ਹੈ।

ਸਿਹਤ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਸਕ੍ਰੀਨ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਕਰਕੇ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ, ਸਿਰ ਦਰਦ, ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਨੈਕਰੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਘਾਟ

ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਨੈਕਰੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਮੁੱਦਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਲਗਭਗ ਹਰ ਦਿਨ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਨੈਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਤਾਂ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੇ ਉਹ ਨਵੇਂ ਬਦਲਾਵਾਂ, ਨਵੀਆਂ ਉੱਨਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਨਵੀਨਤਮ ਤਕਨਾਲੋਜੀਆਂ ਬਾਰੇ ਨਿਯਮਤ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਗੇ।

ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਘਾਟ

ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਅਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਈਸੀਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਘੱਟ ਏਕੀਕਰਣ

ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨਾਲ ਘੱਟ ਏਕੀਕਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਖਰਾਬੀ

ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਾਇਰਸ, ਕੀੜੇ, ਟਰੋਜਨ, ਮਾਲਵੇਅਰ, ਸਪੈਮ, ਫਿਸ਼ਿੰਗ, ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਰੱਹਸ:

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਜਾਂ ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਸੰਚਾਰ ਨੂੰ ਤੇਜ਼, ਅਸਾਨ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਬਣਾਇਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨੇ ਹੈਕਿੰਗ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਚਿੰਤਾ ਜਨਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ।

ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ

ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਯਾਦਦਾਸਤ ਲਈ ਤਕਨਾਲੋਜੀ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਨਿਰਭਰ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦਦਾਸਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਕਈ ਵਾਰ ਲੋਕ ਮਾਮੂਲੀ ਜੋੜ ਜਾਂ ਘਟਾਉ ਕਰਨ ਲਈ ਕੈਲਕੁਲੇਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ

ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਕਨੈਕਸ਼ਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਬਲੋਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵੈਬਸਾਈਟ ਤੇ ਕੁਝ ਪੋਸਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਵੈਬ ਤੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੈ।

ਸੈਟਿੰਗ

ਕਈ ਵਾਰ ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਉਪਕਰਣ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

11.2 ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਆਈਸੀਟੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ

ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ

ਕ੍ਰਮ ਸੰਖਿਆ	ਅੰਤਰ	ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ	ਆਈਸੀਟੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ।
1	ਸਿੱਖਿਆ	ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ	ਆਈਸੀਟੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਲਈ ਇੱਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਆਈਸੀਟੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਘੱਟ ਸੰਖੇਪ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸੰਬੰਧਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
2	ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ	ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕੋ ਥਾਂ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸੰਪਰਕ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ	ਆਈਸੀਟੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿਛੋਕੜਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਟੀਮ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰਕ ਹੁਨਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

		ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਵੀ ਹੋਣ।	
3	ਜਾਣਕਾਰੀ	ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਨਿਯਮ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਜਨਨ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।	ਇਹ ਮੌਜੂਦਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਹੋਰਾਫੇਰੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਦੁਆਰਾ ਅਸਲ-ਵਿਸ਼ਵ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
4	ਸਿੱਖਿਆ	ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਏਕੀਕਰਨ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।	ਇਹ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਜਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਪਹੁੰਚ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ, ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਨਕਲੀ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹੈ
5	ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮੋਡ	ਇਹ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪਹੁੰਚ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।	ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਕਈ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਮਾਰਗਾਂ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸੰਕੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। ਆਈਸੀਟੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਯੋਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਖੋਜ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ।
6	ਸਰੋਤ	ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਭੌਤਿਕ ਕਲਾਸਰੂਮ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।	ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਕਨੀਕੀ ਉਪਕਰਣਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੰਪਿਊਟਰ, ਲੈਪਟਾਪ, ਮੋਬਾਈਲ ਉਪਕਰਣ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਣ ਜਾਂ ਸਿਖਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
7	ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ	ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਸਮੂਹ ਹੈ। (ਭਾਵ, ਉਹੀ ਉਮਰ, ਕੈਮੀਅਤ, ਆਦਿ)	ਇੱਥੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਭਿੰਨ ਸਮੂਹ ਹੈ (ਭਾਵ, ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀ ਉਮਰ, ਕੈਮੀਅਤਾਂ, ਆਦਿ)
8	ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ	ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਲੁੰਬਤ ਸਮਾਂ ਹੈ।	ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਲਚਕਤਾ ਹੈ।
9	ਲਾਗਤ	ਆਧੁਨਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਕਲਾਸਰੂਮ ਸਥਾਪਨਾ, ਕੋਰਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਫੀਸਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।	ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਆਈਸੀਟੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਕਲਾਸਰੂਮ ਸੈਟਅਪ, ਕੋਰਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਫੀਸਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਘੱਟ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
10	ਪਦਾਰਥ	ਅਧਿਐਨ ਸਮੱਗਰੀ (ਅਰਥਾਤ, ਕਿਤਾਬਾਂ, ਆਦਿ) ਛਪੇ ਹੋਏ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ।	ਅਧਿਐਨ ਸਮੱਗਰੀ (ਭਾਵ, ਕਿਤਾਬਾਂ, ਆਦਿ) ਨਰਮ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ, ਭਾਵ ਈ-ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਆਨਲਾਈਨ।
11	ਕੋਰਸ	ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੋਰਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।	ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕੋਰਸਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
12	ਅਧਿਐਨ ਦਾ ਸਥਾਨ	ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਤੋਂ ਕੋਰਸ ਸਿੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।	ਆਨਲਾਈਨ ਮੋਡ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਤੋਂ ਕੋਰਸ ਸਿੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਅਸਾਨ ਹੈ।

ਯੂਨਿਟ-11: ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ-11

13	ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ	ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾਲ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।	ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨਾਲ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
14	ਇਮਤਿਹਾਨ	ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਇੱਕ ਮਿਆਦ ਜਾਂ ਸਮੇਂਸਟਰ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।	ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਹਰੇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
15	ਮੁਲਾਂਕਣ	ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੱਥੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।	ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੰਪਿਊਟਰ ਜਾਂ ਸੌਫਟਵੇਅਰ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
16	ਸਰੋਤ	ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਸੀਮਤ ਸਰੋਤ ਹਨ।	ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਅਸੀਮਤ ਸਰੋਤ ਹਨ।
17	ਸਰਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ	ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖੇ ਵੱਖੇ ਕੋਰਸਾਂ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।	ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰਵਾਇਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਰਸਾਂ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਆਈਸੀਟੀ ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਅਤੇ ਪ੍ਰਯੋਗਾਤਮਕ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਸਮੇਂ, ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਗਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਚਕਤਾ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚਯੋਗਤਾ ਮੁਹਾਰਤ ਅਤੇ ਗੁਣਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ, ਸਰੋਤ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕੇਂਦਰ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਆਈਸੀਟੀ ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਹੈ।

ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਅਤੇ ਦਸ਼ਾ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਸੀਬੀਟੀ _____ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਮਿਆਦ ਹੈ।

ੳ. 1979

ਅ. 1980 ਦੇ ਦਹਾਕੇ

ੲ. 1981

ਸ. 1982

2. ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਮਿਆਦ _____ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਈ।

ੳ. ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਸਿਖਲਾਈ

ਅ. ਆਧੁਨਿਕ ਅਧਾਰਤ ਸਿਖਲਾਈ

ੲ. ਸੰਚਾਰ-ਅਧਾਰਤ ਸਿਖਲਾਈ

ਸ. ਰਵਾਇਤੀ ਅਧਾਰਤ ਸਿਖਲਾਈ

3. _____ ਡਿਜੀਟਲ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ, ਨਿੱਜੀ ਡਿਜੀਟਲ ਸਹਾਇਕ (ਪੀਡੀਏ), ਅਤੇ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ੳ. ਦੋਵੇਂ ਰਵਾਇਤੀ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਉਪਕਰਣ

ਅ. ਰਵਾਇਤੀ ਉਪਕਰਣ

ੲ. ਸੰਚਾਰ ਉਪਕਰਣ

ਸ. ਰਵਾਇਤੀ ਉਪਕਰਣ

4. _____ ਨੇ ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਗਤੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ।

ੳ. ਅਧਿਆਪਕ

ਅ. ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ

ੲ. ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੋਵੇਂ

ਸ. ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ

5. ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ _____ ਹੋਣ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ੳ. ਲਿੰਕ

ਅ. ਜੰਤਰ

ੲ. ਸੰਚਾਰ

ਸ. ਹਾਈਪਰ-ਲਿੰਕਿੰਗ

6. ਆਈਸੀਟੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਸਿਖਲਾਈ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਈ।

ੳ. ਸੀ.ਡੀਜ਼

ਅ. ਡੀਵੀਡੀ

ੲ. ਇੰਟਰਨੈਟ

ਸ. ਇੰਟਰਨੈਟ, ਸੀਡੀ ਅਤੇ ਡੀਵੀਡੀ

7. ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ੳ. ਸਿਰਫ ਰਸਮੀ ਸਿਖਲਾਈ

ਅ. ਸਿਰਫ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਸਿੱਖਿਆ

ੲ. ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਦੋਨੋਂ ਸਿਖਲਾਈ

ਸ. ਸਿਰਫ ਦੂਰੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ

8. ਸਵਾਯਮ ਦਾ ਪੂਰਾ ਰੂਪ ਹੈ।

- ੳ. ਨੌਜਵਾਨ ਸਰਗਰਮ ਦਿਮਾਗ ਲਈ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਵੈਬ
- ਅ. ਯੰਗ ਐਸਪਾਇਰਿੰਗ ਮਾਈਂਡ ਲਈ ਐਕਟਿਵ ਲਰਨਿੰਗ ਦੇ ਵੈਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰੋ
- ੲ. ਯੰਗ ਐਸਪਾਇਰਿੰਗ ਮਾਈਂਡ ਲਈ ਐਕਟਿਵ ਲਰਨਿੰਗ ਦੇ ਵੈਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰੋ
- ਸ. ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਦਿਮਾਗ ਲਈ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਵੈਬ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰੋ
9. ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ _____ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।
- ੳ. ਸਹਿਯੋਗੀ ਇੰਟਰਨੈਟ ਅਤੇ ਵੈਬ-ਅਧਾਰਤ ਸਿੱਖਿਆ
- ਅ. ਸਹਿਕਾਰੀ ਇੰਟਰਨੈਟ ਅਤੇ ਵੈਬ ਅਧਾਰਤ ਸਿੱਖਿਆ
- ੲ. ਸਹਿਯੋਗੀ ਇੰਟਰਨੈਟ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ
- ਸ. ਸਿਖਲਾਈ
10. ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ____ ਸੰਚਾਰ ਢੰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਈ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ੳ. ਅਸਿੰਕਰੋਨਸ
- ਅ. ਸਮਕਾਲੀ
- ੲ. ਇੰਟਰਨੈਟ
- ਸ. ਅਸਿੰਕਰੋਨਸ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲੀ
11. ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਹਿਯੋਗੀ ਇੰਟਰਨੈਟ ਅਤੇ ਵੈਬ ਅਧਾਰਤ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।
- ੳ. ਸੱਚ
- ਅ. ਗਲਤ
12. ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਹਿੱਸੇ ਹਨ ਜੋ ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸਧਾਰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ੳ ਸੱਚ
- ਅ. ਗਲਤ
13. ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 23/7 ਉਪਲਬਧ ਹੈ।
- ੳ. ਸੱਚ
- ਅ. ਗਲਤ
14. ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ।
- ੳ. ਸੱਚ
- ਅ. ਗਲਤ
15. ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।
- ੳ. ਸੱਚ

ਅ. ਗਲਤ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

1. ਅ	2. ਓ	3. ਏ	4. ਅ	5. ਸ
6. ਸ	7. ਏ	8. ਅ	9. ਓ	10. ਸ
11. ਓ	12. ਅ	13. ਅ	14. ਓ	15. ਅ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।
2. ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉ।
3. ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।
4. ਆਈਸੀਟੀ-ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਾਇਦਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
5. ਆਈਸੀਟੀ ਅਧਾਰਤ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਲਾਭ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

- NTA UGC NET/SET/JRF – Paper-I: Teaching and Research Aptitude by KVS Madaan, Pearson.
- UGC-NET/JRF/SET Teaching & Research Aptitude (General Paper-I) by Dr. K. Kautilya, Upkar.
- Trueman’s UGC NET/SET General Paper-I by M. Gagan, Sajit Kumarm Danika Publishing Company.
- CBSE UGC-NET: Teaching & Research Aptitude by Dr. M.S. Ansari & RPH Editorial Board, Ramesh Publishing House.

Web links

- <https://sites.google.com/site/eportfolioduaa/home/advantages-and-disadvantages-of-i-c-t>
- <https://xpertcube.com/modern-education-system/>
- <https://www.quora.com/What-is-the-difference-between-traditional-education-and-ICT-education>
-

ਯੂਨਿਟ 12: ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ-1

ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ

ਉਦੇਸ਼

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

12.1 ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

12.2 ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਤੱਤ

12.3 ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ

12.4 ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ :

- ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
- ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ।
- ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ।
- ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਹੋਣਗੇ।
- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨਾਲੋਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਰਵੱਈਏ, ਰੁਚੀਆਂ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਹੁਨਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਣਾਤਮਕ (ਨਿਰਣਾ) ਅਤੇ ਗਿਣਾਤਮਕ (ਮਾਪ) ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨੂੰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਬੈਂਡਫੀਲਡ ਅਤੇ ਮੈਰਡੈਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ:

ਮੁਲਾਂਕਣ ਇੱਕ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਜਾਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਮਿਆਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ।

ਰੈਨਾ ਅਨੁਸਾਰ:

ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਵਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ।

ਰਾਈਟਿੰਗ ਸਾਟੇਨ ਅਨੁਸਾਰ:

ਮੁਲਾਂਕਣ ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਨਵਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ ਮਾਪ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਆਪਕ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਰਵਾਇਤੀ ਟੈਸਟਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਮੇਫੇਟ ਅਨੁਸਾਰ:

ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਮਿਆਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਰਸਮੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

12.1 ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਬੋਧਾਤਮਕ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਹਾਰਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਵਹਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਹੱਦ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਾਏ ਹਨ।

ਗੁਣ

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

ਵਿਆਪਕ

ਇਹ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਨਿਰੰਤਰ

ਇਹ ਇੱਕ ਨਿਯਮਤ ਅਤੇ ਨਿਰਵਿਘਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ।

ਸਹਿਕਾਰੀ

ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਸਾਥੀ, ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਮਾਪੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇੱਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ

ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਣ-ਕੇਂਦਰਿਤ

ਇਹ ਇੱਕ ਸਿੱਖਣ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ |

ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ

ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ।

ਕੁਦਰਤ ਵਿੱਚ ਇਲਾਜ

ਇਹ ਨਤੀਜੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਖਰਕਾਰ ਉਪਚਾਰਕ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

12.2 ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਤੱਤ

ਇੱਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਤੱਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:

- ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤਰਕ
- ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ
- ਸੂਚਕ

ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤਰਕ

ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤਰਕ ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਯੋਜਨਾ ਜਾਂ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤਰਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਰਕਪੂਰਨ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਅੰਡਰਲਾਇੰਗ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਕਲਪ ਹੈ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹਨ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੀਤੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ ਦੇ ਫੇਕਸ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਲਿਸੀ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ, ਪ੍ਰਭਾਵ, ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ, ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੂਚਕ

ਸੂਚਕ ਕਿਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਸਰੋਤ ਜੁਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਆਉਟਪੁਟ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਸੰਕੇਤਕ ਸੰਦਰਭ (ਅਰਥਾਤ, ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਜਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣ) ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੂਚਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੂਚਕ ਡੇਟਾ ਦੇ ਸਮੂਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਮਾਪਣ (ਅਤੇ ਸਰਲੀਕਰਨ) ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ ਲਈ ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਸੂਚਕ ਮਾਪ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਤਿੰਨ ਤੱਤ (ਭਾਵ, ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤਰਕ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੂਚਕ) ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤਰੀਕਿਆਂ, ਡੇਟਾ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਯਮ ਪਾਲਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪਹੁੰਚ

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪਹੁੰਚ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਢੰਗ

ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿਧੀਆਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਹਨ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕੋਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕੋਲ ਹਰੇਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੇ ਢੰਗ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਣਾਲੀਕਰਨ ਅਤੇ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਢੰਗ ਅਤੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਦਖਲ ਦੇ ਅਸਲ ਮੁੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਡਾਟਾ

ਡਾਟਾ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸੰਕੇਤਾਂ ਜਾਂ ਵੇਰੀਏਬਲਸ ਤੇ ਗਿਣਤਮਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਹੀ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸਰਵੇਖਣ, ਨਿਗਰਾਨੀ, ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ) ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ ਸਰੋਤਾਂ (ਅਧਿਐਨ, ਸਮੁੱਚੇ ਅੰਕੜੇ, ਆਦਿ) ਦੁਆਰਾ।

ਜਾਣਕਾਰੀ

ਜਾਣਕਾਰੀ ਇੱਥੇ ਗੁਣਾਤਮਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ। ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਸੰਦਰਭ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਣਾਤਮਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਗੁਣਾਤਮਕ ਜਾਂ ਮਿਸ਼ਰਤ ਢੰਗਾਂ (ਜਿਵੇਂ, ਸਰਵੇਖਣ, ਕੇਸ ਅਧਿਐਨ, ਫੋਕਸ ਸਮੂਹ, ਇੰਟਰਵਿਊ ਆਦਿ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ (ਭਾਵ, ਦਖਲ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ, ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਆਦਿ) ਤੋਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਡਾਟਾ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਤੱਤ ਦਰਸ਼ਕ, ਉਦੇਸ਼, ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਦਾਇਰਾ ਅਤੇ ਸਰੋਤ ਹਨ। ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ -

- ਕਿਸ ਦਰਸ਼ਕ ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?
- ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਿਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ?
- ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ?
- ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਕੀ ਹੈ?
- ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹੜੇ ਸਰੋਤ ਉਪਲਬਧ ਹਨ?
- ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਤੱਤਾਂ (ਭਾਵ, ਦਰਸ਼ਕ, ਉਦੇਸ਼, ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਦਾਇਰੇ ਅਤੇ ਸਰੋਤ) ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

12.3 ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ

ਟੀਚਿੰਗ-ਲਰਨਿੰਗ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਡਾਟਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਪ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਉਚਿਤ ਕਾਰਵਾਈ।

12.4 ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ/ਸਕੂਲ/ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪਹੁੰਚ ਸੰਦਰਭ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸੰਦਰਭ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ

ਸੰਦਰਭ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨੂੰ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਾਪਦੰਡ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਮਾਪਦੰਡ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਮਾਪਦੰਡ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਦਰਜੇ ਜਾਂ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਲਾਸ ਦੇ 80 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਹੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇੱਕ ਖਾਸ ਅਧਿਆਇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਦੇ ਹਨ।

ਮਾਪਦੰਡ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਪਦੰਡ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਥਿਰ ਮਿਆਰ, 40% ਜਾਂ 70% ਕਰੋ। ਮਾਪਦੰਡ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੂਰਵ-ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਾਪਦੰਡ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਾਪਦੰਡ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਥਿਤੀ ਕੁਝ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਮਿਆਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਪਦੰਡ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਮਾਪ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਪਦੰਡ ਖੁਦ ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਹੈ। ਮਾਪਦੰਡ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਸ ਲਈ ਮਾਪਦੰਡ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਧਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕਲਾਸ ਟੈਸਟਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਾਪਦੰਡ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਪਦੰਡ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅਤੇ ਨਿਦਾਨ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਪਦੰਡ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਟੈਸਟ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਪਦੰਡ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੀਮਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਕੂਲ ਕਲਾਸ ਜਾਂ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ ਜਾਂ ਗ੍ਰੈਡਿੰਗ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸਾਲ ਜਾਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਆਯੋਜਿਤ ਇੱਕ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਜਾਂ ਰੈਂਕ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਟੈਸਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੂਹ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕਲੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਹੈ।

ਮੰਨ ਲਓ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ 55 ਅੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਮਾਰਕ 55 ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸਕੋਰ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਸੀਮਤ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵੀ ਅੰਕ ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਮਾੜਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਕੋਰ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਮੂਹ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਕੋਰਾਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਟੈਸਟ ਵੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਟੈਸਟ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਟੈਸਟ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਥਾਨਕ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਮੂਹ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਟੈਸਟ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਐਸਤਨ ਟੈਸਟ ਦੀਆਂ ਆਈਟਮਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਅਸਾਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਖਾਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਅੰਤਮ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਇੱਕ ਮਿਆਦ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੰਖੇਪ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਟੈਸਟ ਹਨ।

ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਉਦੇਸ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਕੋਰਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਆਬਾਦੀ ਲਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਆਦਿ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ।

ਇਹ ਇੱਕ ਬਾਹਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੈ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਕੂਲ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ

ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਕੂਲ ਅਭਿਆਸਾਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਹਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਮੁਲਾਂਕਣ ਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਅਧਿਆਪਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬਾਹਰੀ ਏਜੰਸੀ ਦੁਆਰਾ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਬਾਹਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਕੂਲ ਬੋਰਡ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਹਨ।

ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਆਪਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਬਾਹਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹੇ ਬਾਹਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਸਲ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਇੱਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਜਾਂ ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੈ।

ਅੰਦਰੂਨੀ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਿਰੰਤਰ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅਤੇ ਨਿਦਾਨ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪਛਾਣੇ ਗਏ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਉਪਚਾਰ ਦਾ ਅਧਾਰ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅੰਦਰੂਨੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਜੇ ਮਾਪਦੰਡ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਹਨ:

ਕਲਾਸ ਦੀਆਂ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ।

ਉਸ ਕਲਾਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਲਾਸ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਸਕ੍ਰਿਪਟਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਆਯੋਜਨ

ਅੰਦਰੂਨੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਿਰੀਖਣ, ਪੀਅਰ ਮੁਲਾਂਕਣ, ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ, ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ, ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪਹੁੰਚ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ -

- ਪਲੇਸਮੈਂਟ ਮੁਲਾਂਕਣ
- ਰਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ
- ਡਾਇਗਨੋਸਟਿਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ
- ਸੰਖੇਪ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਪਲੇਸਮੈਂਟ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਇਹ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ ਹੈ। ਪਲੇਸਮੈਂਟ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਵੇਂ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਵਿਹਾਰ ਪਲੇਸਮੈਂਟ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੀਵਰਡ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪਲੇਸਮੈਂਟ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ -

- ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ
- ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣਾ
- ਰੋਲ ਪਲੇਅ ਆਦਿ।

ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕੋਰਸ ਲਈ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਦਾਖਲਾ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਵੀ ਪਲੇਸਮੈਂਟ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ

ਰਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ

1967 ਵਿੱਚ ਮਾਈਕਲ ਸਕ੍ਰਿਵੇਨ ਨੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਰਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਸਕ੍ਰਿਵੇਨ (1991) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ: ਰਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਂ ਉਤਪਾਦ (ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਸਟਾਫ ਲਈ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਰਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਕਸਰ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਵੀ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੜਾਅ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੇਧ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਲਈ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਡਾਇਗਨੋਸਟਿਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਰਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਡਿਜ਼ਾਈਨਿੰਗ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਰਸ/ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਰਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ -

- ਯੂਨਿਟ ਅੰਤ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ
- ਮਾਸਿਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ
- ਤਿਮਾਹੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ
- ਛਿਮਾਹੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ
- ਸਾਲਾਨਾ ਜਾਂ ਅੰਤਮ ਪ੍ਰੀਖਿਆ

ਰਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਸਾਧਨ ਹਨ -

- ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਲੀ
- ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਇੰਟਰਵਿਊ
- ਅਨੁਸੂਚੀ
- ਚੈਕਲਿਸਟ ਅਤੇ ਰੇਟਿੰਗ ਸਕੇਲ
- ਕਿੱਸਾ ਰਿਕਾਰਡ
- ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ
- ਟੈਸਟ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ
- ਰਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਹਨ -
- ਕਾਰਜ ਯੋਜਨਾਵਾਂ
- ਅਸਾਈਨਮੈਂਟਸ ਬਹਿਸ
- ਭਾਸ਼ਣ
- ਇਮਤਿਹਾਨ
- ਪ੍ਰਯੋਗ

- ਸਮੂਹ ਚਰਚਾ
- ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ
- ਕਵਿਜ਼
- ਸੈਮੀਨਾਰ
- ਵਰਕਸ਼ੀਟਾਂ
- ਨਿਦਾਨ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਦਾਨ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਡੇਟਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਿਦਾਨ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੀਵਰਡ ਹੈ।

ਨਿਦਾਨ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਹਨ -

ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ।

ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ, ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ (ਘਬਰਾਹਟ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਡਰ, ਮਨੋ-ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਵਿਗਾੜਾਂ) ਦੇ ਉਪਾਅ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ।

ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਡਾਇਗਨੋਸਟਿਕ ਟੈਸਟ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਚਾਰਕ ਇਲਾਜ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

ਸੰਖੇਪ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸੰਖੇਪ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਟਰਮੀਨਲ ਅਵਧੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਰਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਰਸ ਗ੍ਰੈਡ ਜਾਂ ਅੰਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਟੈਸਟਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਹੇਠਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਟੀਚੇ-ਅਧਾਰਤ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਟੀਚੇ-ਅਧਾਰਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਰਥਿਕ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਆਰਥਿਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਲਾਗਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਲਾਭ ਨੂੰ ਮਾਪਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮਾਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨਤੀਜਾ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਨਤੀਜਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮਾਪਦਾ ਹੈ।

ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ, ਲਿਖਤੀ ਕਾਰਜ, ਟੈਸਟ, ਆਦਿ ਹਨ।

ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫੀਡਬੈਕ ਵਧੇਰੇ ਰਸਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੀਡਬੈਕ ਦੇ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਉਦੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਤ ਡਿਗਰੀ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਦਿਅਕ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਵਿਦਿਅਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਕਾਦਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਬੋਧਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਬੋਧਾਤਮਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ, ਅਰਥਾਤ, ਗਿਆਨ, ਸਮਝ, ਉਪਯੋਗ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਸੰਸਲੇਸ਼ਣ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿਦਿਅਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਮੁਲਾਂਕਣ (ਸੀਸੀਈ) ਆਦਿ।

ਸੰਖੇਪ ਮੁਲਾਂਕਣ:

ਗੁਣਾਤਮਕ (ਨਿਰਣਾ) ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਗੁਣਾਤਮਕ (ਮਾਪ) ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੀ ਹੈ। ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਬੋਧਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਮਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਵਹਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਹੱਦ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਵਿਆਪਕ, ਨਿਰੰਤਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ, ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ, ਸਿੱਖਣ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਉਪਚਾਰਕ ਹੈ।

ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤਰਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੂਚਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਤੱਤ ਹਨ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਿਰਣਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।

ਪਲੇਸਮੈਂਟ ਮੁਲਾਂਕਣ :

ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਡਾਇਗਨੋਸਟਿਕ ਮੁਲਾਂਕਣ : ਸਮਗਰੀ ਵਿੱਚ ਮੁਹਾਰਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਿੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਬਾਅਦ ਜਾਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ, ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ, ਕਾਰਜਾਂ, ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ/ਅਵਧੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਯੋਗਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਮੁਲਾਂਕਣ ਗੁਣਾਤਮਕ (ਨਿਰਣਾ) ਅਤੇ ਗੁਣਾਤਮਕ (ਮਾਪ) ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨੂੰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਵਹਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤਰਕ ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਰਕਪੂਰਨ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਨੀਤੀ ਵਿਕਲਪ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੀਤੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਲਿਸੀ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ, ਪ੍ਰਭਾਵ, ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ, ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੂਚਕ ਕਿਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਅਤੇ ਸੰਦਰਭ (ਅਰਥਾਤ, ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਜਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣ) ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਕਰਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪਹੁੰਚ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਅਮਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿਧੀਆਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਹਨ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕੋਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਡਾਟਾ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਸੰਕੇਤਾਂ ਜਾਂ ਵੇਰੀਏਬਲਾਂ ਬਾਰੇ ਮਾਤਰਾਤਮਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਸੰਦਰਭ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਣਾਤਮਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮਾਪਦੰਡ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ।

ਨਿਯਮ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬਾਹਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਇੱਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਅਧਿਆਪਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ ਏਜੰਸੀ ਦੁਆਰਾ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅੰਦਰੂਨੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਿਰੰਤਰ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪਲੇਸਮੈਂਟ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਂ ਉਤਪਾਦ (ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਟਾਫ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਹੱਦ ਦੇ ਨਾਲ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਦਾਨ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਟਰਮੀਨਲ ਅਵਧੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਟੀਚਾ-ਅਧਾਰਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਰਥਿਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਲਾਗਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਲਾਭ ਨੂੰ ਮਾਪਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮਾਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨਤੀਜਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮਾਪਦਾ ਹੈ।

ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਉਦੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਪੂਰਵ-ਅਨੁਮਾਨਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਤ ਡਿਗਰੀ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਅਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਕਾਦਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਬੇਧਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. _____ ਨੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ।
2. _____ ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹਨ।
3. ਟੀਚਾ-ਅਧਾਰਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ _____।
4. ਯੂਨਿਟ ਅੰਤ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ _____ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ।
5. _____ ਕਿਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ _____ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ।
6. ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ।
  - ੳ. ਗੁਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ
  - ਅ. ਗੁਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਮਾਪ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ
  - ੲ. ਨਿਰਣਾ ਅਤੇ ਮਾਪ
  - ਸ. ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਅਤੇ ਟੈਸਟਿੰਗ
7. ਇੱਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ _____ ਮੁੱਖ ਤੱਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
  - ੳ. ਛੇ
  - ਅ. ਤਿੰਨ
  - ੲ. ਚਾਰ
  - ਸ. ਦੋ
8. ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਤੱਤ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਨਾਲ ਪਾਲਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
  - ੳ. ਮੁਲਾਂਕਣ ਪਹੁੰਚ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਢੰਗ।
  - ਅ. ਡਾਟਾ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਪਹੁੰਚ, ਅਤੇ ਢੰਗ।
  - ੲ. ਡਾਟਾ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਪਹੁੰਚ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਢੰਗ।
  - ਸ. ਮੁਲਾਂਕਣ ਪਹੁੰਚ, ਡੇਟਾ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ.
9. _____ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
  - ੳ. ਡਾਟਾ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ
  - ਅ. ਮੁਲਾਂਕਣ ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਢੰਗ
  - ੲ. ਡਾਟਾ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪਹੁੰਚ
  - ਸ. ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਢੰਗ

10. ਡਾਟਾ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ੳ. ਡਾਟਾ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਅ. ਡਾਟਾ

ੲ. ਜਾਣਕਾਰੀ

ਸ. ਪਹੁੰਚ

11. ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ _____ ਪਹੁੰਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ੳ. ਦੇ

ਅ. ਚਾਰ

ੲ. ਤਿੰਨ

ਸ. ਪੰਜ

12. ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਆਦਰਸ਼-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ।

ੳ. ਇੱਕ ਖਾਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ।

ਅ. ਉਹ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਧਰ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ੲ. ਉਹ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸ. ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

13. ਬਾਹਰੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਧਾਰਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਕਿਸਮ ਹੈ

ੳ. ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ

ਅ. ਸਕੂਲ ਦੇ ਅਭਿਆਸ

ੲ. ਕਿਸਮ ਅਤੇ ਕਾਰਜ

ਸ. ਫੰਕਸ਼ਨ

14. ਰਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਹੈ?

ੳ. ਦਾਖਲਾ ਵਿਵਹਾਰ

ਅ. ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਤਰੱਕੀ

ੲ. ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ

ਸ. ਸੰਚਤ ਸਿੱਖਣ

15. ਵਿਦਿਅਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ੳ. ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਮਾਪੇ

ਅ. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਮਾਪੇ

ੲ. ਇੱਕ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਸੰਭਾਵਤ ਡਿਗਰੀ ਦੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰੇ

ਸ. ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਕਾਦਮਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਬੇਧਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੇ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

1. ਮੋਢੈਟ	2. ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ	3. ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ	4. ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ	5. ਸੂਚਕ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ
6. ਏ	7. ਅ	8. ਏ	9. ਅ	10. ਓ
11. ਏ	12. ਓ	13. ਅ	14. ਅ	15. ਸ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।
2. ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਲਿਖੋ।
3. ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
4. ਮਾਪਦੰਡ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਆਮ-ਸੰਦਰਭਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।
5. ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

- NTA UGC NET/SET/JRF - Paper-I: Teaching and Research Aptitude By KVS Madaan, Pearson.
- UGC-NET/JRF/SET Teaching & Research Aptitude (General Paper-I) by Dr. K. Kautilya, Upkar.
- Trueman's UGC NET/SET General Paper-I by M. Gagan, Sajit Kumarm Danika Publishing Company.
- CBSE UGC-NET: Teaching & Research Aptitude by Dr. M.S. Ansari & RPH Editorial Board, Ramesh Publishing House.

Web Links

- <https://stepsandladderstosuccess.com/teaching-aptitude-4/>
- https://enrd.ec.europa.eu/evaluation/back-basics/elements-evaluation-system_en
- <https://www.aprcet.co.in/2020/06/elements-and-types-of-evaluation-nta-ugc-net-notes.html>
- <https://gradeup.co/study-notes-on-types-of-evaluation-for-paper-1-i>
- <http://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/46039/1/BES-127B1E.pdf>
- <https://cbseugcnetforum.in/teaching-aptitude/evaluation-system/>
- <https://aspe.hhs.gov/report/assessment-approaches-evaluating-telemedicine/3-elements-evaluation>
- <https://ctb.ku.edu/en/table-of-contents/evaluate/evaluation/evaluation->

- [plan/main](#)
- <https://www.ahrq.gov/talkingquality/assess/evaluation-plan.html>
- <https://www.slideshare.net/vsk84/evaluation-56492340>
- <https://www.scholarify.in/evaluation-systems/>
- <http://www.simplynotes.in/entrance-exams/ugc-net-paper-1-study-material/teaching-aptitude-study-notes/7/>

Unit 13: ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ- II

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ

ਉਦੇਸ਼

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

13.1 ਚੋਣ ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਸਿਸਟਮ (ਸੀਬੀਸੀਐਸ)

13.2 ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ

13.3 ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ (CBT)

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉਤਰ

ਅਭਿਆਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ:

- ਚੋਣ-ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨਗੇ
- ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਚੋਣ-ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ
- ਇਹ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ
- ਚੋਣ-ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋਣਗੇ
- ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਅਤੇ ਪੇਪਰ-ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਰਵਾਇਤੀ ਸਾਲਾਨਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਸਮੈਸਟਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੋਣ ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਮੈਸਟਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਧਿਆਪਨ-ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਗਿਣਤਮਕ ਅਤੇ ਗੁਣਾਤਮਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕ੍ਰੈਡਿਟ-ਅਧਾਰਤ ਸਮੈਸਟਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੋਰਸ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲਚਕਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਚੋਣ-ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇੱਕ ਕੈਫੇਟੇਰੀਆ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਕੋਰਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੀ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਵਾਧੂ ਕੋਰਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅੰਤਰ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਪਹੁੰਚ ਅਪਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣ ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰੈਡਿੰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

13.1 ਚੋਣ ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਸਿਸਟਮ (ਸੀਬੀਸੀਐਸ)

ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਅਰਥ

ਚੋਣ-ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਸਿਸਟਮ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਇੱਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਪੈਕੇਜ ਹੈ। ਇਹ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਉਦਾਰੀਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਗੁਣਵੱਤਾ ਭਰੋਸੇ 'ਤੇ ਵੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਿਐਨ ਜਾਂ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਮਾਪਣਯੋਗ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ, ਸਿੱਖਣਾ ਮੁੱਢਲਾ ਫੇਕਸ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਧੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ, ਡਿਪਲੋਮਾ ਜਾਂ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ (ਅਰਥਾਤ, ਛੋਟੀਆਂ ਮਾਪਣਯੋਗ ਇਕਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਠਕ੍ਰਮ) ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੋਰਸਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਰਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ -

- ਕੋਰ ਕੋਰਸ
- ਇਲੈਕਟਿਵ ਕੋਰਸ
- ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਕੋਰਸ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਰਸਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਕੋਰ ਕੋਰਸ (Core Courses)

ਕੋਰ ਕੋਰਸ ਉਹ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੋਰਸ ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਸਮੈਸਟਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਉਕਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਕੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਲੈਕਟਿਵ ਕੋਰਸ (Elective Courses)

ਇਲੈਕਟਿਵ ਕੋਰਸ ਉਹ ਕੋਰਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਪਰਾਂ ਦੇ ਪੂਲ (pool) ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਰਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹਨ। ਇਹ ਕੋਰਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ/ਖੇਤਰ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ/ਹੁਨਰ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਦਾਇਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਇਲੈਕਟਿਵ ਕੋਰਸ ਇੱਕ ਜਨਰਲ ਜਾਂ ਜੈਨਰਿਕ ਇਲੈਕਟਿਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਰਸਾਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੈਨਰਿਕ ਮੁਹਾਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਇਲੈਕਟਿਵ ਕੋਰਸ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਗੈਰ-ਸੰਬੰਧਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਓਪਨ ਇਲੈਕਟਿਵ ਜਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਸ਼ਲ ਇਲੈਕਟਿਵ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਕੋਰਸ

ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਕੋਰਸ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ-

- ਲਾਜ਼ਮੀ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ
- ਇਲੈਕਟਿਵ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ

ਲਾਜ਼ਮੀ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ

ਲਾਜ਼ਮੀ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਕੋਰਸ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੋਰਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਨ।

ਇਲੈਕਟਿਵ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ

ਇਲੈਕਟਿਵ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਕੋਰਸ ਮੁੱਲ-ਅਧਾਰਤ ਕੋਰਸ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਰਸਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਮਾਣ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ।

ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪਹਿਲੂ (ਕੈਡਿਟ ਅਧਾਰਤ ਸਮੈਸਟਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ)

ਯੂਜੀਸੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਚੋਣ-ਅਧਾਰਤ ਕੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ਸੀਬੀਸੀਐਸ) ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪਹਿਲੂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਾਲ

ਲਗਾਤਾਰ ਦੋ (ਇੱਕ ਟਾਂਕ+ਇੱਕ ਜਿਸਤ) ਸਮੈਸਟਰ ਇੱਕ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਾਲ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਦੋ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਾਲ (ਚਾਰ ਸਮੈਸਟਰਾਂ ਸਮੇਤ) ਅਤੇ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਚਾਰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਾਲ (ਛੇ ਤੋਂ ਅੱਠ ਸਮੈਸਟਰਾਂ ਸਮੇਤ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਚੋਣ ਅਧਾਰਤ ਕੈਡਿਟ ਸਿਸਟਮ (ਸੀਬੀਸੀਐਸ)

ਚੋਣ ਅਧਾਰਤ ਕੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਰਸ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ, ਕੋਰ, ਚੋਣਵੇਂ ਜਾਂ ਮਾਈਨਰ, ਜਾਂ ਸੇਫਟ ਸਕਿਲ ਕੋਰਸ)।

ਕੋਰ ਕੋਰਸ

ਕੋਰ ਕੋਰਸ ਉਹ ਕੋਰਸ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਿਸੇ ਸਬੰਧਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਲੈਕਟਿਵ ਕੋਰਸ

ਇਲੈਕਟਿਵ ਕੋਰਸ (ਮਾਈਨਰ ਜਾਂ ਸੇਫਟ ਸਕਿਲ) ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕੋਰਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਪੇਪਰਾਂ ਦੇ ਪੂਲ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਨਰਲ ਜਾਂ ਜੈਨਰਿਕ ਮੁਹਾਰਤ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ/ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਜਾਂ ਹੁਨਰ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਦਾਇਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

ਕੋਰਸ

ਕੋਰਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਪਰਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਕੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੈਡਿਟ ਅਧਾਰਤ ਸਮੈਸਟਰ ਸਿਸਟਮ (ਸੀਬੀਐਸਐਸ)

ਕੈਡਿਟ-ਅਧਾਰਤ ਸਮੈਸਟਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੈਡਿਟਸ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ/ਡਿਗਰੀ/ਡਿਪਲੋਮਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੈਡਿਟ ਪੁਆਇੰਟ

ਕੈਡਿਟ ਪੁਆਇੰਟ ਇੱਕ ਗ੍ਰੇਡ ਪੁਆਇੰਟ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੋਰਸ ਲਈ ਕੈਡਿਟਸ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਉਤਪਾਦ ਹੈ।

ਕੈਡਿਟ

ਕੈਡਿਟ ਇੱਕ ਇਕਾਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਕੋਰਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਕੋਰਸ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਹਫਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਘੰਟੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਕੈਡਿਟ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ (ਲੈਕਚਰ ਜਾਂ ਟਿਟੋਰਿਅਲ) ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਫਤੇ ਦੇ ਘੰਟੇ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਕੰਮ ਜਾਂ ਖੇਤਰੀ ਕਾਰਜ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਊਮਿਲੈਟਿਵ ਗ੍ਰੇਡ ਪੁਆਇੰਟ ਐਵਰੇਜ (CGPA)

CGPA ਸਾਰੇ ਸਮੇਸਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸੰਚਤ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਪ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਦਸ਼ਮਲਵ ਸਥਾਨਾਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗ੍ਰੇਡ ਪੁਆਇੰਟ

ਗ੍ਰੇਡ ਪੁਆਇੰਟ ਇੱਕ ਸੰਖਿਆਤਮਕ ਭਾਰ ਹੈ ਜੋ 10 ਪੁਆਇੰਟ ਸਕੇਲ ਤੇ ਹਰੇਕ ਅੱਖਰ ਗ੍ਰੇਡ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲੈਟਰ ਗ੍ਰੇਡ

ਇੱਕ ਲੈਟਰ ਗ੍ਰੇਡ ਕਿਸੇ ਉਕਤ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗ੍ਰੇਡਾਂ ਨੂੰ O, A+, A, B+, B, C, P, ਅਤੇ F ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਇੱਕ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ ਜੋ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਡਿਪਲੋਮਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਮੇਸਟਰ ਗ੍ਰੇਡ ਪੁਆਇੰਟ ਐਵਰੇਜ (SGPA)

SGPA ਇੱਕ ਸਮੇਸਟਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਪ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਮੇਸਟਰ ਵਿੱਚ ਰਜਿਸਟਰਡ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਕੁੱਲ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪੁਆਇੰਟਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਸਟਰ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਲਏ ਗਏ ਕੁੱਲ ਕੋਰਸ ਕ੍ਰੈਡਿਟਸ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਹੈ।

ਸਮੇਸਟਰ

ਇੱਕ ਸਮੇਸਟਰ ਇੱਕ ਅਵਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ 15-18 ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਕੰਮ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ 90 ਅਸਲ ਅਧਿਆਪਨ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਟਾਂਕ ਸਮੇਸਟਰ ਜੁਲਾਈ ਤੋਂ ਦਸੰਬਰ ਅਤੇ ਜਿਸਤ ਸਮੇਸਟਰ ਜਨਵਰੀ ਤੋਂ ਜੂਨ ਤੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਟ ਜਾਂ ਗ੍ਰੇਡ ਕਾਰਡ ਜਾਂ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ

ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਟ ਜਾਂ ਗ੍ਰੇਡ ਕਾਰਡ ਜਾਂ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਇੱਕ ਸ਼ੀਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਰਸਾਂ/ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗ੍ਰੇਡਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਸਮੇਸਟਰ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਰਜਿਸਟਰਡ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗ੍ਰੇਡ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗ੍ਰੇਡ ਕਾਰਡ ਜਾਂ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕਰੇਗਾ (ਭਾਵ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਿਵੇਂ ਰਜਿਸਟਰਡ ਨੰਬਰ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਨਾਮ ਆਦਿ ਕੋਰਸ ਕੋਡ, ਸਿਰਲੇਖ, ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਗ੍ਰੇਡ) ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਸ ਸਮੇਸਟਰ ਦੇ SGPA ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਸਟਰ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ CGPA ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

13.2 ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਮ ਪਹੁੰਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ (ਜਿਵੇਂ ਸੀਏ/ਕਲਾਸ ਟੈਸਟ/ਅਸਾਈਨਮੈਂਟਸ/ਸੈਸ਼ਨਲ, ਮਿਡ-ਟਰਮ, ਐਂਡ-ਟਰਮ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਆਦਿ) ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਿਤ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਮੇਸਟਰ ਵਿੱਚ ਅੰਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸੰਪੂਰਨ (absolute) ਜਾਂ ਅਨੁਸਾਰੀ (relative) ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕਾਂ ਨੂੰ ਲੈਟਰ ਗ੍ਰੇਡ ਵਿੱਚ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰੇਡ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਗ੍ਰੇਡ, ਗ੍ਰੇਡ ਪੁਆਇੰਟ, ਲੈਟਰ ਗ੍ਰੇਡਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਰਕ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰੇਡ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਥਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਯੂਜੀਸੀ ਕ੍ਰੈਡਿਟ-ਅਧਾਰਤ ਸਮੇਸਟਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰੇਡ ਅਤੇ ਸੀਜੀਪੀਏ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਚੋਣ-ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਯੂਜੀਸੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ

- ਲੈਟਰ ਗ੍ਰੇਡ ਅਤੇ ਗ੍ਰੇਡ ਪੁਆਇੰਟ
- ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਨਿਰਪੱਖਤਾ

ਲੈਟਰ ਗ੍ਰੇਡ ਅਤੇ ਗ੍ਰੇਡ ਪੁਆਇੰਟ

ਇੱਕ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰੇਡ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋ ਤਰੀਕੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ, ਰਿਲੈਟਿਵ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਜਾਂ ਐਵਸਲੂਟ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ।

ਰਿਲੈਟਿਵ ਗਰੇਡਿੰਗ

ਰਿਲੈਟਿਵ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਕੋਰਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਵੰਡ (ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਮ ਵੰਡ) 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗ੍ਰੇਡ ਕੱਟ-ਆਫ ਅੰਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਐਵਸਲੂਟ ਗਰੇਡਿੰਗ

ਐਵਸਲੂਟ ਗਰੇਡਿੰਗ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਅੰਕ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਲਾਸ ਅੰਤਰਾਲਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਗ੍ਰੇਡ D 40%, ਗ੍ਰੇਡ C 60%, ਗ੍ਰੇਡ B 80% ਅਤੇ ਗ੍ਰੇਡ A 90% ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉੱਪਰ।

ਯੂਜੀਸੀ 10-ਪੁਆਇੰਟ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਲੈਟਰ ਗ੍ਰੇਡ ਹਨ:

Letter Grade	O	A+	A	B+	B	C	P	F	Ab
Full Form	Outstanding	Excellent	Very Good	Good	Above Average	Average	Pass	Fail	Absent
Grade Point	10	9	8	7	6	5	4	0	Reappear

'F' ਗ੍ਰੇਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਗੈਰ-ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਕੋਰਸਾਂ ਲਈ ਲੈਟਰ ਗ੍ਰੇਡ ਦੀ ਬਜਾਏ 'Satisfactory' ਜਾਂ 'Unsatisfactory' ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ SGPA/CGPA ਦੀ ਗਣਨਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਕਿਸੇ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਹੋਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੇਡ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਵਿਧਾਨਕ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਕੌਂਸਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ NCTE (ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ ਫਾਰ ਟੀਚਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ), AICTE (ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਟੈਕਨੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫੋਰਨ ਕੌਂਸਲ), MCI (ਮੈਡੀਕਲ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਇੰਡੀਆ), BCI (ਬਾਰ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਇੰਡੀਆ), ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ CGPA ਬਾਰੇ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਲੈ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਆਰਟਸ, ਸਾਇੰਸ, ਕਾਮਰਸ, ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਰਤ ਅਨੁਸਾਰੀ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਡਿਗਰੀ ਵਿੱਚ ਰਾਖਵੇਂ ਅਤੇ ਆਮ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਲਈ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 50% ਅਤੇ 55% ਦਾ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਅੰਕ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰੇਡ ਬੀ ਲਈ ਕੱਟ-ਆਫ ਅੰਕ 50% ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਗ੍ਰੇਡ ਬੀ+ ਲਈ, ਇਹ ਸੰਪੂਰਨ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅਧੀਨ 55% ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ (NCTE, AICTE ਆਦਿ) ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰੇਡ ਬੀ ਅਤੇ ਬੀ+ ਦੇ ਲਈ ਕੱਟ-ਆਫ ਅੰਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਨਿਰਪੱਖਤਾ

ਯੂਜੀਸੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਏਗੀ।

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 50% ਕੋਰ ਕੋਰਸਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਮੈਸਟਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਿਧਾਂਤਕ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਅਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰੀਖਿਅਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਅਜਿਹੇ ਕੋਰ ਕੋਰਸਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰਕ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, 50-50 % ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਅਕਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਟੀਮ ਦੇ ਅੱਧੇ ਪ੍ਰੀਖਿਅਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਬਾਹਰੋਂ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਰਿਪੋਰਟਾਂ/ਥੀਸਿਸ/ਨਿਬੰਧ ਆਦਿ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰੀਖਿਅਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

SGPA ਦੀ ਗਣਨਾ

ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੈ

$$SGPA (Si) = \frac{\sum (Ci \times Gi)}{\sum Ci}$$

ਕਿੱਥੇ

$C (Ci \times Gi)$ = ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗ੍ਰੇਡ ਪੁਆਇੰਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕ੍ਰੈਡਿਟਸ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਉਤਪਾਦ ਦਾ ਜੋੜ।

$\sum Ci$ = ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਕੋਰਸਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟਸ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਜੋੜ।

Ci ਕੋਰਸ ਦੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟਸ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ Gi ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਗ੍ਰੇਡ ਪੁਆਇੰਟ ਹੈ।

SGPA/TGPA ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ

Course	Credit	Letter Grade	Grade Point	Credit x Grade Point
A	4	A+	9	36
B	5	O	10	50
C	2	C	5	10
D	3	B+	7	21
Total	$\sum Ci = 14$	-	-	$\sum(Ci \times Gi) = 117$

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ,

$$\sum (Ci \times Gi) = 117$$

$$\sum Ci = 14$$

ਹੁਣ,

$$SGPA (Si) = \frac{\sum (Ci \times Gi)}{\sum Ci} = \frac{117}{14} = 8.3571428$$

ਐਸਜੀਪੀਏ (ਸੀਆਈ) = 8.36 (2 ਦਸ਼ਮਲਵ ਸਥਾਨਾਂ ਤੱਕ)

CGPA ਦੀ ਗਣਨਾ

ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੈ

$$CGPA = \frac{\sum (C_i \times S_i)}{\sum C_i}$$

ਕਿੱਥੇ

$\sum (C_i \times S_i)$ = ਸਾਰੇ ਸਮੇਸਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਕੋਰਸਪੋਇੰਟਿੰਗ ਸਮੇਸਟਰ ਦੇ ਗ੍ਰੇਡ ਪੁਆਇੰਟ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਮੇਸਟਰ ਦੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟਸ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਉਤਪਾਦ ਦਾ ਜੋੜ।

$\sum C_i$ = ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਕੋਰਸਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟਸ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਜੋੜ।

S_i ਇੱਕ ਹਰੇਕ ਸਮੇਸਟਰ ਦਾ SGPA ਹੈ।

C_i ਹਰੇਕ ਸਮੇਸਟਰ ਦੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟਸ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਹੈ।

CBCS ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੰਮਕਾਜੀ ਅਦਾਰੇ ਉਹ ਕਰਮਚਾਰੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬਹੁ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰਵਪੱਖੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, CBCS ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨੈਕਰੀ-ਮੁਖੀ ਹੁਨਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ

ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ, ਰੁਚੀਆਂ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ

CBCS ਇੱਕ ਅੰਤਰ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ

CBCS ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਿਹਤਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ

CBCS ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਆਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇੱਕ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ਫੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਸਮੇਸਟਰ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਘੱਟ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮੇਸਟਰ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਅਗਲੇ ਸਮੇਸਟਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਏ ਕ੍ਰੈਡਿਟਸ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਚੋਣ ਅਧਾਰਿਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਸਿਸਟਮ (ਸੀਬੀਸੀਐਸ) ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ

ਗੁੰਝਲਦਾਰ

ਇਹ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਜਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ।

ਮੁਲਾਂਕਣ

ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਕੋਈ ਬਿਹਤਰੀਨ ਵਿਧੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

CGPA ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ 2

Semester	Credit	SGPA/TGPA	Credit x SGPA
1	20	6.90	138
2	24	7.65	183.6
3	20	7.22	144.4
4	26	7.77	202.02
Total	$\Sigma C_i = 90$	-	$\Sigma(C_i \times S_i) = 668.02$

ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ,

$$C(C_i \times S_i) = 668.02$$

$$\Sigma C_i = 90$$

ਹੁਣ

$$CGPA = \frac{\Sigma(C_i \times S_i)}{\Sigma C_i} = \frac{668.02}{90} = 7.422444$$

$$CGPA = 7.42 \text{ (2 ਦਸ਼ਮਲਵ ਸਥਾਨਾਂ ਤੱਕ)}$$

ਚੋਣ ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (CBCS) ਦੇ ਲਾਭ

ਚੋਣ-ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਾਭਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੇਠਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ

ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਇੱਛਾ

ਇਹ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਵਿਦਿਅਕ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਲੋੜੀਂਦੀ

ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ CBCS ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ।

ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਸਹੂਲਤ

ਇਹ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸਮਿਆਂ ਅਤੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇ ਕੇ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਤੰਤਰਤਾ

ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹਨ।

ਅੰਤਰ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਪਹੁੰਚ

ਕੋਰਸਾਂ ਦਾ CBCS ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨੈਕਰੀ-ਅਧਾਰਤ ਹੁਨਰ

ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ

ਸਹੀ ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ

CBCS ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਅੰਕਾਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਸੀਜੀਪੀਏ 10 ਵਿੱਚੋਂ 8.97 ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਜੀਪੀਏ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਗੁਣਾ ਗੁਣ 10 ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ 89.7% ਹੈ। ਜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ 24 ਪੇਪਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਹੀ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੰਨ ਲਓ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪੇਪਰ ਲਈ 100 ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅੰਕ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ 24 ਪੇਪਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਕੁੱਲ ਅਧਿਕਤਮ ਅੰਕ 2400 ਹਨ।

$2400 = 2152.8$ ਦਾ 89.7%, ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਹੂਲਤਾਂ

ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਇਮਾਰਤ, ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੀ ਘਾਟ CBCS ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਗੈਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰਾਨਾ ਵਤੀਰਾ

ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗੈਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰਾਨਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਧੂਰਾ ਗਿਆਨ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਵਾਧੂ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਸਿਰਫ ਅੰਸ਼ਕ ਗਿਆਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ

CBCS ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਯੋਜਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ।

ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ

CBCS ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਵਧੇਰੇ ਭਾਰ

CBCS ਵਿੱਚ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਇੱਕ ਬੋਝ ਹੈ।

ਕੰਮ ਦਾ ਬੋਝ

CBCS ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਬੋਝ ਵਿੱਚ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ CBCS ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵਿਹਾਰਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਚੰਗੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

13.3 ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ (ਸੀਬੀਟੀ)**ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਅਰਥ**

ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਲਮ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਵਜੋਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਟੈਸਟ ਇੰਟਰਨੈਟ ਜਾਂ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਹੂਲਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਆਨਲਾਈਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਮੇਜ਼ਬਾਨੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮਾਂ-ਕੁਸ਼ਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਜਲਦੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕੰਪਿਊਟਰ-ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਹਨ ਆਨਲਾਈਨ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧਨ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਆਟੋ-ਗਰੇਡਿੰਗ ਅਤੇ ਭਾਗ-ਅਨੁਸਾਰ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਵਿੱਚ, ਉਮੀਦਵਾਰ ਇੱਕ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਨੀਟਰ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਕੀਬੋਰਡ ਜਾਂ ਮਾਊਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਜਵਾਬ ਵੇਖਦੇ ਹਨ।

ਹਰ ਇੱਕ ਕੰਪਿਊਟਰ ਇੱਕ ਸਰਵਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੈਟ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਤੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਸੀਬੀਟੀ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਹੇਠਾਂ ਸੂਚੀਬੱਧ ਹਨ:

- ਕਲਾਸ ਕਵਿਜ਼/ਟੈਸਟ (MCQ)
- ਆਨਲਾਈਨ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟਸ
- ਮਿੱਡ ਟਰਮ ਅਤੇ ਐਂਡ-ਟਰਮ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ
- ਦਾਖਲਾ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ
- ਗੁਗਲ ਫਾਰਮ (ਇਹ ਕਵਿਜ਼/ਟੈਸਟਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ)

ਕਲਾਸ ਕਵਿਜ਼/ਟੈਸਟ (MCQ)

ਆਨਲਾਈਨ ਕਵਿਜ਼ ਜਾਂ ਬਹੁ-ਚੋਣ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੂਲ

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾਖਲ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪੂਲ ਬਣਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰ ਵਿਕਲਪ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਕਰਨੇ ਅਤੇ ਇਕ ਸਹੀ ਨੂੰ ਸਿਲੈਕਟ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗਲਤ ਐਂਟਰੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੂਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪ 'ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਐਡੀਟਿੰਗ'(question editing) ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟੈਸਟ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੋਡ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਖੋਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਟੈਸਟ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਾਠਾਂ ਜਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਟੈਸਟ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਵਿਕਲਪਾਂ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁ-ਚੋਣ ਸਿੰਗਲ ਜਵਾਬ, ਸੱਚ/ਝੂਠ, ਹਾਂ/ਨਹੀਂ, ਖਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨਾ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਵਿਕਲਪਾਂ ਦੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਕਲਪ ਪਾਠ ਜਾਂ ਚਿੱਤਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਅੰਕ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦਾਖਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਟੈਸਟ ਡਿਜ਼ਾਈਨਿੰਗ

ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਪੂਲ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਟੈਸਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਟੈਸਟ ਦਾ ਨਾਮ ਦਰਜ ਕਰਨਾ, ਸਮਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਪੂਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇਣੇ, ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਦੀ ਮਿਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਦਰਜ ਕਰਨਾ, ਟੈਸਟ ਦੇ ਪਾਸ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਟੈਸਟ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅੰਕ, ਨੈਗਟਿਵ ਮਾਰਕਿੰਗ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ (ਜੇ ਕੋਈ ਹੈ), ਰੈਂਡਮ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵਿਕਲਪ ਦੇਣੇ, ਈ-ਚੀਟਿੰਗ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਟੈਸਟ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜੋ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਆਦਿ ਸਭ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਟੈਸਟ ਦੀ ਡਿਜ਼ਾਈਨਿੰਗ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੰਚਿੰਗ (punching) ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੋਡ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਟੈਸਟ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸੰਖਿਆ ਨੂੰ ਸ਼ਾਰਟਲਿਸਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੰਤਮ ਸਬਮਿਸ਼ਨ (submission) ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਟੈਸਟ ਦੇਣਾ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਿਤੀ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਟੈਸਟ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਟੈਸਟ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ (CBT) ਨੂੰ ਆਨਲਾਈਨ ਅਤੇ ਆਫਲਾਈਨ ਟੈਸਟਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਨਲਾਈਨ ਟੈਸਟ

ਇਹ ਆਨਲਾਈਨ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸੌਫਟਵੇਅਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਕੋ ਟੈਸਟ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਕਈ ਉਪਕਰਣਾਂ 'ਤੇ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚੈਕਿੰਗ/ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਆਟੋਮੈਟਿਕਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਟੈਸਟਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਟੋਮੈਟਿਕਲੀ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਟੈਸਟ ਦੇ ਨਤੀਜੇ/ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਆਫਲਾਈਨ ਟੈਸਟ

ਆਫਲਾਈਨ ਟੈਸਟ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟ ਸੌਫਟਵੇਅਰ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸਿੰਗਲ ਡਿਵਾਈਸ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇੱਕ ਸਿੰਗਲ ਟੈਸਟ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਉਪਕਰਣਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਗ੍ਰੇਡ ਹੱਥੀਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਫਲਾਈਨ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟ ਹੱਥੀਂ ਸੌਂਪੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ

CBT (ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਿਤ ਅਧਿਆਪਨ) ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ -

- ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ - ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕੇਂਦਰ ਅਲਾਟਮੈਂਟ - ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕੇਂਦਰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਐਡਮਿਟ ਕਾਰਡ ਬਣਾਉਣ - ਆਯੋਜਕ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਐਡਮਿਟ ਕਾਰਡ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡਦਾ ਹੈ।
- ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨੇ - ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਿਰ ਪ੍ਰੀਖਿਆ/ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਮਤਿਹਾਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਡਾਟਾਬੇਸ ਜਾਂ ਪੋਰਟਲ ਜਾਂ ਟੈਸਟ ਇੰਟਰਫੇਸ 'ਤੇ ਪੰਚ (punch) ਕੀਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਕੰਪਿਊਟਰ 'ਤੇ ਟੈਸਟ - ਟੈਸਟ ਨਿਰਧਾਰਤ ਮਿਤੀ ਅਤੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ 'ਤੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਨਤੀਜੇ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ - ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘੋਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲਾਭ

ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ

ਇਹ ਮਾਰਕਿੰਗ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਰਕਿੰਗ ਵਧੇਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ, ਇਕਸਾਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗਲਤੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਆਟੋ-ਗਰੇਡਿੰਗ

ਉੱਤਰ ਜਾਂ ਰਿਸਪਾਂਸ ਸ਼ੀਟਾਂ ਦੀ ਗਰੇਡਿੰਗ ਆਪਣੇ ਆਪ CBT ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ

ਪੇਪਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ CBT ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

ਅਸਰਦਾਰ

ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਘੱਟ ਖਰਚੀਲਾ

ਇਹ ਪੇਪਰ, ਇਸਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਅਤੇ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਿਫਾਇਤੀ ਹੈ।

ਲਚਕਦਾਰ

CBT ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਲਈ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਟੈਸਟਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਚਕਦਾਰ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਟੈਸਟ CBT ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਨਿਰਪੱਖ

ਨਤੀਜੇ ਨਿਰਪੱਖ ਜਾਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਪੱਖਪਾਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਤਾ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ।

ਪ੍ਰੇਰਣਾ

ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਕਵਿਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ CBT ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ

ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਤਕਾਲ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤਤਕਾਲ ਫੀਡਬੈਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖੀ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ

CBT ਵਿੱਚ ਮਾਰਕਿੰਗ ਵਧੇਰੇ ਸਹੀ, ਇਕਸਾਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗਲਤੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੁੜ ਵਰਤੋਯੋਗ

ਅਧਿਆਪਕ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੀਮਾਵਾਂ

ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਸਮਝ

ਇਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਜਾਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਘੱਟ ਸੰਪਰਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿਰਫ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਰਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਸੀਮਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਈ-ਚੀਟਿੰਗ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੋਰ ਸਾਈਟਾਂ ਜਾਂ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਖੋਜ ਜਵਾਬ ਦੁਆਰਾ ਨਕਲ (ਈ-ਯੋਖਾਧੜੀ) ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਹਿੰਗਾ

ਇਹ ਇੱਕ ਮਹਿੰਗਾ ਵਿਕਲਪ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਰਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ

ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਨਲਾਈਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਜੇ ਵੀ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾਗਤ ਸਥਿਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਘੱਟਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਥਿਰ ਇੰਟਰਨੈਟ ਕਨੈਕਟੀਵਿਟੀ, ਇਲੈਕਟ੍ਰੀਕਲ ਕਨੈਕਸ਼ਨ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਇੱਕ ਆਨਲਾਈਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਸੰਵਾਦ

ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਕੋਰਸ ਬੇਰਿੰਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇੰਟਰਨੈਟ ਕਨੈਕਟੀਵਿਟੀ

ਇੱਥੇ ਇੰਟਰਨੈਟ ਨੈਟਵਰਕਾਂ ਦੀ ਅਸਮਾਨ ਵੰਡ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਟਰਨੈਟ ਨੈਟਵਰਕ ਮਾੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਰੀਰਕ ਅਭਿਆਸ

ਸਿਖਲਾਈ (Training) ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਡੀਓ-ਵਿਡੀਓ ਮਾਧਿਅਮ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਤੈਰਾਕੀ, ਗੱਡੀ ਚਲਾਉਣਾ ਆਦਿ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਸਿਖਲਾਈ ਸਿਰਫ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਤਕਨੀਕ ਲਈ ਸੁਝਾਅ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਰਣਾ

ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਤਾਰੀਕਾਂ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਦੁਹਰਾਈ

ਇਹ ਸਿਰਫ ਸਿਮੂਲੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹੈ।

ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਦੇ

ਜੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਉਚਿਤ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਡੇਟਾਬੇਸ ਨੂੰ ਹੈਕ ਕਰਕੇ ਕੁੱਲ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਡੇਟਾ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਤਕਨੀਕੀ ਖਰਾਬੀ ਜਾਂ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ

ਤਕਨੀਕੀ ਖਰਾਬੀ, ਪਾਵਰ ਕੱਟ ਜਾਂ ਸਿਸਟਮ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸਹਿਯੋਗੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਨਲਾਈਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਕੁਝ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਹਿਯੋਗੀ ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ ਜਾਂ ਗਰੁੱਪ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਣ ਹੈ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਯਤਨਾਂ ਲਈ ਅੰਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਢਾਂਚੇ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨ

ਆਨਲਾਈਨ ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਸਿਰਫ ਸਹੀ ਜਾਂ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਜਵਾਬ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਲੈਣ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਪੇਪਰ 'ਤੇ ਜਿਓਮੈਟਰੀ ਜਾਂ ਕੈਲਕੂਲਸ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਮੀਕਰਨ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਈ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨਾ ਗਲਤ ਜਾਂ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਸ਼ਕ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਨਲਾਈਨ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਹਾਡੀ ਸੋਚ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਕਲਪ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨ

ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਸਟਮ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਗੁਆਚ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਤਕਨੀਕੀ ਮੁਹਾਰਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਪਨ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹਜ਼ਾਰਾਂ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਈ ਲੱਖ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਨਲਾਈਨ ਟੈਸਟ ਕਰਨਾ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਜਾਂ ਬੇਧਾਤਮਕ ਸੋਚ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਚੋਣ ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਇੱਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਪੈਕੇਜ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ CBCS ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, CBCS ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨੈਕਰੀ-ਮੁਖੀ ਹੁਨਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰ ਬਣਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਚੰਗੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਪੈਨ ਅਤੇ ਪੇਪਰ ਦਾ ਬਦਲ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਨਲਾਈਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਮੇਜ਼ਬਾਨੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮਾਂ-ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਅਤੇ ਉੱਚ-ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਵੈ-ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ, ਤਤਕਾਲ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਗ-ਅਨੁਸਾਰ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਜਲਦੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਚੋਣ ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਗਤੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਇੱਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਪੈਕੇਜ ਹੈ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਪੈਨ ਅਤੇ ਪੇਪਰ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਵਜੋਂ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇਣ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

1. ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ.....ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੋਰਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
2. ....ਸਾਰੇ ਸਮੇਸਟਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸੰਚਤ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਪ ਹੈ।
3. ਲੈਟਰ ਗ੍ਰੇਡ ਉਕਤ ਕੋਰਸ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ.....ਹੈ।
4. CBT ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ.....ਦਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
5. CBT ਆਟੋ-ਗਰੇਡਿੰਗ ਅਤੇ.....ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
6. ਚੋਣ ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਸਿਸਟਮ ਦਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਫੋਕਸ.....ਹੈ।

ੳ) ਸਿੱਖਣਾ

ਅ) ਅਧਿਆਪਨ

ੲ) ਸਿੱਖਣਾ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੋਵੇਂ

ਸ) ਨਾ ਹੀ ਸਿੱਖਣਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ

7. ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ.....ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੋਰਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ.

ੳ) ਚਾਰ

ਅ) ਪੰਜ

ੲ) ਤਿੰਨ

ਸ) ਦੋ

8. ਗ੍ਰੈਡ ਪੁਆਇੰਟ.....'ਤੇ ਹਰੇਕ ਲੈਟਰ ਗ੍ਰੈਡ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਸੰਖਿਆਤਮਕ ਭਾਰ ਹੈ।

ੳ) 11-ਪੁਆਇੰਟ ਸਕੇਲ

ਅ) 10-ਪੁਆਇੰਟ ਸਕੇਲ

ੲ) 9-ਪੁਆਇੰਟ ਸਕੇਲ

ਸ) 8-ਪੁਆਇੰਟ ਸਕੇਲ

9. ਰਿਲੈਟਿਵ ਗਰੇਡਿੰਗ..... 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ।

ੳ) ਪੂਰਨ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ

ਅ) ਪ੍ਰੀ-ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਲਾਸ ਅੰਤਰਾਲ

ੲ) ਗ੍ਰੈਡ ਪੁਆਇੰਟ

ਸ) ਸਧਾਰਨ ਵੰਡ

10. ਯੂਜੀਸੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਲੈਟਰ ਗ੍ਰੈਡ B+ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ .....ਅਤੇ ਕੋਰਸਪੋਨਡਿੰਗ ਗ੍ਰੈਡ ਪੁਆਇੰਟ ..... ਹੈ।

ੳ) average: 05

ਅ) above average: 06

ੲ) good; 07

ਸ) very Good; 08

11. ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ.....

ੳ) ਸਵੈ-ਗਰੇਡਿੰਗ ਅਤੇ ਭਾਗ-ਅਨੁਸਾਰ ਫੀਡਬੈਕ

ਅ) ਸਿਰਫ ਆਟੋ-ਗਰੇਡਿੰਗ

ੲ) ਸਿਰਫ ਮੈਨੂਅਲ-ਗਰੇਡਿੰਗ

ਸ) ਮੈਨੂਅਲ-ਗਰੇਡਿੰਗ ਅਤੇ ਸੈਕਸ਼ਨ-ਵਾਰ ਫੀਡਬੈਕ

12. ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਦੀ ਕਿਸਮ/ਕਿਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ?

- ੳ) ਕਲਾਸ ਕਵਿਜ਼ ਅਤੇ ਦਾਖਲਾ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ
- ਅ) ਕਲਾਸ ਟੈਸਟ
- ੲ) ਗੂਗਲ ਫਾਰਮ ਅਤੇ ਆਫਲਾਈਨ ਟੈਸਟ
- ਸ) ਸਾਰੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

13. ਆਫਲਾਈਨ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਵਿੱਚ.....

- ੳ) ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਆਟੋਮੈਟਿਕਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਟੋਮੈਟਿਕਲੀ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਅ) ਗ੍ਰੇਡ ਹੱਥੀਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਟੋਮੈਟਿਕਲੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- ੲ) ਗ੍ਰੇਡ ਹੱਥੀਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਸ) ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਆਟੋਮੈਟਿਕਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

14. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਤੀਜਾ ਕਦਮ ਹੈ?

- ੳ) ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਵੰਡ
- ਅ) ਐਡਮਿਟ ਕਾਰਡ ਬਣਾਉਣਾ
- ੲ) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰ ਬਣਾਉਣਾ
- ਸ) ਨਤੀਜਾ ਘੋਸ਼ਣਾ

15. ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਲਈ..... ਢੁੱਕਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ

- ੳ) ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਲੇਖ ਲੇਖਣ
- ਅ) ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨਾਤਮਕ ਸੋਚ
- ੲ) ਬਹੁ-ਵਿਕਲਪੀ ਅਤੇ ਸਹੀ/ਗਲਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ
- ਸ) ਲੇਖ ਲੇਖਣ ਅਤੇ ਗਿਆਨਾਤਮਕ ਸੋਚ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

1. ਤਿੰਨ	2. ਕਿਊਮਿਲੈਟਿਵ ਗਰੇਡ ਪੁਆਇੰਟ ਐਵਰੇਜ (CGPA)	3. ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਅੰਕ	4. ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ	5. ਸੈਕਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ
6. ੳ	7. ੲ	8. ਅ	9. ਸ	10. ੲ
11. ੳ	12. ਸ	13. ੲ	14. ਅ	15. ਸ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਚੋਣ-ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ? ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
2. ਯੂਜੀਸੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੋਣ ਅਧਾਰਿਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਸਿਸਟਮ (ਸੀਬੀਸੀਐਸ) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੁੰਜੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
3. ਚੋਣ-ਅਧਾਰਤ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਾਭ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।
4. ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਵੇਂ।
5. ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਧਾਰਤ ਟੈਸਟਿੰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਬਹੁ-ਚੋਣ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

- NTA UGC NET/SET/JRF – Paper-I: Teaching and Research Aptitude By KVS Madaan, Pearson.
- UGC-NET/JRF/SET Teaching & Research Aptitude (General Paper-I) by Dr. K. Kautilya, Upkar.
- Trueman's UGC NET/SET General Paper-I by M. Gagan, Sajit Kumarm Danika Publishing Company.
- CBSE UGC-NET: Teaching & Research Aptitude by Dr. M.S. Ansari & RPH Editorial Board, Ramesh Publishing House.

Web Links

- http://www.shanlaxjournals.in/pdf/ASH/V2N4/Ash_V2_N4_012.pdf
- <https://www.aprcet.co.in/2020/01/evaluation-in-choice-based-credit-system-in-higher-education.html>
- <https://www.aprcet.co.in/2021/05/computer-based-testing-cbt-ugc-net.html>
- <https://www.quora.com/What-is-a-computer-based-test>
- <https://blog.mettl.com/computer-based-test/>
- <https://elearningindustry.com/15-benefits-of-computer-based-testing>
- <https://www.collegedekho.com/articles/advantage-of-taking-a-computer-based-test-cbt-exam/>
- <https://fedena.com/blog/2019/08/advantages-disadvantages-online-examination-system.html>
- <https://www.theclassroom.com/advantages-disadvantages-online-assessment-8243449.html>
- http://www.teach-ict.com/as_a2_ict_new/ocr/A2_G063/334_applications_ict/
- <https://www.onlineexambuilder.com/knowledge-center/exam-knowledge-center/advantages-and-disadvantages-of-online-examination-system/item10240>
- <https://www.scholarify.in/>
- <https://www.scholarify.in/choice-based-credit-system-cbcs/>

- <https://www.scholarify.in/computer-based-test-cbt/>
- <http://www.simplynotes.in/entrance-exams/ugc-net-paper-1-study-material/teaching-aptitude-study-notes/7/>

Unit 14: ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਨਵੀਨਤਾਵਾਂ

ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ

ਉਦੇਸ਼

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

14.1 ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਜਾਂ ਨਕਸ਼ੇ

14.2 ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ

14.3 ਪੇਡਕਾਸਟਿੰਗ

14.4 ਵਲੋਗ

14.5 ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਪਰਫੋਰਮੈਂਸ

14.6 ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ

14.7 ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ

14.8 ਅਸਿਸਮੈਂਟ ਰੁਬਰਿਕਸ

ਸਾਰਾਂਸ਼

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਯੂਨਿਟ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ:

- ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ, ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ, ਪੇਡਕਾਸਟ, ਵਲੋਗ, ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ, ਨਕਲੀਬੁੱਧੀ, ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਰੁਬਰਿਕਸ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।
- ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ, ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ, ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਰੁਬਰਿਕਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋਣਗੇ
- ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ, ਪੇਡਕਾਸਟ, ਵਲੋਗ, ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਉਪਯੋਗਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੋਣਗੇ
- ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਪਰਫੋਰਮੈਂਸ, ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ, ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਅਤੇ ਅਸਿਸਮੈਂਟ ਰੁਬਰਿਕਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਗੋਮਜ਼ ਐਟ ਅਲ. (2011) ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਡਾਗੋਜ਼ੀਕਲ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ, ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ।

14.1 ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਜਾਂ ਨਕਸ਼ੇ

ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਇੱਕ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਟੂਲ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਉਪ-ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਅਤੇ ਤਰਕ ਨਾਲ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ, ਨੋਟਸ ਦੀ ਨਾ ਪੜ੍ਹਨਯੋਗ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸੰਦਰਭ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚਾਰਟ, ਗ੍ਰਾਫਿਕ, ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ, ਟੇਬਲ, ਫਲੋਚਾਰਟ, ਵੇਨ ਡਾਇਗ੍ਰਾਮ, ਸਮਾਰੋਖਾ, ਜਾਂ ਟੀ-ਚਾਰਟ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਹਤਰ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਅਧਿਐਨ ਤਕਨੀਕ ਹੈ ਇਹ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨਾਲ ਅਰੰਭ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਤਸਵੀਰ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਰਥਪੂਰਨ ਕਨੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਵੱਡੀ ਤਸਵੀਰ ਨਾਲ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਸੌਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਇੱਕ ਚਿੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਹ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਹਰ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ, ਚਾਹੇ ਇਹ ਸਧਾਰਨ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ, ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਕੁੰਜੀਤੱਤ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹਨ।

ਸੰਕਲਪ

ਚੱਕਰ, ਅੰਡਾਸ਼ਯ, ਜਾਂ ਬਕਸੇ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ "ਨੋਡਸ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਬੰਧ

ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਇਕ ਤੀਰ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਤੀਰ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਾਂ ਨੂੰ "ਕਰਾਸ-ਲਿੰਕ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

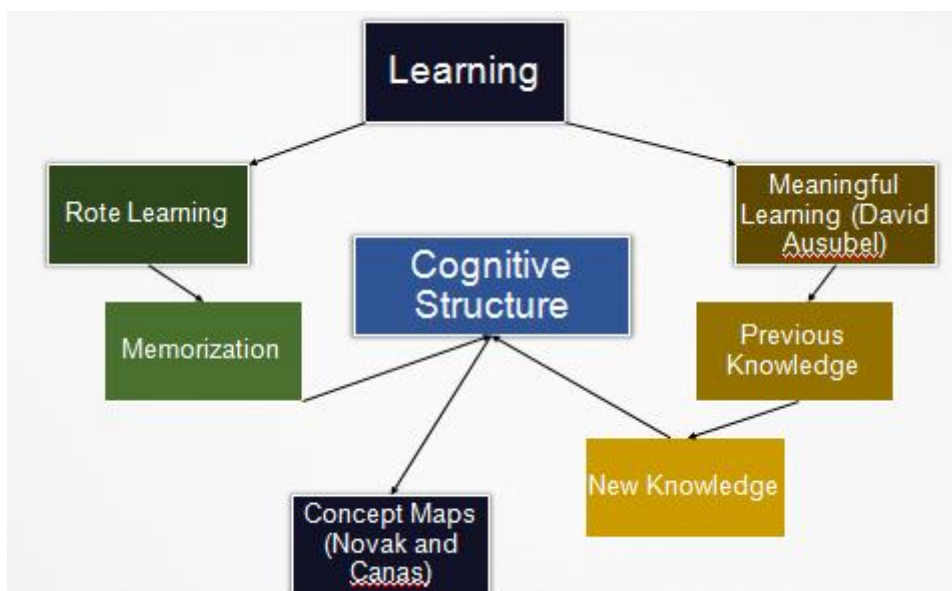
ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਇੱਕ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਟੂਲ ਜਾਂ ਚਿੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕੇ।

ਟੋਰੇ, ਡੁਰਨਿੰਗ ਅਤੇ ਡੋਲੀ (2013) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, "ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਰਣਨੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਏਕੀਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। "

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਰਿਫਲੈਕਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਡੂੰਘੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ, ਟੈਸਟਿੰਗ, ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸੋਚ ਵਰਗੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਨੇਵਾਕ, ਕੈਨਸ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ (2006) ਨੇ ਡੇਵਿਡ ਉਸਬੇਲ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸਨੂੰ ਅਰਥਪੂਰਨ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗਿਆਨ ਨਿਰਮਾਣ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਅਤੇ ਏਕੀਕਰਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ, ਨਾ ਸਿਰਫ/ਆਪਰੇਟਿਵ ਜਾਂ ਰੱਟੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ।

ਉਸੁਬੇਲ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਵਿਜੁਅਲ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਗੋਮਜ਼ ਐਟ ਅਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (2011), ਉਸੁਬੇਲ ਨੇ ਤਰਕ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ ਬੇਧਾਤਮਕ ਢਾਂਚੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਏਕੀਕਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਿਹਾਰਕ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿੱਚ ਜਾਨਣਾ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ, ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ

ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਕਲਪ ਵਜੋਂ ਸਮਝਣ ਨਾਲ ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਪ-ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਟੀਮ ਸਤਹ-ਪੱਧਰ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਵਿਸ਼ਾ/ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾਈ ਵਿੱਚ ਸਮਝੇ।

ਵਿਚਾਰ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸਮਝੋ

ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਟੀਮ ਇੱਕ ਦਿਮਾਗੀ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜਾਂ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਐੱਖ ਨਾਲ ਨਿਪਟਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਵਿਜੁਅਲ ਰਾਹੀਂ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਮਝ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਯਾਦ ਰੱਖੋ

ਅਧਿਐਨ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਜੁਅਲ ਲਰਨਿੰਗ ਆਡੀਟੋਰੀਅਲ ਲਰਨਿੰਗ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਯਾਦਸ਼ਕਤੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਟੀਮ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਮੱਸਿਆ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਸਪਸ਼ਟ ਸਮਝ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਬਣਾਵੇਗਾ ਕਰੇਗਾ।

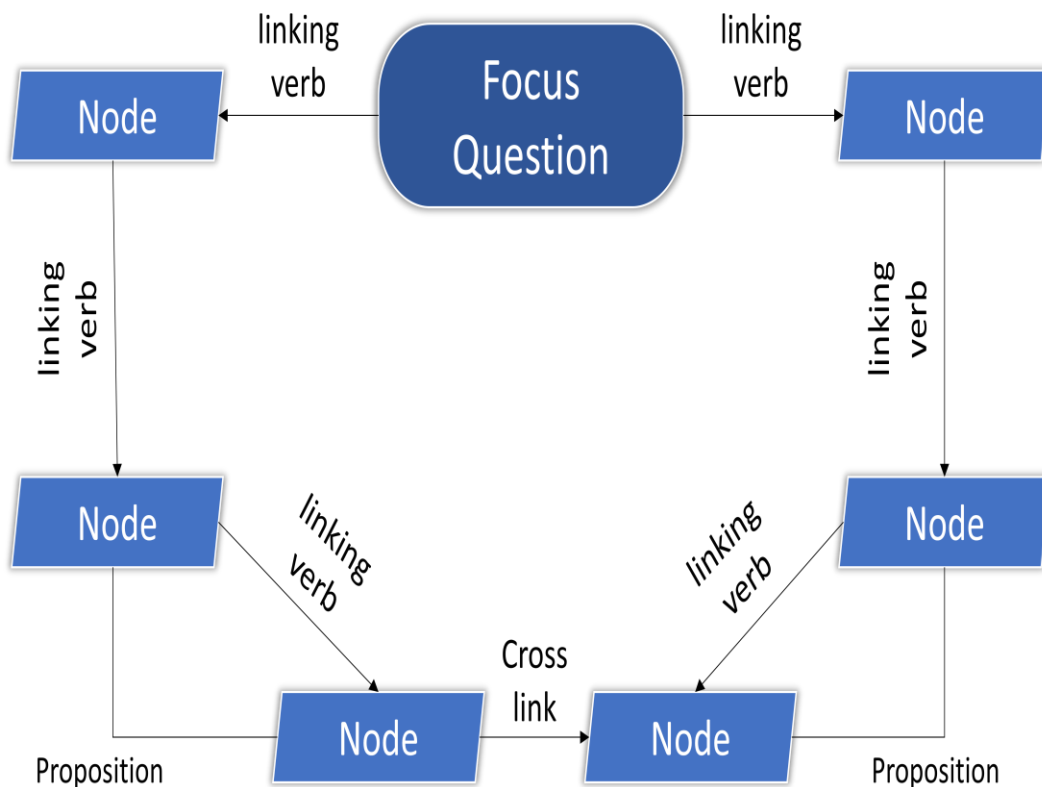
ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੋ

ਸਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਲਾਭ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਟੀਮ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਕਨੈਕਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂ ਖੁਦ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ।

ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਸਿਰਫ ਬੁਲਬੁਲੇ ਅਤੇ ਰੇਖਾਵਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਉਪਕਰਣ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਬਣਤਰ

ਗੁਲ ਅਤੇ ਬੋਮਨ (2006) ਅਤੇ ਗੋਮਜ਼ ਐਟ ਅਲ. ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (2011), ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਨੋਡਸ, ਸਹਾਇਕ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ, ਕ੍ਰਾਸ-ਲਿੰਕਸ ਅਤੇ ਸਬੰਧਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਬਣਤਰ ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਥੀਮ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਸੰਕਲਪ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਦਾਇਰੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਵਾਕਾਂਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਨੋਡ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਨੋਡਸ ਨੂੰ ਜੋੜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕ੍ਰਾਸ-ਲਿੰਕਸ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਵਿਚ ਅਸਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੇ ਸਬੰਧਕ ਵਿੱਚ ਦੋ ਨੋਡ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਕ ਕਿਰਿਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ; ਇੱਕ ਸਬੰਧਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਰਥਪੂਰਨ ਵਾਕ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ-ਲੋੜਾਂ

ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ-ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

- ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਉਹਨਾਂ ਮੁੱਖ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
- ਇਹ ਸੂਚੀ ਸਭ ਤੋਂ ਆਮ ਸੰਕਲਪ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਖਾਸ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- ਇਸ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਪਾਰਕਿੰਗ ਸਥਾਨ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚੁੱਕੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਹੈ।
- ਇਸ ਲਈ ਸਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਕਰਾਸ-ਲਿੰਕਾਂ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਗੋਮਜ਼ ਐਟ ਅਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, (2011), ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਤਰਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਅਤੇ ਨਵੀਨਤਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਬੋਝਲ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਤਰਕਿਕ ਸੋਚ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹਨ। ਨਕਸ਼ੇ ਬਹੁਤ ਲਚਕਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਤਬਦੀਲੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਵਾਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਗੁਲ ਅਤੇ ਬੋਮਨ 2006; ਗੋਮਜ਼ ਐਟ ਅਲ., 2011)

ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਨਟਸ ਅਤੇ ਬੋਲਟ ਉਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਸਬੰਧ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਓ ਸਭ ਤੋਂ ਆਮ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖੀਏ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ।

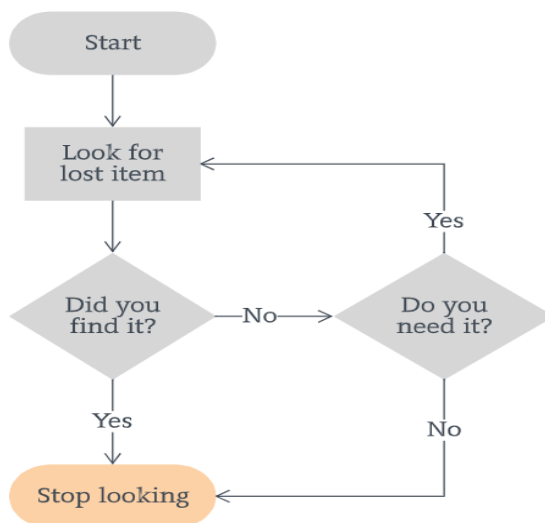
ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ:

- ਸੰਕਲਪਾਤਮਕ (Conceptual) ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ
- ਡਿਜੀਟਲ (Digital) ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ
- ਫਲੋਚਾਰਟ (Flowchart) ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ
- ਤਰਤੀਬਾਚ (Hierarchical) ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ
- ਲੈਂਡਸਕੇਪ (Landscape) ਬਣਤਰ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ
- ਮੰਡਾਲਾ (Mandala) ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ
- ਬਹੁਦਿਸ਼ਾਵੀ 3-ਡੀ (Multidirectional Structure (3-D)) ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ
- ਸਪਾਈਡਰ/ਵੈਬ ਡਿਜ਼ਾਈਨ (Spider/Web Design) ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ
- ਸਿਸਟਮ (System) ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ

ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

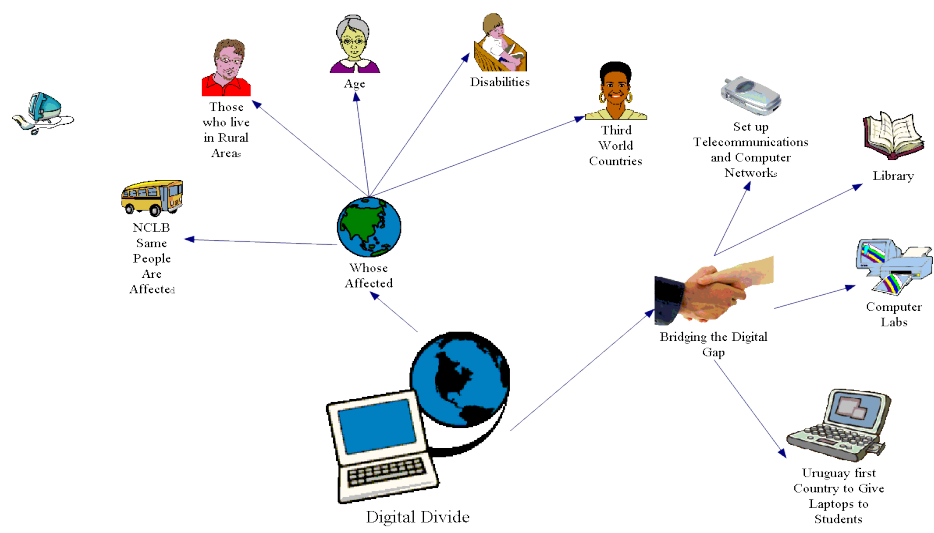
ਸੰਕਲਪਾਤਮਕ ਸੰਕਲਪ-ਨਕਸ਼ਾ

ਇਸਦੀ ਸੰਭਾਵਿਤ ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਹਟਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਫਲੋਚਾਰਟ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ।

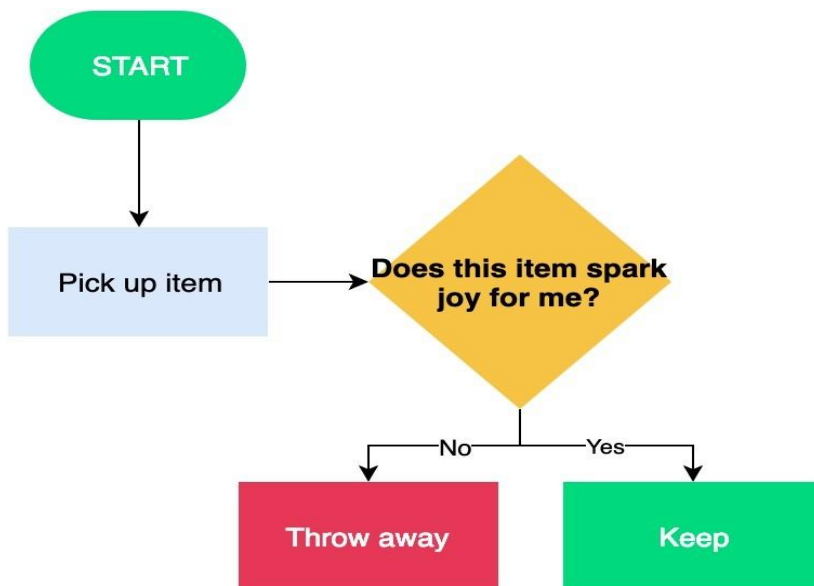
ਡਿਜੀਟਲ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ

ਡਿਜੀਟਲ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਇੰਸਟ੍ਰਕਟਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰੀਅਲ-ਟਾਈਮ ਇੰਟਰੈਕਸ਼ਨ ਅਤੇ ਫੀਡਬੈਕ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਡਿਜੀਟਲ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਗਰੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਲਈ ਚਿੱਤਰਾਂ, ਫੋਟੋਆਂ ਅਤੇ ਹਾਈਪਰ-ਲਿੰਕਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿ-ਸਿਰਜਣ ਅਤੇ ਸਹਿ-ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀ ਟੈਕਨੋ-ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ, ਇਹ ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਪੁੰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸਦੀ ਡਿਜ਼ਾਈਨਿੰਗ ਦੀ ਬਜਾਏ ਗਿਆਨ ਨਿਰਮਾਣ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

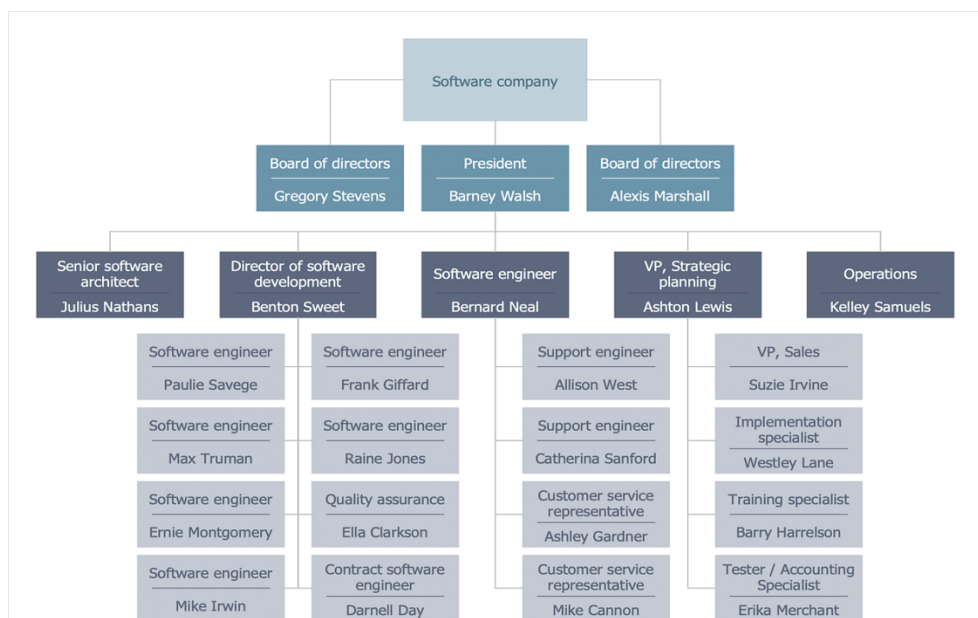
ਫਲੋਚਾਰਟ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ

ਇੱਕ ਫਲੋਚਾਰਟ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਵੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਫਲੋਚਾਰਟ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਪੜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਤੀਰ (arrows) ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਲਗਭਗ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹਸੀ ਕੰਮ ਦੀ ਚੁਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਇੱਕ ਫਲੋਚਾਰਟ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਉਦੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਯੋਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਜਾਂ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

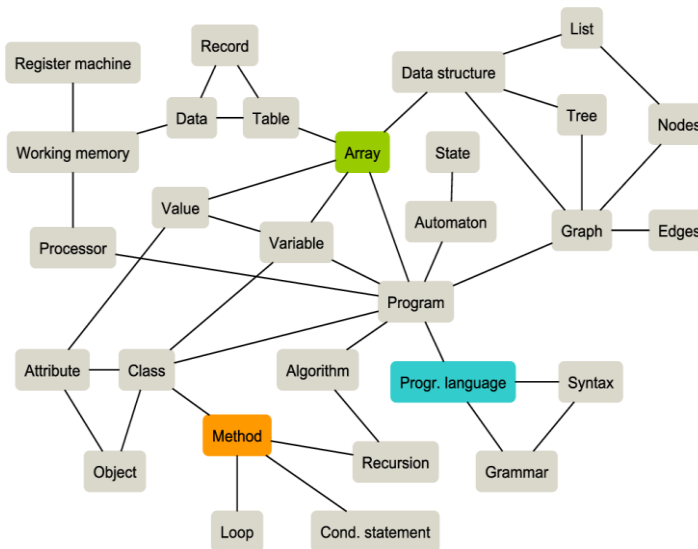
ਤਰਤੀਬਦਾਰ (Hierarchical) ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ

ਇੱਕ ਨਕਸ਼ਾ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਸੰਗਠਨਾਤਮਕ ਚਾਰਟ ਬਾਰੇ ਸੋਚੋ। ਇਹ ਤਰਤੀਬਦਾਰ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਲੜੀਵਾਰ ਨਕਸ਼ਾ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਤੱਤਾਂ, ਉੱਚਤਮ ਅਤੇ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਲੈਂਡਸਕੇਪ ਬਣਤਰ (Landscape) ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ

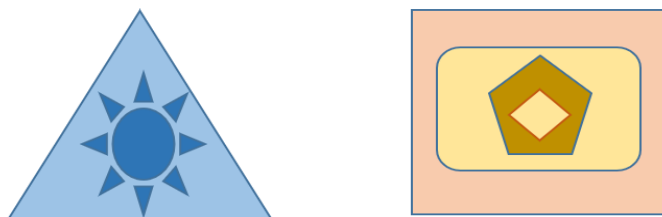
ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੰਡਾਲਾ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ

ਮੰਡਾਲਾ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿੱਚ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਿਓਮੈਟ੍ਰਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

Mandala

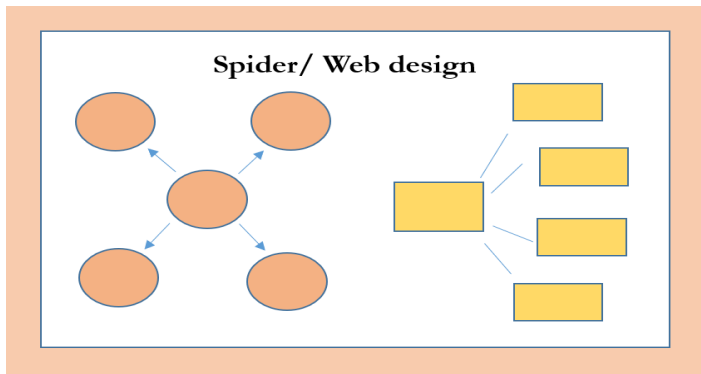
ਬਹੁ-ਦਿਸ਼ਾਵੀ 3 ਡੀ (Multidirectional Structure (3-D) ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ

ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਡੂੰਘਾਈ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋ-ਅਯਾਮੀ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਪਾਈਡਰ/ਵੈਬ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ

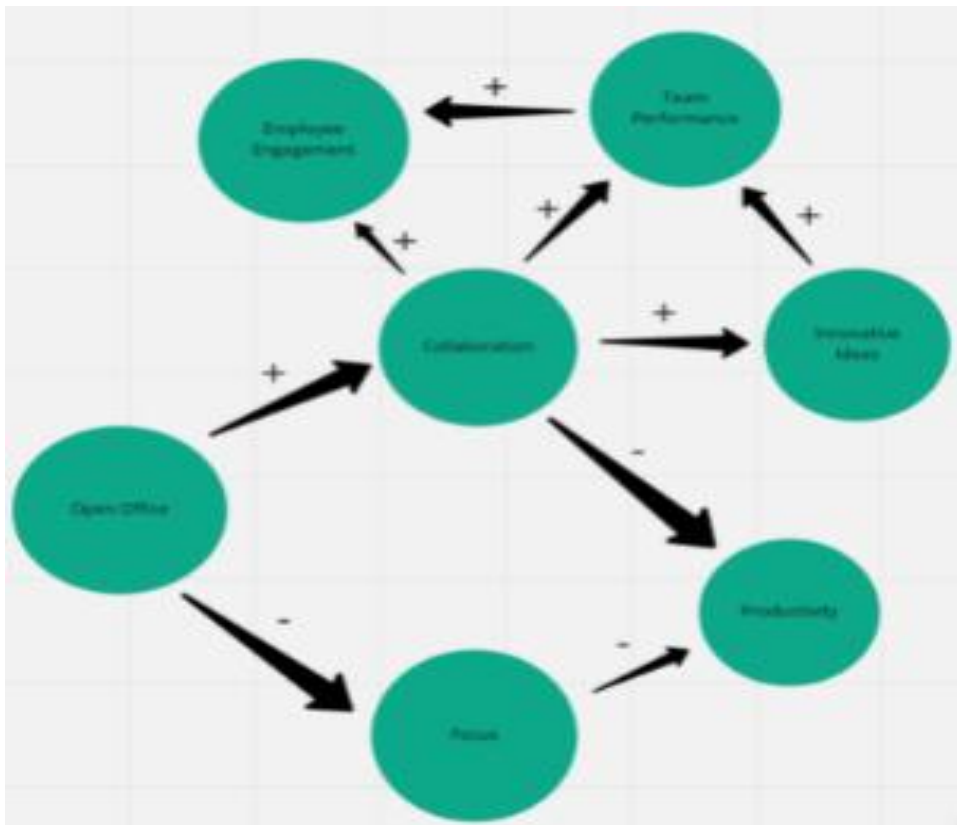
ਇਹ ਨਕਸ਼ਾ ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਵਾਂਗ ਮੱਕੜੀ ਦੇ ਜਾਲ ਵਰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਰੇਡੀਅਲ (radial) ਪੈਟਰਨ ਵਿੱਚ ਉਪ-ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵੱਲ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਵੱਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਪ-ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਉਪ-ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਸਿੰਗਲ ਆਈਡੀਆ ਜਾਂ ਥੀਮ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ।

ਸਿਸਟਮ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ

ਇੱਕ ਸਿਸਟਮ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੱਖ-ਵੱਖਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਲਈ ਕਨੈਕਟਿੰਗ ਲਾਈਨਾਂ ਵਜੋਂ "+" ਜਾਂ "-" ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਜਾਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿਵੇਂ ਸਪਾਈਡਰ ਨਕਸ਼ਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਿਸਟਮ ਜਾਂ ਟੀਮ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ

ਉਦੇਸ਼, ਸੰਕਲਪਕ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਪੂਰਵ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੁੱਢਲਾ ਪੜ੍ਹਾਅ ਬ੍ਰੈਨਸਟਾਰਮਿੰਗ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਸੂਚੀ-ਨਿਰਮਾਣ ਅਭਿਆਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਆਈਟਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮੂਹ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੂਹ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਮੂਹ ਮੁੱਖ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਮੁੱਖ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਲਿੰਕ ਅਤੇ ਕ੍ਰਾਸ-ਲਿੰਕ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਚਿੰਤਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

1. ਇਹ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
2. ਇਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ।
3. ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
4. ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
5. ਇਹ ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
6. ਇਹ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸਧਾਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਯੋਗ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਨਕਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਕੋਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਹਰੇਕ ਯੋਗ ਭਾਗ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਅੰਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ:

- ✓ 5 ਅੰਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਨੋਡਸ ਲਈ
- ✓ 2 ਅੰਕ ਹਰੇਕ ਸੰਕਲਪ-ਲਿੰਕ ਲਈ
- ✓ 10 ਅੰਕ ਕ੍ਰਾਸ-ਲਿੰਕਾਂ ਲਈ
- ✓ 5 ਅੰਕ ਹਰੇਕ ਸਬੰਧਕ ਲਈ

ਤਿੰਨ ਫੈਕਲਟੀਜ਼ ਨੇ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਕਸ਼ੇ ਨੂੰ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਢਾਂਚਾਗਤ ਸਕੋਰ ਹਰੇਕ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਿਆਰੀ ਢਾਂਚਾਗਤ ਸਕੋਰ ਦੀ ਗਣਨਾ ਤਿੰਨ ਫੈਕਲਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਢਾਂਚਾਗਤ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਮਤਿਹਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸਾਰੂ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਡੀਬ੍ਰਿਫਿੰਗ ਸੈਸ਼ਨ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ।

ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਨੂੰ ਜੁਬਾਨੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਸੰਕਲਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਦਿੱਤੀ, ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਵਧਾਏਗਾ। ਇਹ ਫੈਕਲਟੀ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਮਿਹਨਤ-ਅਧਾਰਤ ਯਤਨ ਹੈ ਪਰ ਇਨਾਮ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਢੁੱਕਵੀਂ ਵਿਦਿਅਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਹਨ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ

ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਬ੍ਰੈਨਸਟਾਰਮਿੰਗ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਕਸ਼ੇ 'ਤੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ

ਇਹ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰਥਕ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਉੱਨਤ ਆਯੋਜਕਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਬੇਯਾਤਮਕ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ, ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ ਲਿੰਕਿੰਗ ਦੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਜਾਂ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

14.2 ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ

ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ

ਪੋਲਸਨ ਅਤੇ ਪਾਲਸਨ (1991) ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਇੱਕ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਬੈਰੇਟ (2000) ਅਤੇ ਵੇਡ (2005) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇੱਕ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਯਤਨਾਂ, ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ, ਚੋਣ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ, ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦੇ ਸਬੂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ

ਇੱਕ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਇੱਕ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਫਾਰਮੈਟ ਵਿੱਚ ਕੰਮ (ਸਬੂਤ) ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਸਰੋਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੋਚਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ (ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਕੰਮ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਤਰੱਕੀ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਦੇ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਨਿਬੰਧ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ (ਪਾਠ ਅਧਾਰਤ), ਬਲੋਗ, ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ (ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ, ਇੰਟਰਵਿਓ, ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਆਂ, ਆਦਿ), ਗ੍ਰਾਫਿਕਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਪਲੇਸਹੋਲਡਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਦਿਅਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦੇ ਇੱਕ ਢੰਗ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇੰਸਟ੍ਰਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਉਹਨਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਯਤਨਾਂ, ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਖਿੜਕੀ ਹੈ।

ਲੋਰੇਂਜੋ ਅਤੇ ਇਟੈਲਸਨ (2005) ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਇੱਕ ਕੀਮਤੀ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਾਧਨ ਹਨ।

ਇੱਕ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਕਲਾਤਮਕ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਡਿਜੀਟਾਈਜ਼ਡ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ, ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ, ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੈਬ ਸਾਈਟ ਜਾਂ ਹੋਰ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੀਡੀ-ਰੋਮ ਜਾਂ ਡੀਵੀਡੀ ਤੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤੇ ਪਾਠ-ਅਧਾਰਤ, ਗ੍ਰਾਫਿਕ ਜਾਂ ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ ਤੱਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇੱਕ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੀਆਂ ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕੋਠ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਆਦਿ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਨਿੱਜੀ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਕਸਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਫੀਡਬੈਕ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਲਰਨਿੰਗ ਇਨੀਸ਼ੀਏਟਿਵ (2003) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ (ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਪੂਰੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਲੰਕਾਰਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਟੋਲ/ਵਰਡਮੂਲਰ (2004) ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅੰਤਮ ਮੁਲਾਂਕਣ/ਨੋਕਰੀ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਤਪਾਦਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ, ਡੂੰਘੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਗਿਆਨ ਵਿਕਾਸ, ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਰਸਨਲ ਲਰਨਿੰਗ ਲੈਂਡਸਕੇਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ, ਟੀਚਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਫੀਡਬੈਕ ਅਤੇ ਫੀਡ ਫਾਰਵਰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਫਾਰਮੈਟ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਾਰਮੈਟਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ, ਸੋਫਟਵੇਅਰ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਸਕੂਲਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਉਹਨਾਂ ਤੱਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਸਕੇਨ (2008) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇੱਕ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਸਿੱਖਿਆ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ।

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਸ਼ੋਅਕੇਸ/ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ

ਇਹ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਕੈਰੀਅਰ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ (ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕਰਨ) ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਸਿੱਖਣਾ

ਇਹ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਕੋਰਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਇੱਕ ਢੰਗ ਵਜੋਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੀਅਰ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਅਕਸਰ ਦੂਜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲਰਨਿੰਗ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਇੱਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਰਚਨਾਤਮਕ ਫੀਡਬੈਕ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮੁਲਾਂਕਣ/ਸਧਾਰਨ ਸਿੱਖਿਆ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ

ਇਸ ਨੇ ਆਮ ਸਿੱਖਿਆ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਆਮ ਸਿੱਖਿਆ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਬਾਰੇ ਕਾਲਜਾਂ, ਵਿਭਾਗਾਂ ਅਤੇ ਇੰਸਟ੍ਰਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਰਚਨਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ ਦੇਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਡਿਜੀਟਲ ਫਾਰਮੈਟ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਡਿਜੀਟਲ ਫਾਰਮੈਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵਿੱਚ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਪੜ੍ਹਨਯੋਗ ਅਤੇ ਐਨਾਲੋਗ ਦੇਵੇਂ ਫਾਰਮੈਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਡਿਜੀਟਲ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਪੜ੍ਹਨਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਵੈਬ ਫੋਲੀਓ ਵੈਬ 'ਤੇ ਵਰਤੋਂਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਫੰਕਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਫੰਕਸ਼ਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ, ਵਰਕਿੰਗ, ਸ਼ੋਅਕੇਸ ਅਤੇ ਅਸਿਸਮੈਂਟ। (ਡੈਨੀਅਲਸਨ ਅਤੇ ਅਬਰੂਟੀਨ, 1997).

ਵਰਕਿੰਗ (ਜਿਸਨੂੰ 'ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼' ਜਾਂ 'ਲਰਨਿੰਗ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟ੍ਰੈਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਜਾਂ ਸ਼ੋਅਕੇਸ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵੱਲ ਵਧਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ੋਅਕੇਸ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸਰਬੋਤਮ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਕਸਰ ਕਾਲਜ ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਸ਼ੋਅਕੇਸ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਸਿਸਮੈਂਟ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ 'ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਨਾਲ ਨਿਰਧਾਰਤ ਅਤੇ ਮਾਨਕੀਕ੍ਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਲਈ ਕੀ ਚੁਣਦੇ ਹਨ।

ਜਨ ਵੈਨ ਟਾਰਟਵਿਜਕ ਅਤੇ ਏਰਿਕ ਡ੍ਰਿਸਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਫੰਕਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਨੂੰ ਅਸਿਸਮੈਂਟ, ਸ਼ੋਅਕੇਸ ਵਿਕਾਸ, ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਅਤੇ ਚਾਰ ਦੇ ਸੁਮੇਲ (ਅਸਿਸਮੈਂਟ, ਸ਼ੋਅਕੇਸ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਕ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਸਿਸਮੈਂਟ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ

ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਾਂ, ਮੁਲਾਂਕਣਾਂ, ਫੋਟੋਆਂ ਅਤੇ ਵਿਡੀਓ-ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਵਰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਸੰਗਠਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸ਼ੋਅਕੇਸ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ

ਉਹ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਸਰਬੋਤਮ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਕੰਮ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਡਿਵੈਲਮੈਂਟ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ

ਇਹ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜੋ ਮਾਲਕ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰਿਫਲੈਕਟਿਵ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ

ਰਿਫਲੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ।

ਸੁਮੇਲ

ਇਹ ਚਾਰੇ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਯਾਨੀ ਅਸਿਸਮੈਂਟ, ਸ਼ੋਅਕੇਸ, ਡਿਵੈਲਮੈਂਟ ਅਤੇ ਰਿਫਲੈਕਟਿਵ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ।

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਭਾਗ

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫਾਰਮੈਟਾਂ (ਟੈਕਸਟ, ਤਸਵੀਰਾਂ, ਵੀਡੀਓ, ਆਦਿ) ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ; ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੋਰਸਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਬੂਤ; ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ; ਲਿਖਣ ਦੇ ਨਮੂਨੇ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਡਰਾਫਟ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ); ਕਲਾਸ ਜਾਂ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ; ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਅਤੇ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਸਬੂਤ; ਅਤੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਜਾਂ ਸਹਿ-ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ, ਮੁਲਾਂਕਣ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਸਾਧਨ

ਵਰਡਪਰੈਸ, ਬੀ-ਲਰਨਿੰਗ (ਕੈਨਵਸ), ਐਡਬਲੋਗ, ਗੂਗਲ ਸਾਈਟ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ।

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ-ਲਰਨਿੰਗ ਅਤੇ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਟੂਲ

ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਾਧਨ ਹਨ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਲਰਨਿੰਗ ਟੂਲ

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਪੁਰਾਲੇਖ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਅਕ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ, ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਤ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਨਿਯੰਤਰਣ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ, ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ।

ਬੰਤਾ (2003) ਦੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਕਾਰਜ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਸੰਦ

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਅਧਿਆਪਕ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਸੰਗਠਿਤ, ਨਮੂਨੇ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਿਆਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਸਾਰਥਕ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪੜਾਅ

ਬੈਰੇਟ (2000) ਨੇ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੜਾਵਾਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ:

ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਡਿਵਲਪਮੈਂਟ	ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਡਿਵਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਪੜਾਅ	ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ ਵਿਕਾਸ
ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਕ	ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਸੰਦਰਭ ਅਤੇ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ	ਫੈਸਲਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੋ
ਇਕੱਤਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇੰਟਰਜੈਕਟ ਕਰੋ	ਵਰਕਿੰਗ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ	ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ
ਚੁਣੋ, ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਿੱਧਾ	ਰਿਫਲੈਕਟਿਵ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ	ਵਿਕਸਤ ਕਰੋ
ਜਾਂਚ ਕਰੋ, ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਜੁੜੋ	ਕਨੈਕਟਡ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ	ਲਾਗੂ ਕਰੋ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੋ

ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ (Celebrate)	ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ	ਪੇਸ਼ ਕਰੋ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ
------------------------	---------------------	----------------------------

QESN-RECIT (2005) ਨੇ ਪ੍ਰਿੰਟ-ਅਧਾਰਤ ਜਾਂ ਡਿਜੀਟਲ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਲਈ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਪੰਜ ਪੜਾਵਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਚੋਣ, ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਜਸ਼ਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ-

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

ਤੋਸ਼ ਨੇ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਦੋ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ (ੳ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ-ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ (ਅ) ਕਰੀਅਰ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ CV ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ।

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਕਾਰਜ

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਕਾਰਜ ਹਨ - ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣਾ, ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨਾ, ਸਿਖਲਾਈ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰਨਾ, ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨਾ, ਸਿਖਲਾਈ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ। ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਸਿਖਲਾਈ

ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਦੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਉਤਪਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਰਿਕਾਰਡ ਸਿਖਲਾਈ

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਸਕੈਨ ਕੀਤੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਸਮੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਟੇਨਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ

ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ, ਅਰਧ-ਜਨਤਕ, ਜਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਸਿਖਲਾਈ

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ "ਸਬੂਤ" ਦੇਣਾ ਕਿ ਸਿੱਖਿ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਮੀਡੀਆ ਸਰੋਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੈਕਰੀ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਜਾਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਭਰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਇਹ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ

ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣਾ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਗਲੇ ਵਿਕਾਸ ਪੜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ

ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਤੇ ਨਿਰਣਾ।

ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਲਾਭ

1. ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ)।
2. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ, ਸਵੈ-ਨਿਯਮ, ਅਤੇ ਮੈਟਾਕਾਗਨੀਟਿਵ ਸਵੈ-ਨਿਯਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
3. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚੋਣ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।
4. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
5. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਲੋੜਾਂ, ਗਲਤੀਆਂ, ਰੁਚੀਆਂ, ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
6. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ, ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ, ਸਹੀ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਫਲ ਹੋਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
7. ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਦੌਰਾਨ ਫੀਡਬੈਕ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ,
8. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਤਾਲਮੇਲ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
9. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਟਰੈਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਤ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।
10. ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਯਤਨ, ਵਿਕਲਪਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਇੱਕ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਲਾਭ ਹਨ।
11. ਇਹ ਗਿਆਨ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਹੁਨਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਰੋਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

14.2 ਪੇਡਕਾਸਟਿੰਗ

ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਅਰਥ

ਪੇਡਕਾਸਟਿੰਗ ਜਾਂ ਵੇਡਕਾਸਟਿੰਗ ਇੰਟਰਨੈਟ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਮਗਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਉਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਕਨੈਕਟੀਵਿਟੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਵੀਡੀਓ ਪੇਡਕਾਸਟਾਂ ਨੂੰ ਵੇਡਕਾਸਟ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਆਡੀਓ ਅਤੇ ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਸ਼ਨ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਨੂੰ ਪੇਡਕਾਸਟ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੇਡਕਾਸਟਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਡੀਓ ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਲਈ, ਕੋਈ ਸਟ੍ਰੀਮਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਵੇਡਕਾਸਟ ਵਿਡੀਓ ਅਤੇ ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਸ਼ਨ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹਨ। ਵੇਡਕਾਸਟਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਟ੍ਰੀਮਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪੇਡਕਾਸਟ ਇੱਕ ਮੀਡੀਆ ਫਾਈਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਡੀਓ ਜਾਂ ਵਿਡੀਓ ਫਾਈਲਾਂ)। ਇਹ ਇੰਟਰਨੈਟ ਤੋਂ ਡਾਊਨਲੋਡ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਫਿਰ ਕੰਪਿਊਟਰ 'ਤੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਆਈਪੈਡ ਵਰਗੇ ਪੋਰਟੇਬਲ ਆਡੀਓ ਜਾਂ ਵਿਡੀਓ ਪਲੇਅਰ ਦੁਆਰਾ ਕਾਪੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੇਡਕਾਸਟ ਸਬਦ ਇੱਕ ਨਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆ ਦੋਵੇਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਨਾਮ ਵਜੋਂ, ਇਹ ਉਸ ਫਾਈਲ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਡਾਊਨਲੋਡ ਜਾਂ ਸਟ੍ਰੀਮ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਫਾਈਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜਾਂ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਪੇਡਕਾਸਟ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਹ ਆਡੀਓ, ਵਿਡੀਓ ਜਾਂ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਆਡੀਓ ਫਾਰਮੈਟਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਪੇਡਕਾਸਟ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਪੀਸੋਡਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਆਡੀਓ ਜਾਂ ਵਿਡੀਓ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇੱਕ ਪੇਡਕਾਸਟ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਡੇਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਆਡੀਓ ਜਾਂ ਵਿਡੀਓ ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੇਡਕਾਸਟ ਸੁਣਨ ਲਈ ਆਈਪੈਡ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਜਾਂ ਪੋਰਟੇਬਲ ਮੀਡੀਆ ਡਿਵਾਈਸ 'ਤੇ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਰਬੋਤਮ ਪੇਡਕਾਸਟ ਅਕਸਰ ਜਾਂ ਨਿਯਮਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਡੇਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਪੇਡਕਾਸਟ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਮੁੱਲ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ, ਦਿਲਚਸਪ ਹੋਣਾ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਟੀਚੇ ਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ।

ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਜੋ ਇੱਕ ਪੇਡਕਾਸਟ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮੀਡੀਆ ਫਾਈਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਡਾਊਨਲੋਡ ਜਾਂ ਸਟ੍ਰੀਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਟ੍ਰੀਮਿੰਗ ਆਖਰੀ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਜਾਂ ਐਟਮ ਫੀਡਸ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਸੌਫਟਵੇਅਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪੇਡਕਾਸਟ ਡਾਊਨਲੋਡ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਹੈ।

ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ

ਪੇਡਕਾਸਟ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਹੇਠਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਆਰਐਸਐਸ - ਰੀਅਲੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਿੰਪਲ ਸਿੰਡੀਕੇਸ਼ਨ

ਫੀਡ - ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ/ਕੋਰਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ

ਆਈਟਮ ਜਾਂ ਐਪੀਸੋਡ - ਫੀਡ ਦੇ ਹਿੱਸੇ

ਗਾਹਕੀ - ਸਵੈਚਲਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ

ਐਟਮ ਫੀਡ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਰਐਸਐਸ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸਮੂਹਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਂ ਡਾਊਨਲੋਡ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਉਪਯੋਗਕਰਤਾ ਆਪਣੀ ਸਹੂਲਤ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀਆਂ ਮੀਡੀਆ ਫਾਈਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਜਾਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਅੰਤਮ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ (ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤੀ) ਲਈ ਪੇਡਕਾਸਟ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪੇਡਕਾਸਟਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਪੇਡਕਾਸਟ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ:

- ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਪੇਡਕਾਸਟ
- ਸਕ੍ਰਿਪਟਡ ਪੇਡਕਾਸਟ
- ਪੇਡਕਾਸਟ ਨਾਵਲ
- ਵੀਡੀਓ ਪੇਡਕਾਸਟ
- ਲਾਈਵ ਪੇਡਕਾਸਟ

ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪੇਡਕਾਸਟਾਂ ਦਾ ਹੇਠਾਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਕਿਸੇ ਉਪਭੋਗਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੇਡਕਾਸਟ ਦੀ ਗਾਹਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਾਲੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ

ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਪੇਡਕਾਸਟ

ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਪੇਡਕਾਸਟ ਵਿੱਚ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਲਿੰਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ, ਪੇਡਕਾਸਟ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਕਾਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਵਰਣਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲਦੇ ਹਨ।

ਸਕ੍ਰਿਪਟਡ ਪੇਡਕਾਸਟ

ਇੱਕ ਸਕ੍ਰਿਪਟਡ ਪੇਡਕਾਸਟ, ਜਿਸਨੂੰ ਫਿਕਸ਼ਨ ਪੇਡਕਾਸਟ ਜਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤ ਪੇਡਕਾਸਟ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਰੇਡੀਓ ਡਰਾਮੇ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਪੇਡਕਾਸਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਆਵਾਜ਼ ਅਦਾਕਾਰਾਂ, ਸੰਵਾਦ, ਧੁਨੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਕਾਲਪਨਿਕ ਕਹਾਣੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਕਈ ਐਪੀਸੋਡਾਂ ਅਤੇ ਸੀਜ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਕ੍ਰਿਪਟਡ ਪੇਡਕਾਸਟ ਵਿੱਚ ਕਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਅਦਾਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸਕ੍ਰਿਪਟਡ ਪੇਡਕਾਸਟ ਵਿੱਚ ਅਵਾਜ਼ ਪ੍ਰੀਤਭਾ ਵਜੋਂ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਮਗਰੀ ਨਿਰਮਾਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਡੀਸੀ ਕਾਮਿਕਸ, ਮਾਰਵਲ, ਨੈੱਟਫਲਿਕਸ, ਅਤੇ ਸਪੋਟੀਫਾਈ ਇੱਕ ਸਕ੍ਰਿਪਟਡ ਪੇਡਕਾਸਟ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਵਿਗਿਆਨ-ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਕ੍ਰਿਪਟਡ ਪੇਡਕਾਸਟ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਕ੍ਰਿਪਟਡ ਪੇਡਕਾਸਟ ਨਾਟਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਲਪਨਾ, ਰੋਮਾਂਸ, ਕਾਮੇਡੀ ਆਦਿ ਤੱਕ ਸਾਹਿਤਕ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਕ੍ਰਿਪਟਡ ਪੇਡਕਾਸਟਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ - ਦਿ ਬ੍ਰਾਈਟ ਸੈਸ਼ਨਜ਼, ਹੋਮਕਮਿੰਗ ਅਤੇ ਵੇਲਵਰਾਈਨ: ਦਿ ਲੋਂਗ ਨਾਈਟ।

ਪੇਡਕਾਸਟ ਨਾਵਲ

ਇੱਕ ਪੇਡਕਾਸਟ ਨਾਵਲ, ਜਿਸਨੂੰ ਸੀਰੀਅਲਾਈਜ਼ਡ ਆਡੀਓਬੁੱਕ ਜਾਂ ਪੇਡਕਾਸਟ ਆਡੀਓਬੁੱਕ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਪੇਡਕਾਸਟ ਅਤੇ ਇੱਕ ਆਡੀਓਬੁੱਕ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਰਵਾਇਤੀ ਨਾਵਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇੱਕ ਪੇਡਕਾਸਟ ਨਾਵਲ ਸਾਹਿਤਕ ਗਲਪ ਦਾ ਕਿਸਮ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸਨੂੰ ਐਪੀਸੋਡਾਂ ਵਿੱਚ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਿਕਾਰਡਿੰਗ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਪੇਡਕਾਸਟ ਨਾਵਲ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਆਨਲਾਈਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਪੀਸੋਡ ਆਰਐਸਐਸ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵੈਬਸਾਈਟ, ਬਲੋਗ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਿੰਡੀਕੇਸ਼ਨ ਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਐਪੀਸੋਡਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਅਨੁਸੂਚੀ 'ਤੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਹਫ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ, ਜਾਂ ਅਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਰੇਕ ਐਪੀਸੋਡ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਆਡੀਓਬੁੱਕਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕੁਝ ਪੇਡਕਾਸਟ ਨਾਵਲਾਂ ਨੂੰ ਰੇਡੀਓ ਪਲੇਅ ਜਾਂ ਸਕ੍ਰਿਪਟਡ ਪੇਡਕਾਸਟ ਦੇ ਸਮਾਨ, ਹਰੇਕ ਪਾਤਰ ਲਈ ਸਾਊਂਡ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਵੱਖੇ-ਵੱਖਰੇ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਆਦਾਤਰ ਇੱਕ ਹੀ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਂ ਸਾਊਂਡ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਕੁਝ ਪੇਡਕਾਸਟ ਨਾਵਲਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮੁਫਤ ਪੇਡਕਾਸਟ ਸੰਸਕਰਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ, ਅਜਿਹੇ ਨਾਵਲਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲਾਂ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਪੇਡਕਾਸਟ ਨਾਵਲਕਾਰਾਂ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੀ ਪੇਡਕਾਸਟਿੰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਨਾ ਲੈ ਸਕਣ।

ਇਹ ਦਰਸ਼ਕ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਨਾਲ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੌਖਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੇਡਕਾਸਟ ਨਾਵਲਕਾਰ ਇਸ ਐਕਸਪੋਜ਼ਰ ਦਾ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਮੁਫਤ ਪੇਡਕਾਸਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਮੁਫਤ ਵਿੱਚ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਵੀਡੀਓ ਪੇਡਕਾਸਟ

ਇੱਕ ਵੀਡੀਓ ਪੇਡਕਾਸਟ ਜਾਂ ਵੇਡਕਾਸਟ ਇੱਕ ਪੇਡਕਾਸਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੀਡੀਓ ਸਮਗਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵੈਬ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਸੀਰੀਜ਼ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀਡੀਓ ਪੇਡਕਾਸਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਡੈੱਡ ਐਂਡ ਡੇਜ਼, 31 ਅਕਤੂਬਰ 2003 ਤੋਂ 2004 ਤੱਕ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਈ ਜ਼ੋਮਬੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਲੜੀਵਾਰ ਡਾਰਕ ਕਾਮੇਡੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਵੀਡੀਓ ਪੇਡਕਾਸਟ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਸਾ ਨੇ ਕਰੈਬ ਨੇਬੁਲਾ ਤੇ ਇੱਕ ਵੀਡੀਓ ਪੇਡਕਾਸਟ ਬਣਾਇਆ।

ਲਾਈਵ ਪੇਡਕਾਸਟ

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੇਡਕਾਸਟ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਖਾਸ ਐਪੀਸੋਡਾਂ ਲਈ ਲਾਈਵ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੇਡਕਾਸਟ ਲਾਈਵ ਪੇਡਕਾਸਟ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਟਿਕਟਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਪੇਡਕਾਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਕਮਾਈ ਦਾ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਤਰੀਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਪੇਡਕਾਸਟ ਟੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਖਾਸ ਲਾਈਵ ਸ਼ੋਅ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੇਡਕਾਸਟ ਫੀਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਲੰਡਨ ਪੇਡਕਾਸਟ ਫੈਸਟੀਵਲ, ਐਸਐਫ ਸਕੈਚਫੈਸਟ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੇਤ ਸਮਾਗਮ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਡਕਾਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਲਈ ਲਾਈਵ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪੇਡਕਾਸਟ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਵਰਤੋਂ

- ਪੂਰੇ ਲੈਕਚਰ
- ਅਧਿਐਨ ਸਹਾਇਤਾ

ਪੂਰੇ ਲੈਕਚਰ

ਪੂਰੇ ਲੈਕਚਰਾਂ ਨੂੰ ਕੈਪਚਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕਈ ਲਾਭ ਹਨ। ਸਾਊਥ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਖੋਜ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਸਹਿਪਾਠੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਰ ਪੇਡਕਾਸਟਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੈਕਚਰ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰਾਮ ਦੇਣ ਦੀ ਆਪਸ਼ਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਜਾਂ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਲੱਭਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ।

ਇਸ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਬਗ਼ੈਰ, ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਹਨ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਲੈਕਚਰਾਂ ਦੀ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਐਨ ਸਹਾਇਤਾ

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਲੱਖਣ ਲਾਭਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਹਿਪਾਠੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਪੇਪਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਜਾਂ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਟੀਜ਼ਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਧਿਐਨ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪੇਡਕਾਸਟ

ਰੇਬਿਨ ਐਚ ਕੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵੀਡੀਓ ਪੇਡਕਾਸਟਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਲਾਭ ਹਨ।

- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੈਰਣਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਟੈਸਟਿੰਗ ਹੁਨਰ 'ਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
- ਇਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਲਾਸ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਪੇਡਕਾਸਟ

ਪੇਡਕਾਸਟਿੰਗ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕਾਂ ਲਈ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਗਰੀ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਜਾਂ ਇੰਸਟ੍ਰਕਟਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਪੇਡਕਾਸਟ ਲੈਕਚਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਕਲਾਸਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਕਾਰਨ ਖੁੰਝ ਗਏ ਸਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾਸ ਜਾਂ ਲੈਕਚਰ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੁਣ ਜਾਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਇੱਕ ਪੇਡਕਾਸਟ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਗੈਸਟ ਸਪੀਕਰ ਜੋ ਆਹਮੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ (ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਟੈਲੀਫੋਨ ਜਾਂ ਵੀਓਆਈਪੀ ਸੇਵਾ ਦੁਆਰਾ)। ਇਹਨਾਂ ਇੰਟਰਵਿਊ ਨਾਲ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ? ਇਹ ਇੰਟਰਵਿਊ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਪੇਡਕਾਸਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ iTunes ਪੇਡਕਾਸਟਿੰਗ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੁਆਰਾ) ਵਿੱਚੋਂ ਪੇਡਕਾਸਟਾਂ ਦੀ ਸਬਸਕ੍ਰਾਈਵ ਨੂੰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਲੇਖ ਪੇਡਕਾਸਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਸਮਾਚਾਰ ਸੰਗਠਨ ਖਬਰਾਂ ਦੇ ਪੇਡਕਾਸਟ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਟੀਵੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਟੀਵੀ ਸ਼ੋਅ (ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਖਰੀਦਣ ਲਈ) ਦਾ ਪੇਡਕਾਸਟ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪੇਡਕਾਸਟਿੰਗ ਦੇ ਲਾਭ

ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਸਬਸਕ੍ਰਿਪਸ਼ਨ

ਪੇਡਕਾਸਟ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਫਾਇਦਾ ਇਸਦੀ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਸਬਸਕ੍ਰਿਪਸ਼ਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਹਕ ਹਰੇਕ ਸਾਈਟ 'ਤੇ ਜਾਏ ਬਿਨਾਂ ਨਵੀਨਤਮ ਫਾਈਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮੀਡੀਆ ਫਾਈਲਾਂ ਦੀ ਮੇਜ਼ਬਾਨੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਹ ਵੇਖਣ ਲਈ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਅਪਡੇਟ ਹੋਏ ਹਨ।

ਮਲਟੀਪਲ ਸਰੋਤ

ਇਹ ਉਪਯੋਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਪਭੋਗਤਾ ਕਈ ਸਰੋਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ (1) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਵੀ ਕੋਰਸ ਵੈਬਸਾਈਟਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਪੇਡਕਾਸਟ ਫਾਈਲਾਂ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ; ਇਸਦੀ ਬਜਾਏ, ਇੱਕ ਐਗਰੀਗੇਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਾਰੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੇਡਕਾਸਟ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। (2) ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਾਂ ਉਪਭੋਗਤਾ ਖਬਰਾਂ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਨਵੀਨਤਮ ਪੇਡਕਾਸਟਾਂ ਨਾਲ ਅਪ ਟੂ ਡੇਟ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਲਚਕਦਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਉਪਭੋਗਤਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਪੇਡਕਾਸਟ ਨੂੰ ਸੁਣ ਜਾਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਪਭੋਗਤਾ ਲਈ ਪਲੇਬੈਕ ਲਈ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਪਭੋਗਤਾ ਸੈਰ ਜਾਂ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਸਮੇਂ ਆਡੀਓ ਫਾਈਲਾਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਲਾਸਾਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨੀ

ਕਲਾਸਾਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਕੀਮਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਫਾਇਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਲਾਈਵ ਕਲਾਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਜਿਵੇਂ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਅਪਹਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਦਿ।

ਜੇ ਪੇਡਕਾਸਟਾਂ ਦੇ ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਟ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਸੁਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੇਖਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਟ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਡੀਓ ਫਾਈਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ।

ਮੋਡਲਟੀ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਢੰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ, ਆਡੀਓ ਫਾਈਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਜਾਂ ਸਮਗਰੀ ਤੇ ਵੀਡੀਓ ਵੇਖਣਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੋਰਸ ਸਮੱਗਰੀ ਪੜ੍ਹਨਾ।

ਸੈਖਾ ਅਤੇ ਸਸਤਾ

ਆਡੀਓ ਫਾਈਲਾਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਸਤੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਣਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕੋਰਸ ਵੈਬਸਾਈਟ/ਬਲੋਗ/ਵਿਕੀ. ਤੇ ਅਪਲੋਡ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਹੁੰਚ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ

ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਾਉਨਲੋਡ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕਲਾਸਾਂ, ਲੈਕਚਰਾਂ, (ਵਿਦਿਅਕ, ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ) ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਮੁੱਲ ਹੈ ਜੋ ਲੈਕਚਰ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਲਚਕਤਾ ਅਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ

ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਲਚਕਤਾ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਈਪੈਡ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਐਮਪੀ 3 ਪਲੇਅਰ ਤੇ, ਕਲਾਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕੰਪਿਊਟਰ 'ਤੇ) ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਉਹ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਹ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਦਰ ਵਧਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਗਹਿਰਾਈ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਡਿਸਟੈਂਸ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕਲਾਸਾਂ ਲਈ ਵੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜਾਂ

ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੇਡਕਾਸਟਿੰਗ ਲੈਕਚਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸੈਲੀਆਂ, ਭਾਸ਼ਾਗਤ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਵਾਲੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਅਯੋਗਤਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਮੁੜ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕੋਰਸ ਸਮਗਰੀ

ਇਹ ਕੋਰਸ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈਕਚਰ ਦੇ ਖਾਸ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਭਾਗ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਅਸਪਸ਼ਟ ਰਹਿ ਗਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਰਸ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਬਿਹਤਰ ਸਿੱਖਿਆ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਮੂਲੀਅਤ

ਇਹ ਕਲਾਸਰੂਮ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਲੈਕਚਰ ਦੇ ਬੇਲਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਨੋਟਸ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਨੋਟਸ ਲਈ ਪੇਡਕਾਸਟ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਦੇ ਨਾਲ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹਨ।

ਪਹੁੰਚਯੋਗਤਾ

ਇਹ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਦੇ ਜਾਇਜ਼ ਕਾਰਨਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ, ਜੋ ਜਾਇਜ਼ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਹਨ, ਪੇਡਕਾਸਟਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੈਕਚਰ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਨੋਟ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੋਂ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪੂਰਕ ਆਡੀਓ ਸਮਗਰੀ

ਇਹ ਲੈਕਚਰਾਂ ਜਾਂ ਪੂਰਕ ਆਡੀਓ ਸਮਗਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਓਪਨ ਕਾਪੀਰਾਈਟ ਆਡੀਓ ਇੰਟਰਵਿਊ ਅਤੇ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਲੈਕਚਰ ਪੇਡਕਾਸਟ ਨਾਲ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਐਪੀਸੋਡ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਗੈਸਟ ਲੈਕਚਰਾਰਾਂ ਨਾਲ ਫੋਨ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਇੰਟਰਵਿਊ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਡਕਾਸਟ ਫਾਰਮੈਟ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੇਡਕਾਸਟਿੰਗ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ

1. ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮੁੱਦੇ ਹਨ।
2. ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਟਾਂ ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਵਧੇਰੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਖਪਤ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾ ਹੈ।

- ਵੱਡੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ (ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿਡੀਓ ਫਾਈਲਾਂ ਦੇ) ਲਈ ਬ੍ਰੌਡਬੈਂਡ ਕਨੈਕਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਲਈ ਇਹ ਫਾਈਲਾਂ ਐਕਸੈਸ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜਾਂ ਅਸੰਭਵ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੌਲੀ ਡਾਇਲ-ਅਪ ਕਨੈਕਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਇੱਕ ਫਾਈਲ ਦਾ ਸਹੀ ਫਾਰਮੈਟ ਜੋ ਸਾਰੇ ਐਮਪੀ 3 ਪਲੇਅਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਫਾਈਲ ਫਾਰਮੈਟ ਸਾਰੇ mp3 ਪਲੇਅਰਾਂ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਸਿਰਫ ਆਈਪੈਡਸ 'ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਲਈ।
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਜੋ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਟ ਹਨ।

14.2 ਵਲੋਗ (Vlog)

ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਅਰਥ

ਵਲੋਗ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਵੀਡੀਓ ਬਲੋਗ ਜਾਂ ਵਿਡੀਓ ਲੋਗ (Video Blog or Video Log)। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਲੋਗ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜਾਂ ਸਾਰੀ ਸਮਗਰੀ ਇੱਕ ਵੀਡੀਓ ਫਾਰਮੈਟ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਵੀਡੀਓ ਬਲੋਗ ਜਾਂ ਵਿਡੀਓ ਲੋਗ, ਕਈ ਵਾਰ ਵਲੋਗ ਤੱਕ ਛੋਟਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਲੋਗ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿਡੀਓ ਹੈ। ਵਲੋਗ ਐਂਟਰੀਆਂ ਅਕਸਰ ਏਮਬੇਡਡ (embedded) ਵਿਡੀਓ (ਜਾਂ ਵੀਡੀਓ ਲਿੰਕ) ਨੂੰ ਸਹਿਯੋਗੀ ਟੈਕਸਟ, ਚਿੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਟਾਡੇਟਾ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇੱਥੇ, ਇੰਦਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਲੋਗ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵੀਡੀਓ-ਸ਼ੇਅਰਿੰਗ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਯਾਨੀ ਯੂਟਿਬ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ।

ਵਲੋਗਿੰਗ (Vlogging) ਨੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਡਿਜੀਟਲ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਲੋਗਸ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਬਲੋਗ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਧੇਰੇ ਡੂੰਘੇ ਅਰਥ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮੋਬਾਈਲ ਉਪਕਰਣਾਂ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੀਡੀਓ ਪੇਡਕਾਸਟ ਤੇ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਏਕੀਕਰਨ ਅਤੇ ਪਲੇਬੈਕ ਲਈ ਆਰਐਸਐਸ ਜਾਂ ਐਟਮ ਸਿੰਡੀਕੇਸ਼ਨ ਫਾਰਮੈਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਇੰਟਰਨੈਟ 'ਤੇ ਵਿਡੀਓ ਭੇਜਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀਡੀਓ ਲੋਗਸ (ਵਲੋਗਸ) ਅਕਸਰ ਵੈਬ ਸਿੰਡੀਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਲਿਓਰਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇੱਕ ਵਲੋਗ/ਵੀਡੀਓ ਵਧੇਰੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਸਧਾਰਨ ਲਿਖਤੀ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਬਲੋਗ ਪੋਸਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਥਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਵਲੋਗ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਵਲੋਗਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਪੰਜ ਕਿਸਮਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

- ਨਿੱਜੀ ਵਲੋਗ
- ਲਾਈਵ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਵਲੋਗਸ
- ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਵਲੋਗਸ
- ਸੋਗ ਮਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਲੋਗ
- ਗੱਲਬਾਤ ਸੰਬੰਧੀ ਵਲੋਗ

ਉਪਰੋਕਤ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਲੋਗ ਦੀ ਹੇਠਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਨਿੱਜੀ ਵਲੋਗਸ

ਨਿੱਜੀ ਵਲੋਗਸ ਇੱਕ ਆਨਲਾਈਨ ਵੀਡੀਓ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦਰਸ਼ਕ ਇੱਕ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਲਾਈਵ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਵਲੋਗਸ

ਯੂਟਿਊਬ ਨੇ 2008 ਵਿੱਚ ਯੂਟਿਊਬ ਲਾਈਵ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਲਾਈਵ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਲਾਈਵ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਵਲੋਗਸ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੋਰ ਸੋਸ਼ਲ ਪਲੇਟਫਾਰਮਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੰਸਟਾਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ਫੇਸਬੁੱਕ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਵਲੋਗ

ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਵਲੋਗ ਇੱਕ ਵੀਡੀਓ ਵਲੋਗ ਹੈ ਜੋ ਦਰਸ਼ਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੋਗ ਮਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਲੋਗ

ਸੋਗ ਵਲੋਗ ਇੱਕ ਵੀਡੀਓ ਬਲੋਗ ਹਨ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ, ਸੋਗ ਅਤੇ ਸੋਗ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੱਲਬਾਤ ਸੰਬੰਧੀ ਵਲੋਗਸ

ਗੱਲਬਾਤ ਵਲੋਗਸ ਇੱਕ ਵਿਡੀਓ ਬਲੋਗ ਹੈ ਜੋ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਭਿਅਕ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵਲੋਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ-ਵਿਹਾਰ

1. ਵਲੋਗਿੰਗ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਟੈਕਸਟ ਜਾਂ ਪ੍ਰਿੰਟ ਰਾਹੀਂ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਹਰ ਇੱਕ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਅਤੇ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰਾਂ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਹੱਤਵ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
2. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਉਦੋਂ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਆਪਣੀ ਹਦਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿੰਨੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਠੇਸ ਹੈ।
3. ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵਲੋਗਿੰਗ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
4. ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਕਲਾਸ ਲੈਕਚਰ ਵੀ ਲੋਗ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ। ਅਧਿਆਪਕ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
5. ਵਲੋਗਿੰਗ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੂਜੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਵਲੋਗਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀਲੋਗ ਅਪਲੋਡ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਲਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
6. ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਲੋਗਿੰਗ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ।
7. ਵਲੋਗਿੰਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮਹਾਨ ਲੇਖਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਲਈ ਵਲੋਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣਾ ਉਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਉਹ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਅਰਾਮਦੇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।
8. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੰਤਰਾਲ/ਅਵਧੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਲੋਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਜਾਂ ਤਰੱਕੀ ਦੇਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

ਇੱਕ ਖਾਸ ਯੂਨਿਟ ਜਾਂ ਗ੍ਰੈਡ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਬੋਤਮ ਕੰਮ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

9. ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਲੋਗਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਸਾਨ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਹੀ ਮੀਡੀਆ ਸਰੋਤ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਯੂਟਿਊਬ 'ਤੇ ਵੀਡੀਓ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਵਲੋਗਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਰਾਮਦੇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੀਡੀਓਜ਼ ਨੂੰ ਅਪਲੋਡ ਜਾਂ ਡਾਊਨਲੋਡ ਕਰਨ ਲਈ।
10. ਵਲੋਗ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਦਬਾਅ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਲਾਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੇ ਦਬਾਅ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਪਾਠ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਿਨ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਫੋਕਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਲਾਭ

1. ਵਲੋਗ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ/ਨਵਾਂ/ਨਵੀਨਤਮ ਹੈ।
2. ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਰਾਂ ਹਨ।
3. ਇਸਦਾ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
4. ਇਹ ਵਲੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੁਫਤ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਯੂਟਿਊਬ, ਵਿੰਡੋਜ਼ ਮੂਵੀ ਮੇਕਰ, ਵੀਮੋਓ ਅਤੇ ਐਨੀਮੋਟੋ (Vimeo, and Animoto) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।
5. ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵੈਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
6. ਕੁਝ ਲੋਕ ਨਿਯਮਤ ਬਲੋਗ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਵੀਡੀਓ ਦੇਖਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ।

ਨੁਕਸਾਨ

1. ਸਰਵਰ ਸਪੇਸ ਸੈਲਫ-ਹੋਸਟ (self-hosted) ਕੀਤੀਆਂ ਵੈਬਸਾਈਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸਮੱਸਿਆ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
2. ਵੀਡੀਓਜ਼ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਸਮੇਂ ਦੀ ਖਪਤ ਵਾਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਖਪਤ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀਡੀਓ ਲਈ ਥੀਮ ਲੱਭਣਾ, ਸਕ੍ਰਿਪਟ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਸਹੀ ਸੈਟਿੰਗ ਚੁਣਨਾ, ਵੈਬ ਹੋਸਟ ਲੱਭਣਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਫਾਰਮੈਟ, ਵਿਡੀਓ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਅਤੇ ਪਲੇਅਰ ਚੁਣਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਢੇਰ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
3. ਵੀਡੀਓ (ਕੈਮਰਾ, ਸਟੈਂਡ, ਸੌਫਟਵੇਅਰ, ਸਾਊਂਡ) ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲਾਗਤ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।
4. ਸੰਭਾਵੀ ਹੌਲੀ ਲੋਡਿੰਗ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ।
5. ਬੈਂਡਵਿਡਥ (bandwidth) ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕੋਲ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਬਲੋਗ ਫਾਲੋਅਰਸ ਹਨ।
6. ਧੀਰਜ ਦੀ ਕਮੀ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀਡੀਓ ਦੇਖਣ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਸੋਚਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ।
7. ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਲੋਗ ਜਾਂ ਵਿਡੀਓ ਬਲੋਗਿੰਗ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਤਰੀਕਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਵਲੋਗ ਘੱਟ ਰਸਮੀ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

14.3 ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ (talk show) ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ

ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਅਰਥ

ਇੱਕ ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ (talk show) ਇੱਕ ਟੀਵੀ ਜਾਂ ਰੇਡੀਓ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮਿੰਗ ਸ਼ੈਲੀ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰਵਿਘਨ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ (ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਜਾਂ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ) ਇੱਕ ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਹੋਸਟ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਚਰਚਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਜਾਂ ਸਧਾਰਨ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਿਦਿਅਕ ਸਥਾਪਨਾ ਵਿੱਚ, ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ। ਇੱਥੇ, ਅਧਿਆਪਕ ਪੂਰੇ ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ, ਇੱਥੇ ਅਧਿਆਪਕ ਹਨ।

ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਧੇਰੇ ਰਵਾਇਤੀ ਇਨ-ਕਲਾਸ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ, ਲਾਈਵ, ਜਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਚਰਚਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਅਤੇ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋਣ। ਇਹ ਚਰਿੱਤਰ-ਅਧਾਰਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਅਭਿਨੇਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ, ਮੁੱਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ, ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦੇਣਗੇ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਗੇ (ਜਿਵੇਂ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਆਦਿ)। ਇਹ ਸਵੈ-ਅਧਾਰਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਵੈ-ਅਧਾਰਤ, ਇੱਥੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਮੱਗਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਧਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਧੀ

ਗਰੁੱਪ ਬਣਾਉਣਾ

ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 4 ਜਾਂ 5 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਗਰੁੱਪ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਾ ਚੋਣ

ਗਰੁੱਪ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਪਾਠਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਚੁਣਦੇ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਖੋਜ

ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਮੂਹ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਇੱਥੇ, ਇਸ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ, ਸਮੂਹ ਦੇ ਹਰੇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ। ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਸੌਂਪਦੇ ਸਮੇਂ, ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਹੋਸਟ, ਦੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਮਾਹਰ ਹਨ।

ਸਕ੍ਰਿਪਟ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰੋ

ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਸਕ੍ਰਿਪਟ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਕ੍ਰਿਪਟ 'ਤੇ ਫੀਡਬੈਕ

ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੀਅਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਸਕ੍ਰਿਪਟ ਬਾਰੇ ਫੀਡਬੈਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ ਸਕ੍ਰਿਪਟ ਲਿਖਣਾ

ਆਮ ਸਕ੍ਰਿਪਟ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ ਸਕ੍ਰਿਪਟ ਲਿਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇੰਟਰਵਿਊ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨਾ

ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੀ ਸਕ੍ਰਿਪਟ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਗਰੁੱਪ ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਇੰਟਰਵਿਊਆਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਕ੍ਰਿਪਟ ਦਾ ਡਰਾਫਟ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ

ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸਕ੍ਰਿਪਟ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਮੂਹ ਨੇ ਸਕ੍ਰਿਪਟ ਦੇ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸਕ੍ਰਿਪਟ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਦੇਣਾ

ਇੱਥੇ, ਗਰੁੱਪ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸਕ੍ਰਿਪਟ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ

ਗਰੁੱਪ ਮੈਂਬਰ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਕੀਮਤੀ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ

ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਮੇਜ਼ਬਾਨ (ਅਧਿਆਪਕ) ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ

ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਅੰਤਮ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਦੀ ਅੰਤਮ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

14.2 ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ**ਸੰਕਲਪ**

ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਆਮ ਤਕਨੀਕ ਹੈ। ਇਹ ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਹ ਕਲਾਸ ਦੇ ਅੰਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸਨੂੰ ਵਨ-ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਅਤੇ ਹਾਫ-ਸ਼ੀਟ ਰਿਸਪਾਂਸ ਵਜੋਂ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਬਾਰੇ ਲਿਖਤੀ ਫੀਡਬੈਕ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਤੇਜ਼, ਸਰਲ ਅਤੇ ਅਸਾਨ ਤਰੀਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ, ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਕਲਾਸ/ਲੈਕਚਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

1. ਇਸ ਕਲਾਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਚੀਜ਼ ਕੀ ਸਿੱਖੀ ਸੀ?
2. ਇਸ ਕਲਾਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਹੜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ-ਰਹਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ?

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ ਇੰਡੈਕਸ ਕਾਰਡਾਂ ਜਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਅੱਧੀਆਂ ਸ਼ੀਟਾਂ 'ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੀਟਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵ

ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕਲਾਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਆਮ ਜਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਦਾ ਨਿਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੇ ਲੈਕਚਰ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਕੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਇਹ ਪਛਾਣਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹੋਰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਅਗਲੀ ਕਲਾਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਜਵਾਬਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੂਹਕ ਫੀਡਬੈਕ ਵਜੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਉਪਚਾਰ ਲਈ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਟੂਲ

ਇੱਕ ਪੇਪਰ, ਪੈਨ ਜਾਂ ਪੈਨਸਿਲ, ਡਿਜੀਟਲ ਟੂਲ, ਬਲੇਗ, ਪੈਡਲੇਟ ਅਤੇ ਪਾਇਜ਼ਾ ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਆਮ ਸਾਧਨ ਹਨ।

ਉਦੇਸ਼

ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ:

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਜੋਂ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਜੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ?

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀ ਹਨ?

ਅਧਿਆਪਕ ਜਲਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਿੰਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ ਜੇ ਉਹ ਸਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਫੀਡਬੈਕ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੱਧ-ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਸੇਧਾਂ ਜਾਂ ਬਦਲਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਮਾਯੋਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਮਿੰਟ ਪੇਪਰਾਂ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫੀਡਬੈਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਮਾਹਰ ਵੇਰਵਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਇਹ ਵੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਾਏ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਅੱਗੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਮਿਲ ਸਕੇ।

ਇਸਦੀ ਸਾਦਗੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਸਿਰਫ ਯਾਦ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਯਾਦ ਹੈ।

ਫਿਰ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛ ਕੇ ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣੇ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ।

ਵਿਧੀ

1. ਪਹਿਲਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਅਧਿਆਪਕ) ਕਿਸ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਦੋਂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਅਧਿਆਪਕ) ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਮਝ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਕਲਾਸ ਦੇ ਆਖਰੀ ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਮਾਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਹਾਡਾ (ਅਧਿਆਪਕ) ਫੇਕਸ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਹੋਮਵਰਕ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟ 'ਤੇ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪਹਿਲੇ ਕੁਝ ਮਿੰਟ ਵਧੇਰੇ ਉਚਿਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।
2. ਵਰਣਨ ਤੋਂ ਦੋ ਮੁੱਢਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬਿੰਦੂਆਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤਦੇ ਹੋਏ, ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਪ੍ਰੋਪਟ ਲਿਖੇ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਰਸ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ। ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਜਾਂ ਅਧਿਆਪਨ ਸਹਾਇਕ 'ਤੇ ਅਜਮਾਓ।
3. ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਕਲਾਸ ਦੇ ਪੰਜ ਤੋਂ ਦਸ ਮਿੰਟ ਵੱਖਰੇ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉ।
4. ਕਲਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਬਲੈਕ ਜਾਂ ਵ੍ਹਾਈਟ ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਇਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਦੇ-ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲਿਖੇ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਡੈਕ 'ਤੇ ਸਲਾਈਡ ਤਿਆਰ ਕਰੋ।
5. ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਸਮੇਂ ਤੇ, ਇੰਡੈਕਸ ਕਾਰਡ ਜਾਂ ਸਕੈਪ ਪੇਪਰ ਦੀਆਂ ਅੱਧੀਆਂ ਸ਼ੀਟਾਂ ਸੌਂਪੋ।
6. ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਜਾਂ ਕਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕਰੋ।
7. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇਗਾ (ਪ੍ਰਤੀ ਸਵਾਲ ਦੇ ਤੋਂ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਫੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ), ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜਵਾਬ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ (ਸ਼ਬਦ, ਵਾਕਾਂਸ਼ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਵਾਕ), ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਫੀਡਬੈਕ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵਰਤੋਂ

1. ਇਹ ਸਮੇਸਟਰ ਦੇ ਅੰਤ ਦੀ ਬਜਾਏ ਛੇਤੀ ਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
2. ਇਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਵਾਧੂ ਸਰੋਤ ਜਾਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
3. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।
4. ਇਹ ਫੀਡਬੈਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲਾਸ ਨਾਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
5. ਇਹ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਏ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
6. ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੀ ਕਲਾਸ ਜਾਂ ਲੈਕਚਰ, ਜਾਂ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸੇਧ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।
7. ਇਹ ਇੱਕ ਆਨਲਾਈਨ ਗਤੀਵਿਧੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਬਲੈਗ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ-ਵਿਟਾਂਦਰਾ ਟੂਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ) ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਅਤੇ

ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਕੀ ਮਿਲਿਆ? ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਪੇਸਟਾਂ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਲਾਭ

1. ਇਹ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੈਨੇਜ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।
2. ਇਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਊਰਜਾ ਦੇ ਲਗਾ ਕੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
3. ਇਹ ਇੰਸਟ੍ਰਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਮਿਡ-ਕੋਰਸ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
4. ਇਹ ਕਾਲਜ ਦੇ ਕਲਾਸਰੂਮਾਂ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
5. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬਾਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸੀਮਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ, ਸਾਰਣੀਬੱਧ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
6. ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ, ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਿੱਚ ਆਦਰ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।
7. ਇਸ ਲਈ, ਸਰਗਰਮ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ, ਜਿਸਦੀ ਅਕਸਰ ਵੱਡੀ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਘਾਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
8. ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ 'ਤੇ ਫੀਡਬੈਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬਾਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਕਲਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
9. ਇਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਚਾਰ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸਮਝ ਆਇਆ ਹੈ।
10. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਕੇ, ਇਹ ਮੁਲਾਂਕਣ ਇੱਕ ਸਾਰਥਕ ਕਾਰਜ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
11. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
12. ਕਈ ਵਾਰ, ਮੁੱਖ ਨੁਕਤਾ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਨੁਕੂਲ ਉਪਕਰਣ ਹੈ।

ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਜੇ ਮਿੰਟ ਪੇਪਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮਾੜੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੇਲਿੰਗ ਵਿੱਚ ਤਕਨੀਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖੇਡ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਰਾਮਾ ਅਭਿਆਸ ਵਜੋਂ ਵੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।
2. ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਜਿੰਨਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸੁਝਾਅ

1. ਲੈਕਚਰ ਜਾਂ ਲੈਕਚਰ-ਕਮ-ਚਰਚਾ ਦੇ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂਕਿ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਥਿਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
2. ਕਲਾਸ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਕਿ ਇੱਕ ਅਭਿਆਸ ਜਾਂ ਸਮੇਟਣ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।
3. ਇਸ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸਧਾਰਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਿੰਟ ਪੇਪਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਨਿਯਮਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।
4. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨ ਹੈ, ਇਸਲਈ, ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਵੱਡੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੈ।
5. ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਲੈਬ ਸੈਸ਼ਨ, ਅਧਿਐਨ-ਸਮੂਹ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ, ਫੀਲਡ ਟ੍ਰਿਪ, ਹੋਮਵਰਕ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟ, ਵੀਡੀਓ ਟੇਪ, ਆਦਿ ਤੋਂ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ।

14.2 ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਪਿਊਟਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਨੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਡਿਜੀਟਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਸਵੈਚਾਲਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀਆਂ ਡਿਜੀਟਲ ਅਤੇ ਸਵੈਚਾਲਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਚੁਸਤ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਵਿਗਿਆਨ ਅਧਾਰਿਤ ਕਾਲਪਨਿਕ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਦੇ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਇੱਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ।

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਹਨ -

- ਕਮਜ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ
- ਸੰਕੁਚਿਤ (Narrow) ਬਨਾਮ ਆਮ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ
- ਸੁਪਰ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਹੇਠਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਕਮਜ਼ੋਰ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ

ਕਮਜ਼ੋਰ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਨਕਲੀ ਸੋਚ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜੋ ਬੁੱਧੀਮਾਨੀ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਇੱਕ ਚੈਟਬੋਟ (chatbot) ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ

ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਅਸਲ ਸੋਚ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ, ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ, ਮਨੁੱਖ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਚੇਤਨ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਦਿਮਾਗ ਨਾਲ ਸੋਚਣਾ।

ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਦੋ ਮਨੁੱਖ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੰਭਾਵਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਹਨ, ਉਹ ਕੀ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੰਕੁਚਿਤ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ

ਸੰਕੁਚਿਤ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਇੱਕ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਹੀ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸੰਖਿਆ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਇੱਕ ਸ਼ਤਰੰਜ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਸੀਮਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ ਸ਼ਤਰੰਜ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਤਰੰਜ ਜਾਂ ਟਿਕ-ਟੈਕ-ਟੋ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖੇਡ ਜਿੱਤਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਖੇਡਣਾ ਕਿਵੇਂ ਹੈ।

ਆਮ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ

ਆਮ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਇੱਕ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ, ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੈ।

ਸੁਪਰ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ

ਸੁਪਰ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਮ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਕਦੇ ਇੰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦੇ ਉਪਯੋਗ

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਉਪਯੋਗਾਂ ਬਾਰੇ ਹੇਠਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਵਿਦਿਅਕ ਖੇਤਰ

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਟੋਮੈਟਿਕ ਪਾਰਕਿੰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਫੋਟੋਆਂ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਸਮਾਰਟ ਸੈਂਸਰ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੱਕ ਇਸ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਹਾਂ।

ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਦਿਅਕ ਖੇਤਰ ਵੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅਸਾਨ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੇਤਰ

ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਧੇਰੇ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਪਯੋਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਰਟ ਉਪਕਰਣ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ

ਇਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦਿਅਕ ਸਮਗਰੀ ਸਮਾਰਟ ਡਿਵਾਈਸਾਂ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਪਹੁੰਚਯੋਗ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਕਨੈਕਸ਼ਨ ਹੈ।

ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਸਵੈਚਾਲਨ

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਸਵੈਚਾਲਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵੀ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾ ਸਕਣ।

ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਅਤੇ ਡਾਇਨਾਮਿਕ ਲਰਨਿੰਗ

ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ, ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਅਤੇ ਡਾਇਨਾਮਿਕ ਲਰਨਿੰਗ ਚੈਨਲ ਨਾ ਸਿਰਫ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਬਲਕਿ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ।

ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਦਾ ਅੰਸ਼

ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਵਰਤੋਂ

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਉਪਯੋਗਾਂ ਬਾਰੇ ਹੇਠਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿੱਖਿਆ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਣ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਮਿਆਰ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਦੇ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖਾਂ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਚੰਗੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹਨ। ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿਖਾ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਇੱਕ ਕਲਾਸ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਕਲਾਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ, ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਲਾਸਰੂਮਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣਾ, ਘੱਟ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਇੱਕ ਝਟਕੇ ਵਿੱਚ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁਲਾਂਕਣ, ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ, ਪੇਪਰ ਸੈਟਿੰਗ, ਮਾਰਕਸ਼ੀਟ ਬਣਾਉਣਾ, ਹਾਜ਼ਰੀ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜੇ ਇਹ ਕਾਰਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਸਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਰਸ ਵਿਕਾਸ, ਅਧਿਆਪਨ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਗੇ।

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ੀਅਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਸਿਸਟਮ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਕਾਰਜ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸਵੈਚਾਲਤ ਬਲਕਿ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਆਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਹੁੰਚਯੋਗ ਅਤੇ ਸੰਮਿਲਤ ਸਿੱਖਿਆ

ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਲਈ, ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ।

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਵਧੇਰੇ ਪਹੁੰਚਯੋਗ ਅਤੇ ਸੰਮਿਲਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਟਿਊਟਰਿੰਗ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਹੁਨਰ-ਅਧਾਰਤ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਹ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ-ਸਮਰਥਿਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਗਲੋਬਲ ਕਲਾਸਰੂਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ 'ਤੇ ਜਾਂ ਲਿਆਉਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਲਕਿ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਰੁਝਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਏਗਾ।

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪੇਂਡੂ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਹਿਰੀ ਮਾਰੋਲ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।

ਰਿਮੋਟ ਪ੍ਰੋਕਟਰਿੰਗ (Remote Proctoring)

ਰਿਮੋਟ ਪ੍ਰੋਕਟਰਿੰਗ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਤਕਨੀਕ ਹੈ ਜੋ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸਰਲ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਾਨ ਕਲਾਸਰੂਮ ਜਾਂ ਘਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਿਸਟਮ ਰਿਮੋਟ ਪ੍ਰੋਕਟਰਿੰਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਰਿਮੋਟਲੀ ਰੂਪ ਤੋਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਰਿਮੋਟ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਪਿਊਟਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵੈਬ-ਕੈਮਰੇ (web camera) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਕਾਰਪੋਰੇਟਾਂ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੇ ਰਿਮੋਟ ਪ੍ਰੋਕਟਰਿੰਗ ਦੀ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸਰਲ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਇੱਕ ਸਕ੍ਰੀਨ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸਕੋਰ ਦੀ ਸਵੈ-ਗਣਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੀਖਿਅਕ ਨੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਉੱਤਰ ਸੀਟਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਲਾਜਿਸਟਿਕ ਲਾਗਤ ਨੂੰ ਵੀ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਸਵੈਚਾਲਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

14.2 ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥ੍ਰਿਕਸ

ਇੱਕ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥ੍ਰਿਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੁਮੇਲ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਤੇ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਪੱਧਰਾਂ ਦੇ ਵਰਣਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥ੍ਰਿਕਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਇੱਕ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥ੍ਰਿਕ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੰਮ ਜਾਂ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਪਸ਼ਟ ਸਮੂਹ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗ੍ਰੇਡ ਜਾਂ ਮਾਰਕ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਰੂਥ੍ਰਿਕਸ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਜਾਂ ਗ੍ਰੇਡ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ।

ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥ੍ਰਿਕਸ ਬਾਰੇ ਸਟੀਵਨਜ਼ ਅਤੇ ਲੇਵੀ (2005) ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ:

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛੇ ਹਨ:

ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਜਾਂ ਗ੍ਰੇਡ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ?

ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਜਾਂ ਉਸ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਸਾਡਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਜਾਂ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇੱਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਜਾਂ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਟੂਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥ੍ਰਿਕਸ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਠ ਲਿਖੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ:

ੳ) ਉਹ ਉਦੇਸ਼ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅ) ਉਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤਤਾ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਜਾਂ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਸਮਾਂ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ੲ) ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਫੀਡਬੈਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸ) ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟ ਦੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਜਾਂ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਰੂਥ੍ਰਿਕਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥ੍ਰਿਕ ਇੱਕ ਸਕੋਰਿੰਗ ਗਾਈਡ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਮਿਤ ਜਵਾਬਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟਸ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਜਾਂ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਹੈ।

ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥ੍ਰਿਕਸ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਮਾਪਦੰਡ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਪੱਧਰਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਮਾਪਦੰਡ ਦੇ ਲਈ) ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਧਰਾਂ ਅਤੇ ਸਕੋਰਿੰਗ ਰਣਨੀਤੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਲਈ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਹ ਅਕਸਰ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰਕ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਐਂਡਰੇਡ ਐਟ ਅਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥ੍ਰਿਕਸ ਇੱਕ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜੋ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਮਾਪਦੰਡ, ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਪੱਧਰਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਐਂਡਰਾਡ, 2000; ਆਰਟਰ ਐਂਡ ਚੈਪੁਇਸ, 2007; ਸਟਿਗਿਨਜ਼, 2001)।

ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥ੍ਰਿਕਸ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

ਸਟੀਵਨਜ਼ ਐਂਡ ਲੇਵੀ (2013) ਨੇ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥ੍ਰਿਕਸ ਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਚਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ:

ੳ) ਟਾਸਕ ਦਾ ਵਰਣਨ ਜਾਂ ਟਾਸਕ ਦਾ ਵਰਣਨਯੋਗ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਉਤਪਾਦਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅ) ਇੱਕ ਪੈਮਾਨਾ (ਅਤੇ ਸਕੇਰਿੰਗ) ਜੋ ਮੁਹਾਰਤ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਉਮੀਦ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਮੀਦਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ);

ੲ) ਟਾਸਕ/ਟਾਸਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਗ/ਅਯਾਮ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ (ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਹੁਨਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ, ਗਿਆਨ, ਆਦਿ);

ਸ) ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦੇ ਹਰੇਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭਾਗਾਂ/ਮਾਪਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ (ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਰਣਨਕਰਤਾ) ਦਾ ਵਰਣਨ।

ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਹਾਰਤ, ਸਮਝ ਜਾਂ ਮੁਹਾਰਤ ਦੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, "ਉੱਤਮ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ" ਏ, ਬੀ ਅਤੇ ਸੀ; "ਠੀਕ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ" ਸਿਰਫ ਏ ਅਤੇ ਬੀ ਜਾਂ ਏ ਅਤੇ ਸੀ ਅਤੇ "ਮਾੜੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ" ਸਿਰਫ ਏ ਜਾਂ ਬੀ ਜਾਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਹੈ)।

ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਸੇ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟ ਲਈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਹੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸਵੈ ਅਤੇ ਪੀਅਰ-ਸਮੀਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬਰਨੀ ਡੋਜ ਅਤੇ ਨੈਨਸੀ ਪਿਕਟ ਨੇ ਸਕੇਰਿੰਗ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਆਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

ਉਹ ਦੱਸੇ ਗਏ ਉਦੇਸ਼ (ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ, ਵਿਵਹਾਰ ਜਾਂ ਗੁਣਵੱਤਾ) ਨੂੰ ਮਾਪਣ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਹ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਲਈ ਰੇਟਿੰਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਧਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਜਾਂ ਤਾਂ ਵਰਤੀ ਗਈ ਰਣਨੀਤੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸੂਝ ਜਾਂ ਦਰਜੇ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਿਆਰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼

1. ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਾਧਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਕੁਝ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ। ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਹੈ।
2. ਕੁਝ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ, ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਡਰਿੱਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ।
3. ਹੋਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ, ਅਧਿਆਪਕ ਉਸ ਉਤਪਾਦ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁਕੰਮਲ ਬੁੱਕ ਸੈਲਫ ਜਾਂ ਲਿਖਤੀ ਰਿਪੋਰਟ।

ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਦੇ ਤੱਤ

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਰਿੱਡ-ਸਿਸਟਮ ਇੱਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਜਾਂ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਵਿੱਚ ਮਾਪਦੰਡ, ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਪੱਧਰ, ਅੰਕ ਅਤੇ ਵਰਣਨਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਾਰਜ ਲਈ ਵਿਲੱਖਣ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਾਧਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ

ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚਾਰ ਕਿਸਮਾਂ ਹੇਠਾਂ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ:

- ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਰੂਬ੍ਰਿਕ ਜਾਂ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕ
- ਹੋਲਿਸਟਿਕ ਰੂਬ੍ਰਿਕ ਜਾਂ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕ
- ਜਨਰਲ ਰੂਬ੍ਰਿਕ ਜਾਂ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕ

- ਕਾਰਜ-ਅਧਾਰਿਤ ਰੁਥਿਕ ਜਾਂ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੁਥਿਕ

ਹੁਣ, ਉਪਰੋਕਤ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੁਥਿਕਸ ਦੀ ਹੇਠਾਂ ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਰੁਥਿਕ ਜਾਂ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੁਥਿਕ

ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਰੁਥਿਕ ਵਿੱਚ, ਹਰੇਕ ਮਾਪਦੰਡ ਦਾ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਵਰਣਨਸ਼ੀਲ ਰੇਟਿੰਗਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਸਕੋਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੁਥਿਕ ਸਕੋਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਾਫੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਖਾਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਾਂ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹੋਲਿਸਟਿਕ ਰੁਥਿਕ ਜਾਂ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੁਥਿਕ

ਹੋਲਿਸਟਿਕ ਰੁਥਿਕ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਇੱਕ ਸਿੰਗਲ ਸਕੋਰ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਲਿਸਟਿਕ ਰੁਥਿਕਸ ਢੁੱਕਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਰਫ ਇੱਕਲਾ ਜਾਂ ਇੱਕ ਸਕੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੋਲਿਸਟਿਕ ਰੁਥਿਕਸ ਸਕੋਰ ਕਰਨੇ ਅਸਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹੋਲਿਸਟਿਕ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੁਥਿਕਸ ਹਰੇਕ ਮਾਪਦੰਡ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਇੱਕ ਹੋਲਿਸਟਿਕ ਰੁਥਿਕ ਵਿੱਚ, ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਪੱਧਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਗਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਲੇਖ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਜਵਾਬ।

ਸਮੁੱਚੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਤੇਜ਼ ਸਨੈਪਸ਼ਾਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਸੇ ਉਤਪਾਦ ਜਾਂ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।

ਆਮ ਰੁਥਿਕ ਜਾਂ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੁਥਿਕ

ਇੱਕ ਆਮ ਜਾਂ ਆਮ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੁਥਿਕ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮਾਪਦੰਡ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਕਾਰਜਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦਾ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਰੁਥਿਕ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਾਰੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।

ਇਹ ਉਪਯੋਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਕੋਲ ਇਹ ਚੋਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਹੁਨਰ ਜਾਂ ਉਤਪਾਦ 'ਤੇ ਯੋਗਤਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹੜੇ ਸਬੂਤ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ।

ਇਹ ਉਪਯੋਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਕੋਰਸ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਾਰਜ-ਅਧਾਰਿਤ ਰੁਥਿਕ ਜਾਂ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੁਥਿਕ

ਆਰਟਰ ਅਤੇ ਮੈਕਟੀਘੇ (2001) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇੱਕ ਕਾਰਜ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁਥਿਕ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਾਰਜ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਲੱਖਣ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦਾ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਰੇਕ ਮਾਪਦੰਡ ਦਾ ਲੇਖਾ ਦੇਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜੇ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਵਿਲੱਖਣ ਹੱਲ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਾਰਜ-ਅਧਾਰਿਤ ਰੁਥਿਕ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰੰਤਰ ਸਕੋਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਹੈ।

ਇਹ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਅਤੇ ਉੱਚ-ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਜ-ਪੱਧਰ ਦੀ ਗਣਨਾਯੋਗਤਾ ਮੁਲਾਂਕਣ।

ਇਹ ਉਪਯੋਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੱਥਾਂ, ਸਮੀਕਰਨਾਂ, ਵਿਧੀਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥਿਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ

ਇੱਕ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥਿਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੋਰਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੁਲਾਂਕਣ, ਜਾਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਜਾਂ ਕੈਪਸਟੋਨ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਦੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਗੁਣਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਹੋਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ।

ਇੱਕ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥਿਕ ਆਦਰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਹਰੇਕ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਰੂਥਿਕ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਭਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੰਮ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਸ ਫੀਡਬੈਕ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੋਧ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸਾਈਨਮੈਂਟਸ ਦੇ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਫੀਡਬੈਕ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਧਿਆਪਕ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸਕੋਰਿੰਗ ਰੂਥਿਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥਿਕਸ ਦੇ ਉਪਯੋਗ ਹਨ:

1. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ।
2. ਇਹ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੰਮ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਸਕਣ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ?
3. ਇੱਕ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥਿਕ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਥੀਮੈਟਿਕ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕੋਰਸ ਦੇ ਸਿਖਾਉਣ ਦੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥਿਕ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
4. ਇਹ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕਲਾਸ ਦੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।
5. ਇਹ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ 'ਤੇ ਦੇਣ ਤੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦਾ ਹੈ।
6. ਇਹ ਪੜ੍ਹਾਉਣ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਰੂਥਿਕਸ ਦੇ ਉਪਯੋਗ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ:

1. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਯਤਨਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।
2. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੂਚਿਤ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ 'ਤੇ ਸਵੈ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅਸਿਸਮੈਂਟ ਰੂਥਿਕਸ ਦੇ ਲਾਭ

ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਅਸਿਸਮੈਂਟ ਰੂਥਿਕਸ ਦੇ ਲਾਭ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ:

ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਰੂਥਿਕ ਦੇ ਲਾਭ

1. ਇਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਡਾਇਗਨੋਸਟਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
2. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੂਆਤੀ ਫੀਡਬੈਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
3. ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਥਿਕ ਨਾਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਸੌਖਾ ਹੈ।

4. ਇਹ ਰਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਸੰਖੇਪ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ।
5. ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੈਰੀਡਿੰਗ ਲਈ ਸਮੁੱਚੇ ਸਕੋਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਕੋਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋੜ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਹੋਲਿਸਟਿਕ ਰੂਥਿਕ ਦੇ ਲਾਭ

1. ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਰੂਥਿਕਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਥਿਕਸ ਵਿੱਚ ਸਕੋਰਿੰਗ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
2. ਅੰਤਰ-ਰੇਟਰ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3. ਇਹ ਸੰਖੇਪ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੈ।

ਆਮ ਅਸਿਸਮੈਂਟ ਰੂਥਿਕ ਦੇ ਲਾਭ

1. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ।
2. ਇਹ ਕਈ ਕਾਰਜਾਂ ਜਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹੀ ਰੂਥਿਕਸ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।
3. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
4. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
5. ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇੱਕ ਆਮ ਰੂਥਿਕ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕਾਰਜ-ਅਧਾਰਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਰੂਥਿਕ ਦੇ ਲਾਭ

1. ਕਾਰਜ-ਅਧਾਰਿਤ ਰੂਥਿਕ ਸਕੋਰਿੰਗ ਨੂੰ ਸੌਖਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
2. ਕਾਰਜ-ਅਧਾਰਿਤ ਰੂਥਿਕ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਰੇਟਰ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਮੁਲਾਂਕਣ ਰੂਥਿਕਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਰੂਥਿਕਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ:

ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਰੂਥਿਕਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਥਿਕ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਕੋਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ।
2. ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਥਿਕ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਅੰਤਰ-ਰੇਟਰ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਹੋਲਿਸਟਿਕ ਰੂਥਿਕਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਇਹ ਇੱਕ ਉੱਕਾ-ਪੁੱਕਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ।
2. ਇਹ ਰਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਮ ਰੂਥਿਕਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਟਾਸਕ-ਅਧਾਰਿਤ ਰੂਥਿਕ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ (ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ) ਘੱਟ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਹੈ।
2. ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕਾਰਜ-ਅਧਾਰਿਤ ਰੂਥਿਕਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ

1. ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।
2. ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਾਰਜ-ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ ਇਸ ਲਈ, ਹਰੇਕ ਕਾਰਜ ਲਈ ਨਵੇਂ ਰੂਥਿਕਸ ਲਿਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।
3. ਖੁੱਲ੍ਹੇ-ਸਮਾਪਤ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ, ਢੁੱਕਵੇਂ ਉੱਤਰ ਰੂਥਿਕਸ ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਇਸ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰ-ਅੰਸ਼

ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਇੱਕ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਟੂਲ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ 'ਤੇ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਚਿੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਇੱਕ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮੂਹਕ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਰਣਨੀਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਟੂਲ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਜਾਂ ਸਿੱਖਿਆ, ਟੈਸਟਿੰਗ, ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ 'ਅਰਥਪੂਰਨ ਸਿਖਲਾਈ ਸਿਧਾਂਤ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰਥਕਤਾ ਅਤੇ ਏਕੀਕਰਣ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਰੱਟਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਸਿੱਖਣ ਉੱਤੇ।

ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਗਿਆਨ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਸੰਗਠਨ, ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਹੈ।

ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਏਕੀਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਕਾਰਜ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੋਚ ਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਯਤਨਾਂ, ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਫਾਰਮੈਟ ਵਿੱਚ ਕੰਮ (ਸਬੂਤ) ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ, ਟੀਚਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ, ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਇੱਕ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਫਾਰਮੈਟ ਹੈ।

ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਨ, ਯਤਨ ਨਿਯਮ, ਵਿਕਲਪਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਇੱਕ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਲਾਭ ਹਨ। ਇਹ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਹੁਨਰ ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਰੋਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੇਡਕਾਸਟਿੰਗ ਅਤੇ ਵੇਡਕਾਸਟਿੰਗ ਇੰਟਰਨੈਟ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਹਨ। ਇਹ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਮਗਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪੇਡਕਾਸਟਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਗਰੀ, ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਇੱਕ ਨਵੀਨਤਾਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਾਧਨ ਹੈ।

ਵਲੋਗ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਇੱਕ ਵੀਡੀਓ ਬਲੋਗ ਜਾਂ ਵੀਡੀਓ ਲੋਗ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਲੋਗ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜਾਂ ਸਾਰੀ ਸਮਗਰੀ ਇੱਕ ਵੀਡੀਓ ਫਾਰਮੈਟ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਲਿਓਰੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇੱਕ ਵਲੋਗ ਜਾਂ ਵੀਡੀਓ ਪ੍ਰਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ (ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲਿਖਤੀ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਬਲੋਗ ਪੋਸਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਸਦਾ ਵਧੇਰੇ ਸਥਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਲੋਗ ਹਨ - ਨਿੱਜੀ, ਲਾਈਵ ਪ੍ਰਸਾਰਣ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ, ਸੋਗ ਅਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਲੋਗ।

ਵਲੋਗ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ, ਬਿਹਤਰ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਲਈ, ਸਹਿਯੋਗ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਲਈ, ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ, ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਕਾਦਮਿਕ ਦਬਾਅ ਘਟਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉਪਯੋਗੀ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਚਿਲਤ, ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ ਅਤੇ ਮੁਫ਼ਤ ਹੈ।

ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਧੇਰੇ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਰਵਾਇਤੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ, ਲਾਈਵ ਜਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਚਰਚਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਣ। ਇਹ ਚਰਿੱਤਰ-ਅਧਾਰਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕਲਾਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਆਮ ਜਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਦਾ ਨਿਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੇ ਲੈਕਚਰ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਲਾਭਦਾਇਕ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਕੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਇਹ ਪਛਾਣਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹੋਰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਅਗਲੀ ਕਲਾਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਜਵਾਬਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੂਹਕ ਫੀਡਬੈਕ ਵਜੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਲੋੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਹੱਲ ਲਈ ਵਿਧੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਨੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਡਿਜੀਟਾਈਜ਼ਡ ਅਤੇ ਸਵੈਚਾਲਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੀਆਂ ਡਿਜੀਟਲ ਅਤੇ ਸਵੈਚਾਲਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਚੁਸਤ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਿੱਖਿਆ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ, ਪਹੁੰਚਯੋਗ ਅਤੇ ਸੰਮਿਲਤ ਸਿੱਖਿਆ, ਰਿਮੋਟ ਪ੍ਰੋਕਟਰਿੰਗ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪੱਤਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੰਮ ਜਾਂ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਪਸ਼ਟ ਸਮੂਹ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗ੍ਰੇਡ ਜਾਂ ਮਾਰਕ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗ੍ਰੇਡ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਗੇ।

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਫੀਡਬੈਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਪਸ਼ਟ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹਨ; ਅਸਾਈਨਮੈਂਟ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਣਾ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੰਮ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਸਕਣ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਥੀਮੈਟਿਕ ਅੰਤਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਕੋਰਸ ਦੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਉਸਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਕੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਉਣੀ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਦੇਣ 'ਤੇ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਖਰਚ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਨ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਉਮੀਦਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਣ 'ਤੇ ਸਹਿ-ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਬਦ

ਇੱਕ **ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ** ਇੱਕ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਟੂਲ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਚਿੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ **ਪੋਸਟਫੋਲੀਓ** ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਯਤਨਾਂ, ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਫਾਰਮੈਟ ਵਿੱਚ ਕੰਮ (ਸਬੂਟ) ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੇਡਕਾਸਟਿੰਗ ਆਡੀਓ ਅਤੇ ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਸ਼ਨ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਪੇਡਕਾਸਟਾਂ ਵਿੱਚ, ਆਡੀਓ ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਸਟ੍ਰੀਮਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਵੇਡਕਾਸਟਿੰਗ ਵੀਡੀਓ ਅਤੇ ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਸ਼ਨ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ ਵੇਡਕਾਸਟਾਂ ਵਿੱਚ ਸਟ੍ਰੀਮਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਵਲੋਗ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਇੱਕ ਵੀਡੀਓ ਬਲੋਗ ਜਾਂ ਵਿਡੀਓ ਲੋਗ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਲੋਗ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜਾਂ ਸਾਰੀ ਸਮਗਰੀ ਇੱਕ ਵੀਡੀਓ ਫਾਰਮੈਟ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਧੇਰੇ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਰਵਾਇਤੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਇੰਟਰਐਕਟਿਵ, ਲਾਈਵ, ਜਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਚਰਚਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ।

ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਲਾਸ ਦੇ ਅੰਤ 'ਤੇ ਮੁੱਖ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਦਾ ਨਿਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕ ਇੱਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੰਮ ਜਾਂ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਪਸ਼ਟ ਸਮੂਹ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗ੍ਰੇਡ ਦੇਣ ਜਾਂ ਮਾਰਕ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ

1. ਇੱਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ ਇੱਕ..... ਹੈ।

ੳ) ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਟੂਲ

ਅ) ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ

ੲ) ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਟੂਲ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ

ਸ) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗਤ ਸਿਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਨਹੀਂ

2. ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਬਣਤਰ..... ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ।

ੳ) ਇੱਕ ਨੋਡ

ਅ) ਇੱਕ ਫੋਕਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਥੀਮ

ੲ) ਸਬੰਧਕ

ਸ) ਇੱਕ ਲਿੰਕ

3. ਸੰਕਲਪਿਕ ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ਾ..... ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਨ ਹੈ।

ੳ) ਇੱਕ ਫਲੋਚਾਰਟ

ਅ) ਇੱਕ ਲੈਂਡਸਕੇਪ

ੲ) ਇੱਕ ਡਿਜੀਟਲ ਨਕਸ਼ੇ

ਸ) ਇੱਕ ਮੰਡਾਲਾ

4. ਫੰਕਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ..... ਹੈ

ੳ) ਡਿਜੀਟਲ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ

B. ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ

C. ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ

ਡੀ. ਵੈਬ ਫੋਲੀਓ

5. ਕਰੀਅਰ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਮੁੱਖ..... ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ।

ੳ) ਭਾਗ

ਅ) ਫੰਕਸ਼ਨ

ੲ) ਉਦੇਸ਼

ੳ) ਕਿਸਮ

6. ਆਰਐਸਐਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਰੂਪ ਹੈ.....

ੳ) ਰੀਅਲੀ ਸਿੰਪਲ ਸਿਸਟਮ

ਅ) ਰੈਗੂਲਰ ਸਿੰਪਲ ਸਿੰਡੀਗੇਸ਼ਨ

ੲ) ਸਰੀਅਲੀ ਸਿੰਪਲ ਸਿੰਡੀਕੇਸ਼ਨ

ੳ) ਰੀਅਲੀ ਸਿੰਪਲ ਸਟਰੈਟਜੀ

7. ਸਹੀ ਕਥਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰੋ?

ੳ) ਪੇਡਕਾਸਟ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਕਲਾਸ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਅ) ਪੇਡਕਾਸਟ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਟੈਸਟ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਨਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ੲ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੇਡਕਾਸਟ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ੳ) ਪੇਡਕਾਸਟ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋਰਣਾ ਵਿੱਚ ਕਮੀ ਆਈ ਹੈ।

8. ਵਲੋਗ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ....

ੳ) ਆਡੀਓ + ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਸ਼ਨ + ਬਲੋਗ

ਅ) ਵੇਡਕਾਸਟ - ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਸ਼ਨ + ਬਲੋਗ

ੲ) ਵੀਡੀਓ + ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਸ਼ਨ + ਬਲੋਗ

ੳ) ਆਡੀਓ - ਟ੍ਰਾਂਸਕ੍ਰਿਪਸ਼ਨ + ਬਲੋਗ

9. ਵਲੋਗ ਜਾਂ ਵਲੋਗਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ..... ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ੳ) ਸਿਰਫ ਐਨੀਮੇਟੇ

ਅ) ਵਿੰਡੋਜ਼ ਮੂਵੀ ਮੇਕਰ

ੲ) ਸਿਰਫ ਯੂਟਿਬ

ੳ) ਐਨੀਮੇਟੇ, ਵਿੰਡੋਜ਼ ਮੂਵੀ ਮੇਕਰ ਅਤੇ ਯੂਟਿਬ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਇੱਕ

10. ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰੇਗਾ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ..... ਪਾਇਆ ਹੈ।

ੳ) ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਯੋਗੀ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ.

ਅ) ਸਭ ਤੋਂ ਲਾਭਦਾਇਕ

ੲ) ਸਭ ਤੋਂ ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ.

ੳ) ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ

11. 4 ਤੋਂ 5 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਟਾਕ ਸ਼ੋਅ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਗਰੁੱਪ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋਵੇਗੀ.....

ੳ) ਇੱਕ

ਅ) ਦੋ

ੲ) ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ

ਸ) ਤਿੰਨ

12. ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ.....ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ੳ) ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਭਾਗ

ਅ) ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਭਾਗ

ੲ) ਸਮਾਜਕ ਭਾਗ

ਸ) ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਦੇ ਭਾਗ

13. ....ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਚੈਨਲ..... ਦੀ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ੳ) ਵਿਜ਼ੁਅਲ; ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ੈਲੀਆਂ

ਅ) ਦਿੱਖ ਅਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ; ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ੈਲੀਆਂ

ੲ) ਗਤੀਸ਼ੀਲ; ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ੈਲੀਆਂ

ਸ) ਵਿਜ਼ੁਅਲ ਅਤੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲ; ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਸਟਾਈਲ

14. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹੀ ਬਿਆਨ ਚੁਣੋ:

ੳ) ਅਸਿਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਉਦੇਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅ) ਅਸਿਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਵਿਅਕਤੀਗਤਤਾ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ੲ) ਅਸਿਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸ) ਅਸਿਸਮੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਫੀਡਬੈਕ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

15. ਹੋਲੀਸਟਿਕ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ..... ਲਈ ਉਪਯੋਗੀ ਹੈ।

ੳ) ਸਧਾਰਨ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ

ਅ) ਮਿਸ਼ਰਤ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਾ ਨਿਰਣੇ

ੲ) ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਰਸ ਸੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਨਿਰਣੇ

ਸ) ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਵੈ-ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਉੱਤਰ

1. ਏ	2. ਅ	3. ਓ	4. ਏ	5. ਏ
6. ਏ	7. ਓ	8. ਏ	9. ਸ	10. ਓ
11. ਅ	12. ਸ	13. ਅ	14. ਏ	15. ਓ

ਅਭਿਆਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

- ਸੰਕਲਪ ਨਕਸ਼ੇ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪੂਰਵ-ਲੋੜਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
- ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ। ਈ-ਪੋਰਟਫੋਲੀਓ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲਾਭਾਂ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰੋ।
- ਵਲੋਗ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰੋ।
- ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ? ਮੁਲਾਂਕਣ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਮਿੰਟ ਪੇਪਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜਾ ਸੁਝਾਅ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਰੂਬ੍ਰਿਕਸ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਵੀ ਦੱਸੋ।

ਸੰਦਰਭ ਪੁਸਤਕਾਂ

- NTA UGC NET/SET/JRF - Paper-I: Teaching and Research Aptitude by KVS Madaan, Pearson.
- UGC-NET/JRF/SET Teaching & Research Aptitude (General Paper-I) by Dr. K. Kautilya, Upkar.
- Trueman's UGC NET/SET General Paper-I by M. Gagan, Sajit Kumarm Danika Publishing Company.
- CBSE UGC-NET: Teaching & Research Aptitude by Dr. M.S. Ansari & RPH Editorial Board, Ramesh Publishing House.

Web Links

- <https://miro.com/blog/what-is-concept-map/>
- <https://learningcenter.unc.edu/tips-and-tools/using-concept-maps/>
- http://edutechwiki.unige.ch/en/Learning_e-portfolio
- <https://elearning.tki.org.nz/Teaching/Assessment/e-Portfolios>
- <https://www.clemson.edu/academics/programs/eportfolio/information.html>
- <https://uwaterloo.ca/centre-for-teaching-excellence/teaching-resources/teaching-tips/educational-technologies/all/eportfolios>
- <https://www.mededpublish.org/manuscripts/2029>
- <https://teaching.berkeley.edu/resources/assessment-and-evaluation/design-assessment/e-portfolio>
- http://easi.cc/archive/septvod/part1/web_data/slides_and_notes.htm
- https://www.d.umn.edu/~hrallis/professional/presentations/ctfosp06/indiv_tols/podcasting.html
- https://en.wikipedia.org/wiki/Uses_of_podcasting
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Podcast>
- <https://carleton.ca/edc/teachingresources/teaching-with-technology/podcasting/>
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Vlog>
- <https://Theartsdevelopmentcompany.Org.Uk/Resources/Good-to-know->

- [1/What-is-vlogging-2/
https://www.workformums.co.uk/pros-and-cons-of-vlogging/](https://www.workformums.co.uk/pros-and-cons-of-vlogging/)
- <https://www.profkrig.com/the-pros-and-cons-of-vlogging>
- <https://socialmediaandtheclassroom415.weebly.com/vlogging.html>
- <https://uwaterloo.ca/centre-for-teaching-excellence/teaching-resources/teaching-tips/teaching-tips-creating-positive-learning-environment/padlet>
- <https://uwaterloo.ca/centre-for-teaching-excellence/teaching-resources/teaching-tips/piazza>
- <https://www.niu.edu/citl/resources/guides/instructional-guide/rubrics-for-assessment.shtml>
- <https://uwaterloo.ca/centre-for-teaching-excellence/teaching-resources/teaching-tips/assessing-student-work/grading-and-feedback/rubrics-useful-assessment-tools>
- <http://www.ascd.org/publications/books/112001/chapters/What-Are-Rubrics-and-Why-Are-They-Important%C2%A2.aspx>
- <https://teaching.berkeley.edu/resources/assessment-and-evaluation/design-assessment/rubrics>
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Rubric_\(academic\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Rubric_(academic))
- <https://www.scholarify.in/innovations-in-evaluation-systems/>
- <http://www.simplynotes.in/entrance-exams/ugc-net-paper-1-study-material/teaching-aptitude-study-notes/7/>